МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
імені МИКОЛИ ЛУКАША

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей

ВИПУСК 22

НТМТ

ХАРКІВ
2022

УДК 81'25

Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна (протокол № 1 від 09 жовтня 2022 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О. В. Ребрій (докт. філол. наук, проф.)

Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, проф.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)
Фролова І. Є. (докт. філол. наук, доц.)
Ольховська А. С. (докт. пед. наук, доц.)
Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)
Кальниченко О. А. (доц.)
Вороніна К. В. (канд. філол. наук, доц.)
Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)
Коваленко Л. А. (канд. філол. наук, доц.)
Івахненко А. О. (канд. філол. наук, доц.)
Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)
Кабірі М. Х. (канд. філол. наук)
Кайсіна Д. М. (канд. філол. наук)

Адреса редакційної колегії:
61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,
тел. (057) 707-54-42

In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2022. Вип. 22. 232 с.

ISBN 978-966-285-744-3

До збірника увійшли статті, підготовлені здобувачами вищої освіти спільно з керівниками їхніх магістерських досліджень. Публікації присвячено розгляду актуальних науково-методичних питань, пов'язаних із перекладом текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (детективів, промов TED, романів фентезі, казок, військового дискурсу тощо), особливостей індивідуального стилю, а також різноманітних лексико-граматичних та стилістичних явищ (художніх образів, термінів, повторів, реалій, гумору, сленгу, емотивної лексики тощо). У роботах методичного спрямування увагу приділено особливостям оцінювання якості та редагування усного та письмового перекладу, в тому числі автоматизованого та на основі експериментальних методик.

Для здобувачів вищої освіти у галузі філології, аспірантів, молодих науковців, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

ISBN 978-966-285-744-3

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2022

ЗМІСТ

Азадов Т. Б., Мартинюк А. П.
Стратегії англо-українського художнього перекладу фразеологізмів 7

Бісерова С. В., Кальниченко О. А.
Образи перекладачів у художній літературі та кіно..... 12

Бойко А. О., Черноватий Л. М.
Структурні характеристики термінологічних словосполучень в англомовних текстах із психології внутрішнього мовлення..... 17

В'ялова М. О., Кайсіна Д. М.
Вдале та невдале відтворення засобів емоційного зараження при перекладі ідеаційних промов..... 24

Василенко А. О., Тащенко Г. В.
Особливості відтворення художнього образу у перекладі (на матеріалі роману Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана») 30

Васильєва А. І., Тащенко Г. В.
Міфологічна картина світу Г. Лавкрафта в англо-українському перекладі 36

Воскобойнікова О. В., Каминін І. М.
Особливості перекладу англійської авіаційної термінології українською мовою 42

Григорян Л. А., Черноватий Л. М.
Особливості передачі українською мовою англомовних термінологічних словосполучень у сфері дидактики перекладу..... 49

Денисенко В.С., Івахненко А.О.
Труднощі відтворення термінів у сучасному детективі 55

Деркач Н. О., Черноватий Л. М.
Співвідношення способів передачі українською мовою англомовних термінологічних словосполучень у сфері концептуалізації наукового перекладу..... 60

Деркач Є. В., Ольховська А. С.
Експериментальне дослідження з вивчення впливу використання системи машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі психології..... 66

Жукова А. Д., Ковальчук Н. М.
Труднощі усного перекладу з англійської мови українською 72

Задорожна Д. В., Фролова І. Є.
Вплив використання нейронних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі перекладознавства 80

Казарова В. Ю., Вороніна К. В.
Особливості перекладацького відтворення повторів (на матеріалі TED промов) 85

Калімулін Т. М., Ребрій О. В.
Лексико-граматичні особливості англо-українського перекладу текстів військового дискурсу..... 91

Коляда В. М., Лук'янова Т. Г.
Англо-український переклад науково-технічних текстів у галузі сучасних біотехнологій 96

Кошова А. А., Ольховська А. С.
Експериментальне дослідження з вивчення впливу програми забезпечення якості перекладу на редагування текстів, перекладених системою машинного перекладу 101

Ларченкова І. Ю., Лук'янова Т. Г.
Особливості англо-українського перекладу термінів у галузі медицини 105

Лимар В. В., Черноватий Л. М.
Особливості передачі українською мовою англомовних термінів, пов'язаних із навчанням галузевого перекладу 111

Лісовик О. Г., Лук'янова Т. Г.
Історичний компонент як проблема англо-українського перекладу художньої літератури 117

Марченко К. А., Ребрій О. В.
Особливості ідіостилю Маріши Пессл в англо-українських перекладах 122

Михайленко А. О., Мартинюк А. П.
Стратегії англо-українського перекладу термінологічної лексики в науково-популярних промовах TED 130

Мінська М. С., Фролова І. Є.
Специфіка реалізації стратегій і тактик неввічливості в американському президентському електоральному дискурсі 136

Никоненко Є. О., Ольховська А. С.
Вплив використання систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва 141

Обополенко В. С., Кабірі М. Х.
Лексичні особливості перекладу англомовної літератури
20-х — 30-х років хх століття (на матеріалі творів В. С. Моема) . 146

Очнєва Т. О., Івахненко А. О.
Особливості передачі власних назв при перекладі
художніх творів жанру фентезі..... 153

Падалка В. В., Кальниченко О. А.
Передача реалій у перекладі художніх кінофільмів 159

Панова І. К., Ковальчук Н. М.
Залежність способу перекладу англомовної термінології
у галузі психології спілкування та психології особистості
від структурних характеристик..... 164

Пасталака С. М., Фролова І. Є.
Специфіка реалізації стратегії переконування
англомовною дискурсивною особистістю 170

Пенья К., Фролова І. Є.
Стратегії перекладу англійських казок українською мовою 175

Ребрій В. В., Ребрій О. В.
Мовні та культурні особливості відтворення сленгу
в англо-українському художньому перекладі 179

Ременцова М. В., Ребрій О. В.
Природність як чинник перекладацьких рішень..... 186

Сорочинська В. М., Мартинюк А. П.
Когнітивні операції англо-українського
і англо-арабського перекладу метафор гніву 192

Танчак А. А, Кальниченко О. А.
Передача в кіноперекладі сленгу, діалекту та багатомовності..... 198

Чайкіна В. В., Вороніна К. В.
Особливості перекладацького відтворення лексичних
конекторів українською мовою (на матеріалі TED промов)..... 203

Чухно М. С., Кайсіна Д. М.
Збереження комунікативного впливу на сферу емоцій
при перекладі ідеаційних промов
(на матеріалі інтернет-платформи TED)..... 211

Яценко І. В., Фролова І. Є.
Тактика змістового додавання
в англо-українському перекладі казок 219

Martinez Velez M. A., Kabiri M. H.
Lexical features of translating modern english literature
of the detective genre (based on the works by D. Brown) 224

Шановні читачі!

У представленому випуску ви знайдете різноманітні розвідки з дослідження функціонування та перекладу текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (романів фентезі, промов TED, українських казок, військового дискурсу, текстів у галузі біотехнологій та медицини, детективів, електоральних промов тощо), особливостей відтворення ідіостилю письменника (на матеріалі творів М. Пессл, Г. Лавкрафта, В. С. Моема, Д. Брауна). Серед різноманітних об'єктів дослідження увагу дослідників-початківців привертають терміни, реалії, когнітивні метафори, художні образи, історизми, архаїзми, емотивна лексика, повтори, власні назви, сленг, лексичні конектори тощо. Предметом дослідження в більшості статей виступають когнітивні, лінгвокультурні, ідеологічні, жанрово-стилістичні та структурно-семантичні проблеми англо-українського перекладу, його домінанти, стратегії, тактики, способи, мовні та позамовні чинники. Роботи методичного блоку висвітлюють різноманітні аспекти технічних (у тому числі комп'ютерних) засобів здійснення перекладу на основі новітніх експериментальних методик та оцінювання якості усного та письмового перекладу.

Статті написано на високому фаховому рівні, з дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови. Статтю іноземного студента написано англійською мовою.

Бажаємо всім авторам двадцять другого випуску збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам — цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та здобувачів вищої освіти з різних закладів вищої освіти України до плідної співпраці над наступними випусками нашого збірника!

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. філол. наук, професор О. В. Ребрій

УДК 811.111'255.4:821.111

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Азадов Т. Б., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті викладено результати дослідження англо-українського художнього перекладу фразеологізмів на основі твору Е. Бронте «Буремний перевал». Проведено класифікацію перекладацьких трансформацій та прийомів за В. Н. Комісаровим. Визначено основні перекладацькі трансформації та відповідні їм стратегії перекладу фразеологізмів. Встановлено кількісні співвідношення перекладацьких трансформацій і стратегій.

Ключові слова: *одомашнення, очуження, перекладацька стратегія, прийом, фразеологізм.*

Azadov T. B., Martynyuk A. P. Strategies of English-Ukrainian literary translation of idioms. *This article reports the results of investigating English-Ukrainian translation of idioms contained in E. Brontл's "Wuthering Heights". It presents a classification of translation transformations and techniques based on V. N. Komisarov's system, and reveals translation transformations and corresponding strategies of translating idioms. Besides, it gives quantitative correlations between the transformations and strategies.*

Key words: *domestication, foreignization, idiom, technique, translation strategy.*

Мовотворчий національний потенціал є надзвичайно важливим джерелом та фактором розвитку народу. Саме мовою визначається ментальність та духовність народу, що впливає на особливості індивідуального світогляду та світосприйняття. Фразеологічні одиниці мови відіграють важливу роль в спілкуванні: вони можуть зробити висловлювання або текст більш емоційним, надати йому виразності, викликати ті чи інші культурні асоціації. Важливість дослідження фразеологізмів пояснюється швидким розповсюдженням міжкультурного контакту, мовно-культурних стосунків та взаємозалежності, а також особливостями індивідуальної мовленнєвої поведінки.

Завдання перекладача — вміти розпізнавати в тексті фразеологізми і вміти аналізувати їх мовні функції. Переклади виявляються цінним джерелом інформації про мови, що беруть участь в процесі

перекладу, хоча поняття перекладацької стратегії довгий час не було поширеним в науковому середовищі теоретиків перекладу.

Актуальність цієї роботи зумовлена вивченням стратегій художнього перекладу фразеологізмів, які є цінною лінгвістичною спадщиною, оскільки демонструють світогляд, культуру народу, його звичаї, вірування та історію.

Метою роботи є аналіз стратегій англо-українського художнього перекладу фразеологізмів.

Для виконання поставленої мети були виконані наступні **завдання**:

— визначити поняття фразеологізму;
— встановити етнокультурні особливості фразеологізмів;
— виявити складнощі художнього перекладу фразеологізмів;
— здійснити аналіз підходів до англо-українського перекладу фразеологізмів в науковій літературі;
— дослідити визначення поняття стратегій в перекладі та види стратегій перекладу;
— встановити стратегії художнього англо-українського перекладу фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є англо-українські художні переклади фразеологізмів.

Предметом дослідження є стратегії англо-українського художнього перекладу фразеологізмів.

Матеріал дослідження становлять 200 англомовних фразеологічних одиниць, вилучених з твору Емілі Бронте «Буремний перевал», та їх переклади англійською мовою.

Методи дослідження: у роботі застосовувався аналіз словникових дефініцій та контекстуальний аналіз (для інтерпретації значення фразеологізмів), лінгвокультурологічний та зіставний аналізи (для виявлення семантичних, ідеографічних, структурних та етнокультурних особливостей оригінальних та перекладених фразеологізмів), кількісний аналіз (для забезпечення об'єктивності отриманих результатів дослідження).

Термін «фразеологізм» походить від давньогрецьких слів «phrasis» — вираз та «logos» — слово. Згідно з визначенням М. Ф. Алефіренко, фразеологізмами потрібно вважати «стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу і характеризуються образністю і експресивністю» [2]. Англомовними вченими фразеологія не вважається лінгвістичною дисципліною, і замість терміну «фразеологічна одиниця» використовується термін «стале словосполучення», а також поняття «ідіома» [3].

Визначення поняття «стратегії перекладу» досліджувалось ще з Античності. За І. С. Алексєєвою, Цицерон в листі Святого Ієроніма

до Маммахію під назвою «Кращі методи перекладу» згадує перекладацькі стратегії, що можна вважати першими спробами осмислення перекладацької діяльності в цілому і першими згадками перекладацької стратегії взагалі [1].

У перших теоретичних роботах Англії Нового Часу (16–17 сторіччя), перекладацька стратегія розумілася як набір загальних правил, обов'язкових для виконання будь-яким перекладачем, особливо урядовцем. Наприклад, поет Д. Драйден рекомендує перекладачам співвідносити власний талант з талантом автора і говорити згідно з нормами сучасної мови, а не дотримуватися букви оригіналу, щоб не втратити його дух. Протилежну думку мав професор риторики Ш. Батьйо, який вважав, що основною складністю перекладу є не розуміння, а досконале відтворення оригіналу. Він вважав, що перекладач повинен перш за все вичерпно розуміти дух кожної з мов, який виражається як в самих словах, так і в способах їх поєднань [1].

У 18-ому сторіччі шотландський адвокат та письменник А. Ф. Тайтлер виділяє три головні принципи перекладу: 1) переклад повинен повністю відтворювати ідеї оригіналу; 2) стиль і манера викладу повинні бути такими ж, як в оригіналі; 3) переклад повинен читатися з тією ж легкістю, що й оригінальний твір [1].

У сучасному перекладознавстві питання «стратегій перекладу» залишається відкритим. Деякі вчені, наприклад Л. Нелюбін, не дають визначення стратегій перекладу [8]. Визначення стратегій перекладу також відсутнє у роботах В. Комісарова [7], хоча є вживаними такі терміни, як «перекладацькі стратегії», «тактика перекладу», «перекладацькі трансформації» та «стратегії поведінки перекладача». Цей фактор дав змогу А. Вітренко вважати, що термін «стратегія» у перекладознавстві є запозиченням з психологічної науки як «засіб вирішення проблем», або є семантичною калькою з англійського strategy, що є більш широко вживаним словом ніж в українській та російській мовах, та означає будь-який план дій спрямований на досягнення мети [5]. Суттєво приближено до цього визначення, Н. К. Гарбовський запропонував своє бачення стратегії перекладу, що орієнтоване на умови реалізацій акту перекладу, і визначає його як певний спосіб поведінки перекладача відповідно до кінцевої мети перекладу. Усвідомлення цієї мети обумовлює вибір певної перекладацької концепції [6].

Під час дослідження стратегій перекладу була використана класифікація перекладацьких стратегій за В. Н. Комісаровим [7], у якій дослідник виокремлює лексичні, граматичні та лексико-семантичні трансформації. Вона і була взята за основу в нашій роботі. Було визначено основні прийоми та трансформації, які ми виявили в нашому дослідженні: прийоми опущення, переміщення та лексич-

ного додавання; трансформації транскрибування/транслітерації та калькування; конкретизації, генералізації, модуляції, антонімізації, цілісного перетворення, експлікації, компенсації та лексико-семантичної заміни.

У практичній частині дослідження здійснено аналіз стратегій художнього перекладу фразеологізмів на основі твору Емілі Бронте «Буремний перевал». Емпіричний матеріал було проаналізовано за таким алгоритмом: подача висловлювання в оригінальній формі; пошук відповідника у перекладі твору; визначення прийомів перекладу та перекладацьких трансформацій та встановлення їх кореляцій зі стратегіями перекладу.

За результатами аналізу використаних трансформацій було виявлено, що найчастіше перекладачем застосовувалося цілісне перетворення (53 приклади), потім модуляція (26), експлікація (23), опущення (20), лексичне додавання (17), контекстуальна заміна (13), прийом компенсації (13), прийом калькування (9), прийом генералізації (8), прийом конкретизації (7), і, нарешті, переміщення (4). В одному випадку було використано нульовий переклад, коли фразеологічна одиниця оригіналу не перекладалася. Найчастіше його використовують для передачі сталих іншомовних (особливо латинських) виразів на кшталт per se, ad nauseam, noblesse oblige, de visu і так далі, наприклад:

For Hareton Earnshaw was performing his orison ***sotto voce****, in a series of curses directed against every object he touched.* [9, p. 46].

Це був Гортон Ерншо, що вправлявся у звичному для себе занятті — проклинав ***sotto voce*** *кожну річ, яка траплялася на шляху.* [4, с. 18].

У процентному відношенні трансформації перекладу розташувались таким чином:

Цілісне перетворення	26 %
Модуляція	13 %
Експлікація	11,5 %
Опущення	10 %
Лексичне додавання	8,5 %
Контекстуальна заміна	6,5 %
Компенсація	6,5 %
Калькування	4,5 %
Генералізація	4 %
Конкретизація	3,5 %
Переміщення	2 %
Нульовий переклад	0,5 %

У ході дослідження було також виявлено кореляції між трансформаціями і стратегіями доместикації та форенізації (одомашнення та очуження) при перекладі фразеологізмів. Поняття стратегії одомашнення та очуження були запропоновані Лоуренсом Венуті у 1995 році на основі ідей Фрідріха Шлейермахера [10; 11]. Стратегія одомашнення передбачає переклад тексту таким чином, щоб максимально наблизити його до культури мови перекладу, тоді як стратегія очуження спирається на текст оригіналу, культуру країни мови оригіналу та попри все на збереження структури тексту.

З досліджених прикладів лише у 13 випадках з 200 (тобто 6,5 %) було зафіксовано застосування стратегії форенізації. З них у 9 прикладах було використано трансформацію калькування. Таким чином, текст, в якому використовується калькування іншомовних виразів, все одно сприймається читачем як штучний, навіть якщо отримана одиниця не порушує норми вживання і сполучуваності слів у мові перекладу. Наприклад:

I'll steal time to arrange you so that Edgar Linton shall ***look quite a doll*** *beside you.* [9, p. 88]

Я викраю часинку і приведу тебе у пристойний вигляд, так що Едгар Лінтон ***видаватиметься*** *поруч із тобою* ***безкровною лялькою"*** [4, с. 34]

She sprang up ***as gay as a fairy****, sheltered by her wide-brimmed hat and gauze veil from the July sun.* [9, p. 307]

«*Мала вскочила у сідло —* ***весела як ельфенятко****, у крислатому капелюшку з вуаллю, що мав захищати її від липневого сонця.*» [4, с. 121]

Натомість цілісне перетворення, модуляція та експлікація, які за загальними результатами переважають у перекладі, сприяють доместикації. Це пояснюється особливостями вживання цих стратегій, які за своїми визначеннями вносять суттєві зміні в елементи оригіналу при перекладі, і тому завжди передбачають одомашнення цих елементів для кращого їх сприйняття читачем. Наведемо декілька прикладів таких трансформацій:

Oh, damn my soul! but that's worse than I expected — and the devil knows I ***was not sanguine****!'* [9, p. 332]

Ох, матері його ковінька! Воно ще гірше, ніж я очікував — а ***я збіса тверезо дивлюся на речі!*** [4, с. 130]

What ***vain weathercocks*** *we are!* [9, p. 51]

Як же ***все-таки легко люди підпадають під чужий вплив і пливуть за течією!*** [4, с. 20]

Висновки. В англо-українському художньому перекладі фразеологізмів переважає стратегія одомашнення, що переважно втілюється такими трансформаціями як цілісне перетворення, модуляція та

експлікація. Застосування форенізації (переважно шляхом калькування) спостерігається значно рідше.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей художнього англо-українського перекладу фразеологізмів в інших літературних жанрах та контекстах.

Література

1. *Алексєєва І. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студентов филол. и лингвист. фак. вузов. Москва : ИЦ «Академия», 2004. 346 с.* ***2***. *Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вища школа, 1987. 136 с.* ***3***. *Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1963. 207 с.* ***4***. *Бронте Е. Буремний перевал ; пер. О. Андріяш. Київ : KM Publishing, 2009. 352 с.* ***5***. *Витренко А. Г. О «стратегии перевода». Вестник МГЛУ. 2008. Вып. 536. С. 3–17.* ***6***. *Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва : МГУ, 2004. 200 с.* ***7***. *Комиссаров В. Н. Теория перевода: (Лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.* ***8***. *Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Наука, 2003. 318 с.* ***9***. *Brontл. E. Wuthering heights. London : Thomas Cautley Newby, 1847. 540 p.* ***10***. *Venuti L. Strategies of translation. Routledge encyclopedia of translation studies. London; New York : Routledge, 1998. P. 240–244.* ***11***. *Venuti L. The translator's invisibility. London; New York : Routledge, 1995. 319 p.*

УДК 81'25-051]: 821; 791

ОБРАЗИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА КІНО

Бісерова С. В., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено ролі та образам письмових та усних перекладачів у художній літературі та кінематографі. Особливу увагу приділено перекладознавчій тематиці, яка постає у зв'язку з образом перекладача, його статусом, особливості його роботи, а також із соціологічними та культурологічними проблемами перекладу, пов'язаними з перекладацькою діяльністю персонажу на екрані чи в книзі.

Ключові слова*: белетристичний поворот, кіно, образ перекладача, переклад, перекладознавство, художня література*

Biserova S. V., Kalnychenko O. A. Representation of translators and interpreters in literary and filmic works *The article deals with the function and representation of translators and interpreters in fiction and cinematograph. Special attention is paid to translation studies issues which arise in connection with the image of the translator/interpreter, their status, peculiarities of their work, as well as sociological and cultural questions of translation/interpreting related to the translation activities of the character on the screen or in the book.*

Key words*: cinema, fiction, fiction turn, representation of translators/interpreters, translation/interpreting, translation studies.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасному перекладознавстві відбувається так званий «белетристичний поворот», згідно з яким думки щодо різноманітних аспектів перекладу в творах літератури та кіно мають бути включені в межі перекладознавства, та само як і образ перекладача чи тлумача в художніх творах.

Об'єктом дослідження є образ перекладача чи тлумача в художній літературі та в художніх кінострічках, а **предметом дослідження** — перекладознавча тематика, яка спливає при зображенні тлумача або перекладача, приміром, його статус, прикмети його праці, соціологічні питання перекладу, що пов'язані з перекладацькою діяльністю персонажу на екрані чи на сторінках книги.

Матеріалом дослідження виступають твори, де персонажами є перекладачі, або переклад виступає як тема чи мотив твору, зокрема, повісті «Aeroflot. Записки борт-переводчика» та «Русский перевод» В'ячеслава Новікова, «Данієль Штайн, переводчик» Людмили Улицької, «Крутые наследнички» Дарії Донцової, «Український ешелон» Інни Мельницької та кінострічка «Осінній марафон» режисера Георгія Данелії.

Мета дослідження полягає у тому аби проаналізувати переклад як тему та мотив у художній літературі та кінематографі, а також образ перекладача у творах літератури та кіно, виявити чільні функції перекладу та функцію характеристики персонажу в цих творах.

Белетристичний поворот, що з'явився у 1990-і роки і є одним із багатьох поворотів перекладознавства, виник, коли межі між традиційно виключними категоріями, зокрема, такими як «художня література» та «нехудожня література», стали переглядатися, і науковці заговорили про нечіткі границі між цими явищами. Слід зазначити, що повороти в перекладознавстві, такі як іконічний поворот, етичний поворот, когнітивний поворот тощо, просто стосуються зміщення погляду, а не зміщення фокусу дослідження [7]. Це ж вірно і стосовно белетристичного повороту.

Белетристичний поворот у перекладознавстві характеризується подвійним рухом. З одного боку, деякі письменники використовують переклад як тему для художнього письма. Наприклад, відомі письменники, такі як Хорхе Луїс Борхес, Хуліо Кортасар, Хосе Сарамаго, Італо Кальвіно, Габріель Гарсія Маркес та інші, висловлювали свої теоретичні погляди щодо перекладу та перекладачів через сюжетні лінії [4]. Мабуть, першим розпочав практику теоретизування на теми перекладацтва у художньому тексті аргентинський письменник Хорхе Луїс Борхес. До теми перекладу Борхес звернувся, приміром, у таких своїх оповіданнях як «Пошук Аверроеса», «П'єр Менар, автор "Дон Кіхота"» та «Смерть і компас». Так, у «Пошуку Аверроеса» йдеться про труднощі тлумачення, на які наразився арабський філософ Аверроес при написанні коментаря до «Поетики» Аристотеля. Аверроес ніяк не може зрозуміти, що таке «п'єса», бо в ісламському світі театру, про який пише Аристотель, не існує. За сюжетом, Аверроес побіжно стежить за грою дітей, потім слухає оповідь мандрівника, що ділиться спогадами про справжню театральну виставу, яку бачив у Китаї. А втім Аверроес не може зрозуміти, що «трагедії» та «комедії», про які пише Аристотель, це не просто твори літератури, а театральні вистави. Спроби Аверроеса збагнути, що таке «п'єса», не вдалися, як і не вдалися спроби Борхеса, за його словами, зрозуміти Аверроеса [1].

З іншого боку, виникає рух критиків і теоретиків перекладу, які використовують художню літературу як джерело для теоретичних роздумів про переклад. Такі перекладознавці, як Адріана С. Паґано, Розмарі Аррожу, Крістофер Ларкош, Клаус Кайндл, Томас О. Бібі дуже зацікавлені у дослідженні образів перекладачів в художній літературі. Включення художньої літератури як засобу теоретичних роздумів розширило обрії літературознавства, а в галузі перекладознавства вивчення художньої літератури як джерела теоретичних роздумів щодо перекладу, безсумнівно, було одним з основних внесків у теорію перекладу в 1990-х роках [4; 5]. Зважаючи на велику кількість творів літератури та кіно, які адресуються до мотиву перекладу, важливо розглянути, які функції письмового та усного перекладу використовують як тему для художньої літератури та який наслідок для перекладознавства має бум літературних творів та кінофільмів з перекладачами як головними дійовими особами. Клаус Кайндл виділяє такі групи функцій художнього перекладу в представленні образу перекладача: функція характеристики персонажу; символічна функція письмового та усного перекладу; метафорична функція письмового перекладу; мета-наративна функція перекладу та функція мета-оповіді [6, с. 147–148].

Вигадані персонажі часто служать для представлення стереотипних уявлень, прийнятих в суспільстві, зокрема, щодо зображенням певних професій, як-от, лікарі, вчителі чи детективи. У сучасній літературі з'являється все більше і більше творів, в яких головним персонажем виступає перекладач. Так, у повісті Інни Мельницької «Український ешелон» викладено наступне стереотипне уявлення про роботу перекладача під час окупації: «*Даша проходила за двома статтями: п'ятдесят вісім, один «а» та п'ятдесят вісім, пункт 6 — над Дашею висіло страшне слово «перекладачка». Чому «перекладачка» гірше, ніж «поліцай», важко сказати. Мабуть, тому, що воно саме собою передбачало негідну освіченість, а «поліцай» навпаки, як правило, передбачає зворушливу тупість? … Ну, що таке перекладач? Тінь! Тінь чужої мови, чужих слів — в обов'язки перекладача не входять вчинки! Вчинки — це вже від себе, від людського єства твого. Ось, наприклад, Даша випадково з почутих уривків розмови зрозуміла, що німці, у випадку відступу, знищать майстерні разом з робітниками. Побігла, попередила — жоден з робітників не загинув. Це був учинок*» [2, с. 68].

Порівняння образів перекладачів, створених у російській культурі протягом кількох десятиліть, показує, що ці образи використовувалися, по суті, для узаконення недовірливого ставлення до інтелігенції в радянському та російському суспільствах, наголошуючи на «проміжному» місці перекладача між різними культурами, як це демонстрував кінофільм «Осінній марафон». Головний герой стрічки, Андрій Бузикін, визнаний перекладач англомовної літератури, що веде курс перекладу в Ленінградському університеті, приречений поєднувати порядність і нерішучість. У фільмі є ще два перекладачі — професор з Данії, який сутужно вловлює тонкощі мови Достоєвського, і Варвара, настирлива, безвідповідальна та некомпетентна перекладачка, яка радше нищить, ніж перекладає американські романи. Обидва ці персонажі служать для посилення негативного іміджу перекладачів. Сюжет може навіть правити застереженням, що життя між двома культурами може призвести й до моральної безладдя та духовних метань. А от переконання, що знайомство з новими культурами розширює творчий потенціал людини, лежить в основі сучасного іміджу перекладача, розробленого в перекладознавстві, і воно було успішно використано в романі Людмили Улицької «Даніель Штайн, перекладач» (2006). У цьому творі перекладач виступає духовним лідером.

Переклад здатен реалізувати в художніх творах мета-наративну функцію. Тут тема процесу письмового або усного перекладу сама по собі представляє фокус оповіді, як, наприклад, у повісті В'ячеслава Новікова «Російський переклад» [3], в якій питання комунікації

розглядаються з позиції перекладача-синхроніста ООН. У цій багатомовній повісті міститься також і багато корисних для теоретиків перекладу практичних спостережень. Наведемо лише один приклад. З теорії відомо, що ідіоматичні вирази слід передавати їхніми ідіоматичними відповідниками. Здавалося б, що може бути простіше: Ви вивчили іноземну мову, Ви знаєте, що англійське прислів'я «Leopard cannot change his spots» відповідає російському «горбатого могила исправит», Ви перекладач, Ви так і перекладаєте. Скажімо, делегата Танзанії, який вирішив пожвавити нудну розмову красним слівцем. Слідом за танзанійцем слово бере його кенійський побратим, який, виявляючи дотепність, каже, що серед леопардів бувають і альбіноси. Можна прямо так і перекласти, але леопарди, що раптово виникли, та ще й альбіноси, можуть, принаймні, викликати почуття замішання, якщо не переляку, у російськомовного клієнта, який щойно мав справу з людьми, нехай і горбатими. Тут сам клієнт, який слухав російський переклад, може попросити слова і сказати: «Ось ви тут говорили про горбатих...». І доки ці варіанти не реалізувалися, потрібно будь-яким шляхом повернутися до плямистих леопардів і нікуди від них більше не відходити [3, с. 208].

Отже, можна дійти **висновку**, що белетристика здатна правити за джерело роздумів над питаннями перекладу.

А **перспективу** подальших розвідок ми бачимо у дослідженні творів з функцію мета-оповіді, найважливішим предметом яких є рефлексія з приводу перекладацького буття та ремесла, складних взаємин з дійсністю, роздуми про інструменти та прийоми професійної діяльності.

Література

***1**. Борхес Х.Л. Пошуки Аверроеса. Алеф. Харків: Фоліо, 2008. С. 324–331. **2**. Мельницька І. Український ешелон. Березіль. 2000. № 1-2. С. 27-153. **3**. Новіков В. Русский перевод. Протей : Перекладацький альманах/ за ред. О. А. Кальниченка. Харків : Вид-во НУА, 2006. Вип. 1. С. 184–243. **4**. Arrojo R. The fiction of translation. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins, 2018. 378 p. **5**.Kaindl K. Transfiction : Research into the realities of translation fiction. University of Vienna, 2014. 362 p. **6**. Kaindl K. Representation of translators and interpreters. Handbook of Translation Studies. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins, 2012. Vol. 3. P. 145–150. 7. Snell-Hornby. M. The Turns of Translation Studies. Amsterdam & Philadelphia : John Benjamins, 2006. 366 p.*

УДК 81'373.46:[811.111]

СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ

Бойко А. О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

За результатами аналізу 235 англомовних психологічних термінологічних словосполучень за своєю структурою розподілилися таким чином: двослівні терміни — 67 %, трислівні — 26,6 %, інші категорії — 6,4 %. Серед двослівних термінів найпоширенішими є словосполучення моделі «прикметник — іменник» (66,5 %) та «іменник — іменник» (22,8 %), а серед трислівних — моделі «прикметник — іменник — іменник» (24 %), «прикметник — прикметник — іменник» (22 %) та «іменник — іменник — іменник» (15 %).

Ключові слова: *англійська мова, двослівний термін, психологічний термін, модель термінологічного словосполучення, структура терміну, трислівний термін.*

Boiko A.O., Chernovaty L. M. Correlation of English language teaching terminology according to its structure. *Following the analysis of 235 English terminological collocations in the field of Psychology, their structural composition turned out to be as follows: two-word terms — 67 % three-word terms — 26,6 % and other categories — 6,4 %. The "adjective — noun" (66,5 %) and "noun — noun" (22,8 %) models are the most frequent ones among the two-word terms, while the «adjective — noun — noun» (24 %), «adjective — adjective — noun» (22 %) and «noun — noun — noun» (15 %) models predominate among the three-word terms.*

Key words: *English language, psychological term, terminological word combination model, term structure, three-word term, two-word term.*

Роль спеціалізованого перекладу, зокрема у науковій сфері, постійно зростає, а отже зростає і його питома вага у змісті навчання майбутніх перекладачів. Суттєве значення у такому перекладі має термінологія, характерна для конкретної галузі. Таким чином, оволодіння згаданою термінологією, так само як і способами її передачі в процесі перекладу, є важливими завданнями у підготовці майбутніх фахівців. Розв'язання цих завдань потребує проведення спеціальних досліджень, зокрема, й щодо характеристик (включаючи

й структурні) термінів у конкретній науковій сфері. Одержані дані можуть забезпечити підґрунтя для подальшого дослідження залежності вибору способу перекладу термінів від їхньої структури. Зважаючи на це, проблема нашого дослідження є **актуальною**, тому що одержані дані можуть сприяти накопиченню термінологічних одиниць для подальшого їх упорядкування, вони є цінними для підготовки майбутніх фахівців, а також для проведення згаданих розвідок.

Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є переклад українською мовою англомовної наукової термінології, а **предметом —** аналіз співвідношення різноструктурної англомовної термінології у текстах, що відносяться до сфери психології внутрішнього мовлення.

Метою дослідження було визначення згаданого співвідношення англомовних термінологічних словосполучень у галузі психології внутрішнього мовлення (в тлумаченні Ноама Хомського). Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити такі **завдання**: відібрати термінологічні словосполучення; проаналізувати їхнє структурне співвідношення; запропонувати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження було обрано 235 психологічних термінологічних словосполучень, відібраних із оригінального англомовного тексту [4], та 235 їхніх українськомовних відповідників, вибраних із перекладу згаданого тексту. Переклад виконано авторами цієї статті. Далі відібрані термінологічні словосполучення аналізувалися за структурою, спираючись на чинні класифікації [1-3].

Методом дослідження було обрано структурний аналіз, результати якого показано на рис.1.

Рис. 1. Співвідношення термінологічних словосполучень вибірки за структурою

Як випливає з рис. 1, переважну частку серед компонентів вибірки складають двослівні термінологічні словосполучення — 67 %.

На другому місці, значно поступаючись, ідуть трислівні — 26,6 %, а далі — чотирислівні й шестислівні терміни — 4,7 % та 1,3 % відповідно. У нашій вибірці трапилось лише одне п'ятислівне словосполучення (0,4 %).

У межах категорії двослівних термінологічних словосполучень спостерігалися різні їхні структурні типи, співвідношення яких показано на рис. 2.

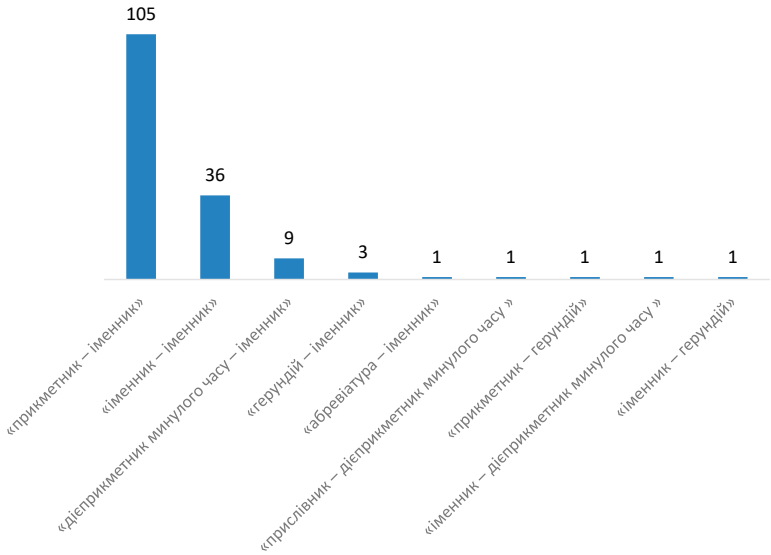

Рис. 2. Співвідношення двослівних термінологічних словосполучень у вибірці

Як показано на рис. 2, найчастотнішими в нашій вибірці є термінологічні словосполучення моделі «прикметник — іменник» (*Adj* + *N*), кількість яких складає 105 одиниць, тобто 66,5 % від загальної кількості двослівних термінологічних словосполучень.

Прикладами термінів цього типу можуть бути словосполучення типу *defective cognition — низький рівень пізнавальної здатності* тощо.

Другими за частотністю йдуть термінологічні словосполучення моделі «іменник — іменник» (*N1* + *N2*). Ця категорія налічує 36 термінів, тобто 22,8 % від загальної кількості двослівних термінів у вибірці. Прикладами термінологічних одиниць цього типу можуть служити словосполучення *auxiliary-inversion — інверсія допоміжного дієслова*, *extraction islands — формування синтаксичних залежностей за участі питальних слів* тощо.

Третіми йдуть словосполучення моделі «дієприкметник минулого часу — іменник» (*Part II + N*), частка яких становить лише 5,7 % (9 одиниць) від загального обсягу двослівних термінів у вибірці. Прикладами термінів цього типу є такі словосполучення як *truncated English — спрощена англійська мова.*

Словосполучення інших моделей складають несуттєві частки у нашій вибірці. Так частка термінів моделі «дієприкметник теперішнього часу — іменник» (*PI + N*) складає лише 3 % від загального обсягу вибірки: *binding theory* — теорія зв'язування, *labeling algorithm — алгоритм маркування*, *parsing program — програма, призначена для граматичного аналізу*. Терміни моделей «абревіатура — іменник» *(Abbr + N — wh-phrase — компонент, що починається питальним словом*), «прислівник — дієприкметник минулого часу» (Adv + + *Part II — neurally encoded — нейронно закодований*), «прикметник — герундій» *(Adj + Ger — audible thinking — мислення вголос*), «іменник — дієприкметник минулого часу» (*N–Part II — discourse-related — пов'язаний з дискурсом*), «іменник — герундій» *(N + Ger — center-embedding — вставка в середину речення*) траплялися лише по одному разу, що складає менше 1 % від загальної кількості двослівних термінів.

Співвідношення структурних типів в межах категорії трислівних термінологічних словосполучень показано на рис. 3. Вибірка включає 62 трислівних терміна, де переважають структури, що ґрунтуються на моделях «прикметник — іменник — іменник», «прикметник — прикметник — іменник» та «іменник — іменник — іменник». Інші моделі виявилися менш вживаними.

Як випливає з рис. 3, питома вага термінів моделі «прикметник — іменник — іменник» становить 24 % (15 одиниць), наприклад, *arithmetical competence system — система арифметичної компетентності.*

Майже таку саму частку (22 %, 14 одиниць) складають терміни моделі («прикметник — прикметник — іменник»), наприклад, *closest possible antecedent — найближчий можливий антецедент.*

Третіми йдуть термінологічні словосполучення моделі «іменник — іменник — іменник» (15 %, 9 одиниць): *sound-meaning correlation — співвідношення звукових форм та їхніх значень.*

Терміни інших моделей трапляються рідко. Серед таких — словосполучення моделі «іменник — прийменник — іменник»: (8 %, 5 одиниць: *array of habits — низка навичок*, *fabric of sentences — мережа суджень*); «прислівник — прикметник — іменник» (6 %, 4 одиниці: *linguistically significant phenomenon — мовно значуще явище*); «прислівник — дієприкметник минулого часу — іменник» та «дієприкметник

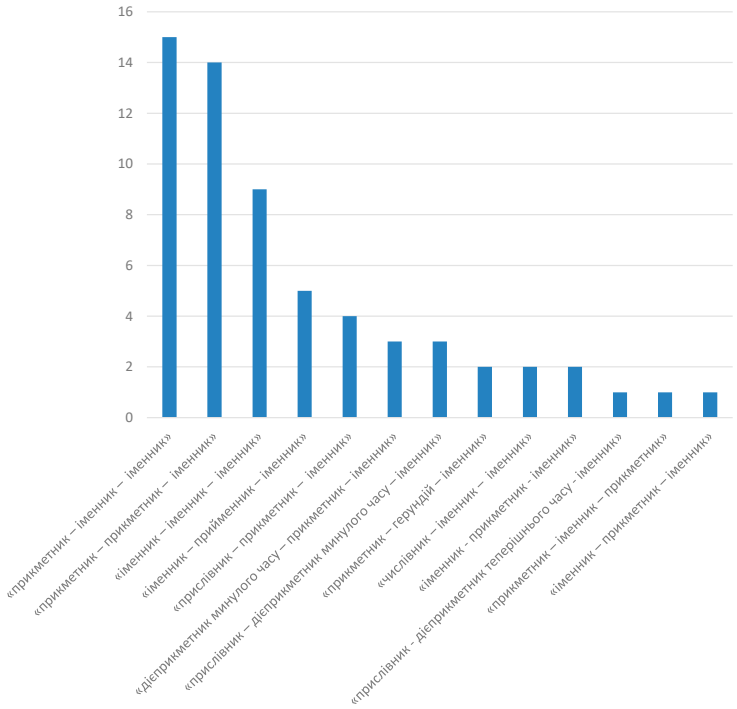

Рис. 3. Співвідношення трислівних термінологічних словосполучень у вибірці

минулого часу — прикметник — іменник» (по 5 % кожна модель: *hierarchically structured expression — ієрархічно структурований вираз* (*Adv* + *P-II* + *N*); *limited cognitive capacities — обмежені когнітивні здібності* (P-II + *Adj* + *N*)).

Лише по два рази (3 %) траплялися словосполучення моделей «числівник — іменник — іменник» та «іменник — прикметник»: *general learning procedures — загальні навчальні процедури* (*Adj* + *Ger* + + *N*), *third factor principle — принцип третього фактора* (*Num* + *N* + + *N*), *core computational operation — базова обчислювальна операція* (N + *Adj* + *N*).

Нарешті словосполучення ще трьох моделей зафіксовано лише по одному разу: «прислівник — дієприкметник теперішнього часу — іменник» (*automatically yielding copies — автоматичне копіювання*), «прикметник — іменник — прикметник» (*immediate data available — безпосередні доступні дані*) та «іменник — прикметник — іменник» (*language-relevant data — дані, що стосуються мови*).

Кількість та частка чотирислівних термінологічних словосполучень (4,7 %, 11 одиниць) є незначною, однак тут спостерігається надзвичайна розмаїтість моделей, які можна репрезентувати у трьох групах.

У словосполученнях першої групи першим компонентом є прикметник: «прикметник — прикметник — іменник — іменник» (*conceptual-intentional interface conditions — концептуально-інтенціональні умови інтерфейсу*), «прикметник — іменник — прикметник — іменник» (*Internal-languages generative mechanisms — породжувальні механізми внутрішніх мов*) та «прикметник — іменник — прийменник — іменник» (*prior Language of Thought — «мова мислення», як попередниця власне мови*).

У словосполученнях другої групи першим складником є іменник: «іменник — прийменник — іменник — іменник» (*repetition-versus-copy distinction — розрізнення повторень і копій*), «іменник — іменник — прийменник — іменник» (*copy theory of movement — копіювальна теорія руху*), «іменник — прийменник — артикль — іменник» (*object of the form — об'єкт форми*).

Нарешті першим елементом третьої групи є дієприкметник минулого часу: «дієприкметник минулого часу — іменник — прийменник — іменник» (*spoken instrumentality of thought — усний інструмент мислення*) або прикметник — «прикметник — дієприкметник минулого часу — прикметник — іменник» (*well-motivated architectural assumption — добре мотивоване архітектонічне припущення*), «прикметник — прикметник — прикметник — іменник» (*conceptual-intentional internal system — концептуально-інтенціональна внутрішня система*).

Словосполучення, що включають більше чотирьох складових, спостерігаються рідко. У нашій вибірці зафіксовано лише одне п'ятислівне словосполучення (0,4 %) моделі «іменник — прикметник — іменник — прийменник — іменник» (*phase-theoretic analysis of generation — фазово-теоретичний аналіз генерації*).

У вибірці трапилися три шестислівних словосполучення моделей «прикметник — іменник — прийменник — артикль — іменник — іменник» (*External Merge-with-the-copy-theory — зовнішнє злиття з урахуванням теорії копіювання*) та «іменник — прийменник — прикметник — іменник — прикметник — іменник» (*negation with variable sentence-internal scope — заперечення з різноманітними засобами його реалізації всередині речення*).

Таким чином, за результатами нашого аналізу, доцільно зробити **попередній висновок**, що найчастотнішими в текстах з проблематики психології внутрішнього мовлення є двослівні термінологічні

словосполучення, частка яких дорівнює 67 %. Трислівні словосполучення є другою за частотністю категорією, складаючи 26,6 %. Питома вага багатослівних термінологічних словосполучень не перевищує 5 %.

Серед двослівних термінологічних словосполучень переважають одиниці моделей «прикметник — іменник» (66,5 %) та «іменник — іменник» (22,8 %), а з-поміж трислівних — моделі «прикметник — іменник — іменник» (24 %), «прикметник — прикметник — іменник» (22 %) та «іменник — іменник — іменник» (15 %). Терміни з більшою кількістю компонентів трапляються рідко, а їхньою характерною рисою є розпорошення між багатьма моделями, що не дає підстав для формулювання надійних висновків щодо цієї категорії словосполучень.

Перспектива подальшого дослідження вбачається у вивченні гіпотетичної залежності вибору способів перекладу термінологічних словосполучень від їхньої структури.

Література

***1**. Михайлевич О. М. Інтерпретація понять «термін», «економічний термін», «економічна терміносистема» в сучасному мовознавстві. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: філологічні науки. Мовознавство. 2010. № 2. С. 86-89. **2**. Михальчук Н. О. Морфологічні способи словотвору в сучасній англійській мові. Наукові записки. Серія «Філологічна». Рівненський державний гуманітарний університет. 2013. №39. С. 69–73. **3**. Михальчук Н. О. Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. Наукові записки. Серія «Філологічна». Рівненський державний гуманітарний університет. 2013. №38. С. 94–98. **4**. Chomsky N. Some Core Contested Concepts. Journal of Psycholinguistic Research. 2015. N 44. P. 91–104. DOI 10.1007/s10936-014-9331-5.*

УДК 81'42'373'253:159.942

ВДАЛЕ ТА НЕВДАЛЕ ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ ЕМОЦІЙНОГО ЗАРАЖЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ІДЕАЦІЙНИХ ПРОМОВ

В'ялова М. О., Кайсіна Д. М. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття розглядає питання перекладу засобів емоційного зараження в контексті ідеації. В ході дослідження було розглянуто теоретичні відомості, з якими мають бути ознайомлені перекладачі, що працюють із текстами такого типу, а також проведено перекладацький аналіз, у ході якого виявлено вдалі та невдалі рішення фахівців щодо відтворення семасіологічних стилістичних засобів та емоційно забарвленої лексики.

Ключові слова: *емоційне зараження, емоційно забарвлена лексика, ідеаційна промова, ідеаційний комунікативний вплив, риторична стратегія, семасіологічний стилістичний засіб.*

Vialova M. O., Kaysina D. M. Successful and unsuccessful transfer of emotive contamination means in ideation speeches translation. *The article focuses on the issue of translation of emotive contamination means in the context of ideation. Theoretical questions, which are necessary for the translators who work with texts of such a type, were reviewed, and translation analysis, which established successful and unsuccessful decisions of the translators regarding transfer of stylistic devices and stylistically-colored words, was conducted.*

Key words: *emotionally-colored words, emotive contamination, ideation communicative influence, ideation speech, rhetoric strategy, semasiological stylistic device.*

Актуальність дослідження особливостей перекладу емоційного зараження в ідеації має дуалістичний характер. З одного боку, це забезпечення можливості масового перегляду та сприйняття прогресивних ідей, концепцій, теорій в рамках ідеаційного комунікативного впливу, притаманного, зокрема, проекту TED, серед неангломовної аудиторії, в тому числі, української. З іншого боку, це реалізація перекладу, що уможливлює найточнішу передачу авторської риторики, стилю, експресії та мінімізує потенційно можливі смислові й емоційні прогалини між оригіналом та його перекладом.

Метою статті є виявлення тих перекладацьких рішень, які привели до вдалого чи невдалого відтворення засобів емоційного впливу в ідеаційних промов.

Об'єктом дослідження є мовні та мовленнєві одиниці, що передають ефект емоційного зараження, тобто представляють собою стилістично забарвлену лексику, або утворюють семасіологічні стилістичні засоби, та використовуються задля поглиблення риторичного комунікативного впливу під час промови.

Предметом дослідження виступають перекладацькі способи і трансформації, що можуть бути використані для перекладу зазначених мовних та мовленнєвих одиниць.

Матеріалом слугують TED промови Мел Роббінс "How to stop screwing yourself over" 2011 року, Чарлі Джейн Андерс "Go ahead, dream about the future" 2019 року та Елізабет Вайт "An honest look at the personal finance crisis" 2017 року, а також їхні переклади українською мовою.

Методами дослідження є метод суцільної вибірки, використаний для добору прикладів використання елементів емоційного зараження; метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, застосований для з'ясування способів відтворення емоційного зараження, та метод кількісного аналізу, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу та перекладацьких трансформацій, використаних перекладачами.

У своєму дослідженні на тему психолінгвістики О. О. Леонтьєв наголошує на тому, що будь-яке спілкування є різновидом комунікативного впливу [2, с. 169]. Й. А. Стернін визначає поняття комунікативного впливу як вплив однієї особи на іншу особу або на групу осіб за допомогою мови та супроводжуючих мову невербальних засобів для досягнення поставленої мовцем мети [4, с. 51].

Різновидом комунікативного впливу є ***ідеаційний комунікативний вплив***, який «спрямований на те, щоб привернути увагу реципієнтів до певної нагальної проблеми, обгрунтувати ідею щодо її вирішення, переконати реципієнтів в цінності такої ідеї й спонукати до втілення цієї ідеї в соціальну практику» [1, с. 46]. Поняття ідеаційного комунікативного впливу корелює з поняттям ідеації, що представляє собою процес виникнення у мовця певної ідеї та її презентацію реципієнтам для подальшого втілення у соціальну практику [1, с. 33]. Відповідно, ораторів, що здійснюють ідеаційний комунікативний вплив, ми називатимемо ***ідеаторами***, а їхні промови — ***ідеаційними*** [1, с. 18].

Промови, що транслюються в рамках міжнародної організації TED, представляють собою яскравий приклад ідеаційного комуні-

кативного впливу. Конференція TED та інші проекти даної організації наразі набули значного розповсюдження та охоплюють широкий загал. ***TED*** — це некомерційна світова спільнота, яка залучає до участі у конференціях людей, що є фахівцями з різних дисциплін, належать до різних культур і шукають глибшого розуміння світу. Назва спільноти TED є абревіатурою, що розшифровується як *technology, entertainment, design*, що у перекладі українською звучить як технології, розваги, дизайн. Ця спільнота палко вірить у силу ідей змінювати відношення до тих чи інших питань, що призводить до зміни життя та, зрештою, усього світу, і це чітко відображається в їхньому слогані *ideas worth spreading*, що українською звучить як *ідеї варті розповсюдження* [7]. Оскільки TED конференція є міжнародним проектом, виступи ідеаторів наразі перекладаються більш ніж ста мовами світу завдяки команді перекладачів-волонтерів, які бажають поширити ідеї у всьому світі [7].

У рамках ідеаційного комунікативного впливу, з метою донести свою думку до аудиторії краще та зрозуміліше, мовці використовують різні риторичні стратегії, орієнтовані на сферу раціонального мислення, на сферу емоцій, на сферу підсвідомості та на сферу волевиявлення [1, с. 53]. У нашій роботі ми зупинилися на дослідженні однієї з двох стратегій риторичного комунікативного впливу, орієнтованого на сферу емоцій, а саме на дослідженні емоційного зараження.

Емоційне зараження представляє собою «мовлення ідеатора, спрямоване на введення аудиторії в особливий емоційний стан, що допомагає переконати реципієнтів у нагальності проблеми / цінності ідеї та опосередковано спонукає втілити цю ідею в соціальну практику» [1, с. 57]. На мовленнєвому рівні стратегія емоційного зараження проявляється у вживанні емоційно забарвленої лексики, що має позитивну чи негативну конотацію, та семасіологічних стилістичних засобів (тропів), що можуть виражатися за допомогою як лексем, так і словосполучень [3, с. 161].

В ході аналізу трьох ідеаційних промов ми виявили, що у більшості випадків перекладачі-волонтери спільноти впоралися із задачею відтворення засобів емоційного зараження українською мовою, шляхом збереження семасіологічних стилістичних засобів та емоційно забарвленої лексики у тексті перекладу. Наприклад:

If you're ***crappy****, say you're crappy!* [*6*]

Справи ***кепські****?* — то так і скажи! (***Множинний відповідник***)

It's the routine that's ***killing*** *you* [*6*].

Рутина ***засмоктує***. (***Контекстуальна заміна***)

That's ***insane****!* [*6*]

Збожеволіти ***можна!*** (***Субституція***)

*... **pretty frickin'** dystopian scenarios* [*5*]

*... **довбані*** антиутопічні сценарії (***Вилучення слова***)

*Well, that stool has gone **wobbly*** [*8*].

*Що ж, той стілець **похитнувся***. (***Субституція***)

It's a way of vaccinating yourself *against the worst possible case of future shock* [*5*].

Ви робите собі щеплення *на випадок найгіршого розвитку подій.* (***Смисловий розвиток***)

Money is green [8].

Гроші не пахнуть. (***Контекстуальна заміна***)

*... hear that **hint of fear** in my otherwise self-assured voice* [*8*].

*... почули б **нотку страху** у моєму впевненому голосі.* (***Контекстуальна заміна***)

Проте, ми вважаємо, що в офіційних перекладах досліджуваних промов фахівцям не в усіх випадках вдалося передати ефект емоційного зараження цільовою мовою. У ряді перекладацьких ситуацій перекладачі вдалися до прийому нейтралізації і не відтворили у тексті перекладу семасіологічні стилістичні засоби та емоційно забарвлену лексику. Пропонуємо вашій увазі декілька прикладів.

I verbally assassinate everybody [6].

Я залізаю їм у душу. (***Смисловий розвиток***)

Застосувавши спосіб смислового розвитку для перекладу даної метафори, перекладач не лише втратив ефект емоційного зараження, але й викривив зміст фрази. Зі свого боку, ми би запропонували наступний варіант перекладу даної фрази: *Я кожного з них вбиваю словесно*. У даному випадку ми вдалися до таких прийомів, як додавання слова та пермутація.

Використання перекладацької трансформації вилучення слова в ході перекладу наступної фрази, що є прикладом антитези, призвело не лише до нівелювання ефекту емоційного зараження, але й до втрати частини змісту.

*... think strategy, **not failure**...* [*8*]

... думайте про стратегії, які допоможуть вижити... (***Вилучення слова***)

На місці перекладача, ми би зупинилися на такому перекладі даної фрази як: *думайте про стратегії, а не про можливі невдачі.* У даному випадку ми застосували перекладацьку трансформацію додавання слова.

Наступні уривки тексту перекладу показують нам приклад втрати перекладачем такого семасіологічного стилістичного засобу, як метафори, при збереженні загального змісту висловлювання.

*The **cavalry**'s not coming* [*8*].

Підмога** не прийде.* (Контекстуальна заміна***)

*I'm ready now **to link shields with others**, to fight this fight...* [*8*]

*Зараз я готова **згуртуватися з іншими**, щоб разом вистояти у цій боротьбі...* (***Контекстуальна заміна***)

Ідеаторка у своїй промові створює образ воєнних дій з метою емоційнішого та яскравішого донесення до своєї аудиторії ідеї важкості випробувань, з якими людям доводиться стикатися впродовж їхнього життя. Мовець говорить про них як про битву, згадуючи такі елементи, притаманні введенню бою, як *cavalry — кавалерія*, *to link shields — з'єднати щити*. У процесі перекладу був використаний прийом нейтралізації, що призвело до втрати цього образу, а отже і емоційного риторичного комунікативного впливу на слухачів.

Наступні фрази втратили при перекладі ефект емоційного зараження через те, що інвективні одиниці, які було вжито в оригіналі, у цільовому тексті було замінено на нейтральну лексику.

*Being healthy **will not get your ass** on a treadmill* [*6*].

*Ідея про міцне здоров'я **не змусить вас піти** до спортзалу.* (***Контекстуальна заміна***)

*You can walk into a book store — right now! — and buy at least ten books written by credentialed experts **on how the hell you do it*** [*6*].

Ви можете зайти у книгарню — прямо зараз — і придбати з десяток книжок на цю тему*, написаних експертами у цій сфері. (*Генералізація*)*

*... it's your job to make yourself **do the crap** you don't want to do* [*6*].

... необхідність робити речі*, від яких ви не в захваті. (*Генералізація*)*

*... you would see more than one **dumb** thing I have done financially* [*8*].

... то побачили б, що я зробила не одну фінансово неприйнятну річ. (Контекстуальна заміна*)*

У перекладі наступного фрагменту промови було повністю втрачено ефект емоційного зараження, який виникав у тексті оригіналу завдяки такому стилістичному засобу, як антиклімакс, та й в цілому змінено його зміст.

*It all comes down to one word: **F*©#**. Shut the front door, you know what I'm talking about? ... **And of course you know I'm talking about the word «fine»*** [*6*].

Все, врешті-решт, зводиться до одного слова. ***F*©#**. *Затуліть дітям вуха...* І друге слово, яке я не можу оминути, і це — «добре». *(*Відсутність перекладу, контекстуальна заміна*)*

Перекладач прийняв рішення не змінювати мовний код зашифрованого слова, що містить в собі натяк на інвективну лексичну одиницю, і повністю втратив ефект несподіваності при його роз-

шифровці, передавши ці лексеми, як дві різні та не пов'язані між собою. Цей фрагмент дійсно викликає перекладацькі труднощі, оскільки український множинний відповідник англійського слова *fine* — добре не можна співвіднести з жодною відомою українською інвективною лексемою таким чином, щоб у них співпадала кількість літер та був однаковий початок. Проте, на нашу думку, можна було б все ж спробувати передати ефект антиклімаксу. З нашого боку, ми могли би запропонувати наступний варіант перекладу:

Все, врешті-решт, зводиться до одного слова: ***?©*# *(цензура). Затуліть дітям вуха! Здогадуєтесь, про що саме йде мова?.. Звичайно, я говорю про слово «добре»*.

Ми пропонуємо при перекладі повністю зашифрувати слово ***F*©#,*** врахувавши лише, що в українському слові добре 5 літер, на відміну від англійського слова *fine*, в якому їх лише 4. Таким чином вдається зберегти у мові перекладу стилістичний прийом антиклімаксу.

Висновки. Здебільшого перекладачі-волонтери міжнародної спільноти TED успішно передали у цільових текстах таку риторичну стратегію ідеаційного комунікативного впливу, як емоційне зараження, відтворивши мовою перекладу семасіологічні стилістичні засоби та емоційно забарвлену лексику, вжиті мовцями у промовах. Однак, в окремих випадках фахівцям не вдалося зберегти ефект емоційного зараження через застосування прийому нейтралізації, а в деяких фрагментах відбулась також втрата сенсу висловлювання.

Оскільки наше дослідження базувалося на аналізі відтворення засобів емоційного зараження в цілому, **перспективи подальших досліджень** полягають у детальнішому аналізі перекладу окремих семасіологічних стилістичних засобів та різних рівнів емоційно забарвленої лексики, а також у вивченні способів відтворення іншої риторичної стратегії комунікативного впливу, орієнтованого на сферу емоцій, а саме декларування.

Література

***1**. Кайсіна Д. М. Англомовний дискурс ідеації: стратегії комунікативного впливу (на матеріалі інтернет-платформи TED): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 318 с.* ***2**. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. 287 с.* ***3**. Мартинюк А. П. Дискурсивний інструментарій аналізу англомовної реклами. Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. 2009. № 3. С. 159–167. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/9939 (дата звернення: 26.04.2021).* ***4**. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж, 2001. 227 с.* ***5**. Anders C. J. Go ahead, dream about the future, 2019. URL: https://www.ted.com/*

talks/charlie_jane_anders_go_ahead_dream_about_the_future (last accessed: 10.10.2021). ***6****. Robbins M. How to stop screwing yourself over, 2011. URL: https://www.ted.com/talks/mel_ robbins_how_to_stop_screwing_ yourself_over (last accessed: 04.10.2021).* ***7****. TED: Ideas worth spreading. URL: https:// www.ted.com (last accessed: 20.10.2021).* ***8****. White E. An honest look at the personal finance crisis, 2017. URL: https://www.ted. com/talks/elizabeth_white_an_ honest_look_at_the_personal_ finance_crisis (last accessed: 18.10.2021).*

УДК 821.111(73)-312.9Кіз.08:81'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Д. КІЗА «ТАЄМНИЧА ІСТОРІЯ БІЛЛІ МІЛЛІГАНА»)

Василенко А. О., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук, доц.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено особливостям відтворення художнього образу головного героя роману «Таємнича історія Біллі Міллігана» Деніела Кіза в перекладі українською мовою, виконаному Оленою Стусенко. Особливу увагу приділено способам та стратегіям передачі особливостей мовлення та поведінки Біллі Міллігана, що страждає на розлад множинної особистості. В перекладі досить вдало відтворено образ кожної з його особистостей, незважаючи на певні втрати його специфічності у зв'язку з фактичною неперекладністю акцентів англійської мови українською.

Ключові слова*: графічні девіації, мовлення персонажа, синдром множинної особистості, спосіб перекладу, художня картина світу, художній образ.*

Vasylenko A.O., Tashchenko G. V. Specifics of reproducing an artistic image in literary translation (Based on "The Minds of Billy Milligan" by Daniel Keyes). *The article is dedicated to the specifics of reproducing the artistic image of the main character in the novel "The Minds of Billy Milligan" by Daniel Keyes translated into Ukrainian by Olena Stusenko. Special attention was given to the methods and strategies of reproducing different features of speech and behavior of Billy Milligan who is suffering from the multiple*

personalities disorder. The translation rather successfully reproduces artistic images of Billy's personalities regardless of certain losses associated with untranslatability of the English-language accents into Ukrainian.

Key words: *artistic image, artistic worldview, character's speech, graphic deviations, means of translation, multiple personalities disorder.*

У зв'язку зі зміщенням акценту перекладознавчих досліджень з тексту оригіналу та його автора на особистість перекладача та читацьку аудиторію все більш **актуальними** стають дослідження способів відтворення у перекладі художніх образів героїв як результату авторського світосприйняття з одного боку, та інтерпретації перекладача, з іншого. **Об'єктом дослідження** виступають 305 англомовних одиниць, що репрезентують образи множинних особистостей Біллі Міллігана в романі Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» та його перекладі українською мовою. **Предметом дослідження** є способи відтворення мовленнєвих особливостей Біллі Міллігана та його особистостей в англійсько-українському перекладі. **Наукова новизна** дослідження полягає у тому, що у межах розвідки вперше проведено аналіз засобів відтворення художнього образу людини, що страждає на розлад множинної особистості, на прикладі перекладу роману «Таємнича історія Біллі Міллігана» з англійської на українську. **Метою дослідження** є встановлення способів відтворення мовленнєвих особливостей головного героя у перекладі як прояву мовної креативності перекладача. При дослідженні застосовувалися **методи** загальнонаукового та перекладознавчого характеру. *Методи аналізу та синтезу* використовувалися для опису понять художньої картини світу, художнього образу та засобів їх побудови в оригіналі та перекладі. *Метод суцільної вибірки* залучався з метою відбору висловлень, у яких зосереджені характеристики особливостей мовлення та поведінки особистостей Біллі Міллігана. *Метод порівняльного аналізу* застосовувався під час зіставлення оригінального тексту та тексту перекладу. *Метод узагальнення* використовувався задля впорядкування отриманих результатів та формулювання висновків.

Художня картина світу складається з художніх образів, які дозволяють автору виразити своє ставлення, досвід і бачення описуваного. Письменник вигадує і відтворює образи на основі своєї фантазії. Завданням перекладача є не створити власні образи, а відтворити функціонально адекватними засобами художні образи оригіналу мовою перекладу таким чином, щоб образи, що формуватимуться у свідомості реципієнта при читанні, були максимально наближені до тих, які, на думку перекладача, прагнув сформувати автор. Образ персонажа може вибудовуватися на основі його портрету, вчинків,

невербальних засобів спілкування, опису іншими персонажами та, безперечно, його мовлення. Мовлення персонажу свідчить про його освіту, життєвий досвід, соціальне становище, світогляд, тому при перекладі важливо зберегти ці особливості для формування відповідного художнього образу в читача.

Деніел Кіз, американський письменник, чий роман було обрано у якості матеріалу для дослідження, є представником жанру соціальної фантастики. «Таємнича історія Біллі Міллігана» є особливою для письменника, тому що він самостійно розмовляв з Біллі при написанні роману, у якому розкрив справжню історію першої в історії США людини з множинним розладом особистості, яку визнали невинним через цей недуг.

У романі «Таємнича історія Біллі Міллігана» кожна з особистостей усередині головного персонажа є унікальною. Вони належать до різних вікових груп, навіть різних статей. Поведінка та мовлення головного героя змінюється кожного разу, коли на сцену виходить чергова особистість, що становить труднощі для перекладачки, оскільки вона повинна створити цілісний образ кожної з них. Образ кожної особистості Біллі Міллігана вибудовується комплексно, а отже світобачення перекладача, його спосіб інтерпретації оригіналу, визначає те, якими персонажі постануть перед цільовим читачем.

Так, сам Біллі страждає на проблеми з самоідентифікацією, що виражається в використанні власних займенників *I, me*. Таким чином він підкреслює, що це саме він бере участь у спілкуванні, а не інші його особистості. В оригіналі Біллі використовує номінативні конструкції *"I am writing this letter, I can't say, I ever wanted..."*.

I am writing this letter because sometimes I can't say what I feel and I want you more than anything to understand [4, с. 32].

Я пишу цього листа, бо іноді не можу висловити вголос те, що я відчуваю, а мені більше за все на світі хочеться, щоб Ви мене зрозуміли [1, с. 20].

Незважаючи на те, що в оригіналі повтор має ефект стилістичного прийому, яким автор виділяє бажання Біллі знайти себе, О. Стусенко у цьому випадку прийняла рішення не зберігати усі власні займенники на користь збереження природності мовлення у цільовому тексті. Водночас такі начебто незначні відхилення у відтворенні мовленнєвих особливостей героїв при перекладі можуть значно вплинути на кінцевий художній образ.

Окрім того, Д. Кіз вдається до досить незвичних способів репрезентації мовлення героїв на письмі, свідомо змінюючи орфографію слів, що дозволяє читацькій аудиторії зрозуміти, до якої вікової категорії відноситься та чи інша особистість, наскільки освіченою

вона є, з якого регіону походить. Одним із найчастотніших прийомів автора є репрезентація діалектного мовлення або акценту, що відображається на письмі [3, с. 87]. У багатьох випадках для діалектного мовлення та акцентів англомовних персонажів неможливо знайти еквівалент в українській, тому необхідним є творчий підхід перекладача, що дозволить йому принаймні частково компенсувати стилістичні втрати, пов'язані з позбавленням цільового повідомлення того місцевого колориту, що притаманний вихідному тексту.

Прагнучи наділити кожну з особистостей Біллі Міллігана власним голосом, Д. Кіз у своєму романі використовує широкий спектр акцентів та діалектів: слов'янський, британський, нью-йоркський акцент, кокні тощо. Звичайно ж, виразити мовою перекладу усі акценти англійської мови неможливо, що може викликати серйозні проблеми з формуванням належної інтерпретації образів особистостей Біллі Міллігана у свідомості реципієнта.

Так, ім'я Рейджена Вадасковинича в оригіналі говорить саме за себе, *rage* — лють та *again* — знову, а виходить він на «сцену», коли головний герой відчуває гнів. Проте в перекладі навіть ця характеристика втрачається через неможливість побудувати аналогічну мовну гру засобами української мови.

Рейджен говорить англійською з сильним слов'янським акцентом, який письменник відображає в тексті за допомогою графічних девіацій.

You filty slut. Vy for you go around raping vomans? Do you realize vat you put us all through [4, с. 92]*?*

Ти є брудна шльондра. Шчо тсе шче за вибрик — жінок ґвалтувати? Чи ти хоч тямиш, шчо нам за тсе світить? [1, с. 61]

Для зображення фонетичних змін у англійській мові при мовленні Рейджена Д. Кіз застосовує графічні засоби. В системі приголосних сербо-хорватської відсутній звук [w], тому письменник замінив його на щілинний губно-зубний [v]. Для відтворення художнього образу О. Стусенко прийняла рішення перекладати мовлення Рейджена з графічними змінами в український, незважаючи на те, що сама ця мова відноситься до слов'янської групи. Звук ⟨t͡s⟩ в українській стає «тс», а «ц», «щ» перетворюється на «шч». Через застосування таких засобів читач розуміє особливості мовлення не лише через опис автора, він може «почути» звучання акценту, хоч це і не співвідноситься безпосередньо з девіацією, що застосовує автор.

У наведеному прикладі Рейджен робить граматико-синтаксичні помилки: змінює порядок слів у реченні, пропускає дієслова, некоректно узгоджує часи і вживає форми множини тощо. Таке зображення мови Рейджена демонструє рівень освіченості героя. У реченнях

Рейджена часто відсутні допоміжні дієслова, що є помилкою в англійській мові. Перекладачка, натомість, прийняла рішення додати дієслово «є» у фрагменті «Ти є брудна шльондра», що звучить неприродньо в українській мові. Варто також відмінити, що деякі граматичні конструкції, такі як артикль, відсутні в мові перекладу як такі, що особливо ускладнює роботу перекладача [2, с. 55]. Рейджен систематично опускає артикль, але через те, що така граматична категорія відсутня в українській мові, відобразити цю особливість немає можливості.

Артур у романі виступає протилежністю Рейджена. Він англієць з британським акцентом, освічений та ввічливий. Мовлення Артура сповнено книжної лексики, юридичної та медичної термінології, він послідовно та логічно висловлює думки. Автор описує характер Артура очима інших персонажів, які називають його невимушеним та приязним (*relaxed, easygoing*).

Про рівень освіченості та ввічливості Артура свідчать його звернення до адвокатів та лікарів *"Sir"* або *"Madam»*, які в тексті перекладені «пан» або «пані», а також він єдиний хто називає Біллі Вільямом (*William*).

"Madam, you have no right," he said in a crisp, upper-class British accent, his jaw barely moving, "to break your promise to the lad." [4, с. 39].

Пані, ви не маєте права порушувати обіцянку, яку дали дитині, — процідив юнак із карбованим акцентом, притаманним лише британській аристократії. [1, с. 27].

О. Стусенко вдалося зберегти необхідний стиль мовлення Артура та відтворити художній образ цієї особистості Біллі. Проте якщо в оригіналі він говорить з класичним британським акцентом — *"said ... his jaw barely moving"* — перекладачка робить вибір на користь стилістично маркованого «процідив», що створює враження, якого не передбачав автор, оскільки свідчить не про витонченість мовлення, а скоріше про грубість.

Лексика, яку використовує Артур, також демонструє його британське походження, оскільки він вживає лексеми характерні саме для британської версії англійської.

Arthur always said if he was lost, he should ask the bobbies to help him ... [4, с. 297].

Артур завжди казав, що, заблукавши, слід звертатися по допомогу до «боббі» [1, с. 150].

У Великобританії *bobby* — це поліцейські, про що не всі читачі можуть знати. Перекладачка прийняла рішення залишити оригінальну одиницю «боббі» незмінною, але залишила коментар, пояснюючи її значення, що видається цілком доцільним з точки зору відтворення специфіки мовлення Артура.

Важливим завданням для перекладачки роману є також відтворення образів «дітей», які яскраво демонструють незвичність стану Біллі, хоча зазвичай про їх появу читач дізнається опосередковано.

He had a full mustache and long sideburns, but his eyes held a childlike fear [4, с. 42].

У нього були вуса й довгі бакенбарди, але його очі були очима наляканої дитини [1, с. 22].

О. Стусенко вдало відтворила художній образ Девіда, хлопчика дев'яти років, функцією якого є переймати біль Біллі. Перед читачем постає дорослий чоловік з «очима наляканої дитини» (*his eyes held a childlike fear*). Вона страждає, їй співчуваєш. Перекладачка досить вдало демонструє зміни у поведінці героя, що свідчить про прояв чергової особистості, цього разу дитини.

Поведінку Девіда добре демонструє наступна сцена:

David came to take the pain, wondering where he was and why he was in this little car. When the pain subsided, David sat there playing with the steering wheel, making engine noises with his mouth and kicking the foot pedals [4, с. 187].

Девід з'явився на сцені, щоб прийняти біль... Коли біль ущух, Девід почав бавитись: крутити кермо, натискати педалі й імітувати звуки мотора [1, с. 103].

У наведеному прикладі досить успішно передано «дитячу» поведінку героя, який «крутить кермо, натискає педалі й імітує звук мотора», що відповідає оригіналу. Водночас перекладачка акцентує увагу на тому, що Девід почав «бавитись», дієслово, що в українській зазвичай асоціюється з дитячими іграми, на відміну від більш нейтрального *play* в англійській.

У результаті проведеного дослідження можна зробити **висновки**, що О. Стусенко при перекладі вдало відтворила художні образи героїв, а часткові втрати відображення особливостей мовлення обумовлені об'єктивними відмінностями в англійській та українській мовах. Діалект або акцент оригіналу, як правило передаються, не власними аналогами в перекладі, а нейтральною літературною мовою, оскільки цільова мова зазвичай не містить еквівалентних мовних засобів. Таким чином, специфіка оригіналу нейтралізується, залишаючи лише безпосередній сенс, вкладений у той чи інший фрагмент. Водночас творчий підхід дозволив перекладачці відобразити різноманіття особистостей в романі Д. Кіза з точки зору як їх мовлення, так і невербальних засобів комунікації. А у деяких випадках переклад навіть увиразнює специфіку мовлення персонажів за рахунок експресивної, іноді розмовної лексики. **Перспективи дослідження** полягають у дослідженні засобів відтворення у перекладі

мовленнєвих та поведінкових характеристик персонажів, що мають психічні відхилення, на ширшому емпіричному матеріалі.

Література

1**. Кіз Д. Таємнича історія Біллі Міллігана. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 512 с.* ***2. *Статівка А. О. Особливості відтворення іноземного акценту в англо-українському перекладі. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. 2017. Вип 85. С. 52–57.* ***3***. *Фролова І. Є., Статівка А. О., Тищенко М. О. Стратегії відтворення мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2018. Вип. 88. С. 85–91.* ***4***. *Keyes D. The Minds of Billy Milligan. London: Weidenfeld & Nicolson, 2018. 448 p.*

УДК 821.111(73)-3Лавкрафт.08:81’255.4

МІФОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ Г. ЛАВКРАФТА В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Васильєва А. І., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено відтворенню міфологічної картини світу в англо-українському перекладі на матеріалі творів Г. Ф. Лавкрафта. Особливу увагу приділено стратегіям перекладу, а саме доместикації та форенізації при відтворенні складових індивідуальної картини світу автора. У межах дослідження було встановлено специфіку творчості Г. Ф. Лавкрафта та засоби реалізації його індивідуального стилю. Зроблено висновки про співвідношення стратегій перекладу, які застосовувалися для передачі компонентів міфологічного всесвіту письменника, таких як власні назви, вигадані мови, елементи архаїзації.

Ключові слова: *архаїзм, вигадана мова, власна назва, міфологічна картина світу, спосіб перекладу, стратегія доместикації, стратегія форенізації, художня картина світу.*

Vasylieva A. I., Tashchenko G. V. Mythological worldview of H. Lovecraft in the English-Ukrainian translation. *The article focuses on the reproduction of the mythological worldview in the translation from English into Ukrainian on the basis of the works by H. Lovecraft. Special emphasis*

is placed on the strategies of foreignization and domestication for rendering the main components of the individual worldview of the author. The study explored specifics of Lovecraft's works and means of his individual style construction. The research allowed for drawing conclusions on the proportion of strategies employed to render the elements of the author's universe, such as proper names, archaisms, languages invented by the writer.

Key words: archaism, artistic language, artistic worldview, domestication strategy, foreignization strategy, means of translation, mythological worldview, proper name.

Розповсюдження антропоцентричного підходу у перекладознавстві призвело до активізації досліджень, які зосереджуються не власне на тексті, а на учасниках процесу, зокрема особливостях творчості автора. **Актуальність** цього дослідження полягає у вивченні стратегій, які застосовуються для відтворення специфіки авторської картини світу в перекладі з урахуванням її домінантних складових. **Об'єктом дослідження** є елементи міфологічної картини світу Г. Лавкрафта, які є визначальними для збереження його стилю в перекладі. **Предметом дослідження** є стратегії, за допомогою яких відображається у перекладі міфологічна картина світу творів Г. Лавкрафта. **Метою** дослідження є вивчити стратегії перекладу, які передають міфологічну картину світу, та простежити їх співвідношення. **Наукова новизна дослідження** полягає у висвітленні основних складових міфологічної картини світу та їх ролі у формуванні авторського стилю Г. Лавкрафта, а також визначенні співвідношення стратегій перекладу, які застосовуються для відтворення кожної з таких складових.

При виконанні роботи використовувалися такі **методи**, як метод аналізу та синтезу, що залучалися на всіх етапах дослідження; метод культурологічного та стилістичного аналізу при визначенні специфічних властивостей картини світу Г. Лавкрафта та його індивідуального стилю; метод суцільної вибірки при виокремленні одиниць аналізу; метод порівняння для засобів відтворення складових міфологічної картини світу в перекладі; метод перекладацького аналізу для дослідження використаних стратегій перекладу; метод узагальнення для укладання висновків роботи.

Картина світу кожної особистості формується в залежності від національності, місця проживання, суспільства, релігії тощо. Фактично концептуальна картина світу співвідноситься зі світоглядом людини, її знаннями, тим, як вона оцінює реальність, що її оточує. Її визначають як «суб'єктивний образ об'єктивної реальності (модель світу) як результат духовної діяльності людини, члена певного соціуму, що в неї виникає (у свідомості) у ході контактів зі світом»

[1, с. 30]. Незважаючи на значну кількість універсалій, картина світу кожної нації є своєрідною, що відображається і в мові її носіїв. Окрім того, мовлення кожної особистості визначається її власним світоглядом. Найбільш яскраво такий симбіоз загальнолюдського, національного та особистого простежується у художній творчості.

Художня картина світу відбиває індивідуальну картину світу письменника та вибудовується на основі характерної системи образів, мотивів, а також стилістичних прийомів. Художньою картиною світу є створений автором світ, де існує свій власний час, простір, герої, що можуть як корелювати з епохою, у яку жив автор, так і бути повністю вигаданими. Створюючи фантастичний світ, письменник може спиратися виключно на власну уяву, проте часто він шукає натхнення у надбаннях минулих поколінь, оживляючи давніх богів та героїв, переосмислюючи вже давно мертві мови, пробуджуючи міфічних створінь.

Авторська міфотворчість — це процес створення автором власних міфоподібних образів і символів [2, с. 111]. Головним завданням авторського міфу є створення власного, специфічного образу реальності. Ця реальність може бути надприродною, вписаною в контекст класичного образу світу, або ж дія твору може, на перший погляд, бути частиною реальних історичних подій.

Найголовнішою задачею перекладача є відтворення специфіки авторської картини світу, атмосфери творчості автора. Для перекладача значення має кожен вибір письменника, адже кожен стилістичний прийом відображає своєрідність його ідіостилю. За В. П. Григор'євим, «опис ідіостилю має бути спрямований до виявлення глибинної семантичної та категоріальної зв'язності його елементів, що втілюють у мові творчий шлях поета, до сутності його явної та неявної рефлексії над мовою» [1, с. 174]. Однак найбільше складнощів для перекладача становлять ті елементи, що є продуктом уяви автора, оскільки вони апріорі не мають готових еквівалентів у мові перекладу. До цієї категорії можуть відноситися власні назви, вигадані реалії та інші оказіональні включення. Водночас особливих зусиль вимагає і передача компонентів, що є специфічними для культурного простору оригіналу або інших культур, які долучає письменник до свого твору, що вимагає від перекладача широкої культурної компетентності.

Задля передачі індивідуальних особливостей перекладач перед початком роботи обирає стратегію, якої буде дотримуватися. Це може відбуватися свідомо або ні, проте в процесі перекладу він дотримується певного плану дій, який вважає найбільш доцільним з огляду на специфіку оригіналу та цільову аудиторію. На думку

Л. Венуті, у разі застосування стратегії доместикації чужість тексту зводиться до мінімуму, а сам переклад адаптується до цільової культури та цільового читача. Так, текст виглядає для нього звичним, а інша культура ближче до його власної. Форенізація ж передбачає підхід, за якого перекладач приділяє більше уваги вихідній мові та культурі. Перекладач порушує звичні для приймаючої культури канони і привносить до тексту перекладу іншокультурні реалії. Так, читач поринає у незнайоме для нього середовище, усвідомлюючи присутність культури, відмінної від тієї, що стала для нього звичною [8].

Унікальність творчості Г. Лавкрафта полягає в тому, що вона поєднує реальні події та особистостей, елементи вигадки, а також переосмислення реальних або міфічних героїв, істот, місцевостей тощо.

Розглянемо декілька прикладів з творів автора. Перший приклад містить запозичення імені героя римської міфології:

Jervas Hyde should never share the sad fate of Palinurus! (H. P. Lovecraft, “The Tomb”) [7].

Джервас Гайд ніколи не розділить сумну долю Палінура! (Г. Ф. Лавкрафт, «Склеп») [4].

Автор посилається на героя Енеїди, Палінура. Палінур був принесений в жертву богами задля безпечної дороги корабля Енея до Італії. Він був одурманений одним із богів та впав за борт. Хоча деякі українські читачі можуть бути знайомі із творчістю Вергілія, в цьому випадку фонових знань українського читача може бути не достатньо, щоб зрозуміти ідею автора, тому перекладачеві доцільніше було б надати пояснення того, хто такий Палінур і яка саме у нього доля.

Автор також звертався до реальних історичних локацій.

It must have been thus before the first stones of Memphis were laid, and while the bricks of Babylon were yet unbaked (H.P. Lovecraft, “The nameless city”) [7].

Воно вже було таким, і коли закладалися перші камені Мемфіса, і коли тільки обпалювалася цегла, з якої збудували Вавілон (Г. Ф. Лавкрафт, «Безіменне місто») [5].

У наведеному фрагменті автор використав порівняння з Мемфісом та Вавілоном для опису більш древнього міста. З Мемфісом може бути знайомий далеко не кожен український читач, але на території нашої країни доволі відома історія Вавілону. Тому, оскільки і Вавілон, і Мемфіс використовуються разом в одному реченні, читачеві вже буде зрозуміло, що йдеться про дуже старе місто, тому ця лексична одиниця не потребує додаткового пояснення перекладача.

Автор також доволі часто запозичував імена вже існуючих міфічних істот, але дещо трансформував їх образи. Такий приклад ми можемо побачити у наступній цитаті:

All in the band of the faithful — Order o‘ Dagon — an‘ the children shud never die, but go back to the Mother Hydra an‘ Father Dagon what we all come from onct...(H.P. Lovecraft, “Dagon”) [7].

Отак усі ми стали в Ордені Дагона, зато вже діти ніколи не помирали, а просто вертали у лоно матері-Гідри і батька-Дагона, од яких ми колись і пішли...(Г.Ф. Лавкрафт, «Дагон») [5].

У цьому прикладі автор запозичив ім’я Гідри, відомої нам із грецької міфології. Але нічого спільного окрім імені вони не мають. Гідра Лавкрафта — це людина-амфібія. Вона має чотири кінцівки та лише одну голову. А отже асоціацій українського читача, знайомого з грецькими міфами, буде цілком достатньо для створення узагальненого образу чудовиська. Її чоловік — Дагон, чиє ім’я запозичене від шумерського божества, бога-риби. Оскільки Дагону присвячено окремий твір, а сам він повністю переосмислений автором, читач не буде потребувати додаткового пояснення від перекладача, тож він використовує спосіб транслітерації.

Ще однією особливістю творчості Г. Лавкрафта є вживання вигаданих мов.

Ід! Ід! Cthulhu fhtagn! Ph’nglui mglw’nafh Cthulhu R’lyeh wgah’nagl fhtagn...(H.P. Lovecraft, “The Call of Ctulhu”) [7].

Йя! Йя! Ктулху фгтаґн! Ф’нґлуї мґлв ’нафг Ктулху Р’льєх вґах наґл фхтаґн...(Г.Ф. Лавкрафт, «Поклик Ктулху») [4].

У прикладі вище ми бачимо мову, що була повністю вигадана Г. Лавкрафтом.

Оскільки у ній не простежується складових реальних мов — мертвих або все ще функціонуючих — для усіх вищезазначених одиниць перекладач використовував способи траскрибування та транслітерації, що свідчить про використання стратегії форенізації.

Також, для передачі атмосфери давнини, автор використовував архаїзми:

Open up the gates to Yog-Sothoth with the long chant that ye’ll find on page 751 of the complete edition, an then put a match to the prison (H.P. Lovecraft, “The Dunwich horror”) [7].

Відкрий ворота для Йоґ-Сотота тим довгим поспів’ям, ти ’го найдеш на 751 сторінці повної версії, і лиш тогди піднеси сірника до тюрми (Г. Ф. Лавкрафт, «Жахіття Данвіча») [6].

В оригіналі автор використав старошотландську мову, яку було би досить проблематично передати, тому перекладач використав елементи старослов’янської мови для передачі архаїчності оригіналу. Тобто в цьому випадку, на відміну від попередньо наведених прикладів, автор використав стратегію доместикації.

Як показали результати дослідження, для творчості Г. Лавкрафта характерним є широке використання власних назв, як запозичених з найрізноманітніших джерел, так і повністю вигаданих. Незважаючи на це, перекладач послідовно дотримується стратегії форенізації при роботі з ними, навіть у випадках, коли, можливо, обґрунтованим було б додавання перекладацького коментаря, який дозволив би читачеві простежити взаємозв'язки онімів, що вживаються автором, з реально існуючими героями, місцевостями, створіннями тощо або тими, що згадуються у різних міфологіях світу. Так само форенізації підлягає мова, вигадана письменником, оскільки її коріння перекладачем не простежується. Але при перекладі архаїзмів, перекладач залучає стратегію доместикації, застосовуючи засоби архаїзації, доступні в мові перекладу. **Перспективами** подальших досліджень є вивчення засобів та стратегій відтворення елементів міфологічної картини світу із залученням ширшої бази матеріалу.

Література

***1**. Валеева Н. Г. Теория перевода: культурно-когнитивный и коммуникативно-функциональный аспекты. Москва : РУДН, 2010. 246 с. **2**. Демченко А. И. Картина мира в музыкальном искусстве России начала XX века: исследование. Москва : Издательский Дом «Композитор», 2006. 264 с. **3**. Кулакова О. К. Авторское мифотворчество в жанре фэнтези. Вестник ИГЛУ. 2010. С. 111–116. **4**. Лавкрафт Г. Ф., Повне зібрання прозових творів. Том 1. Перекладено Українцем О., Дудкою К., Носенко В. 2020. Буча : Видавництво Жупанського. 448 с. **5**. Лавкрафт Г. Ф., Повне зібрання прозових творів. Том 2. Перекладено Українцем О., Дудкою К., Носенко В. 2017. Буча : Видавництво Жупанського. 456 с. **6**. Лавкрафт Г. Ф., Повне зібрання прозових творів. Том 3. Перекладено Українцем О., Дудкою К., Носенко В. 2018. Буча : Видавництво Жупанського. 456 с. 7. The complete works of H. P. Lovecraft. URL: https://arkham archivist.com/ebook/The %20Complete %20Works %20of %20 H.P. %20 Lovecraft.pdf 8. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. Translation Studies. N.Y. : Routledge. 2003. 353 p.*

УДК 811.111'373.4'255:629.73

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Воскобойнікова О. В., Каминін І. М. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу англійської авіаційної термінології українською мовою. У роботі розглянуто найпоширеніші структурні типи авіаційних термінів, проаналізовано способи їх словотвору, а також визначено семантичні особливості спеціальної лексики в авіаційній галузі. За підсумками проведеного аналізу встановлено, що найпоширенішими способами перекладу англійських авіаційних термінів українською мовою слід вважати запозичення іншомовного скорочення, транскодування (транскрипція та транслітерація), описовий переклад, створення нового скорочення цільовою мовою.

Ключові слова: *авіаційна термінологія, переклад, перекладацький аналіз, семантичні особливості, структура терміну.*

Voskoboinikova O.V., Kamynin I. M. Features of translation of English aviation terminology into the Ukrainian language. *The article is devoted to the study of the peculiarities of translation of English aviation terminology into Ukrainian. It examines the most common structural types of aviation terms, analyzes the methods of their word formation, and identifies the semantic features of specialized lexical units in the aviation vocabulary. According to the results of the analysis, the most common ways of translating English aviation terms into Ukrainian are borrowings of source language abbreviations, transcoding (transcription and transliteration), descriptive translation, creation of new abbreviations in the target language.*

Key words*: aviation terminology, semantic features, term structure, translation, translation analysis.*

У сучасному світі існує багато способів передачі інформації, але проблема перекладу з однієї мови на іншу залишається актуальною. Особливо це стосується науково-технічних текстів, які насичені термінологією. Тут ми стикаємося з проблемою правильної передачі термінів і понять іншими мовами, тому не варто недооцінювати значення термінологічних словників та подібних довідкових матеріалів, їх своєчасне створення та оновлення.

Актуальність нашого дослідження зумовлена постійним розвитком авіаційної термінології, її поповненням новими термінологічними одиницями, що потребує своєчасної фіксації термінів, дослідження їх мовних особливостей та специфіки перекладу.

Метою дослідження є виявлення структурно-семантичних особливостей англійської авіаційної термінології, встановлення взаємозв'язку між структурно- семантичними особливостями та особливостями перекладу термінів цієї галузі на українську мову.

Об'єктом дослідження є англійська авіаційна термінологія.

Предметом аналізу є структурні, семантичні та перекладацькі особливості англійської авіаційної термінології.

Завданнями для досягнення мети роботи стали:

1. Визначити поняття термінології та терміну, виділити основні риси терміну та описати основні типи термінів (за структурними моделями, за формальною структурою, за походженням, сферою функціонування тощо).

2. Дати визначення та описати основні властивості термінів-композитів, термінів-юкстапозитів та абревіатур та визначити основне джерело поповнення авіаційної термінології.

3. Проаналізувати терміни англомовної частини вибірки за формальними ознаками та структурними моделями, визначити найпоширеніші структурні типи.

4. Описати особливості та загальні принципи термінологічного перекладу.

5. Розглянути основні способи перекладу термінів-абревіатур. Перекласти терміни вибірки, що містять абревіатури та скорочення.

Для досягнення поставленої мети були використані наступні **методи**: метод структурного аналізу (для аналізу структурних типів термінів), метод словотвірного аналізу (для встановлення способу словотворення аналізованих термінів), метод семантичного аналізу (для аналізу семантичної структури термінів), метод порівняльного аналізу (для порівняльного аналізу перекладів термінів), метод лексикографічного аналізу (для аналізу словникового тлумачення термінів).

Теоретична значущість роботи визначається тим, що проведене дослідження масиву термінологічних одиниць в галузі авіаційної техніки є певним внеском у розвиток теорії та практики перекладу вузькогалузевої термінології.

Згідно з найпоширенішими визначеннями, терміни — це слова або словосполучення, які використовуються для представлення понять у науці, техніці, промисловості чи будь-якій іншій галузі знань. Вони повинні бути частиною терміносистеми, мати чітке термінологічне значення, точно виражати значення поняття, до якого вони

відноситься, і не мати двозначності в терміносистемі. Крім того, кожен термін повинен мати своє визначення.

Серед багатьох типів класифікацій термінів нами було визначено наступні:

— за сферою функціонування, де усі терміни поділено на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціальні;
— за семантичною структурою, де основний фокус класифікації націлено на складові термінів (морфеми, слова, цифри, графічні символи);
— за структурними моделями, де виокремлюють терміни-однослова (синтетичні терміни), двокомпонентні, трикомпонентні та багатокомпонентні аналітичні терміни;
— за походженням.

Одним з найактивніших джерел поповнення лексики мови є утворення складних слів. Складними словами є слова, що мають дві чи більше основ. У першому словотворі слова утворюються шляхом безпосереднього додавання основ або за допомогою інфіксів (-о, -е (-е-) в українській та -s, -a, -i в англійській). Говорячи про складні слова в англійській мові, слід також зазначити, що вони можуть писатися окремо, через дефіс або разом (з інфіксом або без нього).

Абревіатури та акроніми також є важливими складовими термінології. В українській мові абревіатура — це лексична одиниця, яка складається лише з початкових складів або букв словосполучення. В англійській мові до абревіатур належать усі види скорочень: прості та складні (власне скорочення, усічення, зрощення тощо).

Фразові терміни також відіграють важливу роль у терміносистемі, оскільки їх поява є свідченням швидкого розвитку терміносистеми.

Таким чином, на сучасному етапі ми спостерігаємо тенденцію до уточнення та деталізації «базових» синтетичних термінів, які є основою будь-якої терміносистеми.

Аналіз за формальними структурами виявив, що абсолютна більшість одиниць в вибірці є складеними термінами (83 %). Щоб виявити кількість термінів-абревіатур та композитів з юкстапозитами, ми із всієї вибірки термінів виокремили терміноелементи. Серед 614 одиниць вибірки ми виявили 5 % абревіатур та скорочень та 11 % — складних слів (див. рис. 1).

Результатами дослідження за структурними моделями стали наступні дані. Трохи менше за половину корпусу вибірки складають двокомпонентні словосполучення — 44 %, 21 % — трикомпонентні, 18 % — синтетичні терміни-однослова. Найменшою групою виявились багатокомпонентні аналітичні терміни — усього 16,5 %.

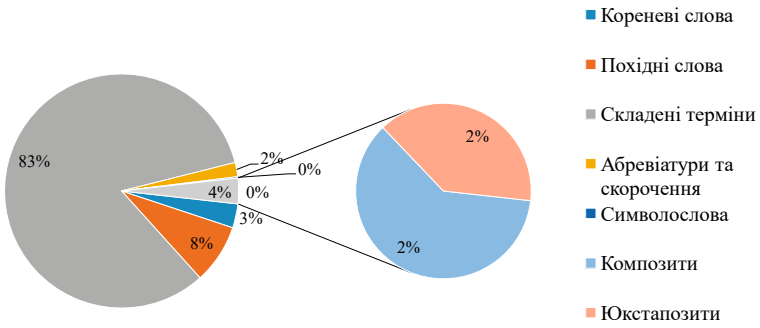

Рис. 1. Розподіл термінів за фрмальною структурою

Здійснивши аналіз англомовної частини термінологічної вибірки за схематичними моделями, ми вирахували частки окремих груп термінів (синтетичних термінів, дво- та трикомпонентних термінів-словосполучень та багатокомпонентних аналітичних термінів).

Із загальної кількості термінологічних одиниць в нашій вибірці, а саме 509 слів та словосполучень, можна виокремити:

— 95 синтетичних термінів, що становить 18 % від усього корпусу;
— 222 двокомпонентних термінів (до них ми включали також терміни, які формально містять багато слів, але лише два повнозначних), тобто 44 % від загальної кількості;
— частка трикомпонентних термінів становить 21 % (108 одиниць);
— 79 багатокомпонентних аналітичних термінів (це 16,5 %).

Отже, ми можемо схематично представити розподіл структурних моделей таким чином (рис. 2):

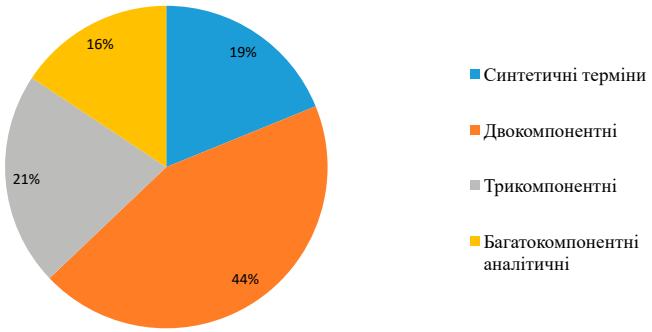

Рис. 2. Результати аналізу за структурними моделями

Незважаючи на те, що майже половину всіх термінів складають двокомпонентні словосполучення, приблизно 1/5 частиною нашої вибірки є синтетичні терміни, що складаються з одного слова. На нашу думку, така досить суттєва їхня частка ще раз підтверджує той факт, що саме однокомпонентні терміни є «базовими» для терміносистеми. А решта кількість термінів є свідоцтвом явища «нанизування» терміноелементів для уточнення та деталізації основної складової.

Більшу частину термінів об'єднано за допомогою безсполучникових та безприйменникових моделей, але є і такі, що включають ці елементи до свого складу, утворюючи таким чином додаткові варіанти основних моделей. Такі приклади є в усіх групах термінів, що складаються більш ніж с одного елемента, та навіть у категорії термінів-однослів.

Серед двокомпонентних структур найпопулярнішою моделлю є «іменник + іменник» (рівно половина усіх двокомпонентних словосполучень), 27 % одиниць побудовано за структурою «прикметник + іменник», 16 % — дієслова з іменниками.

Що стосується трикомпонентних термінів, то хоча і «вибір» моделей був значно більший, найпопулярнішими виявились наступні схеми побудови термінів: «іменник + іменник + іменник» (47 %), «прикметник + іменник + іменник» (15 %) та «дієслово + іменник + іменник» (14 %) (див. рис. 3).

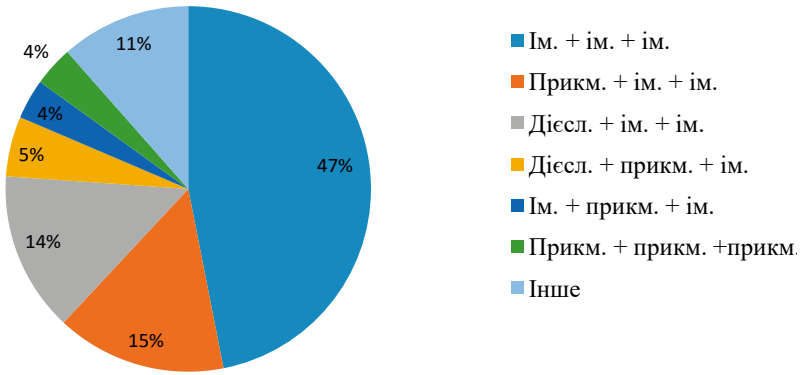

Рис. 3. Розподіл трикомпонентних термінів за структурними моделями

Розподіл усіх термінів англомовної частини нашого корпусу вибірки за структурними моделями можна схематично відобразити так (див. рис. 4).

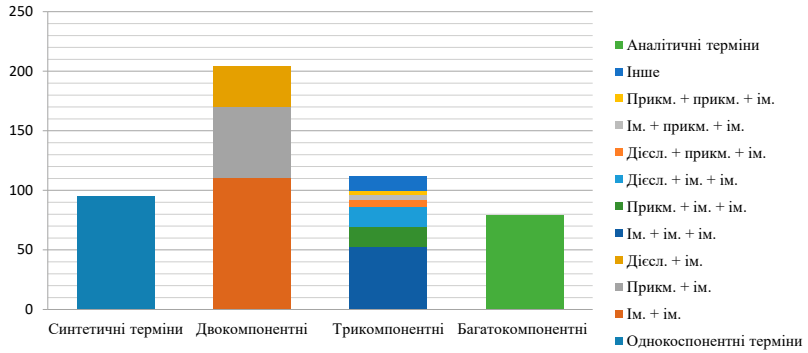

Рис. 4. Розподіл усіх термінів за структурними моделями

Процес перекладу виконується за різних обставин і умов, а тексти можуть відрізнятись за величезною низкою параметрів. Логічно, що кожний окремий тип вимагає від перекладача особливих знань та умінь.

Переклад можливий на шести основних рівнях: фонем, морфем, слів, словосполучень, речень та цілих текстів. У нашому випадку ми користувались лише першими чотирма рівнями. Що стосується власне перекладу, то для того щоб правильно зрозуміти термін, що належить до авіаційно-технічного дискурсу, та вдало його перекласти, необхідно розумітися на основах авіабудування та знати пов'язану з ним термінології як англійською, так і українською мовами.

Переклад термінів-однослів зазвичай не визивав труднощів, адже майже всіх їх можна знайти вже зафіксованими в словниках. Переклад англійської термінологічної групи здійснюється «з кінця», тобто з ключового слова, що зазвичай знаходиться справа. Ми перекладаємо стрижневий елемент, потім переходимо до лівих означень, а закінчуємо правим. Під час перекладу трикомпонентних та багатокомпонентних аналітичних термінів ми звернули увагу, що в цій схемі можуть бути деякі варіації.

Це пов'язано перш за все з тим, що стандартна схема може мати свої різновиди, а означеннями можуть бути не окремі слова, а цілі терміни-словосполучення. Це є наочною ілюстрацією процесу «нанизування» уточнювальних терміноелементів, що конкретизують та деталізують стрижневе поняття. Яскравим прикладом можуть бути схеми: «(прикметник + іменник) + іменник» та «прикметник + (іменник + іменник)».

Що стосується перекладу термінів-абревіатур, то для цього лінгвісти розробили окремі правила та свій алгоритм. Існують різ-

ні прийоми перекладу таких скорочень, вони включають переклад скорочення еквівалентною абревіатурою цільової мови за наявності такої, запозичення іншомовного скорочення, використання транскодування (транскрипції або транслітерації), описовий переклад, створення нового скорочення цільовою мовою та метод прямого запозичення.

Окремої уваги потребував переклад надписів на табло систем повітряного судна. З огляду на поширену практику використання їх у незміненому виді ми використали прийом прямого запозичення. Але ми також надали їхній переклад у розгорнутій формі. Він не призначений для відображення безпосередньо на табло та має суто пояснювальний характер.

Перспективою дослідження є більш детальне вивчення закономірностей перекладу термінів у галузі авіації залежно від їх структури, що ґрунтується на більш репрезентативній термінологічній вибірці.

Література

***1**. Межжеріна Г. В. Переклад українською мовою англійських авіаційних термінів з корінними лексемними морфемами. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. Київ, 2015. Вип. 31. С. 61–71. **2.** Мойсеєнко С. М. Особливості англійської комп'ютерної термінології. Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 2014)». Полтава : ПолтНТУ, 2014. С. 329-331. **3**. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : підручник для ін-тів і фак. інозем. мов. Харків : Основа, 1993. 256 с. **4**. Овсейчик С. В. Формування української екологічної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 23 с. **5**. Офіційний сайт української мови. URL: https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/leksika/t erminologichna_leksika/5-1-0-65. (дата звернення: 26.03.2020) **6**. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 246 с. **7**. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. **8**. Рижкова В. В., Величко А. М. Актуальні проблеми прикладної лексикографії: специфіка укладання друкованих термінологічних словників вузької спеціалізації (галузь авіаційного двигунобудування). Гуманітарний часопис. 2016. № 3. С. 75–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2016_3_11. (дата звернення: 27.04.2020) **9**. Родзевич Н. С. Про будову складних слів у сучасній українській мові. Українська мова*

в школі. Київ, 1952. №6. С. 10–19. 10. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

УДК 81'255'373.46:[811.161.2+811.111]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У СФЕРІ ДИДАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Григорян Л. А., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Встановлено, що вибір способу перекладу українською мовою англомовних двослівних термінологічних словосполучень у сфері дидактики перекладу залежить від їхньої структури. Передача словосполучень моделей, де першим компонентом є прикметник, майже завжди здійснюється шляхом копіювання структури англомовного терміна, в той час як словосполучення, де першим компонентом є іменник, передаються переважно за допомогою перестановки слів.

Ключові слова: *англійська мова, двослівний термін, копіювання структури, перестановка слів, спосіб перекладу, термін у сфері дидактики перекладу, українська мова.*

Hryhorian L.A., Chernovaty L.M. Specifics of rendering into Ukrainian of English two-word terms related to translation pedagogy. *The authors established that the translation techniques choice in rendering into Ukrainian English two-word terms related to translation pedagogy depends on their structure. Rendering adjective-headed terms is almost exclusively carried out by means of calquing the source language term's structure, while the noun-headed terms are mostly translated through permutation.*

Key words: *English language, permutation, structure calquing, translation pedagogy term, translation technique, two-word term, Ukrainian language.*

Важливим компонентом фахової компетентності перекладача є його здатність здійснювати спеціалізований переклад, тобто пра-

цювати з текстами, що відносяться до певної галузі людської діяльності. У свою чергу, ефективний переклад спеціалізованих текстів ґрунтується, поміж іншого, на знанні термінології конкретної галузі та володіння способами її перекладу. З цієї точки зору, дослідження особливостей перекладу галузевої термінології видається **актуальним**, враховуючи брак достатнього обсягу досліджень у цій сфері, зокрема, у галузі дидактики перекладу та, особливо, стосовно міжмовної медіації в парі «англійська мова — українська мова».

Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є переклад англомовної галузевої термінології українською мовою, а **предметом аналізу —** вивчення залежності вибору способу перекладу українською мовою англомовних термінологічних словосполучень у сфері методики навчання перекладу.

Мета роботи полягає у встановленні співвідношення способів перекладу при передачі названих термінологічних словосполучень, а також у дослідженні гіпотетичної залежності вибору способу перекладу українською мовою від структури англомовних термінологічних словосполучень. Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити низку **завдань**: відібрати англомовні термінологічні словосполучення для їх подальшого дослідження; встановити існування чи відсутність залежності вибору способу перекладу від структури англомовних термінологічних словосполучень; сформулювати висновки.

Матеріалом дослідження послужили 236 англомовних термінологічних словосполучень, відібраних з оригінального англомовного джерела [4], а також 236 їхніх українськомовних відповідників, вибраних із тексту перекладу згаданого твору. Переклад здійснювався авторами цієї статті.

Методами дослідження були структурний аналіз відібраного матеріалу та порівняльний перекладознавчий аналіз термінологічних словосполучень у двох мовах. Перекладознавчий аналіз ґрунтувався на узагальненні даних наукових праць стосовно класифікації способів перекладу [1-3; 5].

Далі подано результати аналізу перекладу англомовної термінологічної лексики у галузі психології внутрішнього мовлення для визначення можливої залежності вибору таких способів від структури термінологічного словосполучення. Серед згаданих 236 термінологічних словосполучень суттєву частку складають двослівні (69 %, 164 одиниці), тоді як питома вага решти структурних типів є суттєво меншою: трислівні — 61 одиниця (25,5 %), чотирислівні — 9 оди-

ниць (4 %), п'ятислівні — 2 одиниці (1 %). Отже, можна припустити, що для текстів цього типу найхарактернішими є двослівні терміни, а одиниці з кількістю компонентів більше трьох трапляються лише внаслідок дії випадкових факторів. Відповідно, в силу згаданих причин, у цій статті ми обмежуємося розглядом лише двослівних словосполучень, результати аналізу яких подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл двослівних термінологічних словосполучень вибірки (кількість випадків / %) за моделями та способами перекладу

Моделі	Способи перекладу					Σ
	КС	ПС	ПС+ДС	ДС	ВС	
Adj + N	75 / 95	1 / 1,25	2 / 2,5	1 / 1,25	0	79 / 51
N + N	25 / 33	35 / 46	7 / 9	5 / 7	4 / 5	76 / 43
P-II + N	7 / 100	0	0	0	0	7 / 4,6
N's+N	0	1/ 100	0	0	0	1 / 0,7
N+P-II	0	1 / 100	0	0	0	1 / 0,7
Σ	107 / 65	38 / 23	9 / 6	6/ 4	4/ 2	164 / 100

Примітки. Умовні позначення: КС — копіювання структури англомовного словосполучення; ПС — перестановка слів; ДС — додавання слів; ВС — вилучення слів; *Adj* — прикметник; *N* — іменник; *N's* — іменник у присвійному відмінку; *P-II* — дієприкметник минулого часу; Σ — загалом.

Як випливає з табл. 1, серед двослівних термінів виявлено одиниці п'яти моделей: «прикметник + іменник», «іменник + іменник», «дієприкметник минулого часу + іменник», «присвійний іменник + іменник», «іменник + дієприкметник минулого часу». Найчастотнішою є модель «прикметник + іменник» (79 випадків, 51 %), словосполучення якої перекладалися переважно за допомогою копіювання структури словосполучення тексту оригіналу (ТО), тобто, калькування. Питома вага цього способу склала 95 %, а прикладами його застосування може бути переклад таких термінологічних словосполучень як *acceptable solution — прийнятне рішення*, *comparable instruments — порівняльні інструменти*, *descriptive statistics — описова статистика*, *dynamic process — динамічний процес*, *experimental task — експериментальне завдання*).

Частка одночасної перестановки (пермутації) і додавання слів (*underlying system — система, що лежить в основі*) виявилася несуттєвою (2,5 %), а питома вага інших способів — перестановка (*native speaker — носій мови*) та додавання слів (*однорідні суб'єкти дослідження*) — ще меншою (1,25 % кожен).

Термінологічні словосполучення моделі «іменник + іменник» займають 43 % загального обсягу вибірки. В межах цієї категорії співвідношення способів перекладу суттєво відрізняється віт того, що спостерігався у випадку моделі «прикметник + іменник». Копіювання структури англомовного словосполучення, частка якого в попередньому випадку склала вражаючих 95 %, при передачі моделі «іменник + іменник» суттєво впала до 33 % (*benchmark group — контрольна група*, *genre conventions — жанрові традиції*, *novice knowledge — початкові знання*, *study limitations — обмеження дослідження*, *translation brief — перекладацьке завдання*). Натомість так само суттєво (з 3 % до 46 %) зросла частка перестановки слів (*acceptability analysis — аналіз прийнятності*, *competence level — рівень компетентності*, *development process — процес розвитку*, *indicator measurement — вимірювання показника*, *significance level — рівень значущості*).

Суттєво меншою (9 %) є питома вага одночасної перестановки і додавання слів (*degree course — курс навчання на рівні бакалавра*, *screening questionnaire — анкета попереднього відбору*, *time limit — обмеження за часом*, *language use — норми вживання мови*, *revision stage — етап двомовного редагування*), простого додавання слів (7 %): *pilot test — попередня експериментальна перевірка*, *research projects — науково-дослідницькі проекти*, *result section — розділ з результатами*, *solution acceptability — прийнятність перекладацького рішення*, *trainee translator — студент, майбутній перекладач*) та вилучення слів (5 %): *benchmark group — орієнтир*, *degree course — спеціальність*, *sample population — вибірка*, *target readers — адресати*.

Для передачі термінологічних словосполучень моделі «дієприкметник минулого часу + іменник», частка яких була незначною (4,6 %), застосовувалось виключно копіювання структури англомовного словосполучення (*adapted version — адаптована версія*, *constructed translation — усвідомлений переклад*, *interrelated sub-competences — взаємопов'язані субкомпетентності, pre-established range — встановлений діапазон*, *proceduralized action — процедурна дія*).

Терміни, що ґрунтуються на інших моделях («іменник у присвійному відмінку + іменник» та «іменник + дієприкметник минулого часу») траплялися лише по одному разу і в обох випадках застосувалась перестановка слів: *Variable's characteristics — характеристики змінних* («іменник у присвійному відмінку + іменник») і *time taken* («іменник + дієприкметник минулого часу»).

Таким чином, можна зробити певні висновки щодо перекладу українською мовою англомовних двослівних термінологічних словосполучень у сфері психології внутрішнього мовлення.

Серед термінологічних одиниць цього типу переважають структури, що ґрунтуються на моделях «прикметник + іменник» та «імен-

ник + іменник», сукупна частка яких складає 94 %. Спорадично (вірогідність складає близько 5 %) можна очікувати застосування термінологічних словосполучень моделі «дієприкметник минулого часу + іменник». Поява термінів інших моделей (наприклад, «присвійний іменник + іменник», «іменник + дієприкметник минулого часу» тощо) є маловірогідною.

Проведений нами аналіз засвідчив, що вибір способу перекладу при передачі українською мовою англомовних термінологічних словосполучень у сфері психології внутрішнього мовлення може залежати від моделі, на якій ґрунтується відповідне словосполучення. Якщо першим компонентом словосполучення є прикметник, то тоді найвірогіднішим способом є калькування, тобто копіювання структури словосполучення в тексті оригіналу. Така вірогідність у цьому випадку складає 95 % (див. табл. 1).

Цей висновок непрямим чином підтверджується і результатами аналізу перекладу словосполучень моделі «дієприкметник минулого часу + іменник», де функція першого компонента збігається з тією, яку виконує прикметник у моделі «прикметник + іменник». Що є важливішим, функції перших компонентів згаданих моделей суттєво збігаються із функціями прикметника та дієприкметника в українській мові, що створює сприятливі можливості для міжмовного переносу без будь яких порушень норм мови перекладу. Не дивно, що усі, без винятку, терміни цієї моделі у нашій вибірці перекладалися лише за допомогою копіювання структури англомовного словосполучення.

Серед інших способів перекладу, які можуть застосовуватися при передачі термінологічних словосполучень моделей, де прикметник є першим компонентом, спостерігаються перестановка, вилучення та додавання слів, однак їхня частка є незначною і коливається від 1,5 % до 2,5 % (див. табл. 1).

Однак, якщо першим компонентом термінологічного словосполучення є іменник, співвідношення способів перекладу таких одиниць суттєво змінюється. Частка калькування різко падає майже втричі (з 95 % до 33 % — див. табл. 1), натомість так само стрімко зростає питома вага перестановки слів (з 1,25 % до 46 % — див. табл. 1). Питома вага пермутації стає ще більш значущою, якщо ми врахуємо випадки перестановки слів з одночасним їх додаванням (9 % — див. табл. 1). У цьому випадку, сукупна частка перестановки слів зростає до 55 %, внаслідок чого значення цього способу для перекладу термінологічних словосполучень цієї моделі стає найважливішим.

Такі суттєві зміни у співвідношенні способів перекладу при передачі двослівних термінологічних словосполучень різних моделей

найпростіше пояснити різницею, що випливає з їхніх структур. Як уже зазначалося вище, моделі, де прикметник є першим компонентом, загалом збігаються з відповідними моделями української мови, внаслідок чого копіювання їхньої структури зазвичай не порушує норм мови перекладу. Однак структура моделей, де першим компонентом є іменник, загалом не збігається з моделями української мови, де подібні випадки обмежуються незначною кількістю запозичених слів (наприклад, *рок-концерт*, *данс-холл* тощо). Відповідно, аби зберегти структуру словосполучення мови оригіналу, перекладач має трансформувати його перший компонент (іменник) у прикметник, що може порушити норми мови перекладу, внаслідок чого перекладач змушений вдаватися до різних трансформацій. Найчастіше проблема вирішується за рахунок перестановки слів, іноді і з їх додаванням або вилученням. Рідше додавання або вилучення слів застосовуються самостійно, тобто без перестановки слів.

Непрямим чином це підтверджується і даними стосовно інших моделей, де першим компонентом є іменник (див. табл. 1), при перекладі яких застосовувалася виключно перестановка слів, однак незначна кількість таких моделей у нашій вибірці не дозволяє сформулювати надійні висновки і потребує нових розвідок, в чому і вбачаємо перспективу подальших досліджень.

Література

1. *Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.* ***2***. *Черноватий Л.М. Зміст стратегій калькування і трансформації у перекладознавчому аналізі. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: зб. матеріалів II Міжнар. наук. конф. Одеса, 2016. С. 30-33.* ***3***. *Molina L., Albir H. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functional Approach. Meta. 2002. № 47. P. 498-512.* ***4***. *Pacte Group. Evolution of the Efficacy of the Translation Process in Translation Competence Acquisition. Meta. 2018. 64(1). P. 242–265 p.* ***5***. *Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparüe du franзais et de l'anglais. Parнs : Didier/ Georgetown University Press, 1977. 331p.*

УДК 821.111(73)-312.4Геррітсен.08:81'373.46'255.4

ТРУДНОЩІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНОМУ ДЕТЕКТИВІ

Денисенко В. С., Івахненко А. О. (канд.філол.наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено ролі термінів у детективі Т. Геррітсен The Surgeon та проблемам їх відтворення в перекладі Н. Гоїн. Проаналізовано значущість термінів для створення образу персонажа. Розглянуто види термінів та функції, котрі вони виконують у детективі; проаналізовано передачу різних видів термінів. Зроблено висновок, що при передачі термінів застосовується не лише словниковий еквівалент чи варіантний відповідник, а й контекстуальна або граматична заміна, деяким термінам надаються пояснення у виносках. Мета таких змін — адаптація тексту для цільової аудиторії.

Ключові слова: *види термінів, детектив, перекладацька трансформація, термін, функція термінів, художній переклад*

Denysenko V. S., Ivakhnenko A. O. Difficulties of rendering terms in the modern detective story. *The article deals with the role of terms in The Surgeon, a detective by T. Gerritsen, and the problems of their reproduction in the translation made by N. Goin. The significance of terms for creating a character image is analyzed. The types of terms and functions they perform in the detective are considered; the transfer of different types of terms is analyzed. It is concluded that while rendering terms, the translator uses not only their dictionary equivalents or variants, but also contextual or grammatical replacements, and some terms are explained in footnotes. The purpose of such changes is to adapt the text to the target audience.*

Key words*: detective, function of terms, literary translation, term, translation transformation, type of terms*

Актуальність дослідження обумовлена активним розвитком науки і техніки, їх віддзеркаленням у художній літературі, що викликає вживання у текстах великої кількості термінів. Терміни, що зустрічаються у детективах, можуть як сприяти вирахуванню злочинця читачем, так і заважати цьому. Дослідження способів відтворення термінів у перекладах детективів набуває популярності як у вітчизняних, так і у закордонних науковців.

Об'єктом нашого дослідження, таким чином, є загальні проблеми художнього перекладу, а предметом — особливості відтворення термінів у перекладах творів детективного жанру.

Мета роботи — виявити специфіку передачі термінів при роботі з художніми текстами детективного жанру.

Матеріал дослідження склали 300 термінів із різних галузей науки, але переважно з медичної галузі, що були обрані в тексті детектива *The Surgeon* сучасної американської письменниці Т. Геррітсен, та їх переклади українською мовою, виконані Н. Гоїн.

Методи дослідження: метод суцільної вибірки (для формування матеріалу дослідження), метод аналітичного варіативного пошуку (для виявлення лексико-семантичних варіантів значень термінів), порівняльний аналіз (лексичних одиниць оригіналу та перекладу).

Ще у середині 1970-х років науковці запропонували таке визначення поняттю «термін»: це «слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом із ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» [7, с. 21].

До теперішнього часу у термінознавстві виокремилися два головні підходи до аналізу проблем термінології, а саме: нормативний та функціональний. Представники першого розглядать терміни як «особливі слова чи словосполучення, що протиставляються за своєю формою та значенням загальновживаним словам чи словосполученням» [4; 9]. Вони вважають, що основні характеристики, які виокремлюють терміни з-поміж всієї лексики мови, — це «однозначність, точність, системність, експресивна та стилістична нейтральність, штучність творення» [9].

Представники другого підходу підтримують ідеї одного з засновників термінознавства, Г. О. Винокура, який зауважував: «у ролі терміна може виступати будь-яке слово, <...> термін — це не особливе слово, а лише слово в особливій функції» [2, с. 3]. Тобто, будь-яке звичайне слово може стати терміном, коли воно увійде до терміносистеми певної галузі науки чи техніки.

На сьогоднішній день існує багато класифікацій термінів (за морфологічною будовою, за окремою ознакою, за сферою застосування тощо). При аналізі термінів, які зустрілися нам у нашому матеріалі, ми спиралися на дослідження А. В. Суперанської [10], яка класифікує терміни за структурою і ділить їх на такі види: одно-, дво- та багатокомпонентні терміни. Отже, за морфологічною будовою терміни, вживані в розглянутому творі, можна поділити на такі види:

1. однокомпонентні терміни: *latex, salivate, blood*;

2. двокомпонентні терміни:

а) вільні словосполучення: *body fluids, autopsy room, wound margin*;

б) зв'язані словосполучення: *laryngeal cartilage, internal exam, Medical Examiner*;

3. багатокомпонентні терміни: *charges of sexual harassment, morgue linen cart, paper O.R. cap*.

Оскільки у нашій виборці переважають терміни-словосполучення (двокомпонентні терміни), наведемо тут моделі їхнього утворення:

1) іменник + іменник (N + N): *body fluids, autopsy room, paper booties, morgue attendant, trace evidence*;

2) прикметник + іменник (Adj + N): *laryngeal cartilage, upper thighs, internal exam, surgical gown, transverse cut*;

3) дієприкметник + іменник: *squared-off margin, penetrating wounds.*

Також серед знайдених термінів було кілька термінів-скорочень, як у вигляді окремих сполучень, так і у складі багатокомпонентних термінів: *DNA, IV poles, BP.*

Розглядаючи функції, виконувані термінами у художньому творі, науковці виділяють такі: номінативна, сигніфікативна, інформаційна, навчальна, прагматична, евристична, когнітивна [5].

Але, коли мова заходить про художні твори, очевидним стає той факт, що у них терміні отримують нове значення і нові функції. Письменники, відтворюючи особливості сучасного суспільства, не забувають і про зміни, що відбуваються в мові, активно додаючи терміни в свої тексти і вкладаючи їх в уста персонажів, і останнім часом відбувається справді масове вживання термінів у художніх творах [6, с. 23]. Завдяки уживанню термінів письменники можуть віддзеркалювати останні тенденції у розвитку як мови, так і науки, і найяскравіше це, мабуть, проявляється у детективах і науковій фантастиці.

Т. В. Катиш наполягає, що вживання термінів завжди відповідає конкретній меті автора твору, а особливості вживання термінології залежать від «смаку, стилю та рівня майстерності» автора [6, с. 36]. У центрі сюжету сучасних детективів розміщується не лише розкриття злочину, а і технічні можливості його розкриття, тобто нові методи розслідування та збирання доказів, і ця зміна підходу до створення детективів викликає необхідність уживання в тексті різноманітної термінології. Отже, можна зробити висновок, що терміни в художніх текстах часто виконують і сюжетоутворюючу функцію також.

Є. В. Панаєва зазначає, що поява термінів у художній літературі означає неминуче розширення сфери ужитку термінів, перебирання ними на себе функцій, які зазнвичай притаманні загальновживани-

ми словам. Дослідниця доходить висновку, що терміни «все частіше перетворюються на звичайний засіб застосування образного мислення» [8, с. 8].

Одним із центральних завдань будь-якого художнього твору, як відомо, є створення образу персонажа, під яким зазвичай розуміють сукупність його зовнішності, звичок, психологічних і мовленнєвих особливостей [1]. Мовленнєвий портрет, взагалі, часто починає грати першу скрипку у створенні такого образу, адже манера вести розмову, уживання сталих висловів, фразеологізмів, прихованих чи явних цитат, елементів професійного жаргону і термінів часто дозволяє читачам зрозуміти про того чи іншого персонажа значно більше, ніж коли б автор для створення образу персонажа приділяв увагу лише зовнішності чи поведінці останнього. Важливість ролі мовленнєвого портрету підкреслюється ще і тим, що в сучасній літературі «класичним» описам надається не так уже й багато місця, а в детективах з великими подробицями описуються хіба що місця злочинів чи результати аналізу доказів.

Отже, яскраві риси мовленнєвої особистості можна побачити, якщо проаналізувати, які ж мовні засоби персонаж художнього твору обирає (свідомо чи підсвідомо) під час діалогічного чи монологічного мовлення. Тут слід зазначити, що в залежності від виду мовлення, обрані засоби можуть належати до різних стилістичних шарів лексики, оскільки діалогічне мовлення покликане, в тому числі, справити певне враження на оточуючих, а монологічне в умовах художнього твору найчастіше представлене думками персонажа, «озвученими» автором тексту. Таким чином, мовлення персонажу може багато чого розповісти про його чи її положення в суспільстві, освіченість, психологічний стан тощо. В аналізованому творі більша частина термінів належить до сфери медицини і уживається в мовленні персонажів — представників різних медичних професій: це хірурги, психологи, фельдшери, санітари і так далі. Вони вільно користуються термінологією, і чим вищий рівень освіти у цих медиків, тим більше термінології латинського походження вони вживають. При цьому, коли діалогічне мовлення представлене бесідою з людьми, далекими від медицини, в англомовному тексті дуже рідко надаються якісь пояснення — на відміну від українського перекладу, де найскладніші, на думку Н. Гоїн, терміни латинського походження отримують пояснення у виносках.

У результаті проведеного дослідження було виокремлено такі групи термінів: 1) органи чи системи тіла, 2) елементи медичного обладнання, 3) різні види хвороб чи симптомів. У кожній групі були представлені всі три види термінів за морфологічною будовою:

одно-, дво- і трикомпонентні, наприклад: 1) *wrist, laryngeal cartilage, left carotid artery*; 2) *stethoscope, catgut suture, morgue linen cart*; 3) *nausea, arterial spray, pinpoint skin hemorrhages*.

Щодо особливостей перекладу термінів, то слід зазначити, що найбільших змін дістали терміни латинського походження. При роботі з ними перекладачка застосовувала заміну (контекстуальну або граматичну), вилучення, додавання та пояснення, наприклад: *left carotid artery* — сонна артерія (поєднання вилучення із вживанням словникового еквівалента), *abdominal wall* — передньобокова стінка живота (поєднання додавання із вживанням словникового еквіваленту), *pelvic peritoneum* — очеревина (еквівалент) і додавання розлогого пояснення у виносці.

Слова не латинського походження теж передавалися не лише словниковими еквівалентами, а й адаптувалися під потреби цільової аудиторії, наприклад: *the time of death* — смерть настала (контекстуальна заміна), *jags in the incision* — рвана рана (граматична заміна), pooling — внутрішня кровотеча (описовий переклад).

Провівши порівняльний аналіз англомовних термінів та їх українських відповідників, ми дійшли **висновку**, що оригінал вирізняється частим вживанням підкреслено фахової мови і містить велику кількість спеціальних термінів, вочевидь, незрозумілих для пересічного читача. Цільовий тест був певною мірою адаптований під свого читача: Н. Гоїн розтлумачує значення термінів, пояснює їх у виносках, інколи скорочує їхню кількість у мовленні персонажів і автора.

Перспективою нашого дослідження може стати більш детальний порівняльний аналіз термінології, ужитої в оригіналах і перекладах творів Тесс Геррітсен, оскільки термінологія все частіше застосовується у текстах англомовних детективів, а отже, перекладачі все частіше стикатимуться з проблемами її передачі.

Література

1. *Амирханян В. В., Кудряшов И. А. Образ персонажа в аспекте семантической структуры целостного художественного текста. Сборник материалов конференции «Язык и право: актуальные проблемы взаимодействия», 2015. URL: http://www.ling-expert.ru/conference/langlaw5/kudryashov-amirhanyan.html (дата звернення: 5.10.2021).* ***2***. *Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. Труды МИИФЛИ. Москва : Литера, 1939. Т.5. С. 3–54.* ***3***. *Геррітсен Т. Хірург / пер. з англ. Н. Гоїн. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 322 с.* ***4***. *Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім КМА, 2000. 270 с.* ***5***. *Зацний Ю. А.*

Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с. **6**. *Катиш Т. В. Особливості функціонування термінологічної лексики в мові української фантастики: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 202 с.* **7**. *Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов : Вища школа, 1976. 125 с.* **8**. *Панаева Е. В. Функции специальной лексики в художественном тексте (на материале произведений М. А. Булгакова): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2005. 189 с.* **9**. *Скороходько Е. Ф. Структура багатокомпонентних англомовних термінів. Теоретична та прикладна лінгвістика : Зб. наук. праць. Ктів, 2004. Вип. 2. С. 116–127.* **10**. *Суперанская А. В., Подольская В., Васильева Н. В. Общая терминология: вопросы теории. Москва : ЛИБРОКОМ, 2012. 246 с.* **11**. *The Rizzoli & Isles 8-Book Bundle. Tess Gerritsen. URL : https://onlinereadfreenovel.com/tess-gerritsen/42446-the_rizzoli_&_isles_8-book_bundle.html (дата звернення 6.11.2021)*

УДК 81’255’373.46:[811.161.2+811.111]

СПІВВІДНОШЕННЯ СПОСОБІВ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У СФЕРІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Деркач Н. О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, професор)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Встановлено, що вибір способів перекладу для перекладу українською мовою англомовних термінологічних словосполучень у сфері концептуалізації наукового перекладу залежить від структури згаданих термінів у мові оригіналу. При перекладі двослівних термінів, зокрема моделі «прикметник + іменник», переважає калькування, в той час як при передачі термінів, що ґрунтуються на моделі «іменник + іменник + іменник» найчастіше застосовується переставляння слів, а стосовно трислівних словосполучень моделі «іменник + прийменник + іменник» — вилучення слів.

Ключові слова: *вилучення слів, калькування, переставляння слів, спосіб перекладу, структурна модель, термінологічне словосполучення.*

Derkach N. O., Chernovaty L. M. Correlation of translation techniques in rendering English terminology related to the conceptualization of scientific translation into Ukrainian. *The paper claims that the choice of translation*

techniques in rendering scientific-translation-related English terminology into Ukrainian depends upon the structure of the said terminology in the source language. Qualquing prevails in translating two-word collocations of the 'adjective-noun' model, while the 'noun-noun-noun' models are mostly rendered through permutation, and the 'noun-preposition-noun' collocations require word deletion.

Key words*: calque, permutation, structural model, terminological collocation, translation technique, word deletion.*

Актуальність дослідження обумовлено зростаючими обсягами перекладів у науковій сфері, з одного боку, та недостатнім вивченням проблеми перекладу наукової термінології, зокрема, у парі «англійська мова — українська мова», що негативно впливає і на зміст навчання майбутніх перекладачів. **Об'єктом дослідження** обрано 262 англомовні термінологічні словосполучення з оригінальної англомовної статті [4] та їх українські відповідники. **Предметом дослідження** є залежність співвідношення способів перекладу українською мовою згаданих термінологічних одиниць від їхньої структури. **Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що ця проблема у сфері концептуалізації наукового перекладу та на матеріалі мовної пари «англійська — українська» досі не розглядалася. **Метою дослідження** є встановлення існування чи відсутності залежності між способом перекладу та структурою термінологічного словосполучення в тексті оригіналу.

Для здійснення будь-якого виду галузевого перекладу особливого значення набувають екстралінгвістичний та перекладацький компоненти фахової компетентності перекладача, а саме фонові та предметні знання, а також володіння відповідними способами перекладу [3]. Фонові знання включають у себе розуміння реалій обох культур та загальну ерудованість, що формується в процесі безперервної освіти та самоосвіти. Предметні знання тлумачаться як обізнаність із галуззю, в якій працює перекладач, її основними поняттями, процесами, стандартами, документами, важливими установами та персоналіями [2]. Для перекладу текстів у сфері концептуалізації наукового перекладу корисними видаються знання філософії, риторики, історії та соціології науки, зокрема наукознавства і технознавства, до яких і відноситься обрана для дослідження стаття. У ній, при здійсненні наукового перекладу, пропонується приділяти рівноцінну увагу як людським так і матеріальним факторам, тобто як особистості перекладача, його діяльності, так і відповідним інструментам, системам та практикам [4].

Терміни, що відносяться до сфери концептуалізації наукового перекладу, можуть бути однослівними або складатися з кількох слів. При цьому в межах термінологічного корпусу можна виділити різні структурні моделі, відповідно до частин мови, що входять до складу конкретних термінологічних словосполучень. Відповідно до такої класифікації, 262 термінологічних словосполучення нашої вибірки (включаючи невелику кількість складних слів) було розподілено на групи одно-, дво-, три- чотири- і п'ятислівних термінів, а в межах кожної групи було виділено структурні моделі за приналежністю до частин мови. При цьому найбільша частка вибірки припала на двослівні термінологічні словосполучення (71 %), значно менша — на трислівні (23 %), ще менші — на чотирислівні (4 %) та складні слова (2 %). У вибірці також трапився один п'ятислівний термін. Більш наочно це співвідношення подано на рис. 1.

Серед двослівних термінів найпоширенішою виявилася модель «прикметник — іменник» (58 %, наприклад, *human agency — людська агентивність, conceptual object — концептуальний об'єкт*). На другому місці — модель «іменник — іменник» (29 %, наприклад, *communication practice — комунікативна практика*, *mangle ontology — онтологія вальців*). Усі інші структурні моделі зустрічалися рідко (1-5 %).

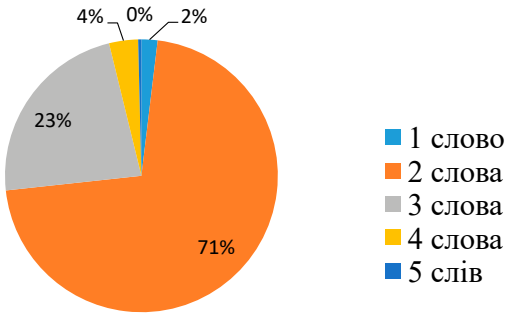

Рис. 1. Співвідношення різноструктурних термінів-словосполучень

Серед трислівних термінів переважала модель «іменник — прийменник — іменник» (65 %, наприклад, *analysis of data — аніліз даних*, *history of science — історія науки*), значно менше словосполучень ґрунтувалися на моделі «іменник — іменник — іменник» (11 %, наприклад, *actor-network theory — акторсько-мережева теорія, paradigm change period — період зміни парадигми*), тоді як частотність інших моделей коливалася у межах від 1 % до 5 %. Незначна кількість чотирислівних, та п'ятислівних словосполучень не дозволяє зробити

переконливих висновків стосовно співвідношення певних структурних моделей серед них.

При перекладі складних термінів застосовувалися різні способи перекладу, такі як копіювання структури (калькування) терміна в мові оригіналу, додавання, вилучення або перестановка слів, а також одночасне застосування двох або трьох останніх способів перекладу. Зміст цих способів ґрунтується на їхній класифікації, побудованій В. І. Карабаном [1] (з невеликими змінами, запропонованими Л. М. Черноватим стосовно калькування (див. [2]).

При перекладі термінологічних словосполучень вибірки серед зазначених способів перекладу найчастіше застосовувалося калькування, тобто копіювання структури складного слова або словосполучення (56 %), тоді як відсоток окремих трансформацій є нижчим, а саме: 16 % припадає на видалення слів, 13 % — на переставляння слів, 8 % — на переставляння із додавання слів, 3 % — на додавання слів, по 1,5 % — на переставляння із видаленням слів та переставляння з додаванням слів, а також по 1 % — на видалення з додаванням і контекстуальну заміну на рівні словосполучення. Більш наочно це співвідношення подано на рисунку 2.

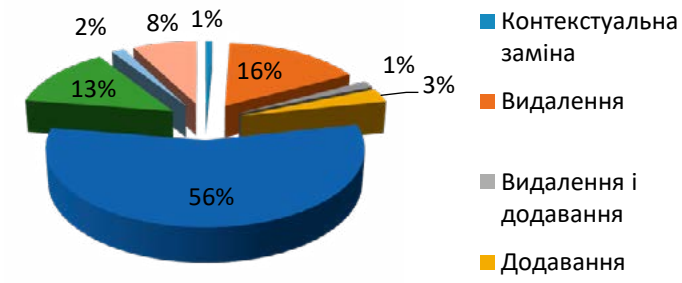

Рис. 2. Розподіл способів перекладу серед термінологічних словосполучень вибірки

При цьому було виявлено певні залежності між кількістю слів у словосполученні та обраним для нього способом перекладу, зокрема 92 % випадків калькування припадають на двослівні терміни, тоді як на трислівні — лише 5 %. Структура довших словосполучень не калькувалася. Двослівні терміни також становлять найбільший відсоток усіх випадків переставляння слів (71 %), що можна пояснити їх загальним переважанням у вибірці. Однак влучення слів найчастіше застосовувалося для трислівних словосполучень (76,6 % серед усіх випадків використання цього способу), що зумовлено

переважанням серед них структурної моделі «іменник — прийменник — іменник». Для чотири- і п'ятислівних словосполучень переставляння слів застосовується лише у поєднанні з іншими способами перекладу. Інші способи перекладу вживаються значно рідше. Наочне зображення співвідношення способів перекладу та кількості слів у словосполученнях подано на рис. 3.

Розглянувши частотність способів перекладу в кожній з окремих категорій термінів, було отримано такі дані: калькування переважає при перекладі складних слів (80 %) та більшості (72 %) двослівних термінів, тоді як просте переставляння і переставляння з додаванням слів використовувалися значно рідше (13 % і 9 % відповідно), а додавання і вилучення слів вживалися нечасто (4 % і 2 % відповідно).

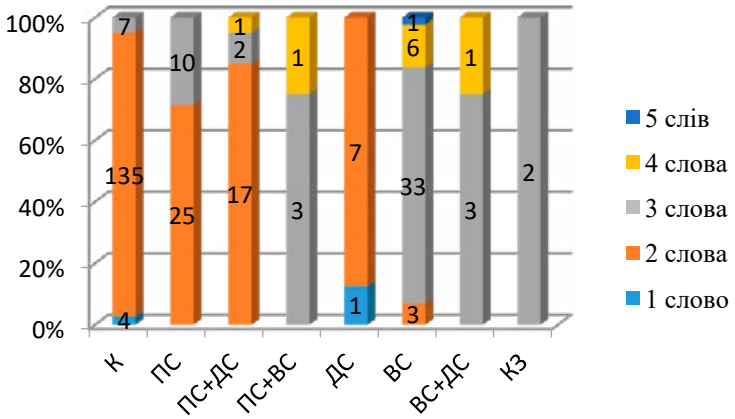

Рис. 3. Співвідношення способів перекладу та кількості слів у словосполученнях

Більшість трислівних термінів перекладено із вилученням слова (55 %), переставляння використовувалося значно рідше (17 % самостійно, 3 % — з додаванням і 5 % — з вилученням слів). Калькування застосовувалося лише у 12 %, а контекстуальна заміна — в 3 % випадків. Більшість чотирислівних термінів (66,87 %) перекладено з вилученням слів, в окремих випадках використовувалися також просте переставляння та переставляння з вилученням або додаванням слів. Єдине п'ятислівне словосполучення також перекладено із вилученням слів.

Певні залежності виявлено і стосовно особливостей перекладу словосполучень різних структурних моделей. Серед двослівних словосполучень найчастотнішою є структурна модель «прикметник —

іменник» (109 одиниць). Для перекладу таких термінів найчастіше застосовувалося калькування (86 %, наприклад, *common paradigm — загальна парадигма*, *empirical investigations — емпіричні дослідження*). Другою за частотністю є модель «іменник — іменник» (53 одиниці). Серед способів перекладу таких словосполучень також переважає калькування (47 %, наприклад *communication practice — комунікативна практика*, *positivist framework — позитивістський підхід*), другим за частотністю є переставляння слів (30 %, наприклад, *mangle ontology — онтологія вальців*, *translation technology — перекладацька технологія*), переставляння із додаванням становить 17 % (*particle physicist — фізик у сфері елементарних часток*, *transfer operation — операція передачі смислу*). Терміни моделі «дієприкметник теперішнього часу — іменник» (23 одиниці) найчастіше перекладалися за допомогою калькування (50 %, наприклад, *calculating machine — обчислювальна машина*, *working prototype — робочий прототип*), рідше — за допомогою переставляння слів (30 %, наприклад, *localizing function — функція локалізації*, *printing practice — практика друку*).

Серед трислівних термінів найчастіше зустрічалася модель «іменник — прийменник — іменник» (39 одиниць), майже всі терміни якої містили прийменник *of* для передачі родового відмінку. Природно, що під час перекладу цей прийменник вилучався, що іноді спричинювало і переставляння та додавання слів (наприклад, *performance of science — наукова діяльність*, *precondition of science — передумова існування науки*). Решта моделей зустрічаються значно рідше, а загальна кількість таких словосполучень є незначною. Так само незначною є кількість чотирислівних і п'ятислівних термінів, в межах першої з цих категорій зустрічаються різні структурні моделі, але мала кількість таких словосполучень не дозволяє сформувати переконливих висновків.

Перспектива подальшого дослідження вбачається у збільшенні обсягу термінологічного корпусу та варіюванні сфер, до яких він належить.

Література

***1**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.* ***2**. Черноватий Л. М. Зміст стратегій калькування і трансформації у перекладознавчому аналізі. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: матеріали 2 міжнар. наук. конф. (Одеса, 16–17 травня 2016 р.). Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2016. С. 124–126.* ***3**. Building*

a Translation Competence Model / Beeby A. et al. Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research / Alves F. (ed.). Amsterdam : John Benjamins, 2003. P. 43–66.
***4**. Olohan M. Science, Translation and the Mangle: A Performative Conceptualization of Scientific Translation. Meta, vol. 61, Special Issue, 2016. P. 5–21. https://doi.org/10.7202/1038682ar.*

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ

Деркач Є. В., Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню впливу використання 3 систем машинного перекладу — Microsoft translator, m-translate та SYSTRAN на якість перекладу текстів у галузі психології. Стаття містить характеристику тексту, обраного для дослідження, систем машинного перекладу, обраних для експерименту, сформульований висновок щодо ефективності застосування систем машинного перекладу в галузі психології, аналіз та підрахунок помилок, яких припустилися системи машинного перекладу, підрахунок кількості правильно перекладених термінологічних одиниць, наявних в тексті дослідження.

Ключові слова: *експериментальне дослідження, машинний переклад, система машинного перекладу, термінологія в галузі психології.*

Derkach Y. V., Olkhovska A. S. Experimental study of the impact of using machine translation systems on the quality of translation of texts in the field of psychology. *The article is devoted to the study of the impact of using 3 machine translation systems — Microsoft Translator, m-translate, SYSTRAN on the quality of translation of texts in the field of psychology. The article contains a description of the text selected for research, machine translation systems involved in the experiment, a formulated conclusion on the effectiveness of machine translation systems in psychology, analysis and calculation of errors made by machine translation systems, calculation of the number of correctly translated terminological units in the field of psychology.*

Key words: *experimental research, machine translation, machine translation system, terminology in the field of psychology.*

Актуальність дослідження обумовлено стрімким поширенням послуг з машинного перекладу. Насамперед, це пояснюється накопиченням величезної кількості літератури, яка потребує перекладу, а впоратися з цим одній людині досить важко. Таким чином, зростає потреба у використанні програм перекладу, які полегшують та прискорюють перекладацький процес. Ще одним важливим фактором є перехід до нейронного машинного перекладу, що сприяє вдосконаленню результату, оскільки має за основу штучний інтелект. Водночас зростає й значення психологічної науки у світі, яка нещодавно не становила такої цінності для людства. Однак, осмислення важливості розуміння функціонування внутрішнього світу людини, її гармонії з власним «Я» та навколишньою середою вивели психологію на новий рівень і сприяли всесвітньому визнанню цієї науки. Звідси випливає необхідність ділитися накопиченим досвідом зі світом, чого можливо досягти за допомогою машинного перекладу. Оскільки, психологія є відносно молодою наукою, існує велика кількість матеріалу для перекладу на різні мови світу разом з поповненням термінологічної бази на психологічну тематику. Таким чином, було вирішено провести експеримент у вигляді порівняння результатів перекладу текстів у галузі психології, здійсненого декількома системами машинного перекладу, щоб перевірити чи було вдосконалено якість роботи нейронного машинного перекладу протягом останніх років.

Об'єктом дослідження є нейронні системи машинного перекладу.

Предметом дослідження виступає вивчення результату використання машинного перекладу для здійснення перекладу текстів у галузі психології.

Мета дослідження полягає у ретельному вивченні якості перекладу тексту з психологічної галузі, здійсненого різними нейронними системами перекладу та у порівнянні їх результатів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

— ознайомлення з сучасними програмами перекладу;
— проведення експерименту, який має на меті виконання перекладу текстів з психологічної тематики різними програмами нейронного машинного перекладу;
— проведення аналізу кількості та типів помилок;
— сформулювати висновок щодо ефективності чи її відсутності у застосуванні систем нейронного машинного перекладу для перекладу текстів у галузі психології.

Матеріалом дослідження виступають переклади уривку тексту психологічної тематики з книги Девіда Бернса «Почувайся добре.

Нова терапія настрою» [2], виконані трьома різними програмами нейронного машинного перекладу.

Предмет дослідження, його мета і завдання зумовили застосування низки методів, серед яких порівняльний аналіз систем машинного перекладу; метод обробки експериментальних даних: метод підрахунку кількості помилок, яких припустилися три системи машинного перекладу та встановлення типів помилок, визначення процентної кількості якісно перекладених термінологічних одиниць.

Сутність експериментальної частини нашого дослідження полягала у випробуванні різних систем машинного перекладу на якість виконання перекладу тексту на психологічну тематику, а також визначення програми, яка впоралася з перекладом найкраще.

Для проведення експерименту нами було обрано фрагменти тексту книги Девіда Бернса «Почувайся добре. Нова терапія настрою». Для нашого експериментального дослідження ми обрали три системи машинного перекладу, а саме: Microsoft Translator, SYSTRAN translate та національний перекладач m-translate. Microsoft Translator посідає п'яте місце в рейтингу найкращих систем машинного перекладу [3]. Еталонний або ж інакше кажучи вірний переклад, з яким порівнювались машинні переклади, в нашому випадку виявився перекладом, виконаним професійним перекладачем. Ми створили термінологічні словники, що складають 150 термінів з англійської на українську та з української на англійську мови. Текст оригіналу нараховує 20470 друкованих знаків. Ґрунтуючись на еталонний переклад та термінологічні словники, ми провели аналіз отриманих результатів у вигляді перекладів за допомогою трьох різних систем машинного перекладу, зазначених вище. Ми порівнювали переклади, приділяючи увагу типам помилок, вірно чи ні було здійснено переклад термінології. Було здійснено кількісний аналіз даних у вигляді діаграм та малюнків, де було зазначено кількість та типи помилок кожної системи, та на засадах цих даних ми обрали систему машинного перекладу, яка на нашу думку, та за результатами дослідження впоралась зі своїм завданням найкраще.

Спершу розглянемо, наскільки успішно програмам вдалося зробити перекладом термінології. Як можна побачити на графіку, M-translate та Microsoft translator майже однаково впоралися із завданням перекладу термінології: 55 % та 54 % правильності перекладу відповідно. SYSTRAN значно поступається цим системам, оскільки впорався зі своїм завданням лише на 30 %.

Під часу аналізу помилок в перекладах, ми скористалися наступною класифікацією [1]. Ця класифікація помилок має таку структуру:

— 1 штрафний бал: перекручення змісту, майже або зовсім незрозуміло про що йдеться мова;
— 0,5 штрафного балу: невірне тлумачення змісту тексту, тобто загалом ідея тексту більш-менш зрозуміла, але може бути сприйнята невірно. Неправильне вживання терміну;
— 0,1 штрафного балу: зміст тексту зрозумілий, проте існують певні помилки, що перешкоджають отримати якісний переклад (граматичні, стилістичні, орфографічні або пунктуаційні помилки).

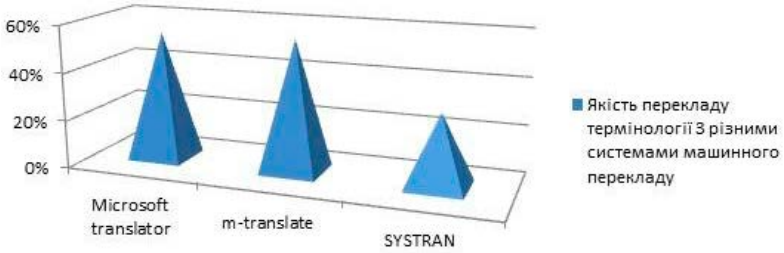

Рис. 1. Якість перекладу термінології трьома різними системами машинного перекладу

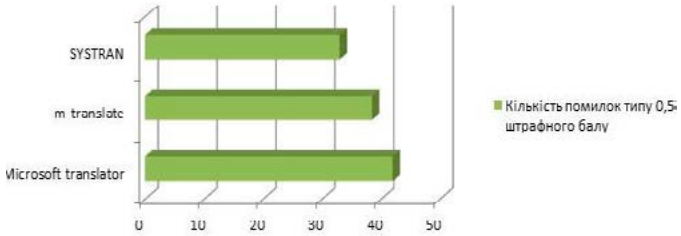

Рис. 2. Кількість помилок типу 0,5 штрафного балу

Цей графік ілюструє кількість помилок типу 0,5 штрафних балів, які отримала кожна з трьох систем машинного перекладу. Найбільшої кількості цих штрафних балів набрав Microsoft translator, що складає 42 штрафних бали. Слідом за ним йде національний український продукт, програма m-translate — 38,5 штрафних балів. На відміну від вищезгаданих систем машинного перекладу, перекладач SYSTRAN припустився найменшої кількості цих помилок — 33 штрафних бали. Це, вірогідно, пояснюється тим, що в перекладі цієї програми було більше фрагментів, які взагалі були незрозумілі

за змістом, аніж таких, що мають певну ідею, але виражену невміло відібраними перекладацькими засобами.

Наступним типом помилок, які ми проаналізували стали помилки типу 0,1 штрафного балу.

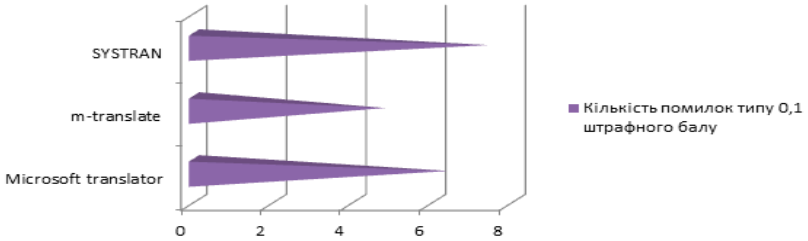

Рис. 3. Кількість помилок типу 0,1 штрафного балу

З рисунку видно, що m-translate та Microsoft translator зазнають менше труднощів з граматикою, стилістикою, орфографією та пунктуацією аніж SYSTRAN. M-translate отримав лише 4,8 штрафних бали за певні непорозуміння з граматикою та стилістикою, Microsoft translator — 6,4, а SYSTRAN найбільшу кількість — 7,4 штрафних бали.

Третім типом помилок, залученим до дослідницького аналізу стали помилки типу 1 штрафний бал.

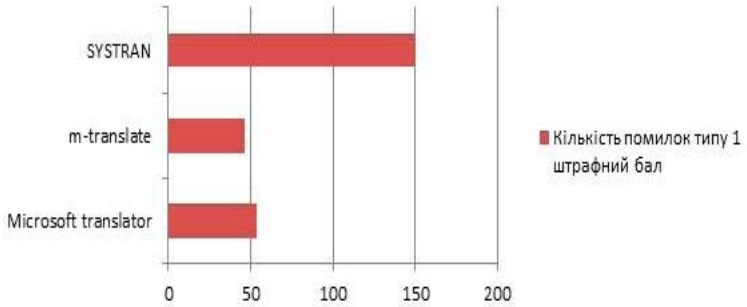

Рис. 4. Кількість помилок типу 1 штрафний бал

Найменшої кількості найгрубіших помилок припустився національний перекладач m-translate, у той час, як трішки більше хибних фрагментів перекладу було виявлено у Microsoft translator. Лідером у цьому рейтингу став SYSTRAN, який отримав аж 150 штрафних балів за спотворений зміст оригінального тексту, у той час як перші вищезазначені системи отримали 46 та 54 бали відповідно кожна.

Для формулювання остаточного висновку ми порівняли загальну кількість штрафних балів, яку отримала кожна з трьох систем машинного перекладу.

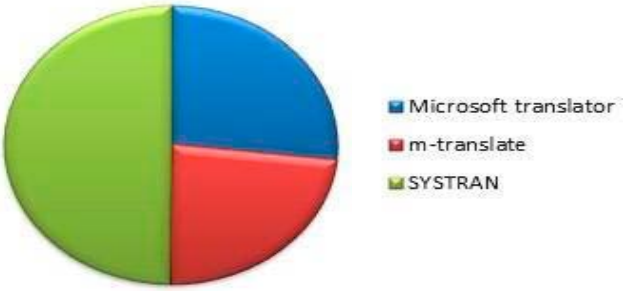

Рис. 5. Загальна кількість штрафних балів у перекладах, виконаних трьома різними системами машинного перекладу

Остання діаграма показує поточну кількість штрафних балів, яку отримав кожен з онлайн перекладачів. Як можна побачити на малюнку, найкраще від усіх за кількістю штрафних балів з перекладом впорався m-translate, що отримав 89,3 штрафних бали, з яких переважну більшість становлять не дуже грубі помилки, тобто принаймні цей переклад можна зрозуміти під час читання. Дещо більше штрафних балів отримав онлайн перекладач Microsoft translator — 102,4. Найгіршою системою машинного перекладу в галузі психологічних текстів мовною парою англійська-українська виявився SYSTRAN, який отримав 190,4 штрафних бали. Щонайменше третини всього перекладу, який виконала ця програма, просто неможливо зрозуміти, а тим більш дізнатися чогось нового для себе в науковому аспекті, що спричинено величезною кількістю найгрубіших помилок та вилученням з перекладу важливих фрагментів тексту та термінологічних одиниць. Натомість за всіма покажчиками незважаючи на помилки, національний перекладач m-tranlsate впорався з завданням краще від усіх.

Таким чином, отримані результати дослідження знову підкреслюють неідеальність якості роботи машинного перекладу. Однак, нашою ціллю було не стільки порівняння якості роботи машинного перекладу з роботою професійного перекладача, скільки порівняння систем між собою, а одним з найголовніших завдань нашого дослідження було об’єктивно визначити найкращу систему машинного перекладу роботи з психологічною літературою. Найбільшої кількості помилок припустилася система машинного перекладу

SYSTRAN, велика кількість яких становить найгрубіший тип помилок, за які система отримувала по 1 штрафному балу. З цього випливає неможливість збагнути про що йдеться в значній частині тексту. Це пояснюється неспроможністю системи розпізнати переносний сенс більшості моментів, незнання ключової термінології. Системи Microsoft Translator та m-translate впоралися зі своїм перекладацьким завданням краще, проте дивлячись на загальну кількість помилок кожної програми Microsoft Translator за якістю дещо поступається перекладачеві m-translate.

Отже ми дійшли **висновку**, що використання систем машинного перекладу під час роботи над текстами з психологічної галузі більшою мірою ефективне, маючи на увазі, що програма — помічник для людини-перекладача, але не є повною його заміною. Ми були досить приємно здивовані, що національний український перекладач m-translate виявився найкращим у порівнянні з системами машинного перекладу Microsoft Translator та SYSTRAN, які користуються популярністю на перекладацькому ринку послуг. Однак, за результатами експерименту ці програми не виявилися найкращими в роботі з мовною парою англійська-українська в галузі психології.

На нашу думку, **перспектива подальших досліджень** полягає в залученні до експерименту інших систем машинного перекладу, або вибір іншої наукової галузі для дослідження, або навіть мовної пари.

Література

1. *Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю "Переклад". Вінниця : Нова книга, 2019. 376 с.* ***2.*** *Burns D. P. Feeling Good: The New Mood Therapy. New York : William Morrow and Company, 1980. P. 7–98.* ***3.*** *Five great Machine Translation Engines. URL: https://lingohub.com/blog/2018/11/find-good-machine-translation-engines/ (accessed 11.12.2020).*

УДК 811.111:811.161.2]'253

ТРУДНОЩІ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Жукова А. Д., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено перекладацьким труднощам, що виникають при усному перекладі з англійської мови українською. Особливу увагу зосере-

джено на класифікації, емпіричному виявленні та аналізі труднощів усного перекладу з аркуша. Зроблено висновок, що при україномовному усному перекладі з аркуша англомовного тексту економічного спрямування найвагомішими є труднощі в межах перекладацької компетенції.

Ключові слова: *методика викладання перекладу, перекладацькі труднощі, професійно-орієнтований переклад, усний переклад з аркуша.*

Zhukova A. D., Kovalchuk N. M. Difficulties in interpreting from English into Ukrainian. *The article deals with the translation difficulties which students may face when interpreting from English into Ukrainian. Particular attention is paid to the classification, empirical identification, and analysis of the translation difficulties which arise in sight translation. It was concluded that the most significant translation difficulties which appear while students are doing the sight translation of the text on economics from English into Ukrainian are the difficulties within the translation competence.*

Key words: *academically-professional translation, methods of translation teaching, translation difficulties, sight translation.*

Усний переклад є однією з найбільш популярних послуг як на світовому, так і на українському ринках праці, через необхідність проведення успішної й повної двомовної та багатомовної комунікації. Саме тому його навчання є головною метою фахової підготовки перекладачів. Процес усного перекладу потребує загальних і специфічних знань, навичок і умінь, а також готовності до виконання перекладу як за сприятливих, так і за менш сприятливих умов через появу різноманітних труднощів. Для успішного навчання усного перекладу необхідні додаткові дослідження, зокрема щодо способів подолання перекладацьких труднощів. Найголовніше, що потрібно вивчити, так це класифікацію труднощів усного перекладу, їхні джерела, а також методи навчання здобувачів вищої освіти способам їх подолання, для подальшого їх дослідження щодо їх появи при кожному підвиді усного перекладу, і вірогідно, у кожній можливій тематиці перекладу (галузі людської діяльності). Дослідження труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською є **актуальним**, по-перше, через його сприяння розвитку методики викладання перекладу як науки, а по-друге, через те, що дану проблему в такому вузькому спрямуванні ще не досліджували в галузі методики викладання перекладу.

Об'єктом дослідження був усний переклад з аркуша з англійської мови українською, здійснений здобувачами вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Переклад». **Предметом дослідження** — визначення труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською.

Метою дослідження було вивчення труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською, проведення їх аналізу і надання методичних рекомендацій стосовно їх подолання.

Матеріалом дослідження слугували усні переклади з аркуша з англійської мови українською (13 робіт), виконані здобувачами вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Переклад» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, на факультеті іноземних мов, на IV курсі (освітній рівень — бакалавр). Англомовний текст для україномовного перекладу обрано відповідно до наступних критеріїв — економічне спрямування, насиченість термінологією з рівномірним співвідношенням знайомих і незнайомих лексичних одиниць, відповідність загальному рівню знань англійської мови здобувачів вищої освіти IV курсу навчання, відповідність обсягу даного тексту визначеному для перекладу часу.

Для вивчення даних перекладацьких труднощів послуговувалися наступними **методами дослідження**: метод пошуку, метод аналізу перекладу, метод порівняльного аналізу перекладу, метод систематизації виявлених даних, метод формування нової інформації після аналізу наявних даних, метод критичного аналізу інформаційних даних.

Під час даного дослідження ми виявили, що в галузі методики викладання перекладу термін «перекладацькі труднощі» розуміють як перешкоду, що виникає при перекладі іншомовного тексту, і змушує перекладача призупинити процес перекладу для пошуку вирішення даної проблеми, наприклад, скориставшись довідником чи словником [7], витративши час на згадування вивченої інформації або створення нового еквівалентного відповідника замість того, котрий на даний момент не можна використати. З даного визначення випливає, що труднощі перекладу можуть різнитися залежно від типу інформації, способу і якості сприйняття тексту оригіналу, а також способу і якості відтворення тексту перекладу.

Слід зазначити, що єдиної класифікації перекладацьких труднощів, що б цілісно й послідовно розкривала їхні типи та види за певним одним критерієм, не існує [3, с. 139], наявні лише спроби формування класифікацій за тим чи іншим критерієм або виокремлення лише деяких типів або видів даних труднощів [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Як результат дослідження ми сформували окрему, найбільш загальну та повну класифікацію перекладацьких труднощів, що виникають безпосередньо при усному перекладі з аркуша з англійської мови українською. Дана класифікація містить п’ять типів перекладацьких труднощів (відповідно до моделі перекладацької компетентності, висвітленої Черноватим Л. М. [6, с. 174, 176]) — білінгвальні труднощі (труднощі в межах білінгвальної компетенції),

екстралінгвістичні труднощі (труднощі в межах екстралінгвістичної компетенції), особистісні труднощі (труднощі в межах особистісної компетенції), стратегічні труднощі (труднощі в межах стратегічної компетенції) і перекладацькі труднощі (труднощі в межах перекладацької компетенції). Крім того, ми намагалися визначити їхні види й підвиди для полегшення виявлення даних труднощів при аналізі перекладів.

Отже, загальна класифікація перекладацьких труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською має наступний вигляд:

1. Білінгвальні труднощі (труднощі в межах білінгвальної компетенції): 1) мовні (фонетичні, лексичні, граматичні); 2) мовленнєві (труднощі при читанні, труднощі при говорінні).

2. Екстралінгвістичні труднощі (труднощі в межах екстралінгвістичної компетенції): 1) достатнє володіння фоновими знаннями; 2) достатнє володіння предметними знаннями.

3. Особистісні труднощі (труднощі в межах особистісної компетенції): 1) психофізіологічні: недостатній розвиток короткострокової пам'яті, недостатній розвиток механізму актуалізування необхідної для перекладу інформації, недостатній розвиток уваги (розуміння комунікативної ситуації у тексті оригіналу і поза ним), недостатній розвиток психологічної стійкості, необхідність розуміння механізму правильного реагування на технічні та психологічні чинники, що виникають при перекладі тощо; 2) морально-етичні: відсутність почуття відповідальності за якість праці, об'єктивності, надійності, ввічливості тощо; 3) труднощі самовдосконалення (недостатня готовність й відчуття потреби в постійній самоосвіті, професійному й особистісному розвитку); 4) фахово-соціальні: недостатнє знання норм спілкування в професійному середовищі, недостатнє дотримання норм спілкування в професійному середовищі тощо.

4. Стратегічні труднощі (труднощі в межах стратегічної компетенції): 1) необхідність водночас читати, промовляти переклад «про себе» і перекладати; 2) потреба розподіляти текст оригіналу на відрізки (для зручнішого виконання еквівалентного перекладу); 3) необхідність дотримання рівномірного темпу перекладу (уникати зайвих пауз, повторень, самовиправлень) при появі особистісних труднощів; 4) потреба координувати білінгвальну, екстралінгвістичну, особистісну та перекладацьку компетенції при здійсненні перекладацької діяльності; 5) обмежене володіння технікою усного мовлення за умов виявлення труднощів; 6) недостатній розвиток механізму переключення (міжмовного, міжсеміотичного); 7) необхідність застосування правильного механізму дій при виникненні

інших типів або видів труднощів; 8) неналагоджений механізм миттєвого прийняття рішень; 9) виявлення впливу особистісних труднощів і подальше погіршене сприйняття або процес передачі тексту перекладу.

5. Перекладацькі труднощі (труднощі в межах перекладацької компетенції): 1) відсутність знань загальних принципів перекладу; 2) недостатній розвиток навичок та вмінь перекладу (базових і специфічних); 3) інструментальні труднощі (необхідність знання й розуміння правил користування документальними і технологічними ресурсами); 4) дослідницькі труднощі (недостатній розвиток здатності до швидкого знаходження необхідної для розв'язання перекладацьких завдань інформації).

Наступним етапом даного дослідження був порівняльний аналіз 13 усних перекладів з аркушу англомовного тексту економічної тематики українською з метою виявлення перекладацьких труднощів для подальшого їх аналізу.

Серед труднощів у межах білінгвальної компетенції в даних перекладах виявлено наступні види труднощів: фонетичні, лексичні, граматичні й мовленнєві. Розглянемо кожний вид детальніше.

Фонетичні труднощі, виявлені під час порівняльного аналізу перекладів, становлять необхідність правильно вимовляти слова («у світов**и**й економ**и**ці», «р**і**зики», «риз**з**ків», «збились... збулися», «супроводжувался», «риски» (замість «риз**и**ки»), «политиків») і необхідність поставити правильний наголос у слові («експортер**á**ми», «імпортер**á**ми», «збільшил**и́**сь»).

Також виникали наступні лексичні труднощі: визначення змісту незнайомого слова («з моменту публікації [...] **на** Глобальн**и**х економічн**и**х перспектив**ах**», «різноманіття» (замість «розбіжності» чи «різниця»)), лексико-семантичні труднощі (*including* переклали як «поєднуючи»), труднощі використання україномовної лексики при перекладі з аркуша («включаючи», «январі», «чуткими», «событія», «необходімо», «(з) розширюючимося (ринком)») і труднощі розуміння складних понять («серед країн... серед країн з економікою, що розвивається, та поступово... та поступово розширюючимося ринком», «серед країн з **рин...** ринком, що розвивається, та країн, що розвиваються», «серед країн з ринком, що розвивається, та країн, що розвиваються **без ринку**», «серед **з'являючихся** торгових та **розвива...** торгових, **цих**, та **економік**, що розвиваються»).

До граматичних труднощів належать морфологічні труднощі («були оголошеними», «були проголошені», «з розширюючимося ринком», «з'являючихся», «були виявлені», «більш м'якше» тощо) і синтаксичні («з моменту публікації [...] на Глобальних економічних

перспективах», «з моменту оголошення [...] Глобальні економічні прогнози», «з моменту публікації [...] Глобальними економічними перспективами», «країн з ринком, ..., які розвиваються», «розбіжність в економічних умовах між експортерами та імпортерами товарів», «деякі з негативних чинників», «деякі з негативних ризиків», «яка лише часткового,... які лише часткового», «країн, що розвиваються, з економікою, що розвивається», «зараз... втілюються... матеріалізуються»).

Мовленнєві труднощі виявлено у наступних випадках: «ро... ку», «віра... вираженими», «очіку... очікувалося», «зане... за-не-по-коєнням», «еконо... в деяких», «були більш... були оголошеними», «серед... між», «деякі з негативною... з негативних ризиків», «зрості... у зростанні», «економіках, економіці» тощо.

З-поміж труднощів у межах екстралінгвістичної компетенції труднощів достатнього володіння фоновими знаннями не виявлено через обізнаність здобувачів вищої освіти в змісті даних одиниць, але виникали труднощі достатнього володіння предметними знаннями, зокрема у галузі економіки: «серед країн з ринком, що розвивається, та країн, що розвиваються **без ринку**», «серед країн, що має... з ринком, що розвивається, та країн, що розвиваються, з економікою, що розвивається», «серед **з'являючихся** торгових та **розвива...** торгових, **цих**, та **економік**, що розвиваються», «у розвинених галузях» (*growth in advanced economies*), «сировина» або «сировинні товари» (*commodity*), «представлені падінням цін не перетворилися... не перетворилися... на брехню... у порівнянні з початковим очікуванням зростання», «значні позитивні умови **торгового шоку**» тощо.

Труднощі в межах особистісної компетенції складаються з таких видів: недостатнє усвідомлення й бажання займатися постійною самоосвітою (недоцільне використання «суржику» — «(в) январі», «необходімо», «не проізвели (до)» («не призвели (до)») тощо), психофізіологічні труднощі (недостатній розвиток довгострокової і короткострокової пам'яті, недостатнє розуміння ситуації в тексті і поза текстом (неуважність до власної поведінки, мовлення, сторонніх звуків і шуму тощо), а також недостатній розвиток уваги під час перекладу («у лютому» (замість «у січні»), «Серед країн з рин... Серед країн з рин... ринком», «Для імпортерів нафти значні позитивні умови... (пауза тривала приблизно 10 секунд)... Для імпортерів нафти [...]»).

Серед труднощів у межах стратегічної компетенції ми помітили наступні види труднощів: поява необхідності водночас читати, промовляти свій переклад і перекладати призвела до виникнення необхідності збереження рівномірного темпу перекладу («Серед

країн з рин... Серед країн з рин... ринком», «включаючи... зростання в... економіках... країнах з розвиненою економікою і подальше зниження цін на.... яке лише частково знизилося в... в останні місяці»), недостатнього володіння технікою усного мовлення при виявленні труднощів («все... все це супроводжувалося», «зацікавлює... зацікавлені... зацікавленістю з приводу ефективності», «грошово... грошової політики», «в деяких... деяких розвинутих», «здатністю або бажанням... і здатністю або готовністю політиків використовувани, використовувати»); недостатній розвиток короткострокової пам'яті («темпів нормалізації монетарної (грошової кредитної політики / валютної) політики в Сполучених Штатах»); через вплив особистісних труднощів виявився недостатній розвиток механізму миттєвого прийняття рішень, про що свідчать попередні приклади уривчастого перекладу (під час пошуку рішень обирали тишу або зайві звуки, що перешкоджають сприйняттю тексту перекладу).

Труднощі у межах перекладацької компетенції, виявлених при аналізі перекладів, складаються з таких їхніх видів: необхідності знань загальних принципів перекладу (принцип еквівалентності («поєднуючи» (*including*), «більш м'яке, ніж очікувалося, зростання» або як «більше ніж очікувалося зростання» (*softer-than-expected growth*), «в деяких країнах з економікою, що розвивається» (*in some advanced economies*)) і принцип комунікативної рівноцінності (переклад «втілюються» не передає повний зміст виразу (*risks ...*) *have materialized*), недостатня розвиненість навичок і вмінь здійснення перекладу (довгі невмотивовані паузи, компенсовані вигуками-заповнювачами («е-е-е», «а-а-а», «шо-о-о»), гучними видиханнями («пф-ф-ф-ф», «фу-у-ух») або повторенням слів або словосполучень («щодо ефективності стимулів... політиків в деяких розвинених галузях», «представлені падінням цін не перетворилися... не перетворилися... на брехню... у порівнянні з початковим очікуванням зростання», «значний ... позитивний, значні позитивні умови щодо»).

Результатом порівняльного аналізу перекладів й аналізу труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською, що виникали в здобувачів вищої освіти при перекладі тексту з галузі економіки є наступний їхній кількісний виклад: найчастіше виникали труднощі у межах білінгвальної компетенції (**159** випадків виявлення); менш часто — труднощі в межах перекладацької компетенції (**87** випадків) і труднощі в межах стратегічної компетенції (**75** випадків); рідко з'являлися труднощі в межах особистісної компетенції (**56** випадків), і найрідше — труднощі в межах екстралінгвістичної компетенції (**40** випадків).

Крім того, виявлено шість джерел даних труднощів, що виокремили за допомогою допоміжного джерела [1], — якість тексту оригіналу (надрукований текст у електронному форматі), складність та інформаційна насиченість тексту (складні поняття, терміни, синтаксичні структури, складна для розуміння побудова речень), недостатньо розвинуте вміння читання мовою оригіналу (безпосередньо вміння «перекладацького» читання для швидкого аналізу прочитаного і одночасного здійснення перекладу), низький розвиток перекладацьких навичок і вмінь; недостатній розвиток психологічної та емоційної підготовки, необхідної для усного перекладу з аркуша і для публічних виступів (на відміну від перекладу для себе), відсутній контакт з автором тексту, його емоціями, інтонацією, паузами тощо. Найсуттєвішим джерелом виникнення даних труднощів вбачаємо низький розвиток перекладацьких навичок і вмінь.

Наприкінці даного дослідження ми сформували методичні рекомендації щодо подолання труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською, зокрема послуговуючись наявними рекомендаціями в галузі методики викладання перекладу.

Висновки: дане дослідження є актуальним у галузі перекладознавства, зокрема в галузі методики викладання перекладу, оскільки висвітлює типи та види труднощів усного перекладу з аркуша з англійської мови українською, джерела їх виникнення, а також методичні рекомендації щодо подолання даних труднощів і покращення системи навчання перекладу як спеціальності.

Перспективи подальших досліджень полягають у потребі глибшого вивчення перекладацьких труднощів, що виникають як при письмовому, так і при усному перекладі, оскільки дана проблема є багатоплановою й надто широкою для її окреслення лише в одному дослідженні.

Література

***1**. Жукова А. Д. Джерела труднощів усного перекладу з англійської мови українською. Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: тези доповідей XI наук. конф. з міжнар. участю (Харків, 15–16 квітня 2021 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 107–108.* ***2**. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.* ***3**. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.* ***4**. Рябуха Т. В., Зіненко Н. В., Гостіщева Н. О. Формування аудитивної компетенції майбутніх перекладачів під час навчання усного послідовного перекладу. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету . 2017. № 2 (19).*

С. 137–142. ***5****. Сидорук Г., Бамбура А. Актуальні проблеми сучасного перекладознавства. Новації і традиції перекладу: Українські студії в європейському вимірі (присвячена року Європи в Україні). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (12–13 листопада 2020 року). Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2020. С. 29–30.* ***6****. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.* ***7****. Ghazala, Hasan. Translation as Problems and Solutions: A Textbook for University Students and Trainee Translators. Publisher: Dar ElIlmi Lilmalayin & Konooz Al-Marifa, (2008 & 2012), 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/309265407_Translation_as_Problems_and_Solutions_A_Textbook_for_University_Students_and_Trainee_Translators_368_pages.*

УДК 81’322.4’25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОННИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Задорожна Д. В., Фролова І. Є. (докт. філол. наук, доц.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті описане експериментальне дослідження з вивчення впливу використання нейронних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі перекладознавства в аспекті загальної правильності передачі змісту та в аспекті правильності передачі ключової перекладознавчої термінології. Проведений експеримент підтвердив гіпотезу, сформульовану до початку проведення експерименту: різні нейронні системи машинного перекладу забезпечують переклад одного і того самого тексту перекладознавчої тематики різної якості, яку можна відстежити, шляхом підрахунку кількості помилок у кожному виконаному перекладі та відсотку правильно перекладеної термінології. Отримані результати свідчать про те, що у процесі виконання перекладу тексту у галузі перекладознавства машинним способом, краще скористатися нейронною системою машинного перекладу Onlinedoctranslator, оскільки ця система дозволяє суттєво зекономити час та зусилля через достатньо високу якість передачі змісту тексту та ключової перекладознавчої термінології.

Ключові слова: *галузь перекладознавства, машинний переклад, нейронна система машинного перекладу.*

Zadorozhna D. V., Frolova I. Ye. The impact of using neural machine translation engines on the quality of translating texts in the field of translation studies. *The article describes an experimental study of the impact of using neural machine translation engines on the quality of translating texts in the field of translation studies in terms of general correctness of content transfer and key translation terminology transfer. The experiment confirmed the hypothesis formulated before the experiment: different neural machine translation systems provide translation of the same texts in the field of translation studies with different quality, which can be tracked by counting the number of errors in each translation and the percentage of the correctly rendered translation terminology. These results suggest that in the process of translating text in the field of translation studies it is recommended to use the neural machine translation system Onlinedoctranslator, as this system saves a lot of time and provides high quality of translation in terms of general correctness of content transfer and correct transfer of key translation terminology.*

Key words: *machine translation, neural machine translation engine, translation studies.*

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології зазнали суттєвого розвитку за останнє десятиліття, а тому уявити роботу перекладача без їх застосування стало просто неможливо.

Актуальність дослідження пояснюється все зростаючим попитом на переклад перекладознавчої літератури, задовольнити який сучасний перекладач може лише використовуючи у своїй роботі системи машинного перекладу, які суттєво прискорюють перекладацький процес та підвищують його ефективність. Системами машинного перекладу, що здатні забезпечити найкращу якість перекладу вважаються нейронні, проте їх кількість на ринку постійно збільшується, і всі вони по-різному справляються з перекладами текстів різної тематики, а тому підбір необхідної системи машинного перекладу може зайняти велику кількість часу. Саме тому актуальними є дослідження, що вивчають ефективність перекладу текстів перекладознавчої тематики засобами нейронних систем машинного перекладу в аспектів правильності передачі основного змісту тексту оригіналу, а також в аспекті передачі ключової перекладознавчої термінології.

Об'єктом дослідження обрано сучасні нейронні системи машинного перекладу Onlinedoctranslator та M-Translate.

Предметом дослідження є вивчення впливу використання двох нейронних систем машинного перекладу (Onlinedoctranslator та M-Translate) на якість перекладу текстів у галузі перекладознавства.

Мета дослідження полягає в експериментальному вивченні впливу використання двох нейронних систем машинного перекладу (Onlinedoctranslator та M-Translate) на якість перекладу текстів у галузі перекладознавства в аспекті загальної правильності передачі змісту та в аспекті правильності передачі ключової перекладознавчої термінології.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення цілої низки **завдань**:

— перекласти обраний текст засобами двох нейронних систем машинного перекладу (Onlinedoctranslator та M-Translate);
— проаналізувати одержані тексти перекладів на предмет правильності передачі загального змісту та ключової перекладознавчої термінології;
— інтерпретувати отримані експериментальним шляхом дані та дійти висновку, яка з обраних нейронних систем машинного перекладу є більш ефективною при виконанні перекладу тексту перекладознавчої тематики.

Матеріалом дослідження обрано уривок тексту (обсягом близько 40373 друкованих знаків без пробілів) зі статті перекладознавчої тематики, присвяченої методиці формування інструментальних навичок та вмінь у майбутніх перекладачів [3], а також 150 термінологічних одиниць перекладознавчої тематики, відібраних із зазначеного уривку.

Перед проведенням експериментального дослідження ми сформулювали гіпотезу, яка виглядала наступним чином: різні нейронні системи машинного перекладу будуть надавати переклад одного і того самого тексту перекладознавчої тематики різної якості, яку можна відстежити, підрахувавши кількість помилок у кожному виконаному перекладі та відсоток правильно перекладеної термінології.

Обраний нами текст ми переклали засобами нейронних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та M-Translate, а також уклали англо-український та українсько-англійський глосарій ключової перекладознавчої термінології.

У випадку з перевіркою правильності передачі перекладознавчої технології найдоречніше скористатися процентним співвідношенням. Для цього потрібно виокремити перекладознавчі терміни в тексті оригіналу та їх порахувати. Потім обрати їхні перекладені еквіваленти, які продукували обрані нами системи машинного перекладу та порівняти з правильним (еталонним) перекладом. Після цього слід порахувати відсоток правильно перекладених перекладознавчих термінів кожною з використаних нейронних систем машинного перекладу, що й дозволяє дійти висновку стосовно

ефективності кожної конкретної системи з точки зору правильності передачі термінології.

Дещо складнішою є процедура перевірки загальної правильності перекладу тексту. Для її виконання ми вирішили скористатися системою, розробленою кафедрою перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на чолі з професором Черноватим Л. М. [1; 2], яка полягає у виставленні штрафних балів за кожну помилку та показана на рис. 1.

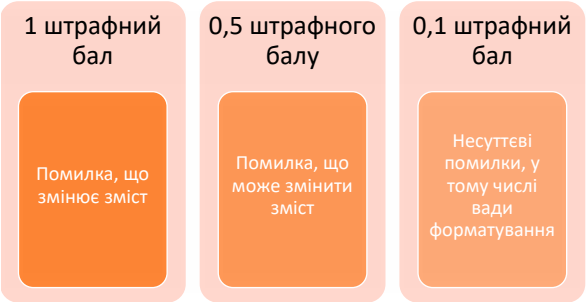

Рис. 1. Критерії оцінювання загальної правильності тексту перекладу (типи помилок та кількість штрафних балів)

Визначившись з текстом, системами машинного перекладу та критеріями оцінювання, ми пропустили текст через Onlinedoctranslator та M-Translate та виконали перевірку. За результатами наших підрахунків кількості штрафних балів ми побудувати діаграму, представлену на рис. 2.

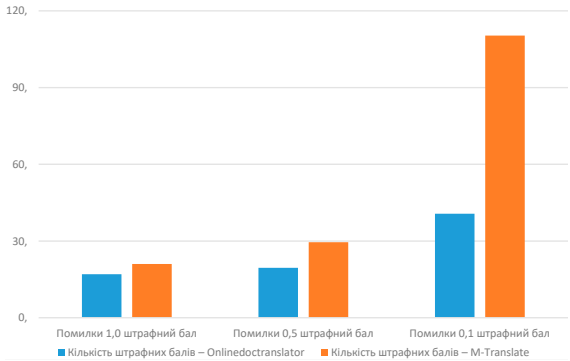

Рис. 2. Порівняльні результати виконання перекладу тексту перекладознавчої тематики засобами нейронних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та M-Translate

Як випливає з рис. 2, кількість штрафних балів, а отже і кількість помилок, яких припустилася нейронна система машинного перекладу M-Translate суттєво перевищує аналогічні показники у нейронної системи машинного перекладу Onlinedoctranslator. Особливо великий розрив показників спостерігається у третій категорії помилок через те, що система машинного перекладу M-Translate значно гірше впоралася з форматуванням тексту перекладу.

Завершивши роботу із перевірки загальної правильності наших текстів перекладу, ми перейшли до роботи з термінологією, правильна передача якої відіграє надзвичайно важливе значення у будь-якому галузевому тексті.

За результатами наших підрахунків ми побудували діаграму, подану на рис. 3, яка демонструє різницю у відсоткових показниках.

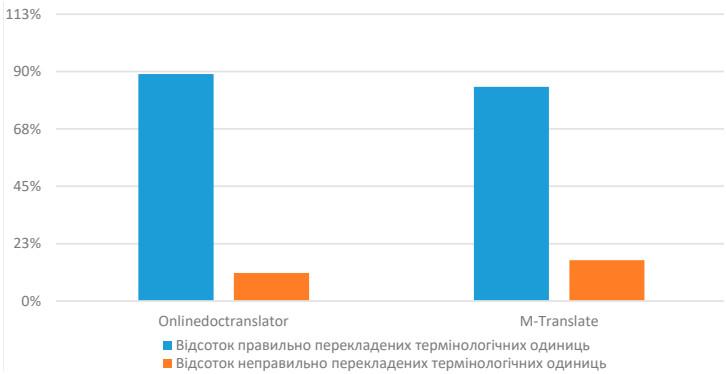

Рис. 3. Порівняльні результати передачі перекладознавчої термінології засобами нейронних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та M-Translate

Як випливає з діаграми на рис. 3, стовпчики, що демонструють показники обох нейронних систем машинного перекладу знаходяться практично на однаковому рівні, а це свідчить про те, що обидні системи достатньо добре впоралися з передачею перекладознавчої термінології. Тим не менш, нейронна системи машинного перекладу Onlinedoctranslator впоралася на 5 % краще за систему M-Translate.

Таким чином, проведений кількісний аналіз даних, одержаний в результаті проведення експериментального дослідження, засвідчив переваги нейронної системи машинного перекладу Onlinedoctranslator порівняно з нейронною системою машинного перекладу M-Translate за усіма показниками: загальною правильністю перекладу (включаючи й форматування тексту перекладу)

та правильністю передачі ключової перекладознавчої термінології, а тому саме цю систему можна порадити до використання за необхідності машинного перекладу тексту перекладознавчої тематики із подальшим редагуванням професійним перекладачем.

Література

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. 2. Черноватий Л. М. Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2009. Вип. 848. С. 257–262. 3. Rodrnguez-Castro M. An integrated curricular design for computer-assisted translation tools: developing technical expertise. The Interpreter and Translator Trainer. 2018. Vol. 12, Issue 4. P. 355–374.

УДК: 811.111’25’38:82-5

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ВІДТВОРЕННЯ ПОВТОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ TED ПРОМОВ)

Казарова В. Ю., Вороніна К. В. (канд. філол. наук, доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено виявленню особливостей перекладацького відтворення повторів (на матеріалі TED промов). Розглянуто перекладацькі способи і трансформації, використані при перекладі повторів усіх чотирьох рівнів мовної системи. Встановлено причини втрати повторів і, відповідно, їхнього сугестивного потенціалу в українському перекладі.

Ключові слова: *переклад, перекладацькі труднощі, повтор, сугестія, TED.*

Kazarova V. Yu, Voronina K. V. Specifics of rendering repetitions into Ukrainian (based on TED Talks). *The article is dedicated to identifying the specifics of rendering repetitions into Ukrainian (based on TED Talks). The translation methods and transformations used in the translation of repetitions of all four levels of the language system are considered. The causes for the loss of repetitions and, accordingly, their suggestive potential in the Ukrainian translation are established.*

Key words: *repetition, suggestion, TED, translation, translation difficulties.*

З кожним днем онлайн-платформа TED набуває популярності і публікує найкращі англомовні виступи відомих особистостей зі своїх конференцій. Вони охоплюють велику кількість актуальних проблем та питань, пов'язаних із технологіями, дизайном, розвагами, саморозвитком тощо, і чинять значний вплив на свідомість та думку громадськості, що уможливлюється завдяки здійсненню комунікативного впливу на психічні сфери адресата шляхом використання певних мовних засобів, серед яких — повтор. Відповідно, попит на переклад таких ідеаційних промов постійно зростає, оскільки платформа спрямована на поширення ідей серед ширшого кола реципієнтів. Саме тому особливості відтворення повторів TED промов українською мовою потребують детального вивчення задля з'ясування того, чи зберігається початковий комунікативний вплив, закладений ідеаторами у свої промови, що й визначає **актуальність нашого дослідження**.

Об'єктом дослідження є повтори ідеаційних промов онлайн-платформи TED, а предметом — перекладацькі трансформації і способи, що були використані під час перекладу повторів, і особливості їхнього відтворення українською.

Метою дослідження є виявлення особливостей відтворення повторів українською в ідеаційних промовах онлайн-платформи TED, а також трансформацій і способів перекладу, які були застосовані задля їх передачі українською.

Матеріалом дослідження виступають 300 прикладів повторів чотирьох рівнів мовної системи, взятих з 71 ідеаційної промови онлайн-платформи TED, та переклад таких повторів українською.

Методи дослідження включають метод суцільної вибірки, використаний задля відбору повторів з ідеаційних промов онлайн-платформи TED, *метод порівняння одиниць тексту оригіналу і перекладу, що досліджувалися*, застосований задля виявлення перекладацьких трансформацій і способів, *метод кількісного аналізу*, використаний для встановлення кількісних показників трансформацій і способів перекладу, що були застосовані під час передачі повторів українською.

Зазвичай під час процесу комунікації використовуються як вербальні, так й невербальні засоби спілкування. Комунікація відрізняється безліччю функцій, однак до основних відносимо обмін інформацією і здійснення впливу на адресата адресантом [3, с. 11–12]. Задля реалізації комунікативного впливу комунікатор вдається до використання комунікативних стратегій, кожна з яких орієнтується на певну сферу психіки адресата, а саме: сферу відчуттів і емоцій, раціональної оцінки, волевиявлення, і нарешті сферу підсвідомого (сугестія) [2, с. 132–134].

Сугестор застосовує сугестію задля того, щоб навіяти певну ідею сугеренду. Така стратегія уможливлюється завдяки використанню дієслів загальної семантики, абстрактних іменників, якісних прикметників, дієслів у наказовому способі тощо з урахуванням того, як вони сприймаються реципієнтами. До її прийомів відносять: зміну темпу мови, тону, гучності голосу, використання когезії, негативних і асертивних висловлювань, вставлених команд, металінгвістичної моделі міркування, повторів тощо.

Повтор за структурно-семантичним критерієм знаходить свій вияв на чотирьох рівнях мовної системи, а саме фонемному, морфемному, словесному та синтаксичному. Серед функцій повтору: функція динамічності і ритмізації, наростання, посилення виразності, вираження багаторазовості дії, створення комічного ефекту тощо [1, с. 342–343]. Він використовується з метою ритмізації мовлення задля досягнення двох цілей, які допомагають сугестору донести свою ідею більш ефективно: 1) автоматизація уваги для відключення критичного мислення сугерендів; 2) актуалізація уваги на тому, що не повторюється. Це має враховуватися перекладачами ідеаційних промов для збереження початкового комунікативного впливу.

Переклад повторів фонемного рівня:

Спікер Черінг Тобґай у своїй ідеаційній промові привертає увагу адресатів до сучасних проблем навколишнього середовища, які були викликані кліматичними змінами, і робить наголос на тому, що наслідки є «безповоротними і жахливими»:

«*We know that we face* ***drastic*** *and* ***dramatic*** *change*» [4].

«*Ми розуміємо, що стоїмо перед безповоротними й жахливими змінами*» [4].

У вищенаведеному прикладі бачимо використання фонемного повтору, який виражається асонансом [a], [i] та алітерацією [c], [r], [d], [t], а також морфемного повтору *tic*. Обидва повтори втрачено у мові перекладу.

Наступний пасаж містить фонемний повтор асонансу [a], який у мові перекладу зберігається завдяки алітерації [м] та [с]: *sad, afraid, alone* — сумом, страхом, самотністю. Фрагмент також містить морфемний кореневий і словесний повтор *loneliness — lonely — alone*. Прикметник *alone* передається перекладачем по-різному: в одному випадку завдяки варіантному відповіднику як самотній, в іншому завдяки заміні прикметника на іменник і підбору варіантного відповідника як самотність, в третьому він був вилучений, так само як і прислівник *lonely:*

«*Now, when someone shares that they feel sad or afraid or* ***alone****, for example, it actually makes me feel less* ***alone****, not by getting rid of any of my* ***loneliness*** *but by showing me that I am not* ***alone*** *in feeling* ***lonely***» [4].

«*Коли хтось ділиться своїми почуттями, наприклад, сумом, страхом або* ***самотністю****, я розумію, що я не* ***самотній****, не тому, що* ***самотність*** *зникла, а тому, що я не єдиний, хто відчуває її*» [4].

Переклад повторів морфемного рівня:

Соціолог Доллі Чаф у своїй ідеаційній промові навіює ідею стосовно того, що бажання нести звання «хорошої людини» у дійсності перешкоджає стати нам «хорошими людьми», тому що такий ярлик не передбачає можливості робити помилки, оскільки будь-які дії, непритаманні «хорошій людині», не дозволять нам та оточуючим називати себе «хорошими людьми».

«*So what I've been thinking about is what if we were to just forget about being good people, just let it go, and instead, set a higher standard, a higher standard of being a* ***good-ish*** *person?* ***A good-ish*** *person absolutely still makes mistakes. As a* ***good-ish*** *person, I'm making them all the time. But as* ***a good-ish*** *person, I'm trying to learn from them, own them*» [4].

«*Тож я думала над тим, а що коли ми просто перестанемо думати, як бути порядною людиною, а просто викинемо це з голови, і натомість встановимо вищу мету, вищу мету бути* ***цілком порядною*** *людиною?* ***Цілком порядною*** *людиною, яка, без сумніву, продовжує помилятися. Як* ***цілком порядна*** *людина, я весь час помиляюсь. Але, як* ***цілком порядна*** *людина, я намагаюсь визнавати помилки і вчитись на цих*» [4].

У цьому фрагменті бачимо повтор суфікса *ish* у слові *good*. Враховуючи той факт, що згаданий суфікс використовується з метою підриву значення слова *good*, не можемо вважати переклад правильним. Задля передачі значення, закладеного у суфікс *ish*, перекладач використав прислівник ЦІЛКОМ, що означає абсолютно, повністю. Однак такий переклад суперечить навіюваній ідеї. *A good-ish person* доречніше перекласти як *МАЙЖЕ порядна* людина. Відповідно, правильно розкривши значення суфікса *ish* у мові перекладу, ідея спікера не буде спотворена, тому що *МАЙЖЕ порядна людина* наділена правом помилятися, чого не можна сказати про порядну людину, а тим більше *ЦІЛКОМ порядну людину*.

Переклад повторів словесного рівня:

Бельгійська психотерапевтка Естер Перел у промові «Змінюючи думку про невірність...промова для всіх, хто колись кохав» висуває ідею щодо зв'язку подружньої зради переважно з психологічними потребами, а не фізичними. Спікер використовує словесний повтор іменника *desire* чотири рази, який у мові перекладу передається завдяки варіантному відповіднику *бажання*. Як можемо бачити, слово *бажання слугує фоном*, за допомоги якого виділяються неповторювані елементи, а саме ці психологічні потреби. Крім того, спосте-

рігаємо утворення певної динамічності, яка уможливлює сугестивний вплив:

«*And contrary to what you may think, affairs are way less about sex, and a lot more about* ***desire: desire*** *for attention,* ***desire*** *to feel special,* ***desire*** *to feel important*» [4].

«*На відміну від того, що ви думаєте, романи набагато менше стосуються сексу, а більше пристрасті та* ***бажання****:* ***бажання*** *уваги,* ***бажання*** *почуватися особливим,* ***бажання*** *почуватися важливим*» [4].

Ключові слова можуть викликати певні перекладацькі труднощі. Так, наприклад, Естер Перел використовує у своїй промові ключове слово *affair* 41 раз. Українською цей іменник був перекладений декількома варіантами: роман (28 разів, варіантний відповідник), *любовна інтрижка* (3 рази, варіантний відповідник, додавання), *інтрижка* (4 рази, варіантний відповідник), зрада (5 разів, конкретизація), *він* (1 раз, генералізація, заміна іменника на займенник). Варіантний відповідник *роман* превалює у мові перекладу. Надання перекладачем переваги саме цьому відповіднику можемо аргументувати тим, що слово *роман* на відміну від *інтрижки*, *любовної інтрижки* і тим більше *зради*, несе в собі більшу нейтральність і навіть характеризується як щось приємне та позитивне, що і є головною ідеєю спікера.

Переклад повторів синтаксичного рівня:

Ідеатор Зе Франк в ідеаційній промові «Чи ви людина» у формі тесту ставить реципієнтам питання на виявлення наявності або відсутності у них певного досвіду, притаманного людям. Він оформлює їх у конструкцію *Have you ever,* створюючи синтаксичний анафоричний реплікаційний повтор (повторюється 22 рази у МО):

«***Have you ever*** *eaten a booger long past your childhood?*» [4]

«***Чи ви колись*** *їли козюлю, і це було не в дитинстві?*» [4]

В українському перекладі ця конструкція варіює: *чи ви колись* (15 разів), *чи ви коли-небудь* (3 рази), *чи у вас колись* (1 раз) *чи вам колись* (1 раз), *чи ви* (2 рази). Сама ж граматична конструкція залишається незмінною і перекладається шляхом використання синтаксичного уподібнення. Повтор такого типу полегшує реципієнтам сприйняття питань з боку адресанта, тому що вони чують аналогічну граматичну конструкцію протягом всієї промови і концентрують увагу на неповторюваних елементах.

Результати кількісного аналізу:

З 300 прикладів 53 % припадають на словесний рівень, 23 % на синтаксичний, 16 % на морфемний і 8 % на фонемний.

Найбільш часто використаним способом при перекладі повторів ідеаційних промов трьох рівнів мовної системи виявився вибір

варіантного відповідника — фонемний (67 %), морфемний (49 %), словесний (38 %), а найбільш часто використаною синтаксичною трансформацією — синтаксичне уподібнення (59 %).

Повтори фонемного рівня втрачено у 87,5 % прикладах, збережено в 12,5 %. Повтори морфемного рівня збережено у 57,5 %, втрачено в 42,5 %. Словесний повтор відтворено у 76,1 %, втрачено в 23,9 %. Синтаксичний повтор збережено в 87,1 % прикладах, втрачено в 12,9 %. З 276 прикладів (без врахування повторів фонемного рівня) в українському перекладі втрачено сугестивний потенціал 37 % повторів, збережено — 63 %.

Висновки. Повтор є важливим мовним засобом досягнення комунікативного впливу, тому його правильне відтворення мовою перекладу відіграє ключову роль у збереженні ефективності такого впливу. За результатами дослідження встановлено, що вибір варіантного відповідника є найбільш вживаним способом перекладу повторів фонемного, морфемного та словесного рівнів, а синтаксичне уподібнення — найбільш часто використаною трансформацією під час перекладу повторів синтаксичного рівня. З 300 прикладів синтаксичні повтори підлягають найбільшому збереженню, а повтори фонемного рівня — найменшому. Щодо сугестивного потенціалу об'єкту нашого дослідження, його було збережено у 63 % прикладах. Серед причин втрати повторів при перекладі українською: вилучення повторів у мові перекладу з особистих міркувань перекладача, вилучення повторів задля збереження головної інформації у субтитрах, розбіжності у фонетичних системах двох мов, неможливість дотримуватися одного й того самого способу перекладу або трансформації протягом всієї промови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні порівняльного аналізу перекладених повторів TED промов стосовно ефективності здійснення комунікативного впливу на реципієнтів у залежності від форми отримання ними тексту перекладу: у субтитрах або транскрипті, і відповідно, виявленні найбільш ефективних перекладацьких рішень у першому та другому випадках.

Література

***1**. Атажахова С. Т. Стилистические функции повторов в художественном тексте. Мир науки, культуры, образования. 2019. № 2(75). С. 341–343. **2**. Кайсіна Д. М. Стратегії мовленнєвого впливу в англомовному дискурсі ідеації. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2016. Вип. 5. Т. 1. С. 131–135. **3**. Berlo D. K. The Process of Communication: An Introduction to*

Theory and Practice. San Francisco : Rinehart Press, 1960. 318 p.
***4**. TED: Ideas Worth Spreading. URL: https://www.ted.com (last accessed: 09.11.2021).*

УДК 811.111

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ

Калімулін Т. М., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено особливостям перекладу текстів військового дискурсу з англійської мови на українську. Виокремлено основні лексичні та граматичні особливості перекладу та здійснено аналіз перекладацьких стратегій та способів перекладу текстів військового дискурсу.

Ключові слова: *військовий дискурс, переклад, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, стратегія перекладу.*

Kalimulin T. M., Rebrii O. V. Lexical and grammatical peculiarities of English–Ukrainian translation of military discourse texts. *The article is dedicated to translation peculiarities of military discourse texts from English into Ukrainian. Main lexical and grammatical translation peculiarities are defined in the article, along with the analysis of main strategies and methods of translating texts of military discourse.*

Key words*: military discourse, translation, translation method, translation strategy, translation transformation.*

Актуальність дослідження зумовлена потребою вдосконалення підготовки перекладачів, що працюють в оборонному секторі, обґрунтування необхідності вивчення лексики військової галузі за умов її стрімкого розвитку, та практично повною відсутністю сучасних досліджень у сфері військового перекладу.

Об'єктом дослідження є офіційні англомовні тексти формального військового дискурсу. Предметом аналізу є сукупність лексичних та граматичних особливостей перекладу текстів військового дискурсу. **Метою дослідження** є письмовий переклад тексту формального військового дискурсу з англійської на українську мову, виокремлення та подальше вивчення задіяних в цьому процесі перекладацьких трансформацій та прийомів.

Матеріалом дослідження виступив текст перших двох підрозділів першого розділу Бойового статуту взводів та відділень піхоти Армії Сполучених Штатів Америки 2007 року видання (*Field Manual 3-21.8 The Infantry Rifle Platoon and Squad 2007*), який раніше українською мовою не перекладався, та його український переклад.

Станом на сьогодні існує велика кількість наукових праць всесвітньо відомих мово- та перекладознавців, що стосуються дискурсу. Вважається, що першим цей лінгвістичний термін виокремлює Е. Бенвеніст у своїй праці «Загальна лінгвістика» [2]. Під дискурсом ми розуміємо результат процесу взаємодії комунікантів у соціокультурному контексті. В такому поясненні дискурс є складним явищем комунікації, оскільки включає в себе інформацію про комунікантів, процеси, які мають місце в їх діяльності, а також соціальний контекст.

Через велику кількість різних поглядів на визначення поняття «дискурс» він розглядається в такому міждисциплінарному напрямі, як дискурс-аналіз. Незважаючи на те, що дискурс-аналіз не становить окремої дисципліни, він поділяється на різні підходи — когнітивні, діалогічні, комунікативні, тощо. Важливим є поділ дискурсу на письмовий та усний, оскільки під час повсякденної діяльності людина, окрім усного спілкування, в той чи інший спосіб контактує з інформацією, викладеною письмово. Письмовий дискурс не потребує одночасної присутності осіб, між якими відбувається комунікація, а отже він може бути спрямований до певних осіб, відомих автору (адресний) або не бути спрямованим на якусь конкретну особу чи групу осіб (безадресний).

За типологією В. Карасика [4], військовий дискурс належить до інституційного дискурсу, є структурно орієнтованим, практично не залежить від ситуації та контексту і пов'язаний з історичними умовами існування.

Проаналізувавши тлумачення військового дискурсу та спираючись на класифікації, наведені в працях вчених-лінгвістів, ми з'ясували, що військовий дискурс можна в загальному вигляді описати як будь-який усний або письмовий акт комунікації за формальних або неформальних умов, який стосується військових дій, організації або документування. Виходячи з такого пояснення, військовий дискурс поділяється на формальний (офіційні документи, бойові накази, інструкції з експлуатації, тощо) і неформальний (стилістично обмежена мова військовослужбовців) [1].

Формальний військовий дискурс може бути представлений як усно, так і в письмовій формі. В якості прикладу для першого випадку можна звернутися до процесу постановки завдання командиром

підрозділу його підлеглому або проведення нарад з питань, що стосуються життєдіяльності підрозділу.

Однією з головних рис формального військового дискурсу є його нормативність, яка регламентується керівними документами відповідно до сфери застосування. Факт тісного взаємозв'язку з юридичними нормами підтверджується тим, що військовослужбовці повинні діяти в межах правового поля та притримуючись чинного законодавства, а також на підставі усних або письмових розпоряджень і наказів. Цей факт також призводить до відповідальності, як особистої, так і колективної, за прийняті під час виконання завдання рішення.

Збройні Сили України активно співпрацюють з країнами-учасницями Північно-Атлантичного Альянсу, що викликає потребу в адекватному перекладі як документів військового характеру, так і здійснення усного перекладу під час проведення офіційних зустрічей представників оборонного сектору. Більшості документів військового характеру притаманна насиченість специфічною лексикою та абревіатурами, і зазвичай вони відносяться до текстів інформативного характеру, які поділяються на: військово-спеціальні, військово-політичні та військово-технічні [5].

З метою здійснення перекладу текстів військового дискурсу перекладач повинен розуміти стратегію перекладу, якої він буде дотримуватися, способи перекладу, а також перекладацькі трансформації, які він буде використовувати під час здійснення перекладу. Сучасні теоретики розуміють перекладацьку стратегію як спосіб досягнення цілей, які перед собою ставить перекладач. Наприклад, О. Ребрій пропонує визначення стратегії перекладу як «усталеної ментальної формації, що має генеральну спрямованість форм (дій) поведінки, які входять до неї та розташовані у певній послідовності задля досягнення поставленої мети (результату)» [6, с. 5]. При здійсненні перекладу англомовних письмових військових текстів значну роль відіграє попередній перекладацький аналіз, перший етап перекладацької стратегії, що допомагає перекладачу оцінити текст та підібрати необхідні для роботи матеріали. Перекладацькі трансформації використовуються з метою полегшення процесу перекладу. Використання трансформацій надає перекладачам можливість уникнути значної кількості проблем і підлаштувати іноземні тексти під стилістичні і морфологічні особливості мови, на яку здійснюється переклад. Самостійно перекладацькі трансформації зустрічаються доволі рідко і, як правило, здійснюються одночасно.

Граматичні трансформації визначаються Я. Рецкером як «повне чи часткове перетворення структури речення, в процесі здійснен-

ня перекладу» [7, с. 84]. В. Карабан визначає п'ять основних видів таких трансформацій: перестановка, заміна, додавання, вилучення, комплексна трансформація [3, с. 20].

Використовуючи перестановку, перекладач змінює розташування мовних одиниць в мові перекладу відносно мови оригіналу:

"The close combat fight is not unique to the Infantry." [8].

Ведення близького бою властиве не лише піхоті.

У результаті використання граматичної заміни перекладач отримує речення, в якому може бути замінено форму терміну (члена речення) або частини мови:

"Doctrine is always evolving and adapting, yet its fundamental principles are as true today as they were generations ago." [8].

Доктрина постійно розвивається та адаптується, але головні її засади залишаються дієвими навіть в умовах сьогодення.

У цьому реченні автор здійснює вилучення з мови оригіналу *as they were generations ago* та лексичну заміну сполучення *as true today* на словосполучення «залишаються дієвими в умовах сьогодення» оскільки відповідно до контексту — від першої і до сучасної редакції доктрини, ключові її засади залишилися незмінними.

При використанні граматичного вилучення перекладач позбувається мовного елементу до частини речення включно.

"Doctrine is always evolving and adapting, yet its fundamental principles are as true today as they were generations ago." [8].

Доктрина постійно розвивається та адаптується, але головні її засади залишаються дієвими навіть в умовах сьогодення.

Своєю чергою, лексичні трансформації Я. Рецкер визначає як «прийоми логічного мислення, які допомагають розкривати значення іншомовного слова в контексті і знаходити йому відповідник, який не збігається зі словником» [7, с. 45].

Калькування є однією з найчастіше вживаних лексичних трансформацій. Такий спосіб дозволяє перекласти лексичну одиницю оригіналу через заміну на відповідники мови оригіналу:

to exercise authority — «здійснювати повноваження», *mental stamina* — «психологічна витривалість», *to endure hardship* — «долати труднощі», *rigorous duties* — «важкі обов'язки», *ordered arrangement* — «упорядковане формування».

Конкретизація, полягає в заміні слова, яке мовою оригіналу має досить розлоге значення, тобто слово з більш конкретним значенням.

"Second, determining the Infantryman's load required to accomplish the mission..." [8].

Друга випливає з того, що озброєння, необхідне піхотинцю для виконання поставленого завдання...

Відповідно до військових словників, *load* має такі значення, як «заряд», «патрон», «постріл» або в більш загальному сенсі «вантаж». Використання зазначених варіантів може призвести до нерозуміння реципієнтом речення в цілому. В даному випадку, мовиться про спорядження, необхідне воїну для виконання певного завдання.

Опущення, як і у випадку з граматичним вилученням, дозволяє уникнути надлишкової кількості слів у перекладі, оскільки вони мають близьке значення, або одне поняття може охоплювати інше:

"...the goal of Infantry platoons and squads remains constant: defeat and destroy enemy forces, and seize ground." [8].

...завдання її залишаються незмінними — знищити ворога та взяти місцевість під контроль.

Автор вважає, що можна перемогти ворога та взяти його в полон (тобто не знищувати), а от знищити сили ворога та не отримати над ним перемоги, не уявляється можливим. З цих міркувань «знищити» виступає адекватним варіантом перекладу *defeat and destroy* в тексті.

Вкрай рідко під час здійснення перекладу текстів військового дискурсу виникає потреба звернутися до експлікації, або описового перекладу. Така лексична трансформація полягає в заміні лексичної одиниці на її пояснення або визначення на мові перекладу:

"This fire limits fratricide, collateral damage, and noncombatant casualties..." [8].

Такий вид ведення вогню запобігає ураження дружніх сил, появі побічних збитків та цивільних жертв...

Термін *fratricide*, згідно з тлумачним словником, вживають по відношенню до людини, яка вбила свого брата або сестру, або співгромадян [9]. В нашому випадку мовиться про представників інших країн, оскільки піхота може брати участь і в міжнародних операціях. Переклад терміну *fratricide* — «ураження дружніх сил» враховує як ведення вогню по своїм підрозділам або співгромадянам, так і ведення вогню по представниках країн-партнерів, війська яких беруть участь у виконанні завдань.

Висновки. На сучасному етапі розвитку перекладознавства військовому дискурсу не приділяється велика кількість уваги, на відміну від інших типів дискурсу з точки зору комунікативно-дискурсивного підходу. При здійсненні англо-українського перекладу текстів військового дискурсу важливо зберегти структуру документа та в повному обсязі передати контекст, в якому використовуються військові терміни, оскільки військові документи мають безпосереднє відношення до життя та життєдіяльності військовослужбовців. Лексичні трансформації використовуються перекладачем у випадках, коли наявні словникові відповідники не дозволяють в повному

обсязі передати контекст і зміст тексту оригіналу. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу.

Література

***1**. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ : Логос, 2002. 313 с. **2**. Бенвенист Е. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 448 с. **3**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2001. Ч. 1: Граматичні труднощі. 271 с. **4**. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 389 с. **5**. Нелюбин Л. Л. Перевод боевых документов армии США. 2-е изд., перераб. и доп.). Москва : Воениздат, 1989. 270 с. **6**. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. **7**. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва: Р. Валент, 2004. 240 с. **8**. Field Manual FM 3-21.8 (FM 7-8) The Infantry Rifle Platoon and Squad, CreateSpace Independent Publishing Platform, March 2007. URL: https://www.marines.mil/ Portals/1/Publications/ FM %20 3-21.8 % 20 %20The % 20Infantry %20Rifle %20 Platoon %20 and %20Squad_1.pdf (Last accessed: 20.10.2021). **9**. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/ english/fratricide. (Last accessed: 20.10.2021).*

УДК 811.111:811.161.2]:608:61

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ СУЧАСНИХ БІОТЕХНОЛОГІЙ

Коляда В. М., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню термінологічних особливостей перекладу англомовних текстів у галузі сучасних біотехнологій у медицині. У статті розглянуто найчастотніші перекладацькі способи та трансформації, використані під час перекладу текстів згаданої галузі, які проілюстровано відповідними прикладами.

Ключові слова: *біотехнології, спосіб перекладу, термінологічна одиниця.*

Koliada V. M., Lukianova T. H. English-Ukrainian translation of scientific and technical texts in the field of modern biotechnology. *The article deals with the terminological particularities of translating English texts in the field of modern medical biotechnology. The article describes the most frequently used methods of translating terminology in the above-mentioned field providing relevant examples.*

Key words: *biotechnology, method of translation, terminological unit.*

Останніми роками зростає інтерес до текстів медичного спрямування, що зумовлено передусім інтенсивним розвитком медицини, підвищенням рівня сучасних наукових досягнень, вдосконаленням технологій, а також збільшенням обсягу термінології у згаданій сфері. З метою забезпечення міжнародної наукової інтеграції виникає необхідність дослідження способів перекладу англомовних медичних текстів загалом та текстів у галузі сучасних біотехнологій у медицині зокрема, оскільки вони містять опис складних процесів проведення оперативних втручань із застосуванням новітніх методів, технологій та обладнання, а також спеціальну термінологію, а тому потребують точного перекладу. Вищезазначене є доказом **актуальності** теми дослідження.

Об'єкт дослідження — англомовні термінологічні одиниці у галузі сучасних біотехнологій у медицині та їх український переклад, відповідно предмет дослідження — особливості перекладу англомовної термінології в обраній галузі.

Метою статті є визначення термінологічних особливостей перекладу текстів у обраній галузі та визначення застосованих перекладацьких способів та трансформацій. Відповідно до мети постають такі **завдання**: розглянути поняття «термін» та визначити ознаки терміна; проаналізувати лексико-термінологічні особливості перекладу текстів у галузі сучасних біотехнологій у медицині; проаналізувати систему способів перекладу термінів та розглянути відповідні приклади з текстів оригіналу та перекладу.

Матеріалом нашого дослідження є 309 термінологічних одиниць з англомовних статей у галузі сучасних біотехнологій у медицині [9; 10; 11; 12] та їх переклад українською мовою.

Складність перекладу текстів у галузі сучасних біотехнологій у медицині полягає у перекладі термінологічних одиниць, що позначають процеси проведення малоінвазивних операцій та трансплантації органів із застосуванням 3D-технологій та сучасного обладнання. Наразі в Україні поступово впроваджують новітні методи проведення малоінвазивних операцій, досліджують проблеми трансплантації органів та застосовують технології доповненої реальності у хірургії.

Проте для застосування таких технологій необхідна їх адаптація до умов вітчизняної медицини та удосконалення матеріально-технічного оснащення. У процесі забезпечення міжнародного обміну науковою інформацією та досвідом, що сприяє підвищенню кваліфікації вітчизняних фахівців у галузі сучасних біотехнологій у медицині, велике значення має переклад медичних текстів, особливістю яких є насиченість термінами.

Поняття «термін» досліджували багато вчених. Т. Л. Канделакі, наприклад, під терміном розуміє слово або лексикалізоване словосполучення, яке вимагає для встановлення свого значення у відповідній системі понять утворення дефініції [2, с. 7]. Р. Ф. Проніна вважає, що терміни — це слова або словосполучення, які мають спеціальне, чітке значення у певній галузі науки і техніки [6, с. 8].

Серед характерних рис медичної термінології дослідники виокремлюють такі, як: інтеграція (наприклад, взаємодія медицини з комп'ютерними науками); диференціація (формування у місцях дотику нових наук із власними термінологіями, наприклад, біохімія, травматологія тощо); уніфікація (завдяки термінографії, стандартизації); економія (застосування абревіації, скорочень; введення в текст формул) [5]. Також серед ознак терміна можна виокремити: системність, точність, наявність дефініції, прагнення до однозначності, жорстку конвенційність, стилістичну нейтральність, стислість, відповідність міжнародним нормам [7, с. 666; 8, с. 514–515]. Збереження цих ознак терміна у цільовій мові є необхідною умовою адекватного та якісного перекладу текстів у галузі сучасних біотехнологій у медицині.

Окрім цього, для якісного перекладу текстів у згаданій галузі перекладач повинен розпізнавати лексичні, граматичні, стилістичні та структурні особливості мови оригіналу та відтворювати їх відповідно до норм мови перекладу, володіти предметними знаннями тієї галузі, у межах якої він здійснює переклад, зберігати характерні ознаки наукового стилю у тексті перекладу, а також уміти правильно застосовувати перекладацькі трансформації та способи перекладу. Класифікацій останніх існує чимало, у нашому дослідженні ми узяли за основу класифікацію перекладознавця В. І. Карабана [3; 4].

Результати аналізу способів перекладу англомовної термінології у галузі сучасних біотехнологій у медицині показують, що у нашому дослідженні найбільше термінологічних одиниць було перекладено за допомогою калькування (29,5 %), наприклад: *abdominal surgery* — абдомінальна хірургія; *augmented reality (AR)* — доповнена реальність (ДР); *biomodeling* — біомоделювання. Другим найпоширенішим способом перекладу є транскодування (14,9 %), наприклад: *binarization* —

бінаризація; *biomodels* — біомоделі; *donor* — донор; *fluoroscopy* — флюороскопія; *implant* — імплантат. Також ми використали калькування та пермутацію (13,4 %), наприклад: *brain death* — смерть мозку; *cardiac tamponade* — тампонада серця; *catecholamine release* — вивільнення катехоламінів; *electromagnetic tracking system* — електромагнітна система стеження; *heart transplantation* — трансплантація серця. Варіантний відповідник було застосовано у 9,1 % випадків, наприклад: *The tridimensional models of the* ***articulation*** *and the prosthesis were designed from real magnetic resonance images of the parts.* Тривимірні моделі суглоба та протеза були розроблені на основі реальних зображень МРТ. В англо-українському словнику [1] знаходимо такі визначення слова *articulation*: 1. фон. артикуляція, вимовляння, дикція; 2. словесне вираження, формулювання; 3. анат. зчленування; з'єднання; суглоб; 4. тех. з'єднання, шарнір. Враховуючи контекст, ми обрали відповідник суглоб. Ми використали словниковий відповідник у 8,1 % випадків, переважно для однокомпонентних термінів, наприклад: *spine* — хребет; *prosthetics* — протезування; *ultrasound* — ультразвук. Додавання становить 5,9 %, наприклад: *...causes of acute graft failure such as cardiac tamponade and* ***hyperacute rejection*** *have been excluded.* ...причини гострої стадії відторгнення трансплантата, такі, як тампонада серця та гіпергостра стадія відторгнення, виключено. У цьому випадку ми додали відсутній в оригіналі елемент задля правильної передачі смислу речення англійською мовою та дотримання мовленнєвих і мовних норм української мови.

Можна зробити **висновок**, що адекватний переклад термінології у галузі сучасних біотехнологій у медицині можливий за умови розуміння перекладачем особливостей мови оригіналу та його уміння відтворити їх відповідно до норм мови перекладу, а також володіння перекладачем предметними знаннями тієї галузі, до якої належить текст, який перекладають. До того ж важливим є збереження характерних ознак наукового стилю у тексті перекладу та вдале застосування способів перекладу та перекладацьких трансформацій, найчастотніші з яких ми розглянули вище.

Перспективними сферами наших наукових досліджень ми вважаємо детальне вивчення напрямів медицини, розширення тематики перекладів у галузі медицини та поповнення словника новими термінологічними одиницями.

Література

1. *Англійсько-українські словники. URL: https://e2u.org.ua (дата звернення: 26.10.2021).* ***2.*** *Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва : Наука, 1977. 167 с.* ***3.*** *Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної лі-*

тератури. Ч. 1. Граматичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 271 с. ***4****. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.* ***5****. Косенко А. В. Основні характеристики англійської медичної термінології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2015. № 18. Т. 2. С. 68–70.* ***6****. Пронина Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы. 3-е изд., испр. и доп . Москва : Высшая школа, 1986. 175 с.* ***7****. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.* ***8****. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Алтера, 2014. 696 с.* ***9****. Castillo, D., Ramos, O., "Augmented Reality for Assistance of Total Knee Replacement", Journal of Electrical and Computer Engineering, vol. 2016, Article ID 9358369, 6 pages, 2016. URL: https://doi.org/10.1155/2016/9358369 (Last accessed: 10.12.2020).* ***10****. Hsu M. R., Haleem M. S., Hsu W. 3D Printing Applications in Minimally Invasive Spine Surgery. Minimally Invasive Surgery, vol. 2018, Article ID 4760769, 8 pages, 2018. URL: https://doi.org/10.1155/2018/4760769 (Last accessed: 23.11.2020).* ***11****. Iyer, A., Kumarasinghe, G., Hicks, M., Watson A., Gao, L., Doyle, A., Keogh, A., Kotlyar E., Hayward, Ch., Dhital, K., Granger, E., Jansz, P., Pye, R., Spratt, Ph., Macdonald, P.S. Primary Graft Failure after Heart Transplantation. Journal of Transplantation, vol. 2011, Article ID 175768, 9 pages, 2011. URL: https://doi.org/10.1155/2011/175768 (Last accessed: 18.11.2020).* ***12****. Vbvra P., Roman J., Zonča P., Ihnbt P., Němec M., Kumar J., Habib N., El-Gendi A. "Recent Development of Augmented Reality in Surgery: A Review". Journal of Healthcare Engineering, vol. 2017, Article ID 4574172, 9 pages, 2017. URL: https://doi.org/10.1155/2017/4574172 (Last accessed: 18.11.2020).*

УДК 81’322.4’25-051:378.147.091.33

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ПРОГРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НА РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ, ПЕРЕКЛАДЕНИХ СИСТЕМОЮ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ

Кошова А. А., Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті описано експериментальне дослідження з вивчення впливу програми забезпечення якості перекладу (модуль забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource) на редагування текстів аграрної тематики, перекладених системою машинного перекладу Microsoft Translator. Емпіричні дані вказують на те, що якість текстів аграрної тематики, перекладених засобами систем машинного перекладу Microsoft Translator, є вищою за умови використання модуля забезпечення якості, вбудованого до системи автоматизації перекладу Memsource.

Ключові слова: *аграрна тематика, експериментальне дослідження, забезпечення якості, машинний переклад.*

Koshova A. A., Olkhovska A. S. Experimental study of the impact of a translation quality assurance tool on editing texts translated by means of a machine translation system. *The article describes the experimental study of the impact of a translation quality assurance tool (translation quality assurance module built in Memsource CAT-tool) on editing texts of the rural domain translated by means of the machine translation system (Microsoft Translator). The empirical data show that the quality of texts of the rural domain translated by Microsoft Translator is higher in case of using the translation quality assurance module built in Memsource CAT-tool.*

Key words: *experimental study, machine translation, rural domain, translation quality.*

Актуальність дослідження пояснюється все зростаючою роллю перекладацьких інформаційно-комунікаційних технологій. Для того, щоб успішно конкурувати на ринку перекладацьких послуг перекладачеві необхідно використовувати увесь спектр наявних у його розпорядженні технологій, кількість яких зростає, а тому зробити правильний вибір стає дедалі складніше. Нам не вдалося знайти досліджень, присвячених вивченню впливу програми забезпечен-

ня якості перекладу на редагування текстів аграрної тематики, перекладених засобами системи машинного перекладу, що і робить нашу роботу своєчасною.

Об'єктом дослідження виступає модуль забезпечення якості перекладу, вбудований до системи автоматизації перекладу Memsource, а також система машинного перекладу Microsoft Translator.

Предметом дослідження є вплив використання програми забезпечення якості перекладу на редагування текстів, перекладених системою машинного перекладу.

Метою нашого дослідження є вивчення впливу програми забезпечення якості перекладу (модуль забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource) на редагування текстів аграрної тематики, перекладених системою машинного перекладу Microsoft Translator.

Мета дослідження зумовлює постановку наступних **завдань**:

— провести дослідження з вивчення впливу програми забезпечення якості перекладу (модуль забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource) на редагування текстів аграрної тематики, перекладених системою машинного перекладу Microsoft Translator;
— провести аналіз кількості штрафних балів в тексті перекладу аграрної галузі, виконаного засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource;
— інтерпретувати отримані дані стосовно кількості штрафних балів у тексті, переклад якого було виконано засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource;
— зробити висновки чи здатен модуль забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource підвищити якість тексту перекладу, виконаного засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator.

Матеріалом дослідження виступають 2 тексти перекладу (обсягом 13040 друкованих знаків без пробілів) уривку статті аграрної тематики, перекладені засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource.

Предмет дослідження, його мета та завдання зумовили використання наступних **методів**: контрольний переклад тексту аграрної тематики засобами системи машинного перекладу Microsoft

Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource, кількісний метод обробки даних — вирахування кількості штрафних балів.

Дослідження було проведене в межах трьох загальноприйнятих етапів: підготовчого, виконавчого та підсумкового [1]. Для організації нашого дослідження ми скористалися системою автоматизації перекладу Memsource із вбудованим модулем забезпечення якості. Уривок статті було перекладено із використанням зазначених ресурсів, а потім піддано аналізу, який передбачав встановлення загальної правильності перекладу. З метою забезпечення перевірки тексту, ми звернулися до наукових робіт професора Черноватого Л. М. [2; 3] та адаптували його підхід до системи оцінювання перекладів в рамках якого було виділено три типи помилок, за кожну з яких призначалася визначена кількість штрафних балів.

Перший тип помилок: помилки, що суттєво змінюють зміст тексту оригіналу — 1,0 штрафний бал.

Другий тип помилок: помилки, що можуть суттєво змінювати зміст тексту оригіналу — 0,5 штрафного балу.

Третій тип помилок: помилки, що несуттєво впливають на текст оригіналу — 0,1 штрафного балу.

Також ми встановили види помилок, що можуть належати до кожного з типів, порахували їх кількість у тексті перекладу і подали інформацію у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Види помилок у тексті перекладу аграрної тематики, виконаного засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource

Види помилок	Кількість
Зміна порядку слів	10
Категорійна заміна відмінка	6
Заміна та додавання	11
Зміна синтаксичного зв’язку у реченні	13
Зміна порядку слів у реченні	3
Неадекватність перекладу	9
Пропуск перекладеного сегмента	5
Пунктуація	18

Після визначення видів помилок та підрахунку кількості випадків по кожному з видів у нашому тексті перекладу, ми перейшли до підрахунку загальної кількості штрафних балів.

Таблиця 2

Результати перекладу тексту аграрної тематики, виконаного засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator із подальшим використанням модуля забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource

Помилки, що суттєво змінюють текст оригіналу	Помилки, що можуть суттєво змінювати зміст оригіналу	Помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу	Разом штрафних балів
34,0	11,5	1,8	47,3

Таким чином, найбільша кількість помилок, що змінюють зміст тексту оригіналу — 34,0. Тобто, це помилки які впливають на зміст речень та тексту загалом.

Кількість помилок, що можуть суттєво змінювати зміст тексту оригіналу склала 11,5 — зокрема це зміна синтаксису та відсутність перекладу, коли система не до кінця перекладає словосполучення в реченні.

Кількість помилок, що можуть несуттєво змінювати зміст тексту склала 1,8 — це переважно помилки на вживання пунктуації.

Одержані в результаті детального аналізу дані дають змогу дійти висновку: машинний переклад (незалежний від людини) на сьогоднішній день є недосконалим, зі значною кількістю помилок. Однак результати процесу здійснення перекладу системами машинного перекладу є зручними та корисними для здійснення поверхневого ознайомлення зі змістом за умови, що текст використовується як сигнальна інформація і не потребує ретельного редагування.

Для повноцінного ж перекладу необхідне постредагування тексту з урахуванням виявленої типології помилок машинного перекладу. Слід відзначити, що нами було виокремлено лише найбільш поширені помилки машинного перекладу, і цей список може бути, безсумнівно, подовжений для текстів аграрної тематики.

Модуль забезпечення якості здатен дещо покращити загальну якість тексту, переклад якого виконано засобами системи машинного перекладу, проте він не дозволяє уникнути абсолютно усіх помилок, що, у свою чергу, передбачає необхідність проведення подальшого редагування людиною-перекладачем.

Жодна з систем машинного перекладу не є досконалою на даному етапі, всі вони потребують доопрацювання. Тим не менш, із розробкою систем нейронного машинного перекладу якість машинного перекладу значно зросла. Завдяки таким системам машинний переклад став природнішим, знизилася кількість помилок, що, у свою

чергу, веде до скорочення часу, необхідного для постредагування тексту і виправлення помилок. Такий переклад викликає більшу довіру, і в майбутньому перекладачі та звичайні користувачі, наприклад, спеціалісти в аграрній тематиці, все частіше будуть вдаватися до машинного перекладу.

Перспективою подальших наукових розвідок є вивчення впливу програми забезпечення якості перекладу (модуль забезпечення якості системи автоматизації перекладу Memsource) на редагування текстів інших тематик, перекладених засобами системи машинного перекладу Microsoft Translator.

Література

***1**. Ольховська А. С. Експериментальна перевірка ефективності навчання майбутніх перекладачів письмового перекладу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. 2017. Випуск 27. С. 98–107. **2**. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. **3**. Черноватий Л. М. Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2009. Вип. 848. С. 257–262.*

УДК 811.111:811.161.2]’25’373.4:61

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ

Ларченкова І. Ю., Лук’янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню особливостей англо-українського перекладу термінів у галузі медицини. Розглянуто поняття «термін», висвітлено особливості медичної термінології. Окреслено поняття фахової компетентності та проаналізовано предметні знання, необхідні перекладачеві для перекладу медичних термінів, що пов’язані із захворюванням Covid-19. З’ясовано структурні характеристики термінів та стратегії, які вживалися при перекладі термінів. Основним завданням стало визначення питомої ваги та співвідношення перекладацьких способів та трансформацій.

Ключові слова: *медична термінологія, перекладацька трансформація, предметні знання, спосіб перекладу, термін, фахова компетентність, Covid-19.*

Larchenkova I. U., Lukianova T. H. Specifics of English-Ukrainian translation of medical terms. *The article deals with the specifics of the English-Ukrainian translation of terms in the field of medicine. The paper considers the concept of «term»; it studies the features of medical terminology. The article analyzes the concept of professional competence and the subject knowledge necessary for the translator to translate medical terms related to Covid-19 disease. It clarifies the structural characteristics of the terms and strategies that were used in the translation of terms. The main task was to determine the proportion and ratio of translation methods and transformations.*

Key words: *Covid-19, medical terminology, method of translation, professional competence, subject knowledge, term, translation transformation.*

Останнім часом відбувається стрімкий розвиток медицини, активно досліджуються нові хвороби та відкриваються до цього невідомі причини давно відомих хвороб. У січні 2020 року увесь світ охопила пандемія раніше невідомого коронавірусу, що викликає хворобу COVID-19. Упродовж лише двох тижнів вірус докорінно змінив життя мільйонів людей, зрушення відбулись також і в мові. Терміни, які пов'язані із цим захворюванням усе частіше використовуються у повсякденному житті. Такі зміни в галузі медицини та перекладознавства обумовлюють **актуальність** даного дослідження і потребу в перекладі медичних термінів, що стосуються цього захворювання, а також в аналізі способів перекладу та перекладацьких трансформацій.

Об'єктом нашого дослідження стали термінологічні одиниці у галузі медицини, а **предметом** –способи перекладу та перекладацькі трансформації, характерні для перекладу медичних термінів, що пов'язані з Covid-19.

Метою даної роботи є вивчення особливостей англо-українського перекладу термінів у цій галузі медицини. Для реалізації поставленої мети необхідно було виконати наступні **завдання**: 1) визначити поняття термін та його характерні ознаки; 2) описати класифікації медичної термінології; 3) відібрати матеріал дослідження; 4) визначити компетентності перекладача для перекладу галузевої термінології; 5) встановити структуру предметних знань у даній сфері; 6) проаналізувати способи перекладу та перекладацькі трансформації, що вживалися під час перекладу; 7) підрахувати загальну кількість термінів відносно частоти вживання способів перекладу й перекладa-

цьких трансформацій та їхню питому вагу; 8) скласти англо-український та українсько-англійський глосарії у галузі медицини.

У якості **матеріалу** для даного дослідження були використані 300 медичних термінів та їхні відповідники, що були відібрані з двомовних словників та довідників.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Карабана В'ячеслава Івановича, термін — це мовний знак, що представляє поняття спеціальної та професійної галузі техніки або науки [2, с. 315]. Термін повинен бути чітким і стислим, стилістично нейтральним, не містити синонімів, не залежати від контексту та належати до певної термінологічної системи. Кожна сфера діяльності має свою власну термінологію. Медицина — це така галузь, де точність грає величезну роль, тому перекладач не може помилятись, адже неадекватне тлумачення медичного терміну та його переклад може призвести до летальних наслідків людини та людства загалом. Медичні терміни — це спеціальні слова або словосполучення, що дають точне визначення чи пояснення предметам, діям у галузі медицини. Медична термінологічна система постійно змінюється та пристосовується до потреб сучасності.

Одним із головних питань під час виконання спеціалізованого перекладу є професійна перекладацька компетентність. На думку Ірини Олегівни Сімкової фахова компетенція перекладача — це здатність актуалізувати отримані знання та навички, користуватися ними у процесі перекладу, це також сукупність вимог, які потрібні для перекладацьких рішень, що ґрунтується на фундаментальній кваліфікації фахівця [5, с. 165–167].

Якість перекладу медичних термінів — це відповідальна справа і залежить не тільки від рівня володіння перекладачем мовами, перекладацьких навичок та умінь, професійної етики, а також від наявності у свідомості перекладача відповідних фонових знань та предметних знань [6, с. 84].

Для нашої теми важливими є предметні знання — інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності. Предметні знання за темою «Захворювання Covid-19» включають такі категорії: ознаки та симптоми у хворих на Covid-19; органи та системи організму людини, що уражаються Covid-19; імунітет та види імунітету; види вакцин та вакцинація; медичне приладдя; лікарські засоби; дезінфекція; засоби індивідуального захисту; профілактика захворювання та карантинні заходи; виявлення випадків; діагностика та тестування; види та форми інфекцій; види допомоги; загальні терміни, що пов'язані з протіканням Covid-19; терміни, що позначають характеристики Covid-19.

У нашому дослідженні ми аналізували 300 термінів. Найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення (69 %). Наступними за частотністю йдуть похідні терміни (20,3 %). Прості терміни зустрічаються менше (7 %), а найрідше зустрічаються складні терміни (3,6 %).

При перекладі англомовних лексичних одиниць українською мовою, ми проаналізували також різні способи перекладу та перекладацькі трансформації за класифікацією В. І. Карабана, які були використані під час перекладу медичних термінів, що пов'язані з Covid-19.

Переклад за допомогою словникового відповідника — це спосіб перекладу, коли відбувається переклад одноеквівалентних лексичних одиниць. Ми виявили 39 термінів цього способу: *fatigue — втома*, *fever — гарячка*; *lungs — легені*; *syringe — шприц*.

Переклад за допомогою пошуку варіантного відповідника — це спосіб, коли відбувається переклад неоднозначних слів, і в словнику необхідно обрати той, що підходить у певному випадку. У межах нашого дослідження було виявлено 15 термінів, перекладених таким способом: *frailty — стареча астенія*; *incidence — захворюваність*; *tube — пробірка*.

Транскодування — це перекладацький спосіб, який «передбачає передачу звукової чи графічної форми слова мови оригіналу за допомогою засобів абетки мови перекладу» [2, с. 282]. Існує чотири види транскодування: транскрибування; транслітерація; змішане транскодування; адаптивне транскодування. Загалом, за допомогою перекладу шляхом транскодування було перекладено 49 термінів: *coronavirus — коронавірус*; *epidemiology — епідеміологія*; *pandemic — пандемія*; *pathogenesis — патогенез*; *reinfection — реінфекція*.

Калькування (дослівний, або буквальний переклад) — це такий спосіб перекладу, коли перекладач зазвичай обирає перший за порядком відповідник у словнику, аби передати просте або складне слово мови оригіналу у цільовій мові [2, с. 286]. За допомогою калькування без трансформацій в ході нашого дослідження було перекладено 82 терміни: *bluish skin — синювата шкіра*; *laboratory confirmation — лабораторне дослідження*; *rubber gloves — гумові рукавички*. У деяких випадках калькування використовувалось разом з додаванням (7 термінів): *droplet transmission — повітряно-крапельний шлях передачі інфекції*; *immediate notification — негайне оповіщення серед населення*. Іноді при перекладі медичних термінів, що пов'язані з Covid-19 вживалось калькування з вилученням (7 термінів): *carrier of the virus — носій вірусу*.

Описовий переклад — це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця замінюється словосполученням, яке більш точно і повно пояснює або розкриває це значення [3]. Завдяки цьому прийому перекладу досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником медичного терміна. Ми виявили 12 термінів, які були перекладені за допомогою цього способу: *diluents — рідина, що застосовується для розведення сухих або ліофілізованих вакцин; frontline healthcare worker — медичний персонал, що працює в умовах можливого контакту з інфікованими особами.*

При перекладі термінів з нашого дослідження було використано певні перекладацькі трансформації.

Перестановка — перекладацька трансформація, при якій змінюється розташування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу. Елементами перестановки є слова, словосполучення, частини складного речення і навіть самостійні речення в будові тексту [1]. У межах нашого дослідження було виявлено 24 термінів, перекладених таким прийомом. Наприклад: *death rate — показник смертності*; *high risk group — група високого ризику*; *patient zero — нульовий пацієнт*. У деяких випадках була використана перестановка разом з додаванням (26 термінів): *death-to-case ratio — співвідношення числа смертей і випадків хвороби*, *detection rate — частота виявлення випадків захворювання*. Лише один термін з нашої роботи був перекладений прийомом перестановки з вилученням: *case fatality rate* — показник летальності. Певні терміни були перекладені за допомогою перестановки та калькування (8 термінів): *continuous temperature recorder — безперервний реєстратор температури*; *COVID-free hospital — безковідна лікарня*.

Смисловий розвиток — вид перекладацьких трансформацій, де відбувається заміна одного поняття іншим на підставі їхньої схожості чи логічної близькості. За допомогою цієї трансформації було перекладено 28 термінів: *causative agent — збудник*; *chain of infection — механізм передачі інфекції*; *circulatory ineffectiveness — розлад кровообігу*.

Конкретизація — це лексична трансформація, коли відбувається заміна слова або словосполучення англійської мови з більш широким предметно-логічним значенням на слово в перекладі українською мовою з більш вузьким значенням. Прийом конкретизації відбувається тому, що лексиці української мови властива більша конкретність, ніж відповідним англомовним одиницям [4, с. 43] (2 терміни): *gown — медичний халат*.

Виходячи з отриманих нами даними, можна зробити наступні висновки: найбільшу питому вагу при перекладі має прийом

калькування (27,3 %). Значне місце також посідають такі способи і трансформації як транскодування (16,3 %) та вибір словникового відповідника (13 %). Наступними за частотністю застосування йдуть смисловий розвиток (9,3 %), перестановка та додавання (8,6 %), перестановка (8 %). Незначну питому вагу становлять вибір варіантного відповідника (5 %) та описовий переклад (4 %). Дещо менш частотними є перестановка та калькування (2,6 %), калькування та вилучення (2,3 %) і калькування та додавання (2,3 %). Найменш продуктивними виявилися такі прийоми, як конкретизація (0,6 %) та вилучення (0,3 %).

Перспектива даного дослідження вбачається у більш детальному вивченні особливостей англо-українського перекладу термінів, пов'язаних з Covid-19, та розширенню обсягу матеріалу для дослідження, оскільки новостворені терміни ще знаходяться на етапі становлення та існують різні варіанти перекладу.

Література

***1**. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с. **2**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми В. І. Карабан. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. **3**. Павлюк І. Б., Дашкевич І. В. Особливості перекладу медичного науково-популярного тексту. Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 8-9 листопада 2019 р.) Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 34–37. **4**. Рябуха Т. В., Куликова Л. А., Тарасенко Т. В. Практика перекладу з англійської мови: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2019. 119 с. **5**. Сімкова І. О. Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів. Науково-практичний журнал Південного науково-практичного центру НАПН України Наука і освіта. Одеса : Південний науковий Центр НАПН України, 2013. № 3. С. 165–168. **6**. Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. № 2. С. 84–86.*

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАВЧАННЯМ ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Лимар В. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук),

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Подано результати дослідження предметного, термінологічного та перекладацького компонентів фахової компетентності перекладача у сфері навчання галузевого перекладу. Викладено зміст предметних знань цієї галузі і розкрито їх поняттєве і термінологічне наповнення. Визначено динаміку співвідношення способів перекладу при передачі українською мовою англомовних термінів-словосполучень різної структури.

Ключові слова: *навчання перекладу, галузевий переклад, перекладацький компонент, предметний компонент, співвідношення способів перекладу, структура термінів, термін-словосполучення, термінологічний компонент, фахова компетентність перекладача. За абеткою!*

Lymar V.V., Chernovaty L. M. Specifics of rendering English terminology related to teaching specialized translation. *The article describes research into the subject, terminological and translation components of translator's competence in the sphere of teaching specialized translation and presents the overview of the subject knowledge within the said sphere, as well as its terminological content. The authors established the correlation of translation techniques to render into Ukrainian the English terminological collocations of various structure.*

Key words: *correlation of translation techniques, teaching subject component, specialized translation, terminological component, terminological collocation, terminology structure, translator's competence.*

Фахова компетентність перекладача (ФПК) [3; 4], включає певний набір компонентів, серед яких для галузевого перекладу важливими є предметний і термінологічний. Перший з них включає знання, потрібні для розуміння галузі (у цьому випадку, навчання галузевого перекладу), а другий — забезпечує володіння термінами, які є елементами згаданого знання. Формування цих компонентів ФКП є важливим для підготовки перекладачів, однак конкретний його зміст потребує спеціальних досліджень, зокрема, стосовно поняттєвого складу конкретної сфери та її термінологічного корпусу.

Розвідок цього типу, враховуючи різноманітність сфер людської діяльності, наразі суттєво бракує, що й обумовлює **актуальність** згаданої проблеми.

Об'єктом дослідження є вплив різноманітних чинників на вибір способу перекладу галузевої термінології.

Предметом аналізу є особливості перекладу українською мовою англомовної термінології, пов'язаної з навчання галузевого перекладу.

Мета дослідження полягала в окресленні обсягу предметних знань і термінології, засвоєння яких є важливими для фахового перекладу англомовних текстів у сфері навчання галузевого перекладу, а також визначення існування чи відсутності впливу структури англомовних термінів на вибір способу їх перекладу. Досягнення цієї мети потребувало розв'язання низки завдань: 1) окреслення обсягу предметних знань у сфері навчання галузевого перекладу; 2) відбір матеріалу дослідження; 3) розподіл відібраних термінів на структурні групи; 4) вивчення залежності способу перекладу від структури термінів; 5) формулювання попередніх висновків.

Аналіз статті, обраної основою для відбору матеріалу дослідження [5] показав, що до складу предметних знань необхідних для перекладу англомовних текстів у сфері навчання галузевого перекладу, входять такі головні поняттєві блоки як 1) зв'язки між термінознавством і перекладознавством; 2) термінознавство як галузь знань; 3) переклад і термінологія; 4) термінологічні проблеми перекладу; 5) термінологічні ресурси для перекладачів (текстові, термінологічні, двомовні); 6) активність перекладачів у процесі вирішення термінологічних проблем.

Сукупність компонентів усіх згаданих поняттєвих категорій утворює повний зміст предметного компонента ФКП у сфері навчання галузевого перекладу, а сума термінів для їх позначення в англійській та українській мовах — термінологічну складову ФКП у згаданій сфері.

На другому етапі проведено вивчення перекладацької складової ФКП, тобто дослідження залежності способу перекладу (див. [2-4]) англомовних термінологічних словосполучень від їхньої структури. Матеріалом дослідження послужили 281 англомовне термінологічне словосполучення, відібране з оригінального англомовного тексту [5] та стільки ж їхніх відповідників з його перекладу українською мовою [1]. Розподіл термінів за структурою подано далі.

Найбільшу питому мають двослівні терміни, що складають 65 % від усього обсягу термінологічного корпусу. Далі йдуть трислівні (21 %), чотирислівні (8 %), п'ятислівні (1,78 %), шестислівні (1,78 %) та семислівні (0,36 %).

У межах кожної структурної групи траплялися терміни, побудовані за різними структурними моделями. Наприклад, серед двослівних словосполучень (19 одиниць) найпоширенішими є моделі «прикметник + іменник» (58 %), за ними йдуть терміни моделі «іменник + іменник» (28 %), а частка решти структур є суттєво меншими. Найчастотнішими з 65 трислівних словосполучень є терміни моделей «іменник + прийменник + іменник» (26 %), «прикметник + прикметник + іменник» (13 %), а також «прикметник + іменник + іменник» та «іменник + іменник + іменник» (по 6 % кожне).

У табл. 1 подано результати аналізу співвідношення способів перекладу англомовних термінів вибірки.

Таблиця 1

Розподіл термінологічних словосполучень вибірки (кількість випадків / %) за кількістю слів у словосполученні та способами перекладу

КС	Способи перекладу								Σ
	К	ПС	ДС	ВС	ПС+ДС	ПС+ВС	ВС+ДС	ПС+ВС+ДС	
2	141 /79	17 /9	11/6	3/2	7 /4	0	0	0	179 /100
3	23 /39	4 / 7	4 / 7	23 /40	1 /1	1 /1	2 /4	1 /1	59 / 100
4	1 /3	1 /3	1 /3	26/72	1 /3	3 /8	3 /8	0	36 / 100
5	0	0	0	4 /80	0	0	1 /20	0	5 / 100
6	0	0	0	1 /100	0	0	0	0	1 /100
7	0	0	0	1 /100	0	0	0	0	1 /100
Σ	165 / 59	22 /8	16 /6	58/21	9 /3	4 /1	6/2	1 /0	281 / 100

Примітки. Умовні позначення: КС — кількість слів у словосполученні; К — калькування (копіювання структури англомовного словосполучення); ПС — перестановка слів; ДС — додавання слів; ВС — вилучення слів; Σ — загалом.

Як випливає з табл. 1, найпоширенішим способом виявилося калькування — 141 випадок або 79 % від загальної кількості двослівних термінів (*alternative terms* — альтернативні варіанти). Інші способи траплялися суттєво рідше, приміром, перестановка слів (*communication areas* — сфери комунікації) трапилася у 9 % випадків, додавання слів застосовувалося при перекладі 11 словосполучень (6 %) (*communicative perspective* — комунікативна точка зору), одночасне застосування перестановки і додавання слів — ще в 4 % випадків (*communication sciences* — науки про комунікацію).

Трислівних словосполучень суттєво менше (65 одиниць), але діапазон способів перекладу є ширшим. Найчастіше використовувалося калькування (37 %) (*advanced search engines* — сучасні пошукові системи), майже стільки ж (35 %) припадає на вилучення слів (*field of translation* — галузь перекладознавства). Частка переставляння слів (10 %) є несуттєвою (*anterior-posterior relationship* — зв'язок «попередній — наступний»), а інші способи були ще менш частотними (див. табл. 1).

Серед чотирислівних термінів найчастіше (72 %) вживалося вилучення слів, що переважно було пов'язано з вилученням прийменника *of* у родовому відмінку при перекладі українською мовою (*adequacy of formal diversity* — релевантність формальної розмаїтості). Незначні частки (по 8 %) припадають на одночасне вилучення і додавання слів (*expert in the subject* — фахівець у певній галузі) та перестановку з вилученням (*knowledge of the subject* — предметні знання). Інші способи (див. табл.1) спостерігалися тільки по одному разу.

Що стосується п'ятислівних, шестислівних і семислівних термінів, то їх було небагато, і вони мали випадковий характер.

З іншого боку, співвідношення способів перекладу в межах категорій термінів суттєво коливалося, залежно від їхньої структури. Результати аналізу в межах двослівних словосполучень подано в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл двослівних термінологічних словосполучень вибірки (кількість випадків / %) за моделями та способами перекладу

Моделі	Способи перекладу					Σ
	К	ПС	ПС+ДС	ДС	ВС	
Adj + N	87/80	9 /9	0	9 /9	2/2	107 / 58
N + N	26 /50	16 /32	6 /12	2 /4	1/ 2	51 / 28
P-II + N	15 /94	1/6	0	0	0	16 / 9
Adv + N	5 /83	0	1/17	0	0	6 / 3
Adv + PII	2 /100	0	0	0	0	2 / 1
P II + Adj	1 /100	0	0	0	0	1 / 0,5
P I + N	1 /100	0	0	0	0	1 / 0,5
Σ	137 / 74	26 / 14	7 / 4	11/6	3/2	184 / 100

Примітка. Умовні позначення: К — калькування (копіювання структури англомовного словосполучення); ПС — перестановка слів; ДС — додавання слів; ВС — вилучення слів; *Adj* — прикметник; *N* — іменник; *N's* — іменник у присвійному відмінку; *P-II* — дієприкметник минулого часу; Σ — загалом.

Як випливає з табл. 2, більшість термінів найчастотнішої (58 %) моделі двослівних словосполучень («прикметник + іменник») перекладалися переважно (80 %) за допомогою калькування (*alternative terms — альтернативні варіанти*). Частки перестановки (*direct consultations — консультуватися напряму*) та додавання слів (*communicative perspective — комунікативна точка зору*) є набагато меншими (по 9 % кожний спосіб).

Половина усіх термінів моделі «іменник + іменник», питома вага яких становить трохи більше чверті (28 %), перекладалася за допомогою калькування (*communication situation — комунікативна ситуація*). Далі йдуть перестановка слів (32 %) (*communication areas — сфери комунікації*) та одночасна перестановка й додавання слів 12 % (*communication sciences — науки про комунікацію*), а частки додавання (4 %) (*translation memories —технології пам'яті перекладів*) та вилучення слів (2 %) (*language sciences — лінгвістика*) є несуттєвими.

Калькування (*specialized lexicons — спеціалізовані лексикони*) домінує і при перекладі майже всіх термінів моделі «дієприкметник минулого часу + іменник» (94 %) та «прислівник + дієприкметник минулого часу» (83 %) (*directly standardized — безпосередньо стандартизовані*).

Решта моделей траплялися лише по одному-два рази, а тому стосовно них неможливо навіть провести обґрунтований аналіз.

Результати аналізу в межах трислівних словосполучень показано в таблиці 3.

Як очевидно з таблиці 3, трислівні терміни найчастіше (40 %) належать до моделі «іменник + прийменник + іменник», а перекладаються переважно (76 %) шляхом вилучення слів (*field of terminology — галузь термінознавства*), причини якого вже згадувалися раніше. Далі йдуть терміни моделі «прикметник + прикметник + іменник» (20 %), які переважно (77 %) калькуються (*bilingual textual resources — двомовні текстові ресурси*).

Дві моделі мають однакові частки і є помірно частотними (по 9 % від загальної кількості трислівних термінів). Терміни моделі «іменник + іменник + іменник» перекладено переважно (66 %) шляхом перестановки слів (*cause-effect relationship — зв'язок причина — наслідок*») або одночасної перестановки з додаванням (17 %) (*concept-term relationship — зв'язок між концептом і терміном*) чи простого додавання (17 %). Іншою є модель «прикметник + іменник + іменник», де переважало (67 %) калькування (*intelligent search engines — інтелектуальні пошукові системи*), а інші випадки головним чином припадають на перестановку слів.

Таблиця 3

Розподіл трислівних термінологічних словосполучень вибірки (кількість випадків / %) за моделями та способами перекладу

Моделі	Способи перекладу								Σ
	К	ПС	ДС	ВС	ПС+ДС	ПС+ВС	ВС+ДС	ПС+ВС +ДС	
N + Prep + N	2/8	0	1/4	20/76	0	0	2/8	1/4	26/100
N + N + N	0	4/66	0	1/17	1/17	0	0	0	6/100
Adj + Adj + N	10/77	2/9	1/4	0	0	0	0	0	13/100
Adj + N + N	4/67	2/33	0	0	0	0	0	0	6/100
Adv + Adj + N	1/100	0	0	0	0	0	0	0	1/100
Adj + P II + N	0	0	0	1/100	0	0	0	0	1/100
Adv + P II + N	0	0	1/50	1/50	0	0	0	0	2/100
Prep + Pron + N	2/100	0	0	0	0	0	0	0	2/100
P II + Adj + N	2/100	0	0	0	0	0	0	0	2/100
P II + N + N	1/50	1/50	0	0	0	0	0	0	2/100
N's + Adj + N	0	0	1/100	0	0	0	0	0	1/100
N + Conj + N	1/100	0	0	0	0	0	0	0	1/100
Adj-P II + N	1/100	0	0	0	0	0	0	0	1/100
P II + Adj + N	0	1/100	0	0	0	0	0	0	1/100
Σ	24/	10/	4/	23/	1/	0	2/	1/	65/100

Примітка. Умовні позначення: К — калькування (копіювання структури англомовного словосполучення);; ПС — перестановка слів; ДС — додавання слів; ВС — вилучення слів; *Adj* — прикметник; Adv — прислівник; *N* — іменник; *N's* — іменник у присвійному відмінку; *P-II* — дієприкметник минулого часу; *Prep* — прийменник; *Pron* — займенник; Conj — сполучник; Σ — загалом.

Решта моделей трислівних термінів траплялися тільки по одному-два рази і їх співвідношення є очевидним з таблиці 3, а тому не потребує окремих коментарів, так само як і чотирислівні, п'ятислівні чи шестислівні словосполучення.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє сформулювати певні попередні **висновки**. По-перше, серед термінологічних словосполучень у цій сфері превалюють двослівні одиниці, з-поміж яких переважають терміни моделі «прикметник + іменник». Трислівні терміни є менш частотними, однак ґрунтуються на ширшому (порівняно з двослівними) діапазоні моделей, серед яких найпоширенішими є структури «іменник + прийменник + іменник» та «прикметник + прикметник + іменник». Для словосполучень, що починаються з прикметника або дієприкметника, найвірогіднішим способом перекладу є калькування, а в решті випадків зростає частка інших способів, зокрема, перестановки слів. Ці висновки є попередніми і потребують подальшого вивчення, в чому і вбачається **перспектива** дослідження.

Література

***1**. Кабре М. Т. Термінознавство і перекладознавство. Енциклопедія перекладознавства / пер. з англ. І. Одрехівської, за ред. О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова книга, 2020. Том 1. С. 475–485. **2**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с. **3**. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с. **4**. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. **5**. Cabre M. T. Terminology and translation. Handbook of Translation Studies / edited by Yves Gambier and Luc van Doorslaer. Volume 1. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2010. P. 356-365.*

УДК 811.111'373.44:161.2'255

ІСТОРИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ПРОБЛЕМА АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Лісовик О. Г., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено вивченню історизмів як окремої проблеми англо-українського перекладу. Робота вивчає історичні реалії — ланку

лексики, переклад якої викликає певні труднощі та має свою специфіку. В статті розглядаються теоретичні та емпіричні способи англо-українського перекладу історизмів. Стаття вивчає етимологію досліджуваних історизмів.

Ключові слова: *історичні реалії, лексична трансформація, спосіб перекладу, темпоральна класифікація текстів.*

Lisovyk O. H., Lukianova T.H. The historical component as an English-Ukrainian fiction translation problem. *The study deals with the historical units as an English-Ukrainian fiction translation problem. The paper views historical realia — sphere of lexicon posing translation difficulties. The article analyzes theoretical and empirical methods of historical realia translation into the Ukrainian language. The article studies the etymology of historical units under investigation.*

Key words: *historical realia, lexical transformation, texts temporal classification, translation method.*

Наша стаття присвячена розгляду історичного компонента як проблеми англо-українського перекладу художньої літератури. Актуальність даного питання зумовлена тим, що сьогодні не існує масштабного дослідження та аналізу історичного компоненту як окремої проблеми при перекладі історичних романів українською мовою. Її об'єктом є слова та словосполучення, що стосуються історичних реалій, тобто історизми. Матеріалом дослідження є романи Вальтера Скотта, а саме «Ivanhoe» «Айвенго» (український переклад І. Давиденко), роман «Quentin Durward» «Квентін Дорвард» (у перекладі А. О. Білецького та Н. О. Білецької) та роман «The Fair maid of Perth» «Пертська красуня» (переклад О. Логвиненко). Метою дослідження є визначення історичного компоненту та встановлення способів перекладу історизмів. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань: визначення особливості перекладу художніх текстів, виявлення історизмів в обраних художніх творах та визначення способів та трансформацій, застосованих при перекладі, визначення «питомої ваги» застосованих трансформацій та способів перекладу.

Для вирішення поставлених завдань нами були використані метод суцільної вибірки історично-маркованої лексики, аналіз дефініцій, етимологічний аналіз та зіставно-порівняльний аналіз; визначено способи перекладу та перекладацькі трансформації; кількісний аналіз для узагальнення досліджуваного матеріалу.

Художня література як прояв національної культури, характеризується образністю та основною метою ставить естетичний вплив

на читача. Основною ознакою художньої літератури є те, що когнітивна інформація в ній поступається естетичній, з цього витікають концепції та підходи щодо її перекладу [3].

Ключовою задачею при перекладі художньої літератури є проблема збереження національної своєрідності та історичного колориту. Саме ці категорії передаються в художньому творі за допомогою слів-реалій.

Термін *реалія* використовується для слів, які позначають назву елементів побуту та культури, історичної епохи та соціального укладу та державного устрою, фольклору та інших специфічних особливостей конкретного народу, країни, які є чужими для інших народів та країн, не мають точних відповідників в інших мовах, і, відповідно, потребують особливого підходу при перекладі [2].

Історичні реалії відносяться до так званої застарілої лексики, яка включає слова з обмеженим вживанням, що позначають рідкісні реалії, предмети, терміни, власні імена, що вийшли з ужитку. Вони поділяються на: історизми — застарілі слова, які називають зниклі з побуту національної общності предмети побуту та праці, обрядові речі та поняття, зброя, установи, посади та інші., та на архаїзми — застарілі назви понять, які існують і понині [1]. В художньому тексті застаріла лексика слугує для відтворення колориту місця та часу, виконує стилістичні функції (урочистість, іронія, сатира); при перекладі вона слугує основним способом часової стилізації [5].

Для вибору певної стратегії при перекладі історичних художніх творів враховують умовну темпоральну класифікацію. Існує теоретичний розподіл перекладів художніх творів в темпоральному розрізі на синхронні та діахронні. Синхронним називається художній переклад, коли він виконуються в епоху створення оригіналу, тоді як діахронний переклад обумовлений наявністю великої часової дистанції між створенням оригіналу та перекладу [1].

Визначають також три «типи історичної дистанції» у перекладі. Перший тип включає твори, де архаїчність мови є наслідком давнього написання. Переклад таких творів здійснюється за образним принципам, де лише вживання історизмів та архаїзація синтаксису допомагають зберегти специфіку оригінал. Другій тип це твори із зумисною архаїзацією мови, як стилістичним прийомом. При перекладі таких творів використовують загальновідомі історизми, чи тогочасні реалії, та помірковано вживають історичні форми. Третій тип містить давні твори з авторською архаїзацією, при роботі з яким перекладачу приходиться стилізувати свій переклад, пристосовуючи його до сучасних мовних умов, тобто певною мірою осучаснювати

його. При цьому доцільно передавати нейтральним стилем те, що було звичайним для тогочасного читача, архаїзувати те, що було старомодним, та допускати деякі мовні інновації там, де свого часу цей текст був новаторським [5, с. 155]

Основні методи перекладу слів-реалій, які фактично зустрічаються в усних та письмових перекладах зводяться до чотирьох головних випадків: *транскодування, описовий, уподібнюючий* та *гіпонімічний* переклади [6].

Вищезгадані прийоми розглядаються в перекладознавстві як перекладацькі трансформації, аналіз застосування яких становить практичну частину нашої роботи. В нашому дослідженні ми спиралися на класифікацію В. Н. Комісарова, Я. Й. Рецкера і В. І. Карабана [4], розглядаючи перекладацькі трансформації в розрізі граматичних, лексичних та лексико-граматичних перетворень.

Для аналізу було вилучено 300 лексичних одиниць (ЛО) застарілої лексики. Етимологія більшості ЛО відноситься до XIV-XVI століть, та має давньо французьке та давньо германське походження. В результаті аналізу перекладу ЛО було виявлено наступні способи перекладу та прийоми перекладацької трансформації: автохтонний та варіантний відповідник, транскодування, контекстуальна заміна, смисловий розвиток, генералізація, уподібнюючий переклад, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація. Найбільша питома вага припадає на автохтонний відповідник — 42 %. Цей прийом було використано для відтворення таких слів як: *casque, clerk, damsel, helmet, gyves, hauberk, herst, jester, seneschal, thrall,* та інші.

(1) *Striking that baron so forcibly on the casque, that the laces of the helmet broke, and Malvoisin, only saved from falling by being unhelmeted, was declared vanquished like his companions.*

Він із такою силою вдарив барона списом у шолом, що ремінці луснули, шолом звалився, і лише завдяки цьому сам Мальвуазен не впав з коня, однак був оголошений переможеним.

Найбільш чисельними прийомами перекладацької трансформації виявився уподібнюючий переклад, контекстуальна заміна та смисловий розвиток.

Прикладом застосування уподібнюючого перекладу може слугувати слово *shrift,* що має значення «відпущення гріхів» або «сповідь». У перекладі застосовано синонімічне слово «каяття».

(2) *Thy penitents, father, have made a long shrift–it is the better for them, since it is the last they shall ever make.*

Довго ж тебе затримали грішники з каяттям, мій отче! Утім, тим краще для них, тому що це їхня остання сповідь.

Приклад застосування контекстуальної заміни спостерігаємо з перекладом слова *bauble*, яке має архаїчне значення блазневого

брязкальця, а в контексті перекладу відтворюється словом «шапка». Тут маємо також додавання. Означення «нікчемна» підкреслює несерйозність предмету, його символічність.

(3) "*A dainty song," said Wamba, when they had finished their carol, "and I swear by my bauble, a pretty moral!*

Славна пісня, — сказав Вамба, коли обидва закінчили приспів. — Присягаюся моєю нікчемною шапкою, і мораль чудова.

Прикладом застосування смислового розвитку може слугувати слово *beset*, яке походить від давньо англійського *bessetten* що на початку використовувалось в значенні «оповитий», «обложений». Слово має використання нині в значенні «усипаний». В конкретному випадку між «the sin of laziness has beset me» та «до чого я зледащів» існує причинно-наслідковий зв'язок.

(4) *I humbly crave your pardon; and you would readily grant my excuse, did you but know how the sin of laziness has beset me.*

Покірливо прошу вашу величність пробачити і звільнити мене від такої милості! Якби ви знали, до чого я зледащів!

Підсумовуючи опрацьований теоретичний матеріал та отримані практичні результати доходимо висновку, що при перекладі художньої літератури перекладачі вдаються до поміркованої «модернізації», застосовуючи автохтонні відповідники — 42 % для перекладу архаїзованої лексики. Серед перекладацьких трансформацій застосованих для відтворення історичного компоненту творів переважають контекстуальні заміни — 7,1 %, смисловий розвиток — 8,1 %, та уподібнюючий переклад — 10,1 %.

В перспективі плануємо займатися продовженням досліджень у цьому напрямі.

Література

***1**. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с. **2**. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / под ред. Вл. Россельса. Москва : Международные отношения, 1980. 340 с. **3**. Казакова Т. А. Художественный перевод: учебное пособие. Санкт Петербург: СПб институт внешнеэкономических связей экономики и права. 2002. 112 с. **4**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вид.4. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. **5**. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (ніцько-український напрям). Підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с. **6**. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностранных языков: учебное пособие. СПбГУ : Москва : ООО «Издательский Дом Филология Три», 2002. 416 с.*

УДК 821.111(73)-31Пессл.08:81'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ МАРІШИ ПЕССЛ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Марченко К. А., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню ідіостилю Маріши Пессл в англо-українських перекладах. На засадах комплексного філологічного аналізу висвітлено ідейно-художні та мовностилістичні домінанти її творів, також здійснено порівняльний перекладацький аналіз засобів, способів і стратегій їхньої об'єктивації в текстах перекладів.

Ключові слова: *екфразис, ідіостиль, інтертекстуальність, комплексний філологічний аналіз, онім, парцеляція, перекладацькі труднощі, троп, фонографічна стилізація.*

Marchenko K. A., Rebrii O. V. Specifics of Marisha Pessl's individual style in English–Ukrainian translations. *This article presents the study of Marisha Pessl's individual writing style in English–Ukrainian translations. On the methodological basis of complex philological analysis, the most significant conceptual, formal and stylistic features of her novels were singled out. Contrastive analysis of the means, methods and strategies of their reproducing in the translated texts was carried out.*

Key words: *complex philological analysis, ekphrasis, individual style, intertextuality, parcellation, phonographic deviation, proper name, translation problem, trope.*

Приблизно в середині минулого століття теорія художньої літератури ставить перед собою як одне з чільних завдань аналіз індивідуально-авторського стилю письменника. Специфіка явища ідіостилю потребує консолідації знань, зосереджених у літературознавстві, лінгвостилістиці, лінгвопоетиці тощо. Водночас необхідність повноцінного збереження формально-змістової і функціональної відповідності ідіостилю автора в оригіналі і перекладі, вказує на доцільність теоретичного і практичного розгляду цієї проблематики у фокусі перекладознавства, чим обумовлюємо **актуальність** нашої роботи.

Ім'я молодої американської письменниці Маріши Пессл порівняно нове на літературній ниві. Її доробок на сьогодні налічує три романи, написаних на стику жанрів психологічного трилера й детектива. У стилі пера письменниці читачів (зокрема, україномовних) приваблюють «нешаблонність» наративних прийомів, змістове й естетичне багатство сюжетів і художніх засобів. Попередньо ми не виявили ґрунтовних розробок, присвячених творчості Маріши

Пессл, а тому зголосилися у нашій розвідці закласти основу висвітлення своєрідності ідіостилю цієї авторки з перспективою подальшого опрацювання іншими дослідниками. До того ж нам на користь спрацьовує наявність українських перекладів романів «Нічне кіно» (2019) та «Прокинься в Ніколи» (2020), виконаних Володимиром Панченком.

Мета цього дослідження полягає у визначенні ідейно-художніх і мовностилістичних особливостей творів Маріши Пессл і їхніх перекладів українською мовою.

Об'єктом дослідження виступають ідіостиль творчої мовної особистості Маріши Пессл і засоби його об'єктивації в текстах оригіналів і перекладів, систематизовані за мовними рівнями. Предмет дослідження — стратегії, способи і трансформації, застосовані перекладачем при відтворенні своєрідності засобів ідіостилю Маріши Пессл.

Матеріалом дослідження слугують романи-бестселери Маріши Пессл *"Night Film"* і *"Neverworld Wake"* та їхні україномовні переклади.

Перелік основних методів дослідження складають комплексний філологічний аналіз як інтеграція методів лінгвістичного, літературознавчого і стилістичного аналізів художнього тексту, а також порівняльний перекладознавчий аналіз оригіналу і перекладу. Додатково залучалися низка методів дескриптивного мовознавства та системно-структурний метод.

Під ідіостилем більшість вчених розуміють складну взаємозумовлену систему інваріантів форми і змісту творчості автора. Працюючи над текстом, письменник на основі власного світовідчуття, фантазії, задуму відбирає певну сукупність мовно-виражальних засобів, які відбивають його індивідуальність і забезпечують естетичну цінність його творінь [2]. Предметом аналізу ідіостилю одночасно виступають текст як форма комунікації і позамовні чинники, що формують мотиваційний і репрезентативний базиси втілення у ньому мовної особистості письменника [4; 9, с. 15]. Важлива ознака ідіостилю — цілісність, певна усталеність головних ідей і мотивів, лінгвостилістичних прийомів, що дозволяє дослідникам розглядати доробок автора у цілому, а читачам — упізнавати улюбленого автора серед інших.

Ідіостиль автора становить окрему проблему в теорії художнього перекладу. Перш ніж братися до роботи перекладач має дослідити глибинний зв'язок між елементами ідіостилю автора на всіх рівнях, виробити формально-змістову й естетичну концепції оригіналу [3, с. 47]. Важливо розрізняти власне авторські й загальномовні явища. Враження про ідіостиль нерідко може складатися «на контрасті»

зі стандартом літературної мови сучасної авторові епохи. Усе це вимагає від перекладача поінформованості про тенденції мови і стилю різних літературних напрямків у різні часові періоди, інакше перекладач замість того, щоб відтворювати авторську самобутність, ризикує «культивувати» у так званий «псевдоідіостиль» чужорідні форми мови оригіналу. Від доречності перекладацьких рішень безпосередньо залежать категорії комунікативно-функціональної і стилістичної еквівалентності перекладу, адекватності сприйняття твору в іншомовному середовищі. У практичному сенсі постановки питання дослідники пропонують загальномовні явища у творі перекладати за допомогою функціональних аналогів, а ідіостильові прийоми — якомога точніше, зберігаючи їхню структуру і образний зміст. Водночас перекладачі мають уникати необґрунтованого калькування або стандартизації авторської мови [12].

З огляду на це, ми вважаємо, що комплексний філологічний аналіз художнього тексту не лише дозволяє сформувати цілісне уявлення про ідіостиль автора, а й виступає необхідною передумовою здійснення перекладу. Послуговуючись поняттям «домінанти» та окремими пунктами лінгвістичного, літературознавчого і стилістичного аналізів, запропонованими Н. С. Болотновою [1], ми виокремили такі ідейно-художні домінанти творів Маріши Пессл, як поєднання різних жанрів і форм; змалювання незвичайних, містичних ситуацій; прийоми саспенсу і фантастики; документальність, енциклопедичність, сюжетні хитросплетіння і кінематографічність як наративні особливості. Мовностилістичні ідіостильові прийоми виявляли себе на різних рівнях мови (фонографічному, лексичному, синтаксичному, текстовому і власне стилістичному), тому було вирішено розглянути їх на методологічній основі «перекладацьких труднощів», відповідно систематизованих за ієрархічним принципом. Передумови виникнення перекладацьких труднощів вбачаємо у чіткому відході від норми літературної мови, так само як у мовній асиметрії, що полягає в неоднозначності й багатозначності одиниць на усіх рівнях та їхньому ідіоматичному представленні в оригінальному авторському тексті [8, с. 47].

Оптимальне відтворення ідіостильових особливостей потребувало апелювання до різних локальних стратегій, способів і трансформацій. На фонографічному рівні перекладач мав справу з фонографічною стилізацією мовлення персонажів (графонами). Найчастіше з нею вдавалося впоратися за допомогою стратегії лексико-граматичної компенсації. Наприклад, у «Нічному кіно» наводяться уривки з «енциклопедії заклять», в якій передано мовлення «мешканців південної глухомані»:

"669. Jest a — yo' git a snake — yo' can take a rattlesnake an' dry his haid up, pound it up, an' den you' kin go to work an' use dat as goofer dust. Kill anybody. [Waycross, Georgia]" [11, с. 323]. Зважаючи на зазначену в уривку географічну координату, ми припустили, що йдеться про мовлення асимільованих племен індіанців, можливо, черокі. Вочевидь, для нього характерні уподібнення голосних і приголосних звуків, редукування слів та деякі слова-реалії. У перекладі маємо:

«669. *Ото хапни собі зміюку — можеш гримучку, шкуру її висуши, а тоді шкуру оцю візьми та й натовчи з неї порошку лихого. Хоч кого вб'є*» [5, с. 250].

Перекладач використовує граматичну і лексичну форми компенсації фонографічних зрушень. Зокрема застосовано інверсію, короткі синтагми й лексеми, притаманні діалектному мовленню.

У своїх романах Маріша Пессл вдається до документалізації дійсності, що забезпечується «нанизуванням» онімів — слів на позначення індивідуальних географічних об'єктів, власних назв, реалій американського життя, поп- та Інтернет культури. Вони складають найбільш широкий лексичний «пласт» в ідіостилі письменниці, створюючи унікальну художню картину світу. У текстах кількісну перевагу мають оніми «незначущі», тобто такі, що не викликали у перекладача особливих труднощів. Найчастіше для перекладу застосовувалися способи змішаного й адаптивного транскодування, калькування та транскодування з елементами калькування. Наведемо приклади: спосіб транскодування: *Bellevue* — «Бельвю», *Calhoun* — Келгун, *Ford Thunderbird* — «*форд-тандерберд*», *JPMorgan Chase* — *Джей-Пі-Морган Чейз, Nickybogg Creek — Нікібог-Крік, South Short Sentinel* — «*Саут-Шорт-Сентінел*»; спосіб калькування: *Café Wha* — кав'ярня *«Чого*?», *Cocaine Carnivals* — «*Кокаїнові карнавали*», *Hawk Feather — Яструбине Перо, Hell's Kitchen — Пекельна кухня*, *Horsehair — Кінська волосина*, *Twelve Gold Forests* — «*Дванадцять золотих лісів*»; спосіб транскодування з елементами калькування: *Book of Tobit* — «*Книга Товита*», *Crowthorpe Falls — Каргаторп-Фолз, Nora Edge Halliday — Нора Край Галідей; One-Eyed Pontiac — Одноокий Понтіак; The Lafourche Gazette* — «*Лафуршська газета*».

Також романи містять велику кількість «смислових» онімів, що вимагали більш креативного підходу. До прикладу, у «Нічному кіно» оповідач згадує історію, що трапилася з ним під час подорожі Східною Африкою. У Найробі в нього й іншого репортера украли автомобілі, у відповідь на що вони прозивають місто *Nairobbery* [11, с. 52]. Тож тут ми маємо цікавий оказіональний онім, утворений від контамінованого поєднання назви столиці *Nairobi* і слова *robbery*, що означає «пограбування». В українському перекладі місто отримало

прізвисько Найробінгуд [5, с. 38]. Перекладач не лише дотримався умови збереження форми й звучності авторського прийома через складання слів, а й реалізував творче рішення, додавши алюзію на легендарного середньовічного розбійника. Як відомо Робін Гуд грабував заможних і віддавав бідним, тобто ситуація з американцями на гарних автівках посеред африканських злиднів цілком співвідносна з тим, що Робін Гуд розцінив би як «несправедливість». Як наслідок, у перекладі не страждає ані форма, ані художній зміст.

В ідіостилі Маріши Пессл ми також помітили небанальний прийом перелічення слів, об'єднаних спільною семою. Такі синонімічні повтори не лише додають експресивності на лексичному рівні, а й створюють ритм у прозаїчному тексті на рівні синтаксичному. Зокрема, розглянемо парцеляцію у романі «Прокинься в Ніколи»:

"We voted for the first time early in our arrival in the Neverworld. Twilight Zone. Purgatory. Doomed-Fate-Survivor-Homeroom-Freaky-Friday Bullshit." [10, с. 49].

«*Уперше ми проголосували невдовзі після нашого чергового пробудження в Ніколи. В зоні Сутінків. У Чистилищі. В цій пекельній суміші «Приречених», «Долі», «Останнього героя», «Виховної години», «Скаженої п'ятниці»* [6, с. 63].

Особливість парцелятивних конструкцій тут поміж іншого полягає у залученні інтертекстуальних одиниць, зокрема назв фільмів, об'єднаних сюжетом виживання. Також наявний прийом перелічення цих одиниць через дефіс, завдяки чому утворюється складна оказіональна лексема. Однак, якщо мова оригіналу потенційно дозволяє основоскладання будь-яких лексичних одиниць, то в мові перекладу цей спосіб — вкрай непродуктивний, а отже, його адекватне відтворення вимагає перекладацьких модифікацій. Тож у перекладі перші три парцеляти не зазнали особливих змін, за винятком контекстуальної заміни *arrival* на пробудження й перестановки *Twilight Zone* — зона Сутінків, а в третьому спостерігаємо зміну вихідної структури, пунктуаційне розділення цих одиниць за допомогою ком і лапок (оскільки це власні назви), змістове додавання пекельній і контекстуальні заміни: нейтралізація *bullshit* словом суміш й заміна *Survivor* («той, що виживає»), яке неможливо лаконічно передати в МП, на «Останній герой».

На противагу текстам інших функціональних стилів, аналіз художніх творів дозволяє дослідити, як на основі загальномовних явищ виформовуються індивідуально-авторські стилістеми й збагачуються в його художній рефлексії семантично, образно, набувають нового вираження у тропеїчних конструкціях. До власне стилістичного рівня ми віднесли міжрівневі стилістичні засоби — насампе-

ред тропи. Вони створюють моторошну атмосферу у романах Маріши Пессл, спонукаючи читача уявляти і пізнавати реальність у її незвичних проявах:

"It was already getting dark, the sky fading to a bruised blue. <...> Shingles were missing from the roof, exposing a raw black hole, windows along the attic floor punched out and charred black. Strewn across the yard among the dead leaves and a *large fallen tree were a child's toys—a wagon, a tricycle, and, farther off, along the edge of the yard where it was dark, an old plastic kiddie pool looking like a popped blister."* [11, с. 158].

Так само у перекладі ситуація не втрачає своєї дивовижної властивості, змальовується в темних кольорах, гнітючий образ старого напівзруйнованого будинку й довколишньої місцевості передається тими самими тропеїчними засобами:

«*Сутеніло, небо вилиняло до гематомної сині. <...> У черепичному даху зяяла чорна рана, вікна на горищі — вибиті й обгорілі до чорноти. На подвір'ї впало дерево, і біля нього в сухому листі лежали дитячі речі — візок, триколісний велосипед, а в темному закутку, мов чиряк, що прорвав, роззявився старий пластиковий басейн<...>*» [5, с. 125].

Подекуди перекладач застосовує трансформації, зокрема у першому реченні він вдався до синтаксичної редукції, переклавши *it was already getting dark* одним словом сутеніло. *Shingles were missing from the roof, exposing a raw black hole* перекладач відтворює лаконічно, а *missing from the roof* — вилучає, у перекладеній конструкції воно було б надмірним, оскільки далі за контекстом зрозуміло, що дах був дірявий. *A raw black hole* перекладач передає метафорично чорна рана, немов ототожнюючи будинок з пораненим пацієнтом.

Твори Маріши Пессл перенасичені маркерами інтертекстуальності. Інтертекстуальні одиниці лексичного рівня, переважно алюзії, здебільшого входять до антономазійних утворень. Найчастіше для їхньої передачі перекладач використовує одиничні відповідники, тобто закріплені варіанти перекладу цих одиниць:

"Madame Tolstoy had to be alerting Beckman he had a guest." [11, с. 82] — «*Напевно, «графиня Толстая» повідомляє Бекманові, що до нього з'явився відвідувач*» [5, с. 61].

"Can you hear me, Scarface?" [11, с. 102] — «*— Агов, обличчя зі шрамом! Чуєш мене?*» [5, с. 77].

"The whole thing was a Lord of the Flies on steroids." [11, с. 109] — «*Якийсь «Володар мух» на стероїдах*» [5, с. 83].

До інтертекстуальних одиниць на синтаксичному рівні ми зарахували цитати і псевдоцитати. Зокрема, в оригіналі «Нічного кіно» Маріша Пессл використовує перефразовану цитату з твору «Аннабель Лі» Едґара По:

"It was many and many a year ago, / In a kingdom by the sea, / That a maiden there lived whom you may know / By the name of Ashley C." [11, с. 307]

Ім'я персонажа оригінального твору Е. По *Annabel Lee* авторка замінює ім'ям героїні *Ashley C.*, при цьому граючись з їхньою співзвучністю.

В українському перекладі вийшло: «Все те сталось давно, / Дуже сталось давно — / *Є на світі країна така: / Там жила, там цвіла / Та, що завжди була, / Завжди звалася Сандра К.»* [5, с. 237].

Оскільки балада «Аннабель Лі» вже має український переклад, виконаний П. Грабовським, перекладач «Нічного кіно» Володимир Панченко відтворює цю цитату відповідно до вже наявного перекладу (про що він ґречно зазначає у примітці), за винятком третього рядка й імені персонажа в шостому рядку. Щоб передати риму *In a kingdom by the sea, / <...> / By the name of Ashley C.* перекладач також мусить вдатися до заміни Є на світі країна така: / <...> / Завжди звалася Сандра К. (в пер. П. Грабовського ці самі рядки виглядають так: «В королівстві морської землі: / <...> / *Завжди звалася Аннабель Лі*» [7]). На наш погляд, Володимир Панченко спрацював тут дуже професійно: здійснивши невелике перетворення у своєму перекладі, він не лише зберіг дуже цікаву авторську інтертекстуальну гру, її художню цінність, а й познайомив українського читача з іншим українським перекладом канонічного твору американської літератури.

До засобів виразності власне стилістичного рівня у романах Маріши Пессл можемо також віднести екфразис. Його ми розглядаємо як один з прийомів інтерсеміотичного перекладу. Ось так, зокрема, Маріша Пессл розкриває ідейно-художній зміст прелюдії до «Затонулого собора» (фр. *«La cathédrale engloutie»*) Клода Дебюссі:

"It tells the story of a cathedral submerged at the bottom of the sea. On a clear day, it rises up out of the churning waves and fog, bells chiming ecstatically, to rest for mere seconds in the air, shimmering in the sun, before sinking down again in the fathomless depths, out of sight. Debussy instructs the musician to play the final chords pianissimo, at half-pedal, so it truly sounds as if there are church bells underwater, notes colliding, before fading and ending as all things do—as we all do—with a few reverberating chords and then silence." [11, с. 268].

Одна з характерних особливостей екфразису — синтез мистецтв. Авторка засобами літератури передає візуальний образ, що виникає у свідомості під час прослуховування музичного твору:

«*Вона розповідає про собор, занурений на морське дно. Сонячної днини він піднімається з бурхливих вод і туману, несамовито б'ючи в дзвони, і на лічені секунди застигає в повітрі, виблискуючи під сонцем, а тоді знову пропадає в бездонній глибині. Дебюссі велить музикантові гра-*

ти останні акорди піанісимо, з напівпедаллю, і це справді звучить так, ніби церковні дзвони б'ють під водою, ноти стикаються, вщухають і замовкають, як зникає все на світі — всі ми: реверберація фінальних акордів, а потім тиша» [5, с. 209].

Екфразис у перекладі Володимира Панченка анітрохи не поступається авторській міжмистецькій інтерпретації музики в оригіналі. У другому реченні *on* а *clear day* він передає як сонячної днини, на місці прикметника застосувавши один із варіантних відповідників, а на місці іменника з'явився поетизм. Далі у словосполученні *churning waves* перекладач замінює «хвилі» на бурхливих вод з наміром уникнути збігу глухих приголосних в кінці першого й на початку другого слова й зберегти милозвучність. В останньому реченні *notes colliding, before fading and ending as all things do* в перекладі виглядає так: ноти стикаються, вщухають і замовкають, як зникає все на світі. У породженні смислу оригіналу авторка обходиться трьома дієприслівниками, тобто семантика слова *ending* дозволяє застосувати його і до *notes*, і до *things*; у мові перекладу такі слова зустрічаються рідше, а тому в цьому випадку перекладач змушений зробити додавання, продовжуючи синонімічний ряд.

Підбивши підсумки перекладацького аналізу, можна зробити висновки про те, що в цілому рішення перекладача були грамотними й спрямованими на оригінал. Перетворення відбивалися на синтаксичному «малюнку» перекладу й меншою мірою стосувалися засобів виразності. За відсутності еквівалентів, перекладач шукав шляхи збереження їхнього прагматичного й естетичного впливу. Звичайно, не обійшлося без опущень, «стандартизації» й «згладжування», що можна пояснити об'єктивними відмінностями двох мов, продуктивністю або непродуктивністю тих чи інших форм, або неможливістю адекватного відтворення. Його рішення на користь чи то буквального, чи то вільного перекладу не створюють дисонансу, що свідчить про належне опанування перекладачем домінантами авторського стилю Маріши Пессл і характером послань до читача, які вона вкладає у свої неймовірні романи. **Перспективою** подальших досліджень визначаємо перекладознавчий аналіз ідіостилю інших письменників із залученням комунікативного і когнітивного підходів.

Література

1. *Болотнова Н. С. Филологический анализ текста: учеб. пособие 4е изд. Москва : Флинта : Наука, 2009. 520 с.* ***2***. *Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 1. 609 с.* ***3***. *Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1982. 166 с.* ***4***. *Леденева В. В.*

Идиостиль (к уточнению понятия). Вестник МГУ. Серия 9: Филология. 2002. № 6. С. 36–41. ***5****. Пессл М. Нічне кіно : пер. з англ. В. Панченка. Київ : Рідна мова, 2019. 600 с.* ***6****. Пессл М. Прокинься в Ніколи : пер. з англ. В. Панченка. Київ : Рідна мова, 2020. 320 с.* ***7****. По Е. А. Аннабель Лі : пер. П. Грабовського. Поетичні майстерні. URL: http://maysterni.com/publication.php?id=3101 (дата звернення: 25.10.2021).* ***8****. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.* ***9****. Ставицька Л. О. Про термін ідіолект. Українська мова. 2009. № 4. С. 3–17.* ***10****. Pessl M. Neverworld Wake. Delacorte Press : New York, 2018. 228 p. Z-Library. URL: https://book4you.org/book/5040100/b0b5f7 (дата звернення: 13.01.2021).* ***11****. Pessl M. Night Film. Random House : New York, 2013. 757 p. Z-Library. URL: https://book4you.org/book/2215889/451085 (дата звернення: 13.01.2021).* ***12****. Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. 311 p.*

УДК 811.111:811.161.2]’42’373.45’253

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРОМОВАХ TED

Михайленко А. О., Мартинюк А. П. (доктор філол. наук, професор)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено встановленню стратегій англо-українського перекладу науково-популярної лексики в промовах конференцій TED. Зроблено висновок, що більшість перекладацьких трансформацій (контекстуальна заміна, перестановка, вилучення, цілісне перетворення, додавання, смисловий розвиток, граматичні трансформації, конкретизація, локалізація і генералізація) корелюють зі стратегію одомашнення. Стратегія очуження реалізується за допомогою транслітерації. Калькування втілює нейтральну стратегію.

Ключові слова: *науково-популярна лексика, одомашнення, очуження, стратегія, переклад.*

Mihaylenko A. O., Martynyuk A. P., Strategies of English-Ukrainian translation of terminological vocabulary in popular science TED Talks. *This*

article reveals the strategies of English-Ukrainian translation of popular science terminology used in TED Talks. It states that the majority of translation transformations (contextual replacement, permutation, omission, replacement, addition, semantic development, grammatical transformations, specification, localization, generalization) correlate with domestication. Foreignization is realized through transliteration. Calque employs a neutral translation strategy.

Key words*: domestication, foreignization, popular science terminology, strategy, translation.*

Метою цієї статті є виявлення способів/трансформацій і стратегій англо-українського перекладу термінологічної лексики в науково-популярних промовах конференцій TED (TED Talks).

Актуальність дослідження зумовлено повсякчасною появою нової науково-популярної термінології, яка відображає новітні відкриття і, відповідно, вимагає осмислення і адекватного перекладу.

Об'єктом дослідження є науково-популярна лексика з англомовних промов TED та її українські відповідники, а предметом — кореляція між способами/трансформаціями і стратегіями перекладу.

Матеріалом дослідження є 225 слів і словосполучень, що репрезентують науково-популярну лексику в промовах TED та їх переклади українською мовою.

Методи дослідження включають: контекстуальний аналіз (для врахування мовного і позамовного контексту); порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту перекладу (для встановлення способів/трансформацій) перекладу одиниць науково-популярної лексики та їх кореляцій із стратегіями перекладу); кількісний аналіз (для визначення кількісних співвідношень способів/трансформацій) перекладу).

Науково-популярні тексти відрізняються від власне наукових тим, що призначені для широкого кола читачів/слухачів, які не є спеціалістами конкретної галузі знань. Головною вимогою для їх створення є доступний, популярний стиль викладу. Такий спосіб подання інформації досягається тим, що в науково-популярному тексті подання наукових фактів здійснюється переважно не на основі раціонального інформування, пояснення і опису, а через емоційність викладу та візуалізацію/ілюстрації. Ці риси є характерними і для текстів промов TED — всесвітньо відомої Інтернет-платформи, яка безкоштовно розміщує для загального вжитку виступи учасників своїх щорічних конференцій, що залучають найвідоміших вчених, політиків, громадських діячів та діячів культури, які торкаються тем науки, бізнесу, мистецтва, а також глобальних проблем, з якими зараз стикається людство [11].

Результати аналізу перекладацьких способів/трансформацій у промовах TED засвідчують, що найбільш часто перекладачі застосовують калькування (40 %). Наприклад:

We don't know for sure if they really ***understand the function of the whistles***. [7] — *Ми точно не знаємо, чи вони справді* ***розуміють функцію свистів***. [7]

Передаючи зміст цього речення, яке описує мову дельфінів, перекладач обирає перші за порядком відповідники складників виділеного словосполучення у англо-українському словнику, що відповідає визначенню калькування. Передача цього словосполучення не складає перекладацької проблеми і тому калькування тут корелює з нейтральною стратегією перекладу.

Наступною за частотністю використання є контекстуальна заміна (21 %). Наприклад:

The library of Earth *is an old one. It has no librarian to impose order* [9] — ***Історія Землі*** *— дуже давня. І нема людини, яка б упорядкувала це все.* [9]

Словникові відповідники слова *library* включають такі одиниці як *бібліотека, набір книг* [2]. Проте вживання цих відповідників зробило б текст не зовсім зрозумілим для українського читача, бо а оригіналі слово *library* вжито метафорично, воно відсилає до усіх знань, накопичених за довгу історію людства. Тому, вдаючись до контекстуальної заміни слова *library* на *history*, перекладач досягає комунікативно вдалого перекладу, який цілком передає зміст оригіналу. Відповідно, обрану стратегію перекладу кваліфікуємо як одомашнення, оскільки перекладач адаптує текст, наближаючи його до української аудиторії.

Далі за частотністю слідують перестановка, вилучення і транслітерація (кожна трансформація займає 6 % від загальної кількості способів/трансформацій). Наведемо приклади:

And they ***pass self-awareness tests in mirrors***. [7] — ***І проходять тести із дзеркалом на самоусвідомлення***. [7]

У цьому прикладі прийом перестановки, який передбачає синтаксичне переструктурування речення/словосполучення, взаємодіє з експлікацією: вдаючись до перестановки, перекладач пояснює читачам/слухачам зміст словосполучення. Таке перекладацьке рішення втілює стратегію одомашнення.

Cognitively*, they can understand artificially-created languages.* [7] — *Вони можуть розуміти штучно створені мови.* [7]

Опускаючи прислівник cognitively, який перекладається як когнітивно, пізнавально, перекладач не втрачає жодних нюансів смислу, оскільки в цьому контексті воно фактично дублює значен-

ня дієслова *understand* і функціонує як вставне слово, яке граматично не є членом речення. Застосовану стратегію визначаємо як одомашнення.

Some pages are overwritten, creating difficult-to-decipher ***palimpsest*** *of long-gone landscapes.* [9] — *Деякі сторінки перезаписали створивши важкі для розшифрування* ***палімпсести*** *давно забутих пейзажів.* [9]

Передаючи зміст терміну *palimpsest*, не відомого широкій аудиторії, за допомогою адаптивної транслітерації, перекладач застосовує стратегію очуження.

Наступною за частотністю використання трансформацією є цілісне перетворення (5 %):

We are the most compassionate, most violent, most creative and most destructive animal that has ever been on this planet, and ***we are all of those things all jumbled up together****.* [3] — *Ми найспівчутливіше, найжорстокіші, найталановитіші, найбільш руйнівні створіння, які коли-небудь жили на планеті,* ***ми — гримуча суміш****.* [3]

Перекладаючи дієслівне словосполучення *to be jumbled up together* за допомогою іменникового словосполучення гримуча суміш, перекладач не лише граматично трансформує речення, а й вводить слова, які хоча і є далекими від тексту оригіналу, проте, будучи поєднаними в межах фразеологізму, доволі точно відображають смисл англомовного речення. Задіяна стратегія визначається нами як одомашнення.

Прийом додавання також займає 5 % від загальної кількості трансформацій. Наприклад:

And this is the compelling but highly controversial picture of ***the wider cosmos*** *that cutting-edge observation and theory have now led us to seriously consider.* [4] — *Ось така чарівна, але вкрай суперечлива картина* ***широкої панорами космосу****, над якою нас примушують задуматись останні дослідження та теорії.* [4]

Оскільки вислів широкий космос звучав би незвично для українського читача/слухача, перекладач додає слово панорама, в такий спосіб одомашнюючи переклад.

Наступною за частотністю йде трансформація смислового розвитку (3 %):

This is ***hard-won information****.* [9] — ***Інформація, до якої доклали багато зусиль.*** [9]

У наведеному прикладі перекладач інтерпретує складений прикметник *hard-won*, домислюючи, яким чином була добута зазначена

інформація. Смисловий розвиток тут взаємодіє із експлікацією змісту і слугує одомашненню.

Граматичні трансформації теж посідають 3 % від загальної кількості трансформацій перекладу. Наприклад:

And most of our work's ***pretty non-invasive****.* [7] — *Здебільшого ми* ***не втручаємося*** *у життя дельфінів.* [7]

Замінюючи іменникове сполучення дієсловом, перекладач вдається до граматичної трансформації, одомашнюючи переклад.

Конкретизація і локалізація мають місце у 2 % перекладів. Наприклад:

But the point is, if ***the feature you're observing can and does take on a wide variety of different values*** *across the wider landscape of reality, then thinking one explanation for a particular value is simply misguided.* [4] — *Але річ у тому, що, якщо* ***властивість, яку ви спостерігаєте, може приймати та приймає широкий діапазон різних значень*** *у ширшій панорамі реальності, то намагання обґрунтувати якесь одне конкретне значення є просто помилковим.* [4]

Обираючи вузьке значення іменника *variety* (діапазон), який за словником має багато значень: безліч, різновид, різноманітність, розходження, сорт, перекладач застосовує конкретизацію задля одомашнення тексту оригіналу.

У наступному прикладі текст перекладу одомашнюється за рахунок заміни позначення англійської міри відстані на більш звичну для українців:

An early example comes from the great astronomer Johannes Kepler who was obsessed with understanding a different number — why the Sun is ***93 million miles*** *away from the Earth.* [4] — *Прикладом цього в минулому можуть слугувати дослідження великого астронома Іоганна Кеплера, який був одержимий ідеєю зрозуміти інше число — чому Земля знаходиться на відстані* ***150 мільйонів кілометрів*** *від Сонця.*[4]

Нарешті, генералізація має місце лише в 1 % перекладів. Наприклад:

That's it. Find those three things and get yourself on the ground, chances are good that you will ***find fossils****.* [9] — *Ось і все. Відшукайте ці три речі і приступайте до роботи, є великий шанс, що ви* ***відшукаєте знахідку****.* [9]

Дослівним перекладом *find fossils* є знайти скам'янілості, проте перекладач використовує більш широке значення — знахідка, вдаючись до генералізації і тим самим одомашнюючи текст.

Результати кількісного аналізу трансформацій та способів їх перекладу подано на схемі 1:

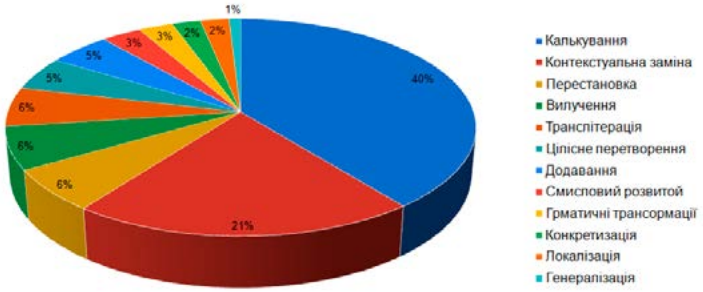

Схема 1. Відсоткові співвідношення трансформацій та прийомів, що застосовують при перекладі

Висновки. Результати проведеного перекладацького аналізу англо-українського перекладу науково-популярної лексики з промов TED дозволяють засвідчити, що перекладачі частіше реалізують стратегію одомашнення, вдаючись до таких перекладацьких трансформацій і прийомів як контекстуальна заміна, перестановка, вилучення, цілісне перетворення, додавання, смисловий розвиток, граматичні трансформації, конкретизація, локалізація і генералізація. Стратегія очуження реалізується за допомогою транслітерації. Найбільш вживаний спосіб перекладу калькування є нейтральним стосовно очуження чи одомашнення.

Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням інструментів когнітивного перекладацького аналізу для вивчення впливу схожості/несхожості концептуальних моделей мовних одиниць на перекладацькі рішення.

Література

***1**. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. **2**. Словник АВВУ Lingvo Live. URL: https://www.lingvolive.com **3**. Barbara J. King. Grief and love in the animal kingdom. URL: https://www.ted. com/talks/ barbara_j_king_ grief_and_love_in_ the_animal_kingdom/transcript. **4**. Brian Greene. Is our universe the only universe. URL: https://www.ted.com/ talks/brian_greene_is_our_universe_ the_only_universe/transcript?language=uk. **5**. Carolyn Porco. This is Saturn. URL: https://www.ted.com/talks/carolyn_porco _this_is_saturn/transcript?language=uk. **6**. David Gallo. Underwater astonishments. URL: https://www.ted.com/talks/ david_ gallo_ underwater_astonishments/transcript?language=uk#t-68447. 7. Denise Herzing. Could we speak the language of dolphins. URL:*

https://www.ted.com/talks/denise_herzing_could_we_speak_the_language_ of_ dolphins/transcript?language=uk#t-394297. ***8****. Jiabao Li. Art that reveals how technology frames reality. URL: https://www. ted.com/talks/jiabao_li_art_that_reveals_how_technology_frames_reality/ transcript?language=uk.* ***9****. Kenneth Lacovara. Hunting for dinosaurs showed me our place in the universe. URL: https://www.ted.com/talks/kenneth_lacovara_hunting_for_ dinosaurs_ showed_me_our_place_in_the_universe/transcript?language=uk#t-823093.* ***10****. Oxford Dictionary. URL: http: www.oxforddictionaries.com.* ***11****. TED Ideas worth spreading : About organization. Chris Anderson TED Conferences, LLC, 1984. URL: https://www.ted.com/about/our-organization (Last accessed: 29.10.2021).*

УДК 811.111

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК НЕВВІЧЛИВОСТІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПРЕЗИДЕНТСЬКОМУ ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Мінська М. С., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра загального та прикладного мовознавства)

Статтю присвячено аналізу потенціалу та продуктивності стратегій неввічливості в американських президентських передвиборчих дебатах останніх електоральних циклів. Досліджені дебати схарактеризовано як гібридний жанр, що належить до політичного дискурсу та перебуває у зоні перетину двох його підтипів — президентського та електорального. З опорою на встановлений у сучасних лінгвістичних розвідках перелік стратегій та тактик неввічливості, з'ясовано, в що досліджених президентських передвиборчих дебатах реалізовано всі наявні стратегії, але не всі їхні тактики. Порівняльний кількісний аналіз засвідчив, що найбільшу продуктивність в американських президентських передвиборчих дебатах 2016 та 2020 рр. демонструє стратегія навмисної недоречності, а найменшу — стратегія удаваної неввічливості.

Ключові слова: *американські президентські передвиборчі дебати, неввічливість, потенціал, продуктивність, стратегія, тактика.*

Minska M.S., Frolova I.Ye. Specifics of realizing impoliteness strategies and tactics in American presidential electoral discourse. *The article provides the study of the potential and productivity of impoliteness strategies in Amer-*

ican presidential electoral debate of the recent electoral cycles. The debate under study are approached as belonging to political discourse, namely, to its overlapping subtypes — presidential and electoral. Taking into account the list of impoliteness strategies and tactics, given in modern linguistic studies, we conclude that all these strategies but not all of their tactics are realized in the analyzed presidential electoral debate. The comparative quantitative analysis has shown that intended irrelevance is the most productive while pretended impoliteness is the least productive strategy in American presidential electoral debate of both 2016 and 2020.

Key words: *American presidential electoral debate, impoliteness, potential, productivity, strategy, tactics.*

У сучасну добу фокус уваги дослідників у сфері лінгвістики змістився з розгляду внутрішньої системи особливостей вербальних одиниць на їхні функціональні властивості та їхнє контекстне значення в ході комунікації.

У нашому дослідженні ми звернулися до проблематики теорії неввічливості, адже у вивченні її стратегій наявно ще чимало прогалин. У ході дослідження ми спираємося на дослідження вітчизняної дослідниці, яка здійснила розробку методологічних принципів і теоретичних засад аналізу неввічливості [2]. Але своє дослідження О. Петренко проводить в ракурсі історичної прагматики, а отже питання про реалізацію стратегій неввічливості в сучасному англомовному дискурсі залишається відкритим.

Спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення принципів мовленнєвої взаємодії з точки зору теорій ввічливості та неввічливості зумовлює актуальність нашої роботи. Її метою є виявлення особливостей мовного втілення стратегій і тактик неввічливості, їхнього потенціалу, контекстних факторів їхньої реалізації в американському президентському електоральному дискурсі, а також порівняння цих показників у різних часових зрізах.

Для досягнення зазначеної мети необхідна реалізація конкретних **завдань**, а саме: систематизації вже існуючого досвіду вивчення проблем, пов'язаних з обраною темою; надання загальної характеристики ілюстративного матеріалу; формування прикладової бази нашого дослідження; виявлення потенціалу стратегій і тактик неввічливості, наявних в опрацьованих зразках спілкування; встановлення особливостей мовного оформлення висловлень, що реалізують стратегії і тактики неввічливості в конкретних контекстах їхнього вживання; визначення продуктивності наявних стратегій і тактик неввічливості; порівняння якісних і кількісних показників реалізацій стратегій і тактик неввічливості в обраних часових зрізах.

Об'єктом нашого дослідження виступають висловлення, що реалізують стратегії й тактики неввічливості, а предметом аналізу є стратегічні й тактичні особливості цих висловлень і специфіка їхнього мовного оформлення.

Матеріалом дослідження ми обрали скрипти перших президентських передвиборчих дебатів 2020 року між Д. Трампом на Дж. Байденом [8] загальним обсягом 70 стандартних сторінок, з яких ми вилучили 130 висловлень, які репрезентують стратегії й тактики неввічливості, а для надання порівняльної характеристики ми обрали скрипти перших президентських передвиборчих дебатів 2016 року між Д. Трампом та Г. Клінтон [7] загальним обсягом 51 стандартна сторінка, з яких ми вилучили 130 висловлень, що репрезентують стратегії й тактики неввічливості. При цьому методами нашого дослідження були: загально-наукові методи аналізу, синтезу та індукції; метод інформаційного пошуку; метод суцільної вибірки; метод довільного вибирання; метод контекстуального аналізу; метод актомовленнєвого та прагмасемантичного аналізу; елементи методу кількісного аналізу; а також зіставний метод.

У ході дослідженні ми спирались на положення про те, що дискурс — це «багатоаспектна система-гештальт, що поєднує у собі три аспекти: когнітивний (формування ідей і переконань), соціально-прагматичний (взаємодія учасників комунікації в певних соціально-культурних контекстах) та мовний (використання вербальних і паравербальних знаків)» [3, с. 115–116]; а також на положення про те, що політичний дискурс — це різновид дискурсу, основною функцією якого є його використання, як засобу політичної влади, зокрема у боротьбі за владу, її збереження, здійснення та стабілізацію [4]. Також слід зазначити, що політичний дискурс є неоднорідним й існує безліч його підтипів, одним із яких є президентський дискурс, в межах якого виділяють електоральний дискурс. О. Гайкова розглядає електоральний дискурс, як жанр, що є гібридним, поєднуючи в собі характеристики інституційної, риторичної і ритуальної комунікації, а також є «мовним актом, притаманними рисами якого є емоційна налаштованість комунікантів, їхнє спонукання до дії, заклик, а також переконливі позиції кандидатів на посаду президента» [1, с. 32].

Не дивлячись на те, що президентські передвиборчі дебати є прикладом реалізації офіційної комунікації, у ході їхнього проведення поведінка кандидатів на пост президента залишається неочікуваною, адже дебати — це, насамперед, приклад живої комунікації. Таким чином можуть порушуватися норми етики й можуть бути наявні й інші явища, які репрезентують стратегії й тактики неввічли-

вості, що робить цей ілюстративний матеріал цікавим для розгляду з цієї точки зору.

Перш за все, слід зазначити, що наприкінці XX століття з'явилася й активно розвивалася теорія ввічливості П. Браун і С. Левінсона, суть якої полягає в розрізненні «позитивного» (*positive face*), пов'язаного з бажанням людини відчувати повагу до своєї особистості, й «негативного» (*negative face*), пов'язаного з прагненням усунення обмежень у власних діях та прагненням не порушувати власну зону комфорту, облич [5]. Зазначена теорія й надала поштовх для появи й розвитку теорії неввічливості, започаткованої Дж. Калпепером, який, базуючись на одній із класифікацій П, Браун та С. Левінсона, а саме на розрізненні позитивної (*positive politeness*) та негативної ввічливості (*negative politeness*), виділяє стратегії «позитивної» неввічливості, які передбачають ушкодження «позитивного» обличчя адресата, порушуючи рівень його самооцінки, а також «негативної» неввічливості, які загрожують «негативному» обличчю співрозмовника, принижуючи статус адресата тощо [6].

Неввічливість завжди репрезентується в певних контекстах дискурсу. Так, проаналізувавши обраний матеріал, ми зафіксували, що в ньому наявні усі виявлені стратегії неввічливості, але не всі тактики цих стратегій. Зокрема, ми зафіксували такі стратегії та тактики неввічливості: знецінення слухача (тактики применшення й критикування), недопустимого втручання (тактики навмисного заподіяння шкоди й турбування), недопустимого виключення (тактики ворожості, відмежування, уникнення розмови, неприйняття, недружелюбності й байдужості), недопустимого нав'язування (тактики самовпевненості, неповаги, перебільшення, безсоромності й себелюбства), навмисної недоречності (тактики порушення норм раціональності й порушення норм етики), удаваної неввічливості (тактики грайливості й кепкування). Наприклад:

— стратегія ***навмисної недоречності***, яка реалізується тактикою ***порушення норм етики***:

У ході дебатів, коли свою відповідь має надавати Дж. Байден, Д. Трамп постійно втручається й перериває опонента. Коли ж представника Республіканської партії заспокоїли, модератор попросив Дж. Байдена завершити свою думку, на що останній промовляє:

(1) *Well, it's hard to get any word in with <u>this clown</u>. <u>Excuse me, this person</u>.*

Дж. Байден використовує тактику приниження статусу іншого кандидата й порушує збереження рівності їхніх соціальних статусів (*this clown*). При цьому він робить вигляд, ніби зробив цю помилку неінтендовно (*Excuse me, this person*), але з контексту стає очевидним, що мовець зробив це навмисно, аби показати опоненту, що

варто знати своє місце, що й сприймається як неввічливість.

— стратегія удаваної неввічливості, реалізована тактикою грайливості:

Після того як Д. Трамп розкритикував шляхи здійснення міжнародної політики в США, він звертається до Г. Клінтон:

(2) *Now, in all fairness to Secretary Clinton — yes, is that OK? Good. I want you to be very happy. It's very important to me.*

Підкреслені висловлення демонструють очевидну несерйозність мовця та його жартівливу налаштованість, але в цьому контексті така грайливість має й певну комунікативну ціль — збити з пантелику опонентку й приспати її увагу перед тим, як перейти власне до її критикування.

Проаналізувавши й порівнявши показники продуктивності стратегій і тактик неввічливості, наявних в перших американських президентських передвиборчих дебатах 2016 року між Г. Клінтон і Д. Трампом та в перших американських президентських передвиборчих дебатах 2020 року між Д. Трампом та Дж. Байденом, ми виявили, що в обох дебатах найбільш продуктивною є стратегія навмисної недоречності (23,98 % та 34,62 % відповідно), тоді як найменш продуктивною є стратегія удаваної неввічливості (2,92 % та 1,75 % відповідно).

Перспективою нашого дослідження є проведення аналогічного аналізу на більш репрезентативному ілюстративному матеріалі американських президентських передвиборчих дебатів аби з'ясувати загальну тенденцію реалізації стратегій і тактик неввічливості.

Література

1. Гайкова О. В. Предвыборный дискурс как жанр политической коммуникации: на материале английского языка: дис. ... канд. филол. наук. — Волгоград, 2003, 210 с. 2. Петренко О. М. Стратегії неввічливості у дискурсі драм В. Шекспіра: когнітивно-прагматичний аспект: дис. ... канд. філол. наук. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. 245 с. ***3****. Шевченко И.С. Концептуализация коммуникативного поведения в дискурсе. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка / ред. И. С. Шевченко. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. С. 106–147.* ***4****. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : монография. Волгоград : Перемена, 2000. 368 с.* ***5****. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987. 345 p.* ***6****. Culpeper J. Impoliteness and entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. Journal of Politeness Research: Language, Behavior, Culture. 2005. Vol. 1, Issue 1. P. 35–72.*

7. POLITICO. Full transcript: First 2016 presidential debate URL: https://www.politico.com/story/2016/09/full-transcript-first-2016-presidential-debate-228761 (дата звернення: 27.04.2021)
***8**. Rev. Donald Trump & Joe Biden 1st Presidential Debate Transcript 2020 URL: https://www.rev.com/blog/transcripts/donald-trump-joe-biden-1st-presidential-debate-transcript-2020 (дата звернення: 09.03.2021)*

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНОГО САДІВНИЦТВА

Никоненко Є. О., Ольховська А. С. (докт. пед. наук, доц.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті описано експериментальне дослідження з вивчення впливу використання систем машинного перекладу (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net) на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. Проведений експеримент підтвердив гіпотезу, сформульовану до початку проведення експерименту: якість машинного перекладу автентичного англомовного тексту у галузі садівництва українською мовою є вищою (менше помилок та вища точність передачі термінології) при використанні системи машинного перекладу Google Translate, а тому саме цю систему варто рекомендувати перекладачам при виконанні перекладів текстів у галузі декоративного садівництва.

Ключові слова: *декоративне садівництво, експериментальне дослідження, машинний переклад.*

Nykonenko Ye. O., Olkhovska A. S. The impact of using machine translation systems on the quality of text translation in the field of ornamental horticulture. *The article describes the experimental study of the impact of the use of machine translation systems (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net) on the quality of text translation in the field of ornamental horticulture. The experiment confirmed hypothesis formulated before the beginning of the experiment: the quality of machine translation of an authentic English text in the field of ornamental horticulture in Ukrainian is higher (fewer errors and higher accuracy of terminology) when using Google Translate, and therefore this machine translation system should be recom-*

mended to translators when they perform translation of texts in the field of ornamental horticulture.

Key words: *experimental study, machine translation, ornamental horticulture.*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ми живемо у динамічному середовищі, у якому перекладач все інтенсивніше використовує у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні технології, без яких конкурувати на ринку перекладацьких послуг практично неможливо. Машинний переклад став однією з ключових перекладацьких технологій. Пропозиція програмного забезпечення на сучасному ринку є дуже великою та навіть випереджає попит, однак професійним перекладачам, особливо початківцям складно робити свій вибір, у той час як він є важливим, оскільки здатен або підвищити продуктивність, або навпаки її зменшити. Нам не вдалося знайти досліджень, присвячених вивченню впливу сучасних систем машинного перекладу на переклад текстів у галузі декоративного садівництва, також нам навіть не вдалося знайти відгуки практикуючих перекладачів стосовно перекладу текстів цієї галузі. Саме тому наше дослідження може вважатися актуальним та своєчасним.

Об'єктом дослідження виступають системи машинного перекладу (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net).

Предметом дослідження є вплив використання систем машинного перекладу (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net) на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва.

Мета дослідження полягає у детальному вивченні впливу використання систем машинного перекладу (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net) на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва за кількістю штрафних балів та відсотковим співвідношенням правильно та неправильно перекладених термінів садівничої галузі.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення цілої низки завдань:

— провести дослідження з використанням систем машинного перекладу (Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net) та зробити аналіз якості перекладу текстів у галузі декоративного садівництва;
— провести аналіз кількості штрафних балів в тексті перекладу у галузі декоративного садівництва, виконаного засобами Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net;

— інтерпретувати отримані дані стосовно кількості штрафних балів та відсоткового співвідношення неправильно та правильно перекладених термінів у текстах перекладів у галузі декоративного садівництва;
— зробити висновки щодо того, яка із сформульованих нами до початку дослідження гіпотез підтвердилася.

Матеріалом дослідження виступає текст перекладу у галузі декоративного садівництва, присвячений вирощуванню рідкісної рослини діспоруму [3] обсягом 20062 друкованих знаки з пробілами або 3301 слово, запозичений з провідного видання у галузі декоративного садівництва — журналу *The Plantsman*, а також 150 термінів у галузі декоративного садівництва, обраних із зазначеного тексту.

Предмет дослідження, його мета та завдання потребували використання наступних **методів**: контрольний переклад тексту у галузі декоративного садівництва засобами системи машинного перекладу Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net, кількісні методи обробки емпіричних даних — підрахунок загальної кількості штрафних балів, знаходження середнього арифметичного, визначення процентного співвідношення правильно та неправильно перекладених термінів у галузі декоративного садівництва.

Оскільки ми обрали 3 системи машинного перекладу для проведення нашого дослідження, ми сформулювали 3 гіпотези, а саме:

Гіпотеза 1. Якість машинного перекладу автентичного англомовного тексту у галузі садівництва українською мовою буде вищою (менше помилок та вища точність передачі термінології) при використанні системи машинного перекладу Google Translate.

Гіпотеза 2. Якість машинного перекладу автентичного англомовного тексту у галузі садівництва українською мовою буде вищою (менше помилок та вища точність передачі термінології) при використанні системи машинного перекладу Bing Microsoft Translator.

Гіпотеза 3. Якість машинного перекладу автентичного англомовного тексту у галузі садівництва українською мовою буде вищою (менше помилок та вища точність передачі термінології) при використанні системи машинного перекладу translate.systran.net.

Обраний нами текст ми переклали засобами трьох систем машинного перекладу Bing Microsoft Translator, Google Translate, translate.systran.net, а також уклали англо-український та українсько-англійський глосарій ключової термінології в галузі декоративного садівництва.

В межах нашого дослідження варійованою умовою було використання тієї або іншої системи машинного перекладу.

До неварійованих умов ми віднесли:

— текст оригіналу;

— критерії оцінювання;

— експериментатор, яким виступав сам автор роботи.

Для встановлення загальної правильності перекладу ми провели підрахунок загальної кількості штрафних балів за трьома типами помилок, виокремленими професором Черноватим Л. М. [1; 2].

Правильність передачі термінології у галузі декоративного садівництва встановлювалася за допомогою визначення відсоткового співвідношення.

Результати з підрахунку кількості штрафних балів було унаочнено на діаграмі.

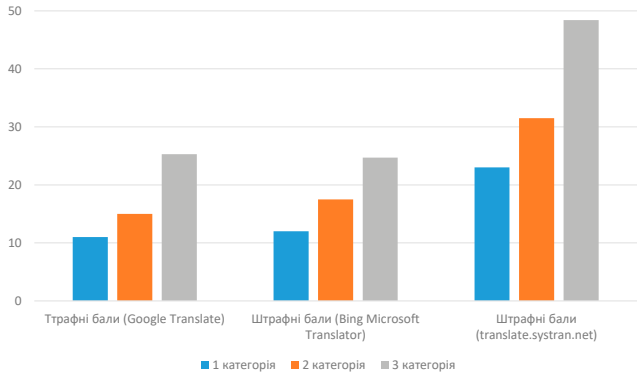

Рис. 1. Порівняльні результати по передачі змісту тексту у галузі декоративного садівництва, виконаним системами машинного перекладу Google Translate, Bing Microsoft Translator та translate.systran.net

Як видно з рис. 1, стовпчики системи машини перекладу translate.systran.net є найвищими, а це означає, що система впоралася з перекладом тексту найгірше, причому це стосується всіх трьох категорій помилок. Причому розрив у результатах, продемонстрованих Google Translate та Bing Microsoft Translator з одного боку, та translate.systran.net з іншого боку не можна назвати несуттєвим, адже результат відрізняється майже у два рази не на користь translate.systran.net. Ця система машинного перекладу не лише найгірше впоралася з форматуванням тексту перекладу, але й найгірше впоралася з передачею його змісту, адже змістові показники помилок є також майже вдвічі більшими, порівняно з двома іншими системами.

Виконавши підрахунки з правильності передачі термінології, побудували діаграму із порівняльними результатами.

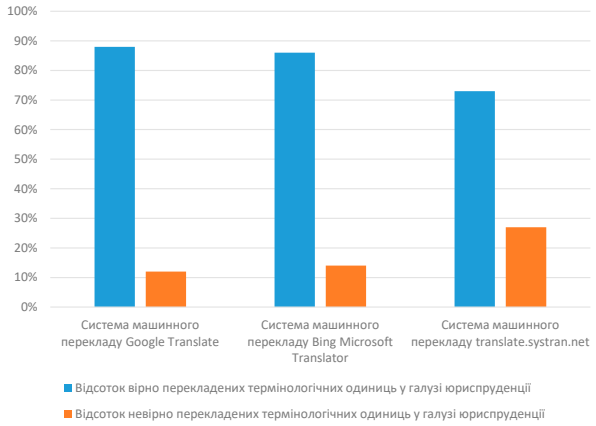

Рис. 2. Порівняльні результати правильності передачі термінології у галузі декоративного садівництва (Google Translate, Bing Microsoft Translator, translate.systran.net)

З діаграми видно, що стовпчик, який демонструє правильність передачі термінології у галузі декоративного садівництва є найвищим у Google Translate та найнижчим у системи машинного перекладу translate.systran.net.

Система машинного перекладу Bing Microsoft Translator впоралася з передачею галузевої термінології на належному рівні, не набагато поступившись системі Google Translate.

Усе це дозволяє зробити **висновок**, що система машинного перекладу translate.systran.net суттєво програє своїм конкурентам під час перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. Її результати виявилися найгіршими, як у плані передачі змісту тексту, так і в плані форматування тексту та передачі ключової термінології у галузі декоративного садівництва.

Система машинного перекладу Bing Microsoft Translator в цілому впоралася добре, адже її результат по всіх категоріях (передача змісту, форматування, передача галузевої термінології) був не набагато гіршим за результат Google Translate.

Найкращий результат продемонструвала система Google Translate. Вона є визнаним лідером серед перекладачів та очевидним є те, що це звання цілком заслужене. Система показала найкращий результат по всіх параметрах, набравши найменшу кількість штрафних балів при передачі змісту, форматуванні та перекладі ключової термінології у галузі декоративного садівництва, а отже підтвердилася гіпотеза 1.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у проведенні аналогічного експерименту із використанням інших систем машинного перекладу, представлених на ринку.

Література

***1**. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.* ***2.** Черноватий Л. М. Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2009. Вип. 848. С. 257–262.* ***3**. Wynn-Jones B. Disporum in cultivation. The Plantsman. 2011. December. P. 214–221.*

УДК 821.111-31Моем: 81’373’255.4

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 20-х — 30-х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (на матеріалі творів В. С. Моема)

Обополенко В. С., Кабірі М. Х. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу англомовної художньої літератури, зокрема — художнього перекладу твору В. С. Моема «Розмальована вуаль» (W. S. Maugham «The Painted Veil»). Предметом дослідження виступили лексичні трансформації — прийоми, що їх використав перекладач при перекладі зазначеного твору. Метою дослідження є виокремлення перекладацьких прийомів, застосованих при перекладі обраного твору українською мовою, а також їхніх кількісних та якісних показників.

Ключові слова*: лексичні особливості, переклад, перекладацькі трансформації, художній переклад.*

Obopolenko V. S., Kabiri M. H. Lexical features of translating English literature of the 1920s and 1930s (based on the works by W. S. Maugham). *The article is dedicated to revealing the peculiarities of the translation of English fiction, in particular — the literary translation of W. S. Maugham’s «Painted Veil». The subject of the study was lexical transformations — techniques used by the translator in the course of translation. The aim of the research is to single out the translational techniques, used in the translation of the selected work into Ukrainian, and their quantitative and qualitative indicators.*

Key words: *literary translation, lexical features, translation, translational transformations.*

Актуальність перекладу творів художньої літератури постійно зростає попри те, що вже існує достатня кількість опублікованих робіт досліджень відомих науковців. З розвитком перекладознавства як науки виникає потреба у проведенні подальших досліджень, бо багато перекладачів зіштовхуються з перекладацькими труднощами під час перекладу. Тому, переклад саме одиниць художніх творів викликає ряд проблем. Основним завданням перекладу творів 20–30-х років XX століття є реалізація культурної гетерогенності, яка формує національну ідентичність та культуру мігрантів через перекладні твори. У нашому дослідженні ми аналізуємо переклад художніх творів 20–30- х років XX століття, бо твори авторів саме цього періоду викликають ряд перекладацьких труднощів та потребують ґрунтовних досліджень. Це й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є лексичні елементи, відібрані з роману «The Painted Veil» та їхній український переклад, виконаний О. Гординчук. **Предметом аналізу** є лексичні перекладацькі трансформації та способи перекладу, застосовані під час перекладу роману «Розмальована вуаль» українською мовою. **Метою дослідження** є виокремлення лексичних трансформацій, застосованих в оригіналі обраного твору, та способи їх перекладу українською мовою.

Методи дослідження. Для здійснення наведеного дослідження ми застосовували гіпотетикодедуктивний метод, який полягає у створенні гіпотези на основі відібраного матеріалу та її перевірці. До того ж, у ході дослідження, нами був використаний метод аналізу з метою розробки критеріїв відбору матеріалу для проведення дослідження, за допомогою методу класифікації був розподілений відібраний матеріал за категоріями, метод дедукції був застосований під час формулювання гіпотези, лінгвостатистичний експеримент був застосований для збору необхідних кількісних даних для підтвердження або спростування гіпотези, метод індукції був застосований під час формулювання висновків проведеного нами дослідження.

Художній переклад вважається одним з проявів міжлітературної, а тобто й міжкультурної взаємодії. Отже, щоб здійснити його переклад перекладачеві потрібно володіти багатьма вміннями та навичками та враховувати багато інших чинників. Під час художнього перекладу можуть виникати перекладацькі труднощі, які ми розглянемо у цьому розділі. Оскільки у фокусі нашого дослідження перебувають лексичні трансформації, вважаємо за доцільне надати

у нашій роботі декілька визначень перекладу, зокрема — художнього перекладу.

У деяких дослідженнях переклад постає як один зі способів пізнавальної діяльності, в наслідок якої здійснюється перенос текстів, смислів, у тому числі й концепцій з контексту однієї культури до іншої [5, с. 79].

Переклад також визначають як: 1) процес перетворення одиниць і структур мови оригіналу в одиниці і структури мови перекладу із залученням перекладацьких трансформацій; 2) розкриття суті рівноцінних відносин між текстом оригіналу та текстом перекладу; 3) модель, яка формує відносини еквівалентності між подібними рівнями змісту тексту оригіналу та перекладу [2, с. 118].

Художній переклад визначають як вид літературної діяльності, тобто твір, написаний однією мовою та відтворений іншою. Окрім комунікативної функції, мову і переклад також пов'язує естетична функція. Більш того, особливість художнього перекладу чітко окреслюється його місцем серед інших видів перекладу та співвідношенням з оригінальною літературною творчістю. Унікальним є те, що оригінал може перекладатися багато разів, і кожен наступний переклад буде суцільно відрізнятися від попереднього. Неможливо не погодитися з думкою, що художній переклад змінює план вираження, але зберігає зміст. Тобто він допускає, що головним завданням перекладача є збереження художньо-естетичних переваг оригіналу з можливістю опущення або заміни деяких лексичних одиниць [2, с. 114; 4, с. 150].

Від початку XIX століття до XX століття літературний процес визначається складністю, різноманітністю тематики та експериментальністю. Дослідники наголошують, що в цей час європейська культура затверджувала свій власний художньо-стильовий шлях, який суцільно відрізнявся від прийнятих норм модерністського типу свідомості. Український переклад XX століття виконував дві функції: інформативну та націєтворчу, і орієнтувався на інтелігентні верстви населення. Його метою було спілкування української культури з іноземними літературами, доведення ідей можливості культурних зв'язків між українцями та іноземцями та ідею культурної та політичної рівності серед українського та європейського народів [1, с. 9; 7, с. 197].

Своєрідним для художнього перекладу вважають яскраво виражену національну забарвленість форми і змісту та особливий зв'язок художнього образу та мовної категорії, на основі якої він утворюється. Національна забарвленість змісту і форми дає змогу пере-

кладачеві відтворити дійсність в образах, які автор оригіналу тексту зобразив у певній мові. Особливо важливим є зв'язок між історичною подією та образами твору, які її відтворюють. Також перекладач повинен звертати увагу на індивідуальний стиль письменника та які мовленнєві стилі він використовує [9].

З метою уникнення перекладацьких труднощів будь-яких підвидів художнього перекладу ознайомимося з загальними вимогами його здійснення: 1) точність: донесення до читача всіх думок та нюансів, висловлених автором, неможливість додавання власних ідей та інтерпретацій тексту оригіналу; 2) лаконічність: максимально стислий виклад думок; 3) ясність: висловлення думок зрозумілою мовою, уникання складних і двозначних висловлень; 4) літературність: влучність і природність фраз, уникання натяків на синтаксичні конструкції оригінального тексту [8, с. 12].

Жанровою особливістю обраного роману є його приналежність до соціально-психологічного жанру з елементами філософського, адже поринаючи у внутрішній світ героїв читач заглиблюється у конфлікт із зовнішнім середовищем. Внаслідок цього вся сюжетна лінія твору підштовхує як героїв так і читача до осягнення проблеми сенсу життя людини. Образ художнього часу містить декілька організованих по своєму часових періодів, на основі суб'єктивного та перцептуального часу [6].

Здійснюючи переклад тексту не завжди можна використати дослівний словниковий відповідник, тому перекладач змушений перетворювати внутрішню форму слова чи словосполучення або повністю замінити його. Цей процес прийнято називати перекладацькі трансформації. У сучасній перекладацькій традиції прийнято виділяти три основні типи трансформацій: 1) лексичні: транскрибування, транслітерацію, калькування, лексикосемантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція); 2) граматичні: дослівний переклад, граматичні заміни, членування і об'єднання речень; 3) комплексні (лексико-граматичні): експлікація (описовий переклад), антонімічний переклад та компенсація. Також прийнято окремо виділяти технічні прийоми перекладу: додавання, опущення та переміщення [2, с. 55].

У нашому дослідженні ми орієнтуємося саме на наведену класифікацію.

Проаналізувавши текст оригіналу роману В. С. Моема «Розмальована вуаль» та його переклад українською мовою (здійснений О. Гординчук), ми відібрали лексичні трансформації, які сформували прикладову базу нашого дослідження. Отже, перейдемо до розгляду деяких з них.

1. **Транслітерація + транскрибування**. Прийомом транскрибування зазвичай визначають звучання слова, відмінне від його написання, а транслітерація застосовується для буквеного передання іншомовних слів [2, с. 159].

(1) "There was a syphon on the table by her bed and he got her a glass of water". [10, p. 115]

(1)«Він підійшов до сифона, що стояв на столику біля її ліжка, й налив води, приніс їй, притримав склянку, доки вона пила». [3, с. 135]

Розглядаючи перше речення перекладачка використовує прийом транскрибування, адже слово «сифон» вже давно є загальновживаним запозиченням з французької мови в українську і є цілком зрозумілим читачу.

2. **Калькування** є прийомом перекладу слів, коли відповідником слова мови перекладу є перший за порядком відповідник у словнику [2, с. 174].

(2) "It is the Way and the Waygoer." [10, p. 139]

(2)«Це і шлях, і подорожній.» [3, с. 163]

У поданому фрагменті перекладачка вдається до буквального перекладу і використовує словотворчу кальку. Якщо, наприклад, розбирати іменник «waygoer», то воно складається з іменника «way» (переклад за словником — шлях) та дієслова «go» (переклад за словником — ходити), до якого додається суфікс -er на позначення діяча.

3. Антонімічний переклад, який передбачає заміну стверджувальної форми у тексті оригіналу заперечною формою в цільовому тексті, яка, в свою чергу, супроводжується заміною одиниці вихідного тексту одиницею цільового тексту з протилежним значенням [2, с. 165].

(3) "There was no need for self-restraint now and she gave herself up to a passion of tears." [10, p. 116]

(3)«Потреба стримуватися зникла, тож вона дала волю сльозам.» [*3, с. 136*]

У представлених реченнях відбулися істотні зміни, а саме використання антонімічного перекладу методом переформулювання фраз на протилежні за значенням.

4. Конкретизація прийом, при застосуванні якого значення являє собою лексичну трансформацію, де слово ширшого значення в оригіналі змінюється словом більш вужчого значення [2, с.161].

(4) "I will send for a chair". [*10, p. 112*]

(4)«Я пошлю по паланкін». [*3, с. 131*]

У наведеному реченні для збереження самобутності та ідіостилю автора, перекладачка використовує замість звичного для нас слова «крісло» «паланкін» — ноші або крісло на двох жердинах.

5. Модуляція є лексичною трансформацією, характерною ознакою якої є заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої встановлюється не за словниковим відповідником, а є логічним за контекстом [2, с.162].

(5) "He gave a sudden gasp of delight, and his white cheeks flushed". [*10, p. 29*]

(5) «Він від радості коротко зітхнув, бліді щоки запаленіли». [*3, с. 29*]

Тут спостерігається причинно-наслідковий зв'язок та значення, використаних слів та словосполучень виводиться логічно, творець перекладу вдається до модуляції.

6. Генералізація являє собою лексичну трансформацію, де слово вужчого значення в оригіналі замінюється словом більш ширшого значення [2, с.161].

(6) "Doris gave no sign of good looks, her nose was too long and her figure was lumpy" [*10, p. 22*]

(6) «Доріс з дитинства не вирізнялася вродою — задовгий ніс, несклбдна фігура» [*3, с. 20*]

Оскільки між англійськими та українськими словниковими відповідниками та нормами відображення певних ідей існують відмінності, для запобігання непорозуміння, прийнято вживати прийом генералізації, який передбачає розширення або узагальнення певних значень. Як бачимо, для української мови не є характерним точне відтворення зросту та ваги персонажів, тому перекладачка використовує універсальний опис.

7. Компенсація полягає у відтворенні в перекладі елементів смислу, втрачених через різницю між вихідною та цільовою мовами та культурами. Метою таких висловлювань як і в оригіналі так і в тексті перекладу є вираження експресивності, підкреслення соціального статусу, територіальної чи расової приналежності або особливої манери вимови героїв твору. [2, с. 166]

(7) "We have made a dreadful hash of things, haven't we?" [*10, p. 119*]

(7) «Оце так наробили ми з тобою, правда?» [*3, с. 139*]

(8) "If he'd come in and seen a strange topee (корковий шолом) *in the hall and come upstairs and found your room locked, surely he would have made some sort of row".* [*10, p.13*]

(8) «Якби він увійшов, побачив чужого капелюха в коридорі, піднявся й виявив, що твоя кімната замкнена, то точно здійняв би бучу». [*3, с. 8*]

У наведеному реченні з метою трактування екзотизму «topee» для українського читача було використано адаптивний метод перекладу. «Торее» — це корковий шолом або легкий шолом для сафарі, який зазвичай носили у тропічному кліматі, переважно в Південно-Східній Азії чи Африці.

8. Експлікація, яку прийнято тлумачити як перекладацький прийом, при якому лексична одиниця вихідної мови в мові перекладу замінюється словосполученням, яке здатне розкрити її значення [2, с. 165].

(9)"Walter was a gentleman, she would do him the justice to acknowledge that, and he loved her; he would do the right thing and allow her to divorce him" [*10, p. 38*].

(9)«Волтер — чоловік порядний і добре вихований, цього неможливо не визнати, і він її кохає. Він вчинить правильно і дасть їй розлучення» [*3, с. 39*].

У наведеному реченні перекладачка використовує спосіб описового перекладу, з метою змалювання та підкреслення якостей головного героя.

Найбільш вживаною лексичною трансформацією виявився прийом конкретизації. Особливу увагу ми приділили аналізу ідіостилю В. С. Моема та встановили, що О. Гординчук вдалося при перекладі відтворити усі його наміри та зберегти самобутній характер оригіналу твору.

Перспектива дослідження полягає у можливості поглиблення розвідок способів перекладу лексичних елементів у інших творах В. С. Моема, на основі отримані висновки та результати до матеріалів інших досліджень та праць.

Література

***1**. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920-х — 1930-х років: матеріали до курсу «Історія перекладу»: навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2015. 360 с. **2**. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2002. 424 с. **3**. Моем В. С. Розмальована вуаль : пер. з англ. Олександра Гординчук. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 224 с. **4**. Новікова Т. В. Художній переклад і порівняльне літературознавство: точки дотику Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2014. Т. 2, №10. С. 150–153. **5**. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с. **6**. Сенишин О. М. Особливості хронотопу в романах В. С. Моема. 2020. URL: http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/4220/SenyshynO.M.-Ang1-*

M19-free.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.10.2021). 7. Стріха М. Український художній переклад між літературою і націєтворенням. Дух і література. 2002. № 11–12. С. 196–204. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/149245601.pdf (дата звернення: 02.10.2021). ***8****. Фоміна Л. В. Методичні рекомендації з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів» для студентів заочно-дистанційної освіти спеціальності «Переклад». Донецьк : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2015. — 120 с.* ***9****. Чайковська Т. В. Труднощі художнього перекладу. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Philologia/6_chaykovs_ka %20 t. %20v.a.doc.htm (дата обращения: 03.10.2021).* ***10****. Maugham W. S. The Painted Veil. Kingswood, Surrey : Great Britain at the Windmill Press, 1925. 172 p.*

УДК 821.111(73)-312.9Мартін.08:81’373.2’255.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ

Очнєва Т. О., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню особливостей англо-українського перекладу онімів у художніх творах жанру фентезі. Розглянуто проблеми, що вивчаються ономастикою. Досліджено явище власних назв та їхня роль у художньому тексті. Окреслено специфіку відтворення онімів у текстах жанру фентезі. З’ясовано особливості власних назв у романі Дж. Р. Р. Мартіна «Гра престолів», виявлено проблеми їх передачі в українському перекладі. Основним завданням стало визначення питомої ваги перекладацьких трансформацій та способів перекладу, використаних під час передачі онімів.

Ключові слова: *власна назва, онім, ономастика, перекладацька трансформація, поетонім, спосіб перекладу, фентезі.*

Ochnieva T. O., Ivakhnenko A. O. Peculiarities of rendering proper names in fantasy fiction translation. *The article deals with the peculiarities of the English-Ukrainian translation of onyms in fantasy fiction. The problems studied by onomastics are enumerated. The concept of proper names and their role in the literary text are considered. The specifics of onym reproduction in the works of the fantasy genre are outlined. The peculiarities of proper names in the novel “A Game of Thrones” by J. R. R. Martin and the problems of their*

transferring into Ukrainian are discussed. The article is aimed at determining the proportion of translation transformations and translation methods used while adapting the novel for the Ukrainian reader.

Key words: *fantasy fiction, onomastics, onym, poetonym, proper name, translation method, translation transformation*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що проблема відтворення онімів належить до важливих питань сучасного перекладознавства. Кожен твір художньої літератури має свій власний ономастичний фон, передати який зазвичай досить складно, а отже, виділення особливостей відтворення власних назв в українських версіях творів зарубіжних письменників є ключовим етапом під час вибору методів та стратегій перекладу.

Об'єктом дослідження у роботі виступають мовні одиниці на позначення власних назв у творі жанру фентезі, предмет дослідження — способи відтворення онімів у перекладі з метою забезпечення правильного сприйняття твору художньої літератури.

Метою дослідження є визначення особливостей англо-українського перекладу онімів на матеріалі твору жанру фентезі.

Матеріалом дослідження слугували 300 власних назв, відібраних із англомовного роману Джорджа Р. Р. Мартіна «Гра престолів. Пісня льоду й полум'я» (англ. *A Game of Thrones. A Song of Ice and Fire*), та їх переклади українською мовою Наталією Тисовською.

Методи дослідження: методи суцільної вибірки (для формування матеріалу дослідження), метод аналітичного варіативного пошуку (для виявлення лексико-семантичних варіантів значень онімів), порівняльний аналіз (лексичних одиниць оригіналу та перекладу).

Як зазначає С. О. Вербич, лексику кожної мови можна розділити на дві великі групи: апелятивна та онімна. У межах першої розглядаються загальні назви, а у межах другої — власні. Власні назви будь-якої мови виконують функцію найменування окремих об'єктів. Загальні назви, з одного боку, об'єднують однорідні об'єкти, а власні назви, з іншого, диференціюють їх. Названі групи лексики багато у чому відрізняються — як на словотвірному, так і на граматичному рівнях. Як власні назви, так і загальні мають свої особливості. Зокрема, до особливостей онімів відносять специфіку словотворення та правопису, а також їхні оригінальні дериваційні моделі [1, с. 54].

Ономастика — це розділ науки про мову, який вивчає саме власні назви. Мовознавці в межах цього розділу досліджують імена та прізвища людей, клички тварин, різноманітні назви географічних об'єктів, як-от: гір, морів, рівнин тощо [7, с. 395].

Процес вивчення і дослідження онімів передбачає низку труднощів. Науковець А. М. Зубко пояснює це тим, що потрібно «окремо

вивчити спосіб життя та світосприйняття народів, де використовуються власні назви, а також їхню господарську діяльність та відносини (економічні і соціальні)» [3, с. 275].

Оніми виникли дуже давно, паралельно із розвитком мови. А. М. Зубко вказує, що власні назви «відрізняються від загальних назв, оскільки належать конкретному об'єкту» [3, с. 262]. За визначенням іншого науковця, В. М. Кам'янця, власна назва — це «білатеральний мовний знак, що складається з позначення і позначуваного» [4, с. 1].

Власні назви у художніх творах відрізняються від уже наявних у мовленні онімів. По-перше, в художньому творі ключову роль відіграє уява автора, а в реальному світі їх формує історія. По-друге, зазвичай поетоніми несуть у собі певне стилістичне навантаження, тому їхня головна мета — виділити об'єкт серед інших, наділити його особливим колоритом. Досить часто оніми, зокрема власні назви на позначення імен персонажів, надають героям певні характеристики, що також відрізняє їх від уже наявних у мові онімів [5, с. 34–40].

Оніми у творах жанру фентезі відрізняються від відомих нам онімів тим, що перші наділені особливою «номінаційною градацією», тобто одні власні назви вживаються частіше, а інші — рідше. Завдяки цьому одразу видно значущість певних власних назв, у той час як інші, з'являючись у тексті лише епізодично, є, вочевидь, менш вагомими [2, с. 39].

У процесі роботи з творами жанру фентезі перекладач отримує непросте завдання, яке передбачає творчий пошук методів для передачі змісту та форми тексту оригіналу зі збереженням смислового навантаження та враження на реципієнта [6, с. 337].

Досліджуваний твір, серія романів «Гра престолів», належить до жанру сучасного епічного фентезі. Твори цього жанру зазвичай містять безліч неологізмів та малодосліджених слів. Окрім цього, деякі герої досліджуваної серії романів віддзеркалюють реальних особистостей, як-от Бран (Брандон*)* Старк (один із центральних персонажів серії, людина з магічними здібностями, здатний переселятися у свідомість як інших людей, так і тварин), прототипом якого є Бран Благословенний, бог потойбіччя, у минулому — правитель Англії. Інший приклад алюзії на історичних особистостей — назви родів Ланістери та Старки, які нагадують прізвища стародавніх родин (Ланкастерів і Йорків).

Оніми у досліджуваному творі можна поділити на три групи:

1. Антропоніми, зокрема імена (*Gared, Mormont, Aemon, Mance, Robb, Jon, Theon, Jory)*, прізвища (*Rayder, Stark, Greyjoy, Cassel, Snow, Arryn)* та прізвиська (однокомпонентні — *The Others, Usurper, The*

Dornishmen, Imp, Ghost, Dragonknight, багатокомпонентні — *Old Nan, Brandon the Builder, Lord of the Eyrie, Knight of the Gate*).

2. Топоніми (назви різних географічних одиниць), як-от *Dragonstone, Bear Island, Dorne, Dragonpit, Eyrie, Highgarden, Field of Fire, Freehold* тощо.

3. Інші (назви цивілізацій (етноніми), як-от *the First Men*, *the Andals*, пам'яток культури та окремих предметів (хрематоніми), як-от *Heartsbane, Ice*, імена тварин (зооніми), як-от *Grey Wind, Ghost, Lady, Nymeria*, назви відрізків часу (хрононіми), як-от *Long Night* тощо).

Під час аналізу онімів тексту оригіналу та їхніх українських відповідників було виявлено, що більшість власних назв передаються методом транскодування (45,3 %). Здебільшого використовуються транскрибування (передача звукової форми певного слова) та транслітерування (передача графічної форми).

Далі наведемо приклади транскодування, зокрема транскрибування (64 % від загальної кількості транскодованих онімів). Наприклад, *Jon Snow* — Джон Сноу. Транскрибуванням також передано антропонім *the Blackwoods* — Блевуди. Схожим прикладом є переклад топоніма *Dragonstone*, який за сюжетом позначає назву острова: його передано як острів Драконстон. Перекладачка для передачі цього оніма також застосовує додавання, адже в тексті оригіналу апелятив на позначення топоніма відсутній. Прикладом транскрибування також є антропонім *Howland Reed* — Гауленд Рід, звукова форма якого адаптується до структури української мови.

Транслітерування, порівняно з транскрибуванням, зустрічається рідше (16,9 % від загальної кількості транскодованих онімів). Приклади транслітерування: *Balerion — Балеріон, Becca — Бекка, Bran — Бран*, *Dany — Дані*, *Dareon — Дареон, Dothraki — Дотраки, Gared — Гаред, Gendry — Гендрі, Hallis Mollen — Галліс Моллен, Karstark — Карстарк*.

Окрім зазначених способів, перекладачка застосовує адаптивне транскодування (14 % від загальної кількості транскодованих онімів). Цей спосіб передбачає певне адаптування форми слова мови оригіналу до графічної або звукової структури мови, якою здійснюється переклад. У досліджуваному творі цей спосіб представлено такими прикладами: *Arya — Арія* (перекладачка вирішила адаптувати це слово, додавши літеру -я, завдяки чому було забезпечено легше сприйняття імені читачем), *Cersei — Серсі* (при повному транскодуванні англійський антропонім *Cersei* варто було б перекласти як «Серсей», але натомість його адаптовано для кращого звучання у мові перекладу). Існує думка, що прототипом героїні *Cersei* є давньогрецька чаклунка Цирцея, яка перетворювала чоловіків на свиней, а отже

варіанти перекладу цього оніма можуть бути різні, з-поміж яких перекладачка обирає дещо адаптувати слово до норм української мови.

Присутнє також змішане транскодування, яке передбачає поєднання транслітерації та транскрибування. Цей спосіб застосовується значно менше за транскрибування та транслітерування в чистому вигляді (5,1 % від загальної кількості транскодованих онімів). Прикладами змішаного транскодування є *Mance Rayder — Манс Рейдер*, *Petyr — Пітир* (в обох випадках транслітерування поєднується із транскрибуванням).

Далі за чисельністю варто вказати калькування, за допомогою якого було передано 44 оніма (14,7 %). Калькуванням називають спосіб перекладу, за якого для перекладу складних слів зазвичай обираються їхні перші за порядком еквіваленти у словнику. Калькування застосовується тоді, коли утворений еквівалент відповідає нормам цільової мови. Цей спосіб використовується перекладачкою досить часто через наявність у романі великої кількості багатокомпонентних імен та прізвиськ. Прикладами калькування є переклад таких власних назв: *Age of Heroes — Доба героїв*, *the Black Dread — Чорний Жах*, *Commander's Keep — Вежа командувача*, *King's Tower — Королівська вежа*, *Engines of War — Двигуни війни тощо.*

Часто калькування поєднується з іншими способами перекладу (напівкалькування). Розглянемо ці випадки нижче.

Найчастіше перекладачка поєднує калькування та транскодування для передачі титулів (14,7 %), наприклад, *Maegor the Cruel — Мейгор Лютий*; *Lord Renly — лорд Ренлі; Lann the Clever — Лан Розумник*. Для перекладу багатокомпонентного оніма *Great Sept of Baelor* (*Великий септ Бейлора*) також застосовано два способи одразу: транскодування та калькування.

Смисловий розвиток використовується також часто (6,3 %). Смисловий розвиток — це трансформація, яку перекладачка застосовує у разі неможливості застосувати прямий словниковий відповідник, адже це може призвести до втрати значення та емоційного забарвлення оніма. Приклади смислового розвитку: *Eel Alley — В'юнкий провулок*, *Green Fork — Зелений Зубець*, *Heartsbane — Серцезгуб.*

Контекстуальна заміна — це спосіб, що використовується перекладачкою для подолання перекладацьких труднощів, а саме обирається слово або словосполучення, яке не є прямим еквівалентом слова в оригіналі, але передає його значення з урахуванням норм і традицій мови перекладу. У досліджуваному романі стикаємося з кількома прикладами контекстуальної заміни (0,7 %), наприклад: *The Doom* — Руїна (слово «doom», як апелятив, означає «загибель, осудження, рок», але не має значення «руїна»), *Stone Head —*

Баняк (з англійської «Stone Head» можна перекласти буквально, але перекладачка обирає більш прийнятний відповідник «баняк» (кам'яний горщик).

Для передачі безеквівалентних лексичних одиниць, крім уже зазначених способів, перекладачка вдається до застосування інших трансформацій, зокрема використано субституцію (1,7 %), дещо меншою мірою вилучення (0,3 %), додавання (0,3 %) та пермутацію (0,6 % у поєднанні з іншими способами). Крім цього, використовуються також конкретизація та генералізація.

Субституція застосовується для передачі таких власних назв: *Fat Tom — Товстун Том*, *Field of Fire — Полум'яне поле*, *Lord of Ham — лорд Сальний*, *Boy King — Малолітній Король* (першу частину власної назви *Boy* (іменник) було замінено прикметником Малолітній) тощо. Перестановка при передачі онімів у розглянутому романі застосовується в поєднанні з іншими способами перекладу, зокрема з транскодуванням та калькуванням (*Aegon the Dragonlord — Ейгон Повелитель Драконів*, *Aemon the Dragonknight — Еймон Лицар-Дракон*). Прикладом додавання є переклад прізвиська *Knight of the Gate — лицар Кривавої брами* (у власній назві *Knight of the Gate* в оригіналі прикметник «кривавий» відсутній).

Виходячи з отриманих нами даних, можна зробити наступні висновки. У процесі перекладу досліджуваного твору українською мовою найбільш уживаним шляхом перекладу є транскодування (45,3 %). Транскрибування було використано частіше у порівнянні з іншими видами транскодування (29 %). Далі варто вказати такий спосіб, як калькування, за допомогою якого було перекладено 14,7 % усіх онімів, а також поєднання калькування і транскодування (14,7 %). Значно менш частотними виявилися смисловий розвиток (6,3 %) і вибір словникового відповідника (5,7 %), у той час як усі інші трансформації, способи та прийоми перекладу (вибір варіантного відповідника, вилучення, контекстуальна заміна, субституція та різні поєднання вже зазначених методів) у межах зробленої нами вибірки були використані доволі рідко.

Перспектива цього дослідження вбачається у більш детальному вивченні специфіки англо-українського перекладу онімів на матеріалі творів жанру фентезі, оскільки вивчення особливостей передачі цих лексичних одиниць належить до перспективних напрямків перекладознавства й потребує ґрунтовних, комплексних студій.

Література

***1**. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. Вісник Національної академії наук України. 2008. № 5. С. 54–60. **2**. Глюдзик Ю. В. Лінгвокультурологічні*

особливості поетонімії К. С. Льюїса "The Chronicles of Narnia": автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови». Львів, 2015. 18 с. ***3****. Зубко А. М. Українська ономастика: здобутки та проблеми. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2007. № 15. С. 262–281.* ***4****. Кам'янець В. М. Структурні, семантичні та функціональні особливості ВН сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвиськ та псевдонімів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2001. 18 с.* ***5****. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе. Филологические науки: науч. докл. высш. шк., 1986. № 4. С. 34–40.* ***6****. Фадєєва О. В. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Сучасні тенденції розвитку мов. 2004. Вип. 1. С. 337–342. 7. Widiyantari Y. Proper Names in Sherlock Holmes' Novel "The Sign of Four" into Its Indonesian Translation. 1st English Language and Literature International Conference. Vol. 1, 2017. P. 394–397.*

УДК 811.111:811.161.2]'253:791.22

ПЕРЕДАЧА РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ КІНОФІЛЬМІВ

Падалка В. В., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню особливостей передачі реалій у перекладі художніх кінофільмів. Особливу увагу приділено прийомам та стратегіям відтворення реалій у перекладі кінофільмів англійською та українською мовами. Зроблено висновок, що прийом транскрибування узгоджується з глобальною стратегією очуження перекладу, а введення неологізмів, приблизний та контекстуальний переклад — одомашнення.

Ключові слова: *переклад кінофільмів, перекладацькі труднощі, перекладність, реалія, стратегія одомашнення, стратегія очуження.*

Padalka V. V., Kalnychenko O. A. Realia rendering in feature film translation. *The article is dedicated to the study of the peculiarities of the realia rendering in feature film translation. Special attention was given to the methods and strategies of realia rendering in the film translations into English and Ukrainian. It is concluded that the method of transcription is consistent with the foreignizing strategy, while the method of creating a new word, approximate and contextual translation are consistent with the domesticating strategy.*

Key words: *domesticating strategy, film translation, foreignizing strategy, realia, translatability, translation difficulties.*

Поняття реалії та її передача у перекладі є сучасною проблемою, якою цікавляться перекладознавці та перекладачі-практики з усього світу, оскільки реалії створюють певні труднощі для розуміння тексту та відтворення у перекладі. Сьогодні існує великий попит на кінопереклад, що зумовлюється стрімким розвитком кінематографу за останні десятиліття. Перекладачі кінотекстів щодня стикаються з безліччю перекладацьких труднощів, і проблема передачі реалій є однією з них. Саме ці фактори обумовили актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження виступають реалії в англійських та українських кінофільмах. Предмет дослідження становить передача реалій на українську та англійську мову.

Метою дослідження є перекладацький аналіз способів та особливостей відтворення реалій у перекладах англійських та українських художніх кінофільмів. **Матеріалом** для дослідження стали п'ятнадцять кінофільмів таїхні переклади, з яких методом загальної вибірки лексичного матеріалу було обрано 165 реалій для аналізу.

Реалії — це слова та словосполучення, що позначають об'єкти, які є характерними для життя одного народу і чужими іншому. До реалій відносяться слова, пов'язані з побутом, культурою, соціальним та історичним розвитком народу. Отже, реалії виступають носіями національного та/або історичного колориту. Це пояснює той факт, що вони не мають точних відповідників у інших мовах та через це вимагають особливого підходу під час перекладу [1, с. 47].

Взагалі переклад реалій є досить умовним поняттям, бо реалія, як правило, неперекладна у самій своїй суті і зазвичай не передається шляхом перекладу [1, с. 79].

Існують дві основні проблеми при передачі реалій у перекладі: 1) відсутність у мові перекладу еквіваленту через те, що відсутній сам об'єкт, який позначається реалією; 2) необхідність передати колорит (конотацію) разом з предметним значенням (семантикою) [1, с. 80].

За Влаховим і Флоріним прийоми передачі реалій у перекладі можна звести до двох основних: перекладу в широкому сенсі слова і транскрипції. Транскрипція представляє собою передачу звуків іншомовного слова за допомогою графічних засобів (букв) мови перекладу. Вважається, що при вдалому транскрибуванні перекладач може подолати обидві труднощі — передати і смисловий зміст реалії, і її колорит, в той час коли неправильно зроблений вибір прийому передачі реалії може серйозно ускладнити розуміння тексту для читача [1, с. 87–88].

Вдалими прикладами транскрибування можна вважати передачу наступних реалій з «Harry Potter and the Philosopher's Stone» («Гаррі Поттер та філософський камінь») [3; 8]: «Muggle» — «магл», «Quaffle» — «Квоффл», «Bludger» — «Бладжер». Використання транскрипції у фільмах про магію є доречним, оскільки воно сприяє збереженню «магічного» колориту і зовсім не заважає сприйняттю загального сенсу фільму. У кінофільмі «Pulp Fiction» («Кримінальне чтиво») [4; 10] за допомогою транскрипції було передано всі назви закладів харчування: «Wendy's» — «Уендіс», «Jack-in-the-Box» — «Джек-ін-зе-бокс», «Jackrabbit Slim's» — «Джекребіт Слімс», що допомогло зберегти певний американський колорит. У перекладі кінофільму «Тіні забутих предків» («Wild Horses of Fire») [7; 12] за допомогою транскрипції було передано слово «бескид», що позначає гору, скелю у Карпатах. У репліці «Чому ти ся бай не жениш, високий Бескиде?» використано художній прийом уособлення: бескид наділяють властивостями живих істот, у нього питають, чому він не жениться, як у людини. У такому випадку транскрипція є цілком виправданою, вона має вигляд ім'я, завдяки їй можна вважати, що колорит збережено: «Why don't you get married, Tall Beskide?» За допомогою транскрипції також передано «Майдан» у кінофільмі «Зима у вогні: Боротьба України за свободу» («Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom») [15]. Оскільки це слово стало назвою акцій протесту в Україні, немає сенсу перекладати власну назву: «Ти думав, шо це так просто, прийдемо на Майдан» — «You thought it would be easy, just go to Maidan».

Переклад реалії як прийом передачі застосовується в тих випадках, коли транскрипція є неможливою або небажаною з певних причин [1, с. 88].

Введення неологізму є найбільш придатним (після транскрипції) шляхом збереження змісту і колориту реалії. До неологізмів відносяться кальки (запозичення шляхом буквального перекладу слова або обороту), напівкальки (часткові запозичення, що складаються частково зі свого власного матеріалу та матеріалу іншомовного слова), освоєння (надання іншомовній реалії образу рідного слова з урахуванням іншомовного матеріалу) та семантичний неологізм (умовно нове слово або словосполучення, яке вигадав перекладач, для того щоб передати зміст реалії) [1, с. 88–89].

Цікавим є наступний приклад з кінофільму «The Wolf of Wall Street» («Вовк з Волл-стріт») [2; 14]. Власна назва «Quotron», що представляє собою назву компанії з Лос-Анджелеса, яка в 1960 році стала першою компанією в галузі фінансових даних, яка доставила котирування фондового ринку на електронний екран, а не на дру-

ковану стрічку [11], стала загальною назвою та почала використовуватися для позначення машин, які випускалися під цією торговою маркою: «Where are your quotrons?». Це приклад епоніму. При передачі цієї реалії перекладач вирішив зберегти оригінальну назву та використав прийом введення неологізму: «Де у вас квотрони?» (освоєння).

Шляхом приблизного перекладу зазвичай вдається передати предметний зміст реалії, проте колорит майже завжди втрачається, тому що здійснюється заміна конотативного елементу нейтральним за стилем словом або словосполученням. До приблизного перекладу відносять принцип родо-видової заміни (передача змісту реалії одиницею з більш широким значенням, тобто підставлення родового поняття замість видового); функціональний аналог (при цьому прийомі можна одну гру/музичний інструмент, що незнайомі читачеві перекладу, замінити іншими, знайомими або не забарвленими у національні кольори мови перекладу, аби аналог дійсно представляв функціональну заміну реалії, що перекладається); опис, пояснення, тлумачення (передана транскрипцією реалія пояснюється). Приблизний переклад не передає зміст відповідної одиниці у повній мірі, а про національний та історичний колорит читач може лише здогадуватись [1, с. 90–92].

Розглянемо приклад з кінофільму «Once Upon a Time... in Hollywood» («Одного разу в Голлівуді») [5; 9]. Для англійського терміну «bronco buster» не існує еквіваленту в українській мові, та якщо його транслітерувати сенс не буде зрозуміло, тому перекладач вдався до приблизного перекладу, та описав цю реалію як «дядька, що об'їжджає мустангів».

При контекстуальному перекладі контекст стає домінуючим фактором при перекладі. Характерною є відсутність будь-яких відповідностей слова, що перекладається (нульовий переклад). Зміст реалії передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту [1, с. 92–93].

Прикладом може слугувати передача реалій у перекладі кінофільму «The Secret Life of Walter Mitty» («Таємне життя Волтера Мітті») [6; 13]. У 70-ті роки минулого століття в США були популярними так звані «jelly-man toys», які представляли собою гумові фігурки, які можна було розтягувати. Оскільки в Україні не було популярності на такі іграшки та не існує усталеної назви, перекладач вирішив піти шляхом контекстуального перекладу та взагалі опустити цю реалію: «This is a place of business, not a place of jelly-man toys!» — «Це робота, а не розважальний майданчик, на якому діти граються!». Як ми можемо бачити, загальний сенс зберігся, проте колорит було втрачено.

«Stretch Armstrong» є однією з найпопулярніших іграшок цієї серії. Вона має вигляд мускулистого блондина. Глядач може побачити цю іграшку на екрані, тому влучним був контекстуальний переклад «Качок Армстронг».

Висновки. Отже, передача реалій у перекладі художніх кінофільмів пов'язана з рядом перекладацьких труднощів. При вдалому транскрибуванні можна зберегти і зміст реалії, і її колорит, проте на практиці не завжди можливо і доречно використовувати транскрипцію. При контекстуальному та приблизному перекладі на виході перекладач отримує нейтральний, досить безбарвний текст, у якому реалія зникає, проте зберігається адекватність перекладу. Оскільки в кіно, крім звукового ряду, діє ще візуальний, то в аудіовізуальному перекладі значно частіше зустрічається контекстуальний переклад, а контекстом виступає сама картинка.

Перспективу подальших розвідок ми бачимо у дослідженні передачі реалій в різних кіножанрах.

Література

1*. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.*

Фільмографія

2*. Вовк з Волл Стріт. 2013. URL: https://uakino.club/filmi/genre_comedy/36-vovk-z- voll-strt.html (дата звернення: 15.09.2021).* ***3****. Гаррі Поттер та філософський камінь. URL: http://moviestape.net/katalog_filmiv/prygody/522-garri-potter-ta-filosofskyj- kamin.html (дата звернення: 15.09.2021).* ***4****. Кримінальне чтиво. URL: http://moviestape.net/katalog_filmiv/kryminal/97-krymnalne-chtyvo.html (дата звернення: 15.09.2021).* ***5****. Одного разу в Голівуді. 2019. URL: https://kinoukr.com/3831-odnogo-razu-v-gollivudi.html (дата звернення: 15.09.2021).* ***6.*** *Таємне життя Вольтера Міммі. URL: http://moviestape.net/katalog_filmiv/drama/6027-tayemne-zhittya-voltera-mtt.html (дата звернення: 15.09.2021).* ***7****. Тіні забутих предків. Діалоги. URL: https://dovzhenkocentre.org/wp-content/uploads/2021/06/Montazhnyy-lyst-_Tini-zabutyh-predkiv_-dialohy-ukr.mova.pdf (дата звернення: 15.09.2021).* ***8****. Harry Potter and the Philosopher's Stone. Transcript. URL: https://warnerbros.fandom.com/wiki/Harry_Potter_and_the_Philosopher %27s_ Stone/Transcript (дата звернення: 15.09.2021).* ***9****. Once Upon a Time in Hollywood. Transcript. 2019. URL: https://scrapsfromtheloft.com/movies/once-upon-a-time-in- hollywood-script/ (дата звернення: 15.09.2021).* ***10****. Pulp Fiction. URL: https://stephenfollows.com/resource-docs/scripts/Pulp_Fiction.pdf (датазвернення: 15.09.2021).* ***11****. Quotron. URL: https://en.wikipedia.org/*

wiki/Quotron (дата звернення: 15.09.2021). 12. Shadows of Forgotten Ancestors. 1965. URL: https://sovietmoviesonline.com/melodrama/teni-zabyty-predkov (дата звернення: 15.09.2021). ***13.*** *The Secret Life of Walter Mitty. URL: https://www.dailyscript.com/scripts/Secret_Life_of_Walter_MItty,The.pdf(дата звернення: 15.09.2021).* ***14****. The Wolf of Wall Street. Movie script. URL: https://www.scripts.com/script/the_wolf_of_wall_street_44 (дата звернення: 15.09.2021).* ***15.*** *Winter on Fire: Ukraine's Fight for Freedom URL: https://www.netflix.com/title/80031666 (дата звернення: 15.09.2021).*

УДК 811.111'373.46'23'253

ЗАЛЕЖНІСТЬ СПОСОБУ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ВІД СТРУКТУРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Панова І. К., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

За результатами розподілу 300 англомовних термінів у галузі психології спілкування та психології особистості за структурно-семантичною ознакою було встановлено, що найчисельнішу групу складають прості похідні терміни (34 %), далі йдуть складені терміни (30 %), прості непохідні (29 %) та складні (7 %). Серед похідних термінів 5 % складають префіксальні, 88 % суфіксальні і 7 % префіксально-суфіксальні. Прості непохідні терміни та прості похідні терміни перекладалися переважно за допомогою словникового відповідника (20 % та 24 % відповідно), у групі складних термінів переважав спосіб адаптивного транскодування (42 %) та в групі складених термінів домінуючим був спосіб синтаксичного уподібнення — калькування на рівні слів (60 %).

Ключові слова: *англомовний термін, галузь психології спілкування та психології особистості, простий термін, складений термін, складний термін, спосіб перекладу, структура терміну.*

Panova I. K., Kovalchuk N. M. Correlation between the translation method and the structure of the English terminology in the field of communication psychology and personality psychology. *According to the results of distribution of 300 English terms in the field of communication psychology and personality psychology on the structural and semantic basis, it was found that the largest group consists of simple derivative terms (34 %), followed by*

compound terms (30 %), simple non-derivatives (29 %) and complex ones (7 %). Among the derivative terms 5 % are prefixal, 88 % suffixal and 7 % prefixal-suffixal ones. Simple non-derivative terms and simple derivative terms were translated mainly with the help of a dictionary equivalent (20 % and 24 %, respectively), in the group of complex terms the method of adaptive transcoding prevailed (42 %) and in the group of compound terms the method of syntactic similarity — loan translation at the word level (60 %).

Key words*: communication psychology and personality psychology, complex term, compound term, English term, simple term, term structure, translation method.*

Серед усіх видів перекладу саме галузевий переклад посідає надзвичайно важливе місце, оскільки це пов'язано з професіоналізмом та обізнаністю фахівців у галузі, з якою вони працюють, що слугує підґрунтям для створення якісного вихідного тексту. Галузевий переклад зазвичай розуміється як переклад у певній науковій або технічній сфері, а отже цим зумовлений великий обсяг термінології, що є основним інформаційним джерелом наукових текстів. На ринку праці попит на переклад наукової психологічної літератури відзначається динамічним ростом. Для того, щоб детальніше розглянути особливості, проблематику та тенденції, що виникають при перекладі психологічної термінології, і було проведено дане дослідження. Усі вище зазначені фактори обумовили актуальність нашої роботи.

Об'єктом дослідження є переклад українською мовою англомовної термінології у галузі психології спілкування та психології особистості, а **предметом** — вивчення співвідношення різноструктурної англомовної термінології у галузі психології спілкування та психології особистості та способів її перекладу.

Метою дослідження було встановлення згаданого співвідношення англомовної термінології у галузі психології спілкування та психології особистості за структурою та визначення застосованих способів перекладу.

Для досягнення згаданої мети необхідно було розв'язати такі завдання: відібрати англомовні терміни у галузі психології спілкування та психології особистості; проаналізувати їх співвідношення за структурою; встановити способи перекладу, сформулювати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження послужили 300 англомовних термінів у галузі психології спілкування та психології особистості, відібраних з оригінального англомовного джерела [5, 6] та їх відповідники українською мовою.

Методи дослідження включали: метод інформаційного пошуку; метод порівняння текстів оригіналу та перекладу; метод суцільної вибірки; метод кількісного аналізу; метод структурно-семантичного аналізу.

На першому етапі дослідження всі обрані для аналізу англомовні терміни були розподілені за структурними ознаками на чотири групи: прості непохідні, прості похідні, складні та складені. Наочно питому вагу розподілення термінів з вибірки у відсотках ми бачимо на діаграмі (див. рис. 1)

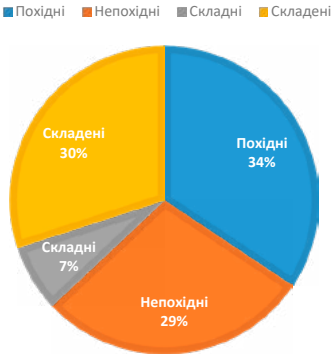

Рис. 1. Відсоткове співвідношення вибірки термінів за структурою

Далі наведена частотність застосування способів перекладу, використаних для передачі значення термінів згідно їх структурному розподілу.

Прості непохідні терміни складають 29 % від усіх термінів з вибірки. При їх перекладі найбільш вживаним виявився спосіб пошуку словникового відповідника — 42 % (*behavior* — поведінка), потім іде калькування на рівні морфем — 15 % (*constancy* — константність), вибір варіантного відповідника — 12 % (*individual* — людина), адаптивне транскодування — 11 % (*dysthymia* — дистимія), транслітерування — 10 % (*ego* — его), транскрибування — 8 % (*agraphia* — аграфія), змішане транскодування 2 % (*apathy* — апатія).

Прості похідні терміни, що складають 34 % від всієї вибірки було розподіллено на префіксальні, суфіксальні та префіксально-суфіксальні.

Прості похідні префіксальні терміни складають 5 % від усіх похідних термінів, тобто це ті терміни, що створюються за допомогою додання префіксу, який стоїть перед коренем слова. Для їх перекладу однаково часто використовувалися спосіб пошуку словникового відповідника — 40 % (*display* — відображення) та адаптивне транско-

дування — 40 % (*hypermnesia* — гіпермнезія). Меншість — 20 % було перекладено за допомогою калькування на рівні морфем (*indifference* — індиферентність).

Прості похідні суфіксальні терміни складають 88 % від усіх простих похідних термінів. Прості похідні суфіксальні терміни створюються за допомогою додавання суфіксу до кореня. Для їх перекладу було застосовані такі перекладацькі прийоми: пошук словникового відповідника — 46 % (*alienation* — відчуження), калькування (на рівні морфем) — 33 % (*character* — характер), адаптивне транскодування — 10 % (*aggression* — агресія), вибір варіантного відповідника — 5 % (*communication* — спілкування), транскрибування — 3 % (*negativism* — негативізм) та змішане транскодування — 3 % (*authoritarianism* — авторитаризм).

Прості похідні префіксально-суфіксальні терміни складають 7 % від усіх простих похідних термінів. Прості похідні префіксально-суфіксальні терміни утворюються за допомогою одночасного додавання і префіксу і суфіксу до кореня слова. Для їх перекладу застосовувались такі перекладацькі прийоми: спосіб калькування (на рівні морфем) — 86 % (*anticipation* — антиципація), пошук словникового відповідника — 14 % (*reliability* — достовірність).

Далі розглянемо результати частотності використання різних перекладацьких прийомів для перекладу складних термінів, що становлять 7 % із всієї вибірки. Складний термін — це термін (слово), що складається з декількох основ. Для перекладу таких термінів було застосовано наступні перекладацькі прийоми: адаптивне транскодування — 42 % (*psychosomatics* — психосоматика), калькування (на рівні морфем) — 30 % (*antosuggestion* — антосугестія), пошук словникового відповідника — 14 % (*superconscious* — надсвідомість), транскрибування — 9 % (*agoraphobia* — агорафобія) та транслітерування — 5 % (*dipsomania* — дипсоманія).

Складені терміни становлять 30 % від всієї вибірки. Складені терміни — це ті, що складаються з двох чи більше слів. Для їх перекладу було застосовано наступні перекладацькі прийоми: синтаксичне уподібнення (калькування на рівні слів) — 60 % (*adaptive structuration* — адаптаційне структурування), пошук словникового відповідника — 20 % (*flow of communication* — потік спілкування), перестановка слів — 10 % (*speech codes theory* — теорія кодів мовлення), конкретизація — 6 % (*communication scholar* — вчений-комунікатор), додавання 2 % (*attitudinal defenses* — устої в головах) та модуляція 2 % (*latitude of no commitment* — без жодних зобов'язань).

Також наочно результати частотності використання зазначених перекладацьких прийомів ми можемо побачити в таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати аналізу частотності вживання способів перекладу термінів у галузях психології спілкування та психології особистості

СПОСІБ ПЕРЕКЛАДУ	Прості терміни				Складні терміни	Складені терміни	Загальне відсоткове співвідношення
	Непохідні	Похідні					
		Префіксальні	Суфіксальні	Префіксально-суфіксальні			
Пошук словникового відповідника	38	2	42	1	3	17	35 %
Калькування	13	1	30	6	6	-	17 %
Вибір варіантного відповідника	10	-	7	-	-	-	6 %
Адаптивне транскодування	9	2	8	-	8	-	9 %
Транслітерування	8	-	-	-	1	-	3 %
Транскрибування	6	-	5	-	2	-	4 %
Змішане транскодування	1	-	1	-	-	-	1 %
Синтаксичне уподібнення	-	-	-	-	-	61	20 %
Перестановка слів	-	-	-	-	-	9	3 %
Конкретизація	-	-	-	-	-	2	1 %
Додавання	-	-	-	-	-	1	0,5 %
Модуляція	-	-	-	-	-	1	0,5 %

Отже, аналізуючи перекладацькі прийоми для передачі значення англомовних термінів у галузі психології спілкування та психології особистості, попередньо можемо зазначити, що при перекладі усіх простих (похідних і непохідних) термінів переважало застосування такого прийому як пошук словникового відповідника — 44 %. При перекладі складних термінів переважав прийом адаптивного транскодування — 39 %. При перекладі складених термінів переважало використання такої трансформації як синтаксичне уподібнення (калькування на рівні слів) — 67 %.

Висновки. Попередньо аналізуючи перекладацькі прийоми для передачі значення англомовних термінів у галузі психології спілкування та психології особистості, можемо зазначити, що при перекладі усіх простих (похідних і непохідних) термінів переважало застосування такого прийому як пошук словникового відповідника — 44 %. При перекладі складних термінів переважав прийом адаптивного транскодування — 39 %. При перекладі складених термінів переважало використання такої трансформації як синтаксичне уподібнення (калькування на рівні слів) — 67 %.

При перекладі усіх термінів з вибірки у галузі психології спілкування та психології особистості переважає прийом пошуку словникового відповідника, на друге місце виходить прийом синтаксичного уподібнення (калькування на рівні слів) та третє місце посідає калькування (на рівні морфем).

Одержані дані можуть бути використані для більш детальних розвідок ймовірної залежності способу перекладу від структури терміну в мові оригіналу, що є **перспективою** подальших досліджень.

Література

***1**. Колесник А. О. Загальні труднощі перекладу префіксальних, суфіксальних та складних термінів у науковій літературі. Вінниця : Нова Книга, 2011. 760 с. **2**. Савицька Л. В., Тарасенко С. Є. Особливості перекладу англійських академічних термінів українською мовою. Лінгвістичні дослідження. 2018. Вип. 49. С. 59–66. **3**. Фурт Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. Вип. 17. С. 272–281. **4**. Цвіркун А. С. Лінгвістичні та перекладацькі особливості термінів у науково-технічних текстах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2017. Вип. 31. С. 165–167. **5**. Griffin E. A first look at communication theory. New York : McGraw-Hill, 2012. 563 p. **6**. Oxford Dictionary of Psychology. New York: Oxford University Press Inc., 2009. 896 p.*

УДК 811.111

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНУВАННЯ АНГЛОМОВНОЮ ДИСКУРСИВНОЮ ОСОБИСТІСТЮ

Пасталака С. М., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра загального та прикладного мовознавства)

Статтю присвячено аналізу специфіки реалізації стратегії переконування / персуазивності конкретною англомовною дискурсивною особистістю — головним героєм серіалу Sherlock («Шерлок»). Дослідження проведено з опорою на розуміння стратегії як дискурсної сутності та трактування стратегії персуазивності як такої, що охоплює два типи — раціональну та емоційну аргументацію. З урахуванням контекстних чинників виявлено вербальні особливості реалізації аргументем та емотем; доведено, що досліджувана дискурсивна особистість послуговується аргументемами набагато частіше, ніж емотемами.

Ключові слова: *дискурсивна особистість, дискурсивна стратегія, персуазивна стратегія, раціональна / емоційна аргументація.*

Pastalaka S.M., Frolova I.Ye. Specifics of realizing persuasive strategy by an English-speaking discursive personality. *The article focuses on the analysis of the specific features of persuasive strategy realization by a concrete English-speaking discourse personality — the hero of the TV series Sherlock. The study is based on understanding the strategy as a discursive phenomenon and the persuasive strategy as the one falling into two types: rational and emotional argumentation. Proceeding from the analysis of contextual factors, the specific linguistic features of realizing argumentemes and emotemes have been established; the fact that the discursive personality under study uses argumetemes far more often than emotemes has been proved.*

Key words: *discursive personality, discourse strategy, persuasive strategy, rational / emotional argumentation.*

Для сучасної лінгвістики характерним є розуміння мовленнєвої взаємодії як розумово-комунікативної діяльності учасників — дискурсивних особистостей, представників певної лінгвокультури. Для досягнення своїх цілей ці учасники послуговуються різноманітними стратегіями, у тому числі стратегією переконування. У лінгвістичних розвідках аналізу піддані як зразки реального мовлення, так і фрагменти літературних та кінотворів, герої яких також постають як дискурсивні особистості.

Усе вищезазначене обумовлює **актуальність** нашого дослідження: нагальну потребу аналізу того, які типи переконування виявляються найбільш доречними та ефективними у ході реалізації стратегії персуазивності конкретною англомовною дискурсивною особистістю.

Метою дослідження є встановлення функціональних характеристик емотем і аргументем, а також задіяних під час реалізації стратегії маркерів персуазивності у фрагментах ігрового кіно.

У роботі **об'єктом** аналізу виступають емотеми та аргументеми, виявлені у процесі комунікації у ході реалізації стратегії переконування англомовною дискурсивною особистістю.

Предметом дослідження є функціональні характеристики емотем та аргументем, їх продуктивність під час використання у різних типах стратегії переконування.

Згідно із метою нашого дослідження було зібрано **матеріал** — усі сезони телесеріалу *Sherlock* («Шерлок») та скрипти обраних епізодів, розміщених у мережі Інтернет [7].

Вербалізована розумово-комунікативна взаємодія сьогодні позначається терміном «дискурс». За визначенням відомого вченого Т. ван Дейка, **дискурс** постає як комунікативна подія, що містить у собі різні сфери діяльності особистості [5, с. 58]. Власне, ***кінодискурс***, фрагменти якого ми розглядаємо у нашому дослідженні, цікавий тим, що охоплює сукупність вербальних та невербальних компонентів комунікації. Саме це дозволяє мовознавцям використовувати його у своїх розвідках, адже кінодискурс характеризується завершеністю та зв'язністю, на відміну від фрагментів реального комунікативного акту [1]. Також зробити аналіз простішим допомагає *кіносценарій* (кіноскрипт), що, поєднує вербальні, невербальні та кінематографічні дії, при цьому враховуються соціальні та культурні чинники, характерні для певного твору [1].

Під ***дискурсивною стратегією*** розуміємо набір вірно підібраних мовних та позамовних комунікативних компонентів для реалізації мети мовця [4, с.22]. Зокрема, ***стратегія персуазивності*** націлена те, щоб реципієнт після комунікативного акту втілив заплановані адресантом дії. Мовець може наводити приклади, аргументи, благати чи погрожувати — головне переконати адресата. У нашій розвідці поділяємо думку вчених теорії аргументації і вирізняємо дві основні конкретні стратегії персуазивності: *стратегія суб'єктивного* та *стратегія об'єктивного аргументування* [2, с.6]. Так, у ході реалізації першої стратегії мовець намагається звернутися до емоційно-психологічного стану співрозмовника. При цьому перший використовує ***емотеми***, які не потребують доведення, вони вже є певними «тригерами» для реципієнта, однак комунікант має добре знати свого

адресата, щоб розуміти які саме емотеми будуть найбільш ефективними у реалізації мети. Також варто зазначити, що у рамках такого типу аргументації, адресант може використовувати усі типи речень за метою висловлювання: *розповідні, питальні, спонукальні* та *окличні*. Під час реалізації стратегії об'єктивного аргументування мовець послуговується аргументемами — висловлення, які завдяки апеляції до раціональної сфери реципієнта допомагають переконати реципієнта. У нашому дослідженні ми виокремлюємо декілька типів такої ***аргументації***:

— *аргументація з опорою на факти* (пряма аргументація, незаперечні факти, мовець легко доходить висновку);
— *аргументація з опорою на докази* (залучення речових доказів як от знаряддя вбивства, сліди боротьби, відбитки пальців та інше; інтерпретація доказів і припущення);
— *аргументація з опорою на здоровий глузд* (припущення зі сторони мовця, але реципієнт ніби сам себе переконує завдяки здоровому глузду);
— *аргументація з опорою на логічне мислення* (імпліцитні висловлення логічно «підводять» адресата до потрібного висновку) [3, с. 30].

Тепер виникає потреба більш детально розглянути поняття дискурсивної особистості, яка задіяна у процесі реалізації дискурсивної стратегії персуазивності. Коли комунікант відтворює певне повідомлення, яке хоче донести до свого реципієнта і досягти при цьому комунікативної мети, він створює дискурс (письмовий\усний, неперервний\закінчений) і несе відповідальність за зміст цього повідомлення. Такий індивід-носій мови є **дискурсивною особистістю** [6, с. 3–4]. Мовознавці зазначають, що при цьому особистість може проявити себе завдяки дискурсивному оточенню, представленому комунікативними партнерами, з якими вона вступає у комунікативний акт протягом усього життя. Однак, слід розуміти, що кіногерой виступає перед глядачами як змодельована дискурсивна особистість, тоді як дискурсивна особистість у реальному житті належить до культури та соціуму.

Розглянемо, як емотеми та аргументеми реалізуються у фрагментах відібраного нами матеріалу, тобто у мовленні англомовної дискурсивної особистості — головного героя дослідженого серіалу.

Як вже було зазначено раніше, у нашому дослідженні поділяємо раціональну аргументацію на *аргументацію з опорою на факти, з опорою на докази, з опорою на здоровий глузд* та на *логічне мислення*. З першими двома типами додаткових пояснень не потрібно, адже

вже існують незаперечні факти, детектив сам доходить висновку і реципієнт не може з ним не погодитися. Тому зупинимося більш детально на останніх двох.

У поданому нижче прикладі детектив Голмз має намір вплинути на свого реципієнта через здоровий глузд, описує ситуацію саме так, щоб нападник у тунелі передумав стріляти:

SHERLOCK

Well, these walls have a radius of curvature of nearly four meters. If you miss then the bullet will ricochet. Who knows where? You could hit anyone. The bullet could bounce around the tunnel and hit you.

Детектив не просто виграє час для полонених друзів, але і сам підбирається ближче до злодійки. Керуючись здоровим глуздом, жінка передумала стріляти, і Шерлок з Уатсоном втекли. Голмз використав непряму форма спонукання (*You don't need to shoot — it is dangerous for you)*.

У іншому фрагменті кінотвору фіксуємо, як мовець звертається до логічного мислення адресата. З огляду тіла самовбивці на місці злочину Шерлок робить логічний умовивід, що у свою чергу змушує поліцію — реципієнтів — замислитися, чи вірний вирок винесли вони з самого початку:

SHERLOCK

No notes. No prior sign. Each of them in a strange location that means nothing to them where they've never gone before... That's not how I'd kill myself.

Тут детектив наводить Лестрейду приклади того, через які сигнали слід сприймати справу про нібито три випадкові самогубства як серію саме навмисних вбивств. Він хоче, аби слідчий сам це зрозумів. Тому Голмз не стверджує прямо, що це вбивство, а вживає імпліцитні висловлювання, логічним висновком з яких є таке твердження (*That's not how I'd kill myself — he did not kill himself*).

Також у репліках нашого кіногероя нерідко можна зустріти і емотеми. Так, у одному з епізодів Шерлок та Уатсон посварилися, однак приватний детектив все ж хоче поїхати на нову справу зі своїм напарником:

SHERLOCK (CONT'D)

Lestrade. I am summoned. Coming?

JOHN

If you want me to.

SHERLOCK

(brightening)

Of course! I'm lost without my blogger!

З самого початку Шерлок використовує емотему-*питальне речення (Coming?)* тим самим запрошує доктора приєднатися до справи. Це впливає на емоційний стан Джона, адже таке запрошення передбачає потребу Голмса у допомозі від товариша, а отже фактично є імпліцитною позитивною оцінкою здібностей доктора. Після цього Уатсон вагається, і детектив додає стверджувально-оцінне речення, підкреслює важливість присутності доктора на місці злочину *(I'm lost without my blogger! — I need your help. It is important for me)*. Шерлок висловлює почуття поваги до професійних здібностей друга, і тим самим впливає на почуття свого реципієнта, оскільки такі репліки та зізнання не характерні для небагатослівного Голмса.

У ході кількісного аналізу ілюстративних прикладів, ми дійшли висновку, що аргументеми (62 %) переважають над емотемами (38 %). Це засвідчує, що досліджена дискурсивна особистість під час реалізації персуазивної стратегії надає перевагу аргументації із впливом на раціональну сферу адресата.

Література

1. *Бодрова А. А. Конструирование гендера в кинотексте: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Нижний Новгород, 2009. 24 с.* ***2***. *Борисова С.С. Персуазивные стартегии в аналитических жанрах медиатекста (на материале немецкого языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд..докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Воронеж, 2016. 22 с.* ***3.*** *Брюшкин В.Н. Критичнеское мышление и аргументация // Критическое мышление, логика, аргументация. Калининград: Изд-во КГУ, 2003. С. 29-34.* ***4***. *Голоднов А.В. Персуазивность как универсальная стратегия текстообразования в риторическом метадискурсе. автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2011. 43 с.* ***5***. *Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.* ***6***. *Плотникова С.Н. Языковое, дискурсивное и комумникативное пространство // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Сер. Филология: Язык. Культура. Коммуникация. Иркутск: ИГЛУ, 2008. №1. С. 131–136.* ***7***. *Sherlock. Series. URL: https://www.bbc.co.uk/writersroom/scripts/sherlock (date of reference: 22.12.2020).*

УДК 811.111'255

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ КАЗОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Пенья К., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено аналізу англо-українського перекладу казок, зокрема виявленню використаних перекладачем стратегій та співвіднесених із ними трансформацій. Доволі очевидним результатом виявилося кількісне домінування стратегії одомашнення, мета використання якої обумовлена бажанням перекладача наблизити текст перекладу до адресата — україномовного читача-дитини. Ця стратегія реалізується за допомогою широкого спектру лексичних, граматичних та комплексних трансформацій. Стратегія очуження має незначну продуктивність й застосовується задля збереження національно-мовного колориту оригінальної казки. Ця стратегія спирається на реалізацію лише однієї трансформації — транскодування.

Ключові слова: *англо-українській переклад, казка, продуктивність, стратегія, трансформація.*

K. Penia., Frolova I. Ye. Strategies of translating English fairy-tales into Ukrainian. *The study focuses on English–Ukrainian translation of fairy-tales, in particular, the strategies employed by the translator and the transformations that correlate with these strategies. A quite evident result was the dominant position of domestication strategy which manifests the translator's desire to bring the text of translation closer to the addressee — the Ukrainian reader-child. This strategy is implemented by a wide range of lexical, grammatical and complex transformations. The foreignization strategy is much less productive, it is aimed at preserving the national language specifics of the original text. This strategy involves the use of just one transformation — transcoding.*

Key words: *English-Ukrainian translation, fairy-tale, productivity, strategy, transformation.*

З самого початку розвитку перекладознавства як науки, її об'єктом виступає художній переклад. Не дивно, що, навіть через великий проміжок часу та значні досягнення в галузі перекладу, досі особливе місце в перекладознавстві займає вивчення дитячої літератури, оскільки саме ця література складає основу світогляду та світосприйняття, а також володіє чи не найбагатшим лінгвокультурним

арсеналом. Але через великий обсяг творів цього жанру та їхнє розмаїття, низка проблем у цій царині ще очікують на своє висвітлення. Наше дослідження саме й спрямоване на заповнення однієї з прогалин, що існують сьогодні.

Актуальність дослідження визначена нагальною потребою виявлення тенденцій застосування перекладацьких стратегій та трансформацій у перекладі такого важливого жанру дитячої літератури як казка.

Об'єктом у нашому дослідженні слугувала дитяча література, а саме — англомовна казка та її переклад українською.

Без сумніву, казка є важливою складовою для розвитку дитини в різних лінгвокультурах. Беручи до уваги той факт, що тексти оригіналу та перекладу казок належать до різних лінгвокультур, а тому можуть мати відмінні характерні риси, **предметом** аналізу стали стратегії перекладу англійських казок українською мовою.

Метою дослідження стало виявлення стратегій перекладу англійських казок українською мовою та співвіднесених з цими стратегіями перекладацьких трансформацій.

Матеріалом дослідження були автентичні англомовні казки *The Fish* and *the Ring*, *Childe Rowland*, *Cap O' Rushes* [4], та їхні переклади українською мовою Л.М. Ліщинської: «Риба і Перстень», «Юний Роланд», «Очеретяна Шапка» [2]. Обсяг текстів оригіналу склав 15 стандартних сторінок, а обсяг текстів перекладів — 11 стандартних сторінок. Одиницями аналізу виступають висловлення, в яких було зафіксовано стратегічно зумовлені трансформації — 340 одиниць у текстах перекладу.

Методи, використані у ході дослідження, охоплюють такі:

— *методи аналізу та синтезу* були необхідні для виявлення усього обсягу теоретичних положень, що було використано в роботі;
— *методи дедукції та індукції* знадобилися при систематизації теоретичного матеріалу, використаного в роботі;
— *метод вибіркового добору* було використано під час вибору оригінальних англомовних казок та їхніх українських перекладів;
— *метод суцільної вибірки* став у пригоді для виокремлення з тексту оригіналу та тексту перекладу одиниць аналізу;
— *метод порівняння* був необхідним при перекладацькому аналізі для зіставлення англомовних одиниць із їхніми україномовними відповідниками;
— елементи *методу кількісного аналізу* знадобились на всіх етапах практичного дослідження для виявлення кількісного співвідношення використаних перекладацьких трансформацій та стратегій перекладу;

— *метод графічної презентації* було використано при побудові графіків співвідношення застосованих перекладацьких трансформацій та стратегій перекладу.

Казка — один з найдавніших різновидів літератури. Як частина фольклору народу, вона привертає увагу представників багатьох гуманітарних дисциплін: літературознавства, мовознавства, лінгвістики, психолінгвістики, соціології, педагогіки та психології.

З точки зору перекладознавства, казка найбільш яскраво виявляє бар'єри міжкультурної комунікації. Причиною цього вважаємо той факт, що казка є одним з основних жанрів усної народної творчості та має етнічні особливості: в ній відбиваються специфічні риси способу життя народу, природного середовища, умов проживання, особливості національного характеру, традиції, моральні та етичні цінності нації [3]. Таким чином, казка складає дуже специфічний об'єкт перекладу, адже через свою першочергову орієнтацію на дитину, важливим стає пошук варіантів адаптації її тексту для розуміння та сприйняття дитиною при перекладі з мови оригіналу на мову перекладу.

У процесі відтворення англійських казок українською мовою перекладач стикається із завданням не лише здійснити культурний трансфер, а передовсім забезпечити максимальну наближеність впливу тексту перекладу до впливу тексту оригіналу [5]. Ураховуючи адресата казки — читача-дитину, це забезпечуються виконанням таких функцій тексту перекладу як атрактивна, інформативна, розважальна та виховна [3].

За даними нашого дослідження, стратегія одомашнення у аналізованих перекладах казок домінує та реалізується через використання лексичних, граматичних та комплексних трансформацій [1], серед яких найбільшу питому вагу мають граматичні трансформації (50 %), значну питому вагу також демонструють лексичні трансформації (39 %), тоді як комплексні лексико-граматичні трансформації мають незначну питому вагу (11 %).

Лексичні трансформації спрямовані на добір таких мовних засобів, котрі якнайкраще апелюють до картини світу україномовної дитини-читача, активують в її свідомості відповідні ментальні структури. Серед таких трансформацій найбільш продуктивними виявилися трансформації смислового розвитку (38 %), наприклад: *little thing* — малятко, та калькування (30 %), наприклад: *fine clothes* — небідне вбрання, порівняно частотними слід назвати трансформації контекстуальної заміни (17 %), наприклад: *dear* — голубко, та конкретизації (12 %), наприклад: *liquor* — зілля, а трансформація генералізації використовувалася оказіонально (3 %), наприклад: *River Ouse* — річка.

Граматичні трансформації скеровані на полегшення сприйняття тексту казки україномовною дитиною-читачем через вживання звичних та нескладних граматичних структур. Найбільшу питому вагу мала трансформація граматичних замін (69 %), наприклад: *Well, but he* ***was angry****. (Cap O' Rushes)* — Розгнівався батько (Очеретяна Шапка).

У поданому прикладі відбувається граматична заміна складного іменного присудка в реченні оригіналу (*Well, but he* ***was angry****.* (Cap O' Rushes)) на речення з простим присудком у перекладі (Розгнівався батько. (Очеретяна Шапка)).

Також значну продуктивність продемонструвала трансформація членування речення (23 %), наприклад: *The cook set about making it when Cap o' Rushes came in*. (Cap O' Rushes) — Кухарка одразу взялася варити кашу. А в цей час до кухні зайшла Очеретяна Шапка (Очеретяна Шапка).

Цей приклад демонструє перетворення складного поширеного речення з підрядною частино у тексті оригіналу (*The cook set about making it when Cap o' Rushes came in. (Cap O' Rushes)*) на 2 прості поширені речення у тексті перекладу (Кухарка одразу взялася варити кашу. А в цей час до кухні зайшла Очеретяна Шапка (Очеретяна Шапка).

Трансформація об'єднання речення виявилася найменш продуктивною (8 %), наприклад: *And it opened and let him in. Then it closed behind him with a click, and Childe Rowland was left in the dark*. (Childe Rowland) — На третій раз брама відчинилася, впустила його і зі скреготом зімкнулась за спиною, Роланд опинився у напівтемряві (Юний Роланд).

Приклад, наведений вище, показує об'єднання простого поширеного та складного поширеного речення у тексті оригіналу (*And it opened and let him in. Then it closed behind him with a click, and Childe Rowland was left in the dark*.(Childe Rowland)) у складне поширене безсполучникове речення у тексті перекладу (На третій раз брама відчинилася, впустила його і зі скреготом зімкнулась за спиною, Роланд опинився у напівтемряві (Юний Роланд)).

Серед комплексних трансформацій переважає трансформація компенсації (63 %), наприклад: *dressed right gay and ga'* — гарна, багато вбрана, далі йде трансформація антонімічного перекладу (32 %), наприклад: *came* — не дісталася, трансформація описового перекладу виявилася оказіональною (5 %), наприклад: *the Book of Fate* — книга, в якій записано все, що має відбутися.

Стратегія очуження у досліджених перекладах казок реалізується лише через трансформацію транскодування, застосовану для від-

творення власних назв (імена людей, наприклад: *Rowland* — Роланд, та географічних назв, наприклад: *Scarborough* — Скарборо, а також іншомовних титулів, наприклад: *Lady* — леді).

Отже, проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що з метою досягнення адекватності у відтворенні текстів англомовних казок українською мовою перекладач вдається до обох провідних стратегій, а саме: одомашнення та очуження, проте стратегія одомашнення значно переважає, оскільки виникає необхідність адаптації тексту казки до сприйняття дитиною, що належить до іншої лінгвокультури.

Оскільки головною метою нашої роботи є дослідження продуктивності стратегій одомашнення та очуження в перекладі, а тексти казок, в першу чергу, орієнтовані на читача-дитину, з самого початку нашого дослідження ми передбачали тенденцію стратегії одомашнення до домінування, що і підтвердив кількісний аналіз.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз українських перекладів англійських казок, зроблених іншими перекладачами, що сприятиме підтвердженню тенденції до домінування стратегії одомашнення у такому перекладі.

Література

***1**. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.* ***2**. Ліщинська Л. М. Бабусин дідусь. Англійські народні казки. Київ : Фірма "Довіра", 1992. 165 с.* ***3**. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. Москва : Лабиринт, 2000. 336 с.* ***4**. Jacobs J. English fairy tales collected by Joseph Jacobs. London, 1892. p. 255.* ***5**. Venuti L. The translator's invisibility: A History of Translation. Routledge, Taylor & Francis Group. London, New York, 1995. p. 217*

УДК 811.111'276.45'255.4

МОВНІ ТА КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЛЕНГУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Ребрій В. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено висвітленню культурних та мовних особливостей відтворення англійського кримінального сленгу з роману Ч. Діккен-

са «Пригоди Олівера Твіста» в українських перекладах. Визначено головні стратегії перекладу сленгу, які значною мірою збігаються в двох перекладах роману, незважаючи на майже 60-річний часовий проміжок між ними.

Ключові слова: відповідник, просторіччя, псевдосленг, сленг, соціолект, стратегія, функція.

Rebrii V. V., Rebrii O. V. Linguistic and cultural specifics of rendering slang in English-Ukrainian literary translation. *The article is dedicated to researching cultural and linguistic specifics of rendering English criminal slang from Ch. Dickens's novel "The Adventures of Oliver Twist" in Ukrainian translations. It was determined that the main strategies of translating slang are similar in two available translations of the novel despite an almost 60-year time-gap between them.*

Key words: *colloquialism, correspondence, function, pseudoslang, slang, sociolect, strategy.*

Теорія перекладу завжди концентрувала свою увагу на тих явищах мовно-мовленнєвого характеру, відтворення яких з однієї мови іншою порушує автоматизм перекладацьких дій і вимагають певних творчих зусиль з боку міжмовного посередника. До таких явищ, відомих під узагальнюючим терміном «перекладацьких труднощів» має бути віднесений сленг, який зазвичай характеризується як різновид соціальних діалектів або соціолектів.

Актуальність розвідки зумовлена тим, що мовні та культурні особливості відтворення кримінального сленгу з англійської мови українською здатні пролити світло на загальні закономірності відтворення різних субстандартних форм і, таким чином, сприяти розвитку культурологічно орієнтованого перекладознавства та подальшому формуванню теорії перекладацької творчості [4].

Мета дослідження полягає у висвітленні як загальних стратегій, так і конкретних прийомів перекладу кримінального сленгу з англійської мови українською.

Об'єктом дослідження виступає англійськомовний кримінальний сленг XIX сторіччя, а **предметом** безпосереднього аналізу мовні та культурні особливості його перекладу українською мовою.

За **матеріал** слугують сленгові одиниці, відібрані за допомогою методу суцільної вибірки з роману видатного класика англійської літератури Чарльза Діккенса *"Oliver Twist; or, the Parish Boy's Progress"* (*"The Adventures of Oliver Twist"*) та їхні українські відповідники у двох перекладах роману українською мовою: «Пригоди Олівера Твіста» (1929 р., переклад В. О. Черняхівської) та «Пригоди Олівера Твіста,

1987 р., переклад М. Пінчевського, О. Тереха та Г. Пінчевської-Чекаль). Загальна кількість сленгізмів у вихідному тексті становить 58 одиниць, однак варто зазначити, що більшість із них вживаються в тексті неодноразово і при цьому можуть мати різні українські відповідники. Наявність двох перекладів, до того ж таких, що належать до різних історичних періодів (часовий проміжок між ними сягає 60 років), дає можливість порівняти не тільки першотвір з друготвором, а й друготвори між собою.

У перебігу дослідження нами було задіяно низку методів як загальнонаукового, так і філологічного (переважно мовознавчого) характеру. Провідним методом цілком закономірно виступає порівняльний перекладознавчий аналіз на рівні текстів в цілому та досліджуваних одиниць, зокрема.

Парадоксально, але в лінгвістиці, яка, як і будь-яка інша сучасна наукова галузь, прагне термінологічної однозначності, поняття сленгу залишається неоднозначно відмежованим від суміжних понять жаргону та арго. На основі вивчення низки словникових дефініцій ми дійшли висновку, що сленг, на відміну від жаргону, використовується на позначення тих соціолектів, що не мають жорстко обмеженого, вузькопрофесійного характеру і потенційно може бути зрозумілим і навіть використовуватися значною кількістю носіїв мови, а не тільки представниками окремої соціальної групи.

В нашому дослідженні ми користуємося терміном сленг з двох вагомих причин. По-перше, саме сленгом британські дослідники творчості дікенса позначають різноманітні соціолекти, щедро розсипані сторінками майже всіх його романів. По-друге, як зазначає Р. А. Спірс, сам термін *slang* первинно позначав британський кримінальний жаргон, який ще позначали словом *cant*. Тож, сленг зазвичай відносився до мовлення злочинців, тобто всього напівтаємного вокабуляру британського кримінального світу. Але вже на початку 1800-х років сленг вийшов за межі кримінального світу, аби позначати ті слова, що просочилися до мовлення більшості людей, які не мали жодного відношення до криміналу. Як будь-яка звичка представників нижчих класів, використання сленгу не віталося в компанії леді та джентльменів. Немає надійного способу однозначно зрозуміти, що саме є сленгом, а що ні. В будь-якому разі з позицій стандарту англійської мови сленг є зловмисником. Протягом років термін «сленг» поширив сферу свого застосування і сьогодні охоплює всі форми мовних зловмисників, таких як жаргон, колоквіалізми, діалектизми і просто лайливі слова. «Хоча у своєму первинному сенсі сленг означав тільки виключно кримінальний жаргон,

у своєму розширеному сенсі він також включає будь-які інші нестандартні або просто неприємні слова і вирази» [5, p. 7].

Теза про принципову перекладність сленгу (жаргону, соціолекту) сформувалася ще за радянських часів. Зокрема, В. Н. Коміссаров протиставляє соціальні діалекти територіальним. Якщо територіальні діалекти принципово неперекладні, соціолекти цілком передаються іншомовному перестворенню. Вони мають більш загальний, нелокальний характер, оскільки аналогічні соціальні групи, а тим більше професії, часто існують в багатьох народів: «Як правило, перекладач має можливість використати при відтворенні мовлення англійського матроса специфічні слова та вислови, поширені серед російських матросів, або скористатися російським злодійським жаргоном для відтворення деяких особливостей мовлення англійського кримінального світу» [3, с. 217].

Гіпотезою нашого дослідження є припущення, що переклад сленгу як різновиду перекладацьких труднощів вимагає застосування певних стратегій, які мають забезпечити в цільовому творі передусім його вихідне функціональне навантаження. При цьому локальна стратегія відтворення сленгу не має йти врозріз із глобальною стратегією перекладу твору в цілому.

Проаналізувавши два наявних переклади роману, ми дійшли висновку, що, по-перше, в стратегічному сенсі між ними немає принципових відмінностей, адже, незважаючи на суттєвий проміжок часу між створенням першого й другого перекладів, на мовностилістичному рівні ми бачимо в обох випадках помірне одомашнення. Відповідним чином було обрано й локальні стратегії перекладу сленгізмів в обох наявних перекладах.

Найоптимальнішою, на наш погляд, є стратегія використання відповідника, який відповідає оригінальному за структурою, змістом та функціональним навантаженням (тобто, належить до кримінального сленгу цільової мови). Оскільки більшість сленгізмів мають метафоричний характер, ця стратегія передбачає й збереження вихідної метафори. Надмірну складність таких вимог засвідчує той прикрий факт, що в нашій вибірці немає жодного прикладу, який би повністю їм відповідав.

Тож, у пошуку оптимальних відповідників перекладачі вдавалися до інших стратегій, найпоширенішою з яких є використання функціонально тотожних одиниць, які би відрізнялися від вихідних за структурно-семантичними параметрами, але зберігали би недоторканим вихідний ефект приналежності одиниці до кримінального соціолекту. Розглянемо приклад:

"Why, the ***traps*** *have got him, and that's all about it," said the Dodger, sullenly* (5).

Нашу увагу привертає один із найчастотніших в нашій вибірці сленгізм *trap*. З етимологічних джерел дізнаємося, що у Вікторіанській Англії *trap* мав значення «констебль, той, хто затримує злочинця» [6]. Оскільки узуальне значення цієї лексеми — це «пастка», маємо випадок метонімічного переносу: пастка → той, хто організував пастку/той, хто сидить у пастці.

У Перекладі 1987 р. маємо відповідник «фараон», який має функціональний характер. Цей сленгізм з'явився в Російській імперії як іронічне, непоштиве позначення городових наприкінці XIX — початку XX сторіч. Справа в тому, що городові зазвичай стояли не рухаючись та не виражаючи емоцій біля своїх постів, які називалися будками. До того ж вони були озброєні дубинками, що нагадували посох єгипетського фараона. Такій асоціації значною мірою сприяло загальне захоплення культурою давнього Єгипту, яке сформувалося саме в цей період:

«*— Його злапали* ***фараони****, і край! — похмуро відказав Пройда*» (2).

У перекладі 1929 р. використовується відповідник «хірт»:

«*— Піймали* ***хорти*** *і край! — похмуро огризнувся Проноза*» (1, с. 101).

Метафора цієї української номінації є доволі прозорою, адже хірт (або хорт) є мисливською собакою, головне призначення якої — заганяти здобич до мисливців. Недоліком цього варіанту є те, що, за нашою інформацією, «хірт» не має історії використання в українськомовному кримінальному сленгу, тож може хіба що претендувати на статус псевдосленгової одиниці. До речі, використання псевдосленгу є доволі поширеною стратегією в нашій вибірці. Розглянемо цю стратегію на прикладі номінацій грошових одиниць, які посідають важливе місце у Вікторіанському кримінальному сленгу — *bob* та *blunt*. Варто зазначити, що в обох випадках ми маємо справу із застарілими номінаціями, які вже давно вийшли з ужитку, а їхня етимологія залишається не до кінця очевидною:

"I'm at low-water-mark myself — only one ***bob*** *and a magpie; but, as far as it goes, I'll fork out and stump"* (5).

Зокрема, *bob*, поява якого у злодійському жаргоні датується кінцем XVIII сторіччя, використовувався на позначення монети номіналом в один шилінг. Єдина доступна інформація стосовно його походження, полягає в тому, що, ймовірно, він є скороченим та дещо видозміненим варіантом іншої сленгової одиниці — *bawbee*, що, починаючи з XVI сторіччя вживалася як жаргонна номінація монети номіналом у півпенні.

У перекладі 1929 р. маємо варіант «щиглик, стосовно жаргонного використання якого (так само, як і стосовно його вихідної форми «щиголь») ми не знайшли жодної інформації в українських довідкових джерелах. В цілому, контекст дозволяє реципієнту згенерувати певний смисл висловлення, зокрема, зрозуміти те, що тут йдеться про дрібні гроші (цьому сприяє певною мірою зменшена форма «щиглик»); в нього навіть може скластися враження про те, що вжито саме субстандартну одиницю:

«*У мене самого тепер кишеня вітром підбита — тільки* ***щиглик*** *і сорока. Та дарма — вже якось-то буде*» (1, с. 68).

Про другу одиницю *blunt* ми змогли дізнатися тільки те, що вона дійсно належала до злодійського сленгу XIX сторіччя, де використовувалася на позначення грошей. Жодної інформації стосовно її походження, на жаль, з'ясувати не вдалося. Так само затемненою залишається й природа вихідної метафори:

"Why you should leave me here, down in the mouth, health, ***blunt****...?"* (5)

У перекладі 1929 р. маємо варіант перекладу «шеляг», який є скоріше не жаргонізмом, а історизмом, оскільки «шелягами» називали дрібні закордонні монети, що в різні історичні періоди та з різних причин потрапляли в Україну та використовувалися як гроші. На наш погляд, така субституція (жаргонізм → історизм) може бути цілком виправданою, адже головним тут є враження на україномовного реципієнта, який не обов'язково має бути обізнаним із тонкощами злодійського жаргону і тому може сприйняти цей відповідник як сленг.

– *Чому ти покинув мене голодного, хворого, без* ***шеляга****?*» (1, с. 296).

Менш вдалими можна вважати стратегії заміни сленгу розмовною лексикою та заміни сленгу нормативною лексикою.

Компенсація територіальних та соціальних діалектизмів за рахунок українського просторіччя є поширеною практикою художнього перекладу. Спостерігаємо цю стратегію і в нашій вибірці:

"That's true," rejoined Mr. Bolter, thoughtfully. "Oh! yer a cunning old ***codger****!"* (5)

Жаргонізм *codger* є не приналежністю суто злодійського субстандарту, а скоріше зразком одиниці, яка вийшла на загальнонаціональний рівень. Її походження пов'язують із дієсловом *to cadge*, яке має значення «клянчити» або «жебракувати». Відповідно, іменник *codger* спочатку позначав жебрака, але оскільки жебраки асоціюються зі старими людьми, відбулося узагальнення і цим словом стали називати будь-яку людину похилого віку, паралельно відбулося прирощення семи «хитра людина», що й відображено в українському перекладі 1987 р.:

«— Ваша правда, — глибокодумно зауважив містер Болтер. — Ну й хитрющий же ви ***стариган!****»* (2)

У цьому варіанті маємо не сленгізм, а просторічний відповідник «стариган», який функціонально відповідає вихідному контексту, хоча й втрачає соціолектну конотацію.

Заміна сленгу нормативною лексикою має бути визнана найменш вдалою з усіх можливих стратегій (за винятком вилучення, звичайно), адже позбавляє ситуацію та її учасників важливого засобу характеризації і певною мірою сприяє спотворенню вихідного образу. Розглянемо приклад:

"The ***persuaders****?" — "I've got 'em," replied Sikes* (5).

Згідно довідкових джерел, лексема *persuader* у своєму сленговому значенні використовувалася на позначення різних видів зброї, особливо вогнепальної. Одиницю утворено від дієслова *to persuade* зі значенням «переконувати». Деривація супроводжується метафоризацією, адже зброя є для злочинців найкращим аргументом.

У перекладі 1987 р. запропоновано відповідник «ніж», який відтворює денотативне значення оригіналу (якщо там дійсно йдеться про ножі, а не інші види зброї). Водночас втрачено як вихідну метафору, так і жаргонну конотацію, що значною мірою збіднює ситуативну експресивність контексту першотвору:

— А ***ножі****? — У мене є, — озвався Сайкс* (2).

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку про те, що відтворення історично забарвленого сленгу в англо-українському художньому перекладі дійсно становить проблему, вирішення якої вимагає від перекладача значних творчих зусиль. Головною складністю вважаємо відсутність відповідників, що відповідали б оригінальним одиницям як структурно0семантично, так і функціонально. За таких умов, перекладачі, цілком очікувано надають перевагу функціональним відповідникам зі сленгових ресурсів української мови як найоптимальнішій із наявних стратегій перекладу. За відсутності таких одиниць популярністю користуються стратегія заміни сленгу псевдосленгом або просторіччям. Наймен вдалою, на наш погляд, є стратегія заміни сленгу нормативними лексемами.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей англо-українського художнього перекладу інших різновидів мовного субстандарту.

Література

1*. Діккенс Ч. Пригоди Олівера Твіста. Київ : Веселка, 1993. 428 с.* ***2****. Діккенс Ч. Пригоди Олівера Твіста. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1978. 423 с.* ***3****. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические*

аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с. ***4****. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.* ***5****. Dickens Ch. The adventures of Oliver Twist. URL: https://e-school.kmutt.ac.th/elibrary/Upload/EBook/DSIL_Lib_E1312881157.pdf (Last accessed: 01.11.2021).* ***6****. Spears R. A. Slang and Euphemism: A dictionary of oaths, curses, insults, sexual slang and metaphor, racial slurs, drug talk, homosexual lingo, and related matters. New York : David Publishers, 1981. 448 p.* ***7****. Sutton W. Victorian slang. URL: https://www.william-sutton.co.uk/2015/12/slang/ (Last accessed: 01.11.2021).*

УДК 81’253

ПРИРОДНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ

Ременцова М. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню явища природності перекладу за допомогою інтроспективного методу «протокол міркуй уголос» на матеріалі уривку гумористичного роману в жанрі фентезі “A Hat Full of Sky” Террі Пратчетта. У протоколах учасників експерименту встановлена наявність перекладацьких евристик, що є показником прагнення досягти природності, а також визначено засоби, що дозволяють забезпечити природність перекладу.

Ключові слова: *евристика, інтроспекція, перекладацький експеримент, природність перекладу, протокол «міркуй уголос».*

Rementsova M. V., Rebrii O. V. Naturalness as a factor of the translator’s decision-making. *The article is dedicated to the study of the translation naturalness phenomenon with the help of the introspective method “think aloud protocol”. The experiment was conducted on the basis of an excerpt from the comic fantasy novel “A Hat Full of Sky” by Terry Pratchett. In the experiment subjects’ protocols, we established the presence of translation heuristics which serve as an indicator of the intention to provide for naturalness, as well as the means by which the translation naturalness is ensured.*

Key words: *heuristics, introspection, naturalness of translation, think aloud protocol, translation experiment.*

Проблема оцінки якості перекладу не втрачає своєї значущості навіть за наявності великої кількості праць на цю тему, адже

невпинний розвиток сьогодення обумовлює виникнення нових вимог до перекладу, однією з яких є адаптація тексту таким чином, щоб реципієнт міг сприймати його з легкістю, наче перекладений текст і був написаний цією мовою. Також великий інтерес становлять питання, яким чином можна досягти такого ефекту та що саме мотивує вибір перекладацьких рішень у процесі його забезпечення. Таким чином, **актуальність** цієї роботи полягає у необхідності вивчати поняття природності перекладу як, по-перше, головний чинник при прийнятті перекладацьких рішень, а також як один із визначальних показників якісно виконаного перекладу.

Об'єктом дослідження виступає явище природності, наявність якого повинна простежуватися в тексті перекладу, що свідчить про його високу якість, а **предметом** є перекладацькі евристики, використання яких засвідчує прагнення створити природний переклад.

Метою даної роботи є виявити ознаки, що вказують на наявність прагнення досягти природності під час перекладу, а також встановити, за допомогою яких засобів учасники проведеного експерименту забезпечували природність своїх перекладів.

Матеріалом для дослідження слугував уривок із гумористичного роману в жанрі фентезі "A Hat Full of Sky" британського письменника Террі Пратчетта, а також отримані в результаті проведення експерименту протоколи із розмірковуваннями учасників експерименту та відредаговані учасниками переклади.

Головним **методом** дослідження був інтроспективний перекладацький експеримент «міркуй уголос» із подальшим аналізом отриманих у ході експерименту даних.

Ідеї про створення природного та легкого для читання тексту перекладу з'явилися ще наприкінці 18-го століття. Вони були викладені А. Тайтлером у його праці «Принципи перекладу» у вигляді загальноприйнятих, на думку дослідника, вимог до перекладу. У певному сенсі вони описують поняття, яке пізніше отримало назву «перекладацька природність» [5, с. 2].

Вперше природність перекладу як науковий термін згадується у праці «До науки перекладати», що була написана американським дослідником Юджином Найдою та опублікована в 1964 році. Природність є визначальною рисою запропонованої дослідником динамічної еквівалентності, а головним завданням перекладача є пошук «найбільш близького природного еквіваленту вихідного повідомлення» [4, с. 166]. За визначенням Найди, сутність даного поняття полягає у «використанні граматичних структур та словосполучень, що не порушують звичайні мовні моделі [4, с. 203]. Також дослідник вказує на аспекти перекладацької діяльності, що визначають при-

родність перекладу: слідування нормам мови перекладу та цільової культури в цілому, відповідність контексту даного повідомлення та відповідність рівню аудиторії.

Для створення перекладу, який можна вважати природним, необхідно здійснювати відповідні трансформаційні втручання на лексичному та граматичному рівнях, а також адаптацію культурних реалій до цільової мови, у чому і проявляється орієнтованість такого перекладу на реципієнта.

Наступною визначною постаттю, яка вплинула на розробку ідеї про природність, є Лоренс Венуті. У 1995 році була опублікована його робота під назвою «Непомітність перекладача», де він використав терміни «очуження» та «одомашнення» на позначення відповідних запропонованих ним стратегій перекладу. Венуті інтегрував своє розуміння поняття природності перекладу в теорію стратегії одомашнення, згідно з якою головними ознаками одомашненого перекладу є його «природність» (*naturalness*) та «плавність» (*fluency*).

Венуті зазначає, що природність висловлення досягається саме через вживання плавної мови. Він проаналізував відгуки на перекладені тексти, щоб виявити, за якими рисами можна відстежити факт написання тексту перекладу плавною, а отже й природною, мовою. Автор встановив, що текст, який відповідає критеріям плавності мови, повинен бути написаний сучасною, а не застарілою мовою, не містити жаргонізмів і сленгу та відповідати нормам цільової мови. Крім цього, плавність мови виявляється також і на синтаксичному рівні: речення повинні бути побудовані таким чином, щоб їх можна було прочитати плавно і легко [6].

Поняття природності та якості перекладу є взаємозалежними. Аналіз теоретичних підходів до оцінки якості перекладів показує, що одним із основних параметрів оцінки є поняття норм та відповідності їм тексту перекладу [1, с. 2]. Природність розглядається здебільшого як властивість тексту бути сприйнятим реципієнтом не як переклад, а як оригінал, написаний цією мовою. Ми проаналізували фактори, від яких залежить такий ефект, та можемо припустити, що слідування різним типам норм є визначальним аспектом даного поняття, отже, норми відіграють ключову роль у досягненні природності перекладу.

Спираючись на викладену вище інформацію, ми можемо висунути гіпотезу, що прагнення створити природний переклад мотивує вибір перекладацьких рішень, причому необхідність слідувати нормам мови перекладу має найбільший вплив на вибір перекладача. Верифікація цієї гіпотези здійснювалася експериментальним шляхом.

Загальноприйнятим є розподіл перекладацьких експериментів на

інтроспективні та ретроспективні. Суть інтроспективного експерименту і зокрема обраної нами методики «Протокол Міркуй Уголос» (ПМУ) полягає у вербалізації перекладачам своїх роздумів одночасно з виконанням завдання, що допомагає дослідити переклад саме як процес, відстежити усі особливості його перебігу, а також краще зрозуміти причини вибору перекладача на користь того чи іншого варіанту перекладу [3].

Експеримент проводився у два етапи: переклад та редагування. Матеріалом для проведення експерименту слугував уривок з гумористичного роману в жанрі фентезі "A Hat Full of Sky" Террі Пратчетта, що перекладався з англійської мови на українську дев'ятьма перекладачами — студентами магістратури. Для усіх учасників експерименту українська мова є рідною, а тому їх рівень володіння українською мовою можна охарактеризувати як високий. Беручи до уваги мовну компетенцію учасників експерименту, а також освітню програму, за якою вони навчаються, можна зробити висновок, що у них гарно сформоване розуміння поняття про норми різного типу, кортим має відповідати перекладений текст такою мірою, щоб його можна було вважати природним. Роздуми учасників експерименту були зафіксовані в аудіо та текстовому форматі, а відредаговані учасниками переклади були надані після проведення експерименту.

Обраний для проведення експерименту уривок роману в жанрі фентезі був відносно легким для сприйняття, але в той же час містив достатню кількість слів та виразів, що становили певні труднощі при перекладі. По-перше, в уривку були наявні авторські оказіоналізми з їх поясненням англійською мовою, а по-друге, деякі елементи тексту оригіналу вимагали перекладу із застосуванням перекладацьких трансформацій задля збереження природності перекладу. Ці два випадки були найбільш цікавими для нашого дослідження. Варто зазначити, що учасники експерименту здебільшого замислювалися найбільше над одними і тими ж елементами тексту оригіналу, що підтверджує їх складність та значущість для нашого дослідження.

Детальний аналіз протоколів перекладацького експерименту показав, що учасники експерименту забезпечували природність перекладів за допомогою підбору відповідників, які, на їх думку, були доречними у даному контексті, причому нерідко при виборі на користь того чи іншого відповідника учасники орієнтувалися на те, наскільки милозвучним та легким для читання буде переклад. Для перевірки своїх припущень вони промовляли декілька варіантів перекладу та обирали той, звучання якого їм здавалося найкращим. Для перекладу безеквівалентної лексики учасники намагалися створити оказіональні відповідники, які б передавали сенс, початково

закладений у них автором; якщо цей спосіб не виявлявся продуктивним, учасники вдавалися до підбору емоційно забарвленої лексичної одиниці. Окрім цього, учасники аналізували відповідність запропонованих ними варіантів перекладу нормам української мови та жанровим особливостям твору. Також спостерігалося застосування перекладацьких трансформацій на другому етапі експерименту — під час редагування текстів.

У розмірковуваннях учасників експерименту була встановлена наявність перекладацьких евристик, тобто шляхів добору варіантів перекладу, що, на нашу думку, є показником прагнення перекладачів створити природний, легкий для читання текст, оскільки саме під час оцінки декількох наявних альтернатив учасникам експерименту було легше зорієнтуватися та обрати той, який їм здавався найбільш доречним та милозвучним. Було продемонстровано використання кожної із евристик:

1) ***метод «проб та помилок»*** — евристика, що полягає у поступовому наближенні до найбільш вдалого варіанту перекладу шляхом підбору та оцінки певних варіантів.

До survive хочу дещо додати... щоб не просто «вижити», а вижити після чогось, щоб у читача про це питання не залишалось. «Вижити після зустрічі з ними», але мені ця «зустріч» не дуже подобається. «Вижити після битви з ними», може, бо вони такі войовничі.

Бачу слово mound. Я ніби знаю, що це як «насип», але в якому значенні тут воно використовується? Тут не зовсім... ще не дуже описувалося місце, де вони живуть. Я так зрозумів з контексту, але як це перекласти? «Курган»? Курган це для мертвих. Нам не підходить, тому краще напишу «насип». Може... Ні... краще сказати «пагорб».

2) ***евристика лабіринту*** поєднує раціональний та інтуїтивний шляхи пошуку та полягає у послідовному підборі різних варіантів перекладу до тіх пір, поки один із них не задовольнятиме перекладача.

Він тебе стукне. «Стукне» занадто просто звучить... «трісне», «вдарить». Не знаю. «Трісне» звучить смішно, залишу його.

І хоча до чого тут moonshine я не розумію, то з «віскі» все окей. Може moonshine як «місячне сяйво» і це використовується на позначення якогось їх особливого казкового віскі. Ну так мені здається. «Освітлене місяцем віскі», а може «зроблене під місячним сяйвом».

3) ***евристика репрезентативності*** базується на здатності до асоціації.

Далі складний момент маємо, хоча він більше складний тим, що є назнайоме слово, the dye called woad. Ось це woad. У них шкіра пофарбована, це зрозуміло, і тату є, але woad, я не знаю, що це. Це якась фарба? Назва фарби може? Якщо вже тут про пофарбовану шкіру, то думаю, це фарба.

Така асоціація виникає, як оця частина «Crivens»... cri як cry, тобто «покрик», а vens як частина від heaven, тобто «покрик у небо».

4) ***евристика незвичайності*** застосовується під час роботи з безеквівалентною лексикою та полягає у створенні оказіонального від*повідника.*

Можна скористатися суржиком, буде дуже смішно. А чому б ні? Правда тут я поки що не знаю, що б таке підібрати. Спробую створити своє слово. Отже, це «дрі» необхідно зберегти. І це, певно, дієслово. В українській дієслова закінчуються на «-ти». Дрі...нути... Дрів... чи як. Зараз, хвилинку. Дрівернути... (...) А, там ще є слово weird. Ха, цікаво дуже. Я думаю, що не варто його так залишати. Я спробую включити його до складу цього «дрівернути», може, спробую так... «Дрівіерднути»...

Geas і кажуть, що не «не птах». Виглядає як якась алюзія на geese... А, ну так, тому «не птах». У перекладі теж потрібно це якось відобразити, щоб також було схоже. Наприклад, візьмемо слово «гусь»... і тепер потрібно якимось чином його спотворити. Я заміню літеру, щоб вийшло «гузь».

Кожна із наведених евристик допомагала перекладачам подолати труднощі певного типу та дібрати той варіант перекладу, котрий, на їх думку, був найбільш доцільним у даному контексті з точки зору природності.

Викладені вище ідеї та результати експерименту дають нам змогу дійти **висновку**, що прагнення забезпечити природність перекладу є ключовим фактором, мотивації при здійсненні перекладацьких рішень, який впливає як на перебіг, так і на кінцевий результат міжмовного трансферу.

Також варто виокремити **перспективи** подальшої роботи, які полягають у глибшій розробці теми природності перекладу як визначального фактору, що впливає на перебіг та результат процесу перекладу.

Література

1*. Іваницька Н. Б. Сучасні виміри оцінки якості перекладу. Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації: матеріали наук.-практ. інтернет-конференції (Вінниця, 25 березня 2016 р.). Вінниця : 2016. С. 8–12.* ***2****. Ребрій О. В. Евристичний підхід до прийняття рішень в перекладі. Філологічні трактати: наук. журнал. Суми : СумДУ, 2010. Т. 2, № 1. С. 137-143.* ***3****. Jddskelainen R. Think-aloud-protocols. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London & New York: Routledge, 2001. P. 265–269.* ***4****. Nida E. Toward a Science of Translating. Leiden : E. J. Brill, 1964. — 331 p.* ***5****. Rogers M. Naturalness and*

Translation. SYNAPS - A Journal of Professional Communication. 1998. №2. P. 9–31. **6**. *Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation (2nd ed.). Abingdon : Routledge, 2004. 353 p.*

УДК 811.111'255'373.612.2'411.2

КОГНІТИВНІ ОПЕРАЦІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО І АНГЛО-АРАБСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР ГНІВУ

Сорочинська В. М., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено особливостям перекладу англомовних метафор ГНІВУ на українську та арабську мови. Особливу увагу приділено когнітивним операціям, застосованим у відповідних перекладах, — відтворення, заміни, опущення і привнесення. Зроблено висновок, що при перекладі на українську мову англомовних метафор ГНІВУ, які спираються на культурно специфічні концептуальні моделі, частіше застосовується операція усунення метафори, а при перекладі на арабську — операція заміни метафори.

Ключові слова: *когнітивна операція, культура, метафора, переклад.*

Sorochynska V. M., Martynyuk A. P. Cognitive operations of English-Ukrainian and English-Arabic translation of ANGER metaphors. *This article deals with the specificities of translation of English ANGER metaphors into Ukrainian and Arabic. A special attention is given to cognitive operations employed in the translation process — retention, replacement, omission and addition. The results show that Ukrainian translators mostly resort to omission of metaphors based on culturally specific conceptual models, while Arabic translators favour replacement of metaphors.*

Key words*: cognitive operation, culture, metaphor, translation.*

Метою цього дослідження є порівняльний аналіз українських та арабських перекладів англомовних концептуальних метафор ГНІВУ.

Актуальність розвідки обумовлено розглядом перекладу метафори із застосуванням методології когнітивної лінгвістики, яка дозволяє пояснити, як концептуальні структури, що санкціонують функціонування метафоричних висловів в мові оригіналу і мові перекладу, впливають на перекладацькі рішення.

Об'єктом аналізу є англомовні вислови, що об'єктивують концептуальну метафору ГНІВУ, та їх еквіваленти в українських та

арабських перекладах. **Предметом дослідження** є стратегії перекладу аналізованих англомовних метафоричних висловів українською та арабською мовами. **Матеріалом** дослідження є 300 англомовних словосполучень і речень, що втілюють концептуальну метафору ГНІВУ, відібраних з творів англомовних письменників Джека Лондона "White Fang", "The Sea Wolf", "The Call of the Wild", Джона Стейнбека "The Grapes of Wrath" та Артура Конана Дойла "The Memories of Sherlock Holmes", а також їх українські й арабські переклади.

Методи дослідження включають структурно-семантичний та когнітивний перекладацький аналізи (для виявлення концептуальних моделей метафор ГНІВУ у мовах оригіналу і перекладу); контрастивний аналіз (для знаходження подібності та відмінності у використаних мовних засобах оригіналу та перекладах та їх концептуальних моделях); кількісний аналіз (для з'ясування кількісних співвідношень способів і стратегій перекладу метафор ГНІВУ).

Наукова новизна дослідження пов'язана із залученням до розгляду англо-арабського перекладу метафор ГНІВУ і здійсненням порівняльного аналізу українських та арабських перекладів.

Згідно з визначенням М. Джонсона і Дж. Лакоффа, ***концептуальна метафора*** — це когнітивне явище, що забезпечує лінгвістично-когнітивну діяльність людини, і служить інструментом пізнання. Вони стверджують, що сутність метафори — це мислити та сприймати один об'єкт у термінах іншого [8]. Вважається, що концептуальна метафора використовує логіку конкретних та зрозумілих явищ для міркування про більш абстрактне.

Концептуальні метафори поділяються на декілька класів, залежно від критеріїв класифікації. У цьому дослідженні ми аналізуємо метафори конвенціонального та оригінального типів, а також розмежовуємо онтологічні, орієнтаційні та структурні метафори [8].

Пошук метафоричних дескрипцій ГНІВУ в оригінальних текстах здійснювався за такими ключовими словами, що використовуються на позначення цієї емоції в англійській лінгвокультурі: "anger" (є найбільш уживаним — усі інші слова розташовані в порядку зменшення частотності вживання), "rage", "wrath", "fury", "outrage", далі — "ferocity", "hate", "bitterness", "scorn", "loathing", "contempt", "irritation", "annoyance", "aggravation", "indignation", "grumpiness", "revulsion", "disgust", "envy", "jealousy", "frustration", "exasperation", і "torment" [1; 5; 7]

Згідно з Л. Коваленко та А. Мартинюк, при перекладі метафор емоцій перекладачі вдаються до таких ***когнітивних операцій перекладу метафор***: відтворення, заміна, усунення та привнесення. Відтворення метафори відбувається коли в тексті оригіналу та тексті

перекладу використано однакові концептуальні моделі метафори. Когнітивна операція заміни відбувається у випадку зміни однієї моделі на іншу. При усуненні перекладач обирає неметафоричний еквівалент в перекладі метафоричного оригіналу, а операція привнесення передбачає додавання метафори в перекладі у випадку її відсутності в оригіналі [6].

Почнемо виклад результатів дослідження з аналізу перекладу онтологічної метафори концептуальної моделі ГНІВ Є ОБ'ЄКТ:

I answered, impelled, somehow, with a desire to draw upon myself a portion of the wrath I felt was about to break upon his head [9] — Відповів я, аби відтягти на себе хоч частку того гніву, що мав ось-ось вибухнути над Джонсоновою головою» [3] — [13] انا اقصد ان احوّل شيئا من غضبه على رأسي وانا اشعر بانه على وشك ان ينفجر

Оригінальну онтологічну метафору виражено іменником "portion" — «частка» — "شيئا" та прийменником "of" — "من", (в українській мові відношення частини і цілого виражено родовим відмінком), які вживаються, щоб вказати на приналежність або, в цьому конкретному випадку, складову частину якоїсь речі. В обох випадках було застосовано когнітивну операцію відтворення метафори для збереження образності мовлення.

Наступною розглянемо переклад онтологічної метафори моделі ГНІВ Є СТИХІЯ, яка в більшості випадків відтворюється і в українській, і в арабській мовах:

A gust of overpowering rage swept over him. [9] — Його залила хвиля непереборної люті. [3] — [13] اجتاحته عاصفة من الغضب

Оригінальну метафору виражено іменником "gust" який позначає «раптовий порив вітру» та прийменником "of", який відноситься до іменника "rage", що вказує на те, що ГНІВ тут осмислюється як ВІТЕР. В українському перекладі метафора була замінена на іншу метафору концептуальної моделі ГНІВ Є ВОДА. Вона виражена іменником «хвиля» та дієсловом-присудком «залити», суб'єктом дії якого є іменник «лють». В арабському перекладі було застосовано операцію відтворення метафори, яка виражена іменником "عاصفة", «буря» та прийменником "من" — «з», що відноситься до референта слова гнів "غضب".

Далі розглянемо переклад онтологічної метафори концептуальної моделі ГНІВ Є РІДИНА, яка, як правило, відтворюється в обох мовах перекладу:

Thomas Mugridge fumed and raged and did my work as well as his own. [9] — Томас Магрідж кипів і лютував, роблячи і свою і мою роботу. [3] — [13] وكان ماكريدج ثائرا ذلك يغري ويزبد، لكنه ال يجري عمله على توجيه واحتجاج واحد

В англійському прикладі метафору виражено дієсловами “fume” та “rage”, що описують людину, яка переживає емоцію гніву, як таку, від якої йде пар. В українському та арабському перекладах вжиті дієслова зі значенням «кипіти» та «лютувати» — “ دبزي” та “يغري” відповідно. Переклади було здійснено майже дослівно, що і дозволило відтворити оригінальну концептуальну метафору.

Онтологічна антропоморфна метафора концептуальної моделі ГНІВ Є ЛЮДИНА у більшості випадків підлягає усуненню в українській і заміні в арабській мові перекладу:

But he was consumed with indignation, real or feigned. [9] — А він розкричався, чи то справді з люті, чи то вдаючи лютого. [3] — [13] كنه رهاظتي هنا ما الع ف هعقاو كلذآ يردا ال ،اظيغ قرتحي نااك.

Метафору втілено дієсловом «consume», об’єктом дії якого є експерієнцер гніву, виражений займенником, а суб’єктом — референт іменника «indignation». В перекладі українською метафору було втрачено, а в арабському перекладі замінено на метафору моделі ГНІВ Є ВОГОНЬ, яка виражена дієсловом «قرتحي» — «горіти», суб’єктом якого є іменник «ظيغ» — «лють».

Онтологічна метафора концептуальної моделі ГНІВ Є РОСЛИНА зазвичай відтворюється в арабській мові та замінюється в українській:

And Pa’s anger did not rise, and his hands hung limply at his sides. [11] — І лють батька не виплеснулась, і руки в нього безсило повисли. [4] — [12] «ءاخرتسا يف نيتقلعم هادي ،تلظ و ،ديازتي مل بالا بضغ نكل و علي اجنبيه»

Аналізовану англійську метафору виражено дієсловом “to rise”, суб’єктом дії якого є референт підмета “anger”. В арабському перекладі метафору відтворено. Вона втілена дієсловом “ديازت” — «рости» та іменником “بضغ — «гнів». В перекладі українською метафору замінено на метафору іншої концептуальної моделі — ГНІВ Є РІДИНА, яка втілюється дієсловом «виплеснутися», суб’єктом дії якого є референт іменника «лють».

Однією з найпоширеніших моделей англомовних метафор є модель ГНІВ Є КОНТЕЙНЕР, що найчастіше усувається в українській мові та замінюється на іншу в арабській:

White Fang was in a rage, wickedly making his attack on the most vulnerable spot. [10] — Біле Ікло як скажений рвав його й намагався схопити за найслабше місце. [2] — [14] ءاهدب وهو ،بضغلا هب دبتسا دق ضيبأ بانف افعض رثكألا عضاوملا مجاهي

Метафору оригіналу втілено прийменником “in”, вжитим з іменником “rage”, що репрезентує гнів як імпровізований контейнер, в якому знаходиться експерієнцер. У перекладі українською мовою

метафору було усунуто, а в арабському перекладі замінено на метафору моделі ГНІВ Є ЛЮДИНА, що бере владу над експерієнцером. В арабському перекладі метафора виражена дієсловом “ استبد” — «охопити» та прийменником орудного відмінку “ب”, який виражає дію над експерієнцером гніву, вираженим злитим займенником.

Найчастотнішою є англомовна метафора моделі ГНІВ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, яка, в більшості випадків, підлягає усуненню в обох мовах:

He arose, growled wrathfully at the motionless ball. [10] — Вовк не витримав і, сердито загарчавши на нерухомий клубок. [2] — [14] وهو قنكاسلا كوشلا قرك ةهجاوم يف أرّمذتُم مدمدي

Ця метафора виражається лексико-граматично, суфіксом “-ful”. В обох перекладах метафору втрачено.

В межах цієї концептуальної моделі КОНТЕЙНЕР може конкретизуватися як ЧАСТИНА ТІЛА. В англійській мові найчастіше такою частиною тіла є ОЧІ. Така модель як ГНІВ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ ЕКСПЕРЄНЦЕРА існує в усіх трьох лінгвокультурах, тож її відтворення є достатньо частотним явищем:

He was panting with anger, and his eyes blazed with hate. [11] — Він тяжко дихав від гніву, в очах палала ненависть. [4] — [12] نم ثهلي ناك دقحلاب ةنيعت لمعلا دق و بضغلا

Метафору втілено дієсловом-присудком “to blaze” — «палати» — “لمع”, що відноситься до іменника-підмета “hate” — «ненависть» — “حقد”, де “eyes” — «очі» — “نانيع” виступають місцем дії.

Розглядаючи випадки привнесення метафори в текст перекладу, слід зазначити, що в арабських перекладах така операція є більш частим явищем, порівняно з українськими. В українському перекладі найчастіше додається метафора моделі ГНІВ Є ВОГОНЬ, а в арабському — ГНІВ Є ЛЮДИНА. Відповідні приклади:

Al’s face went red with anger [11] — Елове обличчя спалахнуло від люті [4] — [12] «ةهجو رمح «لا» نم بضغلا»

Українську метафору втілено дієсловом «спалахувати», об’єктом дії якого є референт іменника «обличчя», а суб’єктом — референт іменника «лють».

...But the man whose hand he had bitten was angry. [10] — Але індіанець, якого воно вкусило, розсердився [2] — [14] الرجل الذي تعرّضت يده للعض، فقد سيطر عليه الغضب

Арабську метафору виражено дієсловом “سيطر” — «керувати» та прийменником “علي” — «над», об’єктом дії дієслова є експерієнцер гніву, виражений злитим займенником, а суб’єктом — референт слова «гнів».

Згідно з даними кількісного аналізу, в українській мові когнітивну операцію усунення було застосовано у 40 % прикладів, відтворення — у 38,8 %, операцію заміни — у 21,2 % від загальної кількості прикладів, та у 11 прикладах метафору було додано. В арабській мові ситуація є трішки іншою — найчастіше тут спостерігається операція відтворення метафори — у 47,6 % прикладів, потім операція заміни — у 42,9 %, далі йде усунення метафори, що відбувається у 9,5 % прикладів, і в 39 прикладах метафору було додано.

В українських перекладах найчастіше відтворюються метафори концептуальної моделі ГНІВ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ (25,8 %) та ГНІВ Є СТИХІЯ (19,3 %), а в арабських перекладах — ГНІВ Є СТИХІЯ (17,5 %) та ГНІВ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА-ОЧЕЙ (17,5 %).

Найчастіше втрачаються або замінюються метафори моделі ГНІВ Є КОНТЕЙНЕР. В українських перекладах, вони, як правило, втрачаються (50 %) або замінюються (26,3 %) на модель ГНІВ Є КИПЛЯЧА РІДИНА (40 %). В арабських — втрачаються (40 %) або замінюються (26,3 %) на модель ГНІВ Є ЛЮДИНА (66,6 %)

Додавання метафор є більш частотним феноменом в арабських перекладах, де найчастіше привносяться метафори моделі ГНІВ Є ЛЮДИНА (28,2 %). В українських перекладах найчастіше додаються метафори ГНІВ Є ВОГОНЬ (37,5 %) та ГНІВ Є ЛЮДИНА (37,5 %).

Висновки. Когнітивна процедура відтворення метафор в перекладі переважно має місце за умови існування збіжних концептуальних моделей в культурах оригіналу і перекладу, що позначається і на засобах їх мовного/мовленнєвого втілення. Операція заміни/усунення метафор, навпаки, спостерігається у випадку незбіжних, лінгвокультурно специфічних моделей метафор. Значну роль відіграє і синтетична природа української та арабської мов, де на відміну від аналітичної англійської мови, де метафоричні значення переважно виражаються словосполученнями іменників з прийменниками, емоційний стан гніву також репрезентується афіксами, що змінюють структуру слів.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із застосуванням методики, опрацьованої в цій розвідці, для вивчення способів наближення текстів українських та арабських перекладів до концептуальної моделі англійської лінгвокультури, або виявлення схожих практик концептуалізації в англійській, українській та арабській лінгвокультурах.

Література

1. *Блэк М. Метафора. Теория метафоры : сборник / вступ. ст., сост. Н. Д. Арутюнова ; общ ред. Н. Д. Арутюнова, М. А. Журинская. Москва : Прогресс, 1990. С. 153–172.* ***2***. *Лондон Дж. Біле Ікло. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.* ***3***. *Лондон. Дж. Морський Вовк. Харків : Фоліо, 2019. 370 с.* ***4***. *Стейнбек Дж. Грона Гніву. Київ : КМбукс. 2018. 650 с.* ***5***. *Classification of emotions. URL: http://www.theemotionmachine.com/ classification-of-emotions. (Last accessed: 26.10.2021).* ***6***. *Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. Advanced education. 2018. № 10. P. 190–197.* ***7***. *Kцvecses Z. Metaphor and emotion. Language, culture, and body in human feeling. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000. 223 p.* ***8.*** *Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : Chicago Univ. Press, 1980. 242 p.* ***9.*** *London. J. The sea wolf. London : William Heinemann, 1917. 260 p.* ***10***. *London J. White Fang. Salt Lake City: The Project Gutenberg. 1906. 138 p.* ***11***. *Steinbeck J. The Grapes of Wrath. London : Penguin classic. 1939. 513 p.* ***12***. نارمز دعس قمجرت . قورشلا راد .بضغلا ديقانع.نوج لكبنياتش
يلوالا ةيبرعلا ةعبطلا .رحبلا بئذ ، كاج نندل .ص 720 *2016.* ***13.***
حلاص امم :قمجرت .ص 198 *3 1987* ***14***. نرادلا ,نامع .رشنللتارانم راد
ريونتلا راد .ضيبا بان . كاج نندل 288 ص .2019 .

УДК 811.111’276.45’246.3’255: 791.22

ПЕРЕДАЧА В КІНОПЕРЕКЛАДІ СЛЕНГУ, ДІАЛЕКТУ ТА БАГАТОМОВНОСТІ

Танчак А. А, Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено передачі акценту, сленгу, діалекту та багатомовності при перекладі англомовних художніх фільмів українською мовою. Особливу увагу приділено перекладацьким способам їх передачі чи непередачі під час дубляжу або закадрового перекладу. Зроблено висновок, що англійський сленг зазвичай передається українським молодіжним сленгом, діалектизми — просторіччям або суржиком, а багатомовність та акцент зазвичай не відтворюються.

Ключові слова: *акцент, багатомовність, діалект, дубляж, закадровий переклад, переклад, сленг.*

Tanchak A.A., Kalnychenko O. A. The rendition of slang, dialectal speech, and multilingualism in screen translation. *The article deals with the rendering of accent, slang, dialectal speech and multilingualism while translating movies and TV serials from English into Ukrainian. Special attention has been given to the ways of their rendering (or non-rendering) in dubbing or voice-over. The conclusions reached are that Ukrainian youth slang expressions are normally used for rendering English slang; colloquialisms and hybrid of Ukrainian and Russian (surzhyk) are used for rendering dialectal speech; and multilingualism is often not reproduced in translations at all as well as an accent.*

Key words: *accent, dialectal speech, dubbing, multilingualism, slang, translation, voiceover.*

Актуальність дослідження зумовлено тим фактом, що аудіовізуальний переклад постійно вимагає вирішення питання передачі сленгу, діалекту та багатомовності, які все частіше присутні в сучасних англомовних кінофільмах та телесеріалах, задля якісного відтворення оригінального фільму українською мовою.

Об'єктом дослідження виступають акцент, сленгові вирази, діалектне мовлення та багатомовність чи іномовні вкраплення, що зустрічаються в телесеріалах та художніх фільмах, а предметом стали способи та методи, що використовуються перекладачами при їх (не) передачі під час дублювання та закадрового перекладу.

Мета роботи полягала у встановленні засобів та особливостей відтворення сленгу, діалектного мовлення, акценту та багатомовності у перекладах британських та американських кінофільмів українською мовою при дублюванні чи закадровому перекладі.

Матеріалами дослідження виступали англомовні кінофільми «Trainspotting», «A Clockwork Orange», «Inglourious Basterds», телевізійний серіал «Misfits» (перший сезон), музична комедія «My Fair Lady» та їхні дубльовані чи закадрові переклади українською мовою. Під час дослідження використовувалися наступні методи: метод порівняльного аналізу, перекладознавчий аналіз та описовий метод.

Дубляж — це заміна оригінальної звукової доріжки фільму чи телесеріалу джерельною мовою на відповідну звукову доріжку цільовою мовою [11, с.156]. Важливу роль у дубляжі відіграє синхронізація, тобто гармонізація між зображенням та звуком. Виділяють три види синхронії. Фонетична синхронія вимагає аби звук цільового тексту гармонізувався з рухом губ акторів [2, с. 123–124]. Синхронія персонажу вимагає того, щоб цільова мова відповідала жестам та міміці [2, с. 124]. Ізохронія вимагає, аби репліка починалася тоді, коли актор відкриває рота, та закінчувалася тоді, коли губи актора на екрані перестають рухатися [2, с. 124].

Закадровий переклад «полягає в усній подачі перекладу цільовою мовою, який чується одночасно з голосом джерельною мовою і поверх нього» [2, с. 121]. В художніх фільмах «закадровий переклад може приймати різні форми» і може використовуватися для «передачі внутрішніх думок персонажа на екрані» [10, с.446]. І закадровий переклад, і дубляж є усними відтвореннями підготовленого аудіовізуального перекладу.

«Субтитрування — це передача в письмовій формі на мову перекладу оригінальних реплік учасників діалогу, а також будь-якої іншої вербальної інформації, яка передається візуально (листи, банери, вставки) або вербально (вірші, голоси за кадром)» [1, с. 451]. При субтитруванні необхідно слідкувати за тим, аби глядачі мали змогу читати субтитри, одночасно спостерігаючи за подіями в фільмі, тому деколи перекладачі вимушені допускати опущення, аби упевнитися в тому, що глядач встигне прочитати текст. Під час субтитрування дуже важко передати такі особливості мовлення, як, наприклад, акцент, відповідно, переклад кінофільму цільовою мовою, що з'являється на екранах глядачів лише у вигляді тексту призводить до того, що втрачаються важливі елементи образу персонажу фільму. Більше того, табуйована лексика вважається більш неприємною, коли вона використовується на письмі, ніж, коли вона використовується під час усного мовлення, і перекладачі вимушені опускати її при створенні субтитрів [9,с. 247]. Однак, на відміну від, наприклад, дубляжу, при субтитруванні в фільмі також зберігається і оригінальний текст в його аудіо-вигляді, що розширює інформацію, яку отримує глядач.

Діалект можна визначити як «різновид певної мови, що вживається як засіб спілкування між особами, що пов'язані тісною територіальною, соціальною або професійною спільністю» [3, с. 132]. Корнєй Чуковський зазначав, що зазвичай діалектна мова є свідченням низького соціального статусу героя або ж свідченням відсутності у нього освіти, і пропонував передавати діалектизми просторіччям [7, с. 135]. Однак, в інших культурах існують й інші способи передачі діалекту. Так, Мануела Пертеґела розглядає п'ять можливих варіантів передачі діалектів при перекладі драматичних творів: переклад вигаданим діалектом, компіляцію або суміш кількох діалектів, переклад паралельним діалектом (тобто, діалектом цільової мови), локалізацію (повне перенесення у дійсність цільової мови) та стандартизацію (заміна діалектних елементів стандартними) [12]. А Делія К'яро, стосовно кіно, зазначає, що аудіовізуальні перекладачі зазвичай намагаються «замінювати нестандартні форми в джерельній мові стандартними формами, типовими для письмової мови, у цільовій версії» або ж вставляти у переклад певні вирази, поширені в цільовій мові чи навмисні помилки [8, с. 181].

У музичній комедії «Моя чарівна леді» (*My Fair Lady*) лондонський діалект кокні використовується як основний елемент сюжету, а не додатковий інструмент зображення персонажу, яким можна знехтувати, тому перекладачам потрібно було знайти спосіб відтворення діалекту при перекладі, і у перекладі кінофільму українською мовою для цих цілей було використано суржик. Однак «суржик» використовують «переважно на позначення українсько-російського змішаного мовлення» [4, с.6], а кокні, яким розмовляла героїня комедії — це соціально знижений варіант англійської мови, тому вважаємо використання суржику недоречним. Переклади п'єси Шоу, за якою була створена ця музична комедія, були виконані іншим чином: за допомогою вживання українського просторіччя.

У серіалі «Покидьки» (*Misfits*) вміло використовуються акценти та діалекти для створення образів його героїв, кожен з яких має різне географічне та соціальне походження. Порівняльний аналіз оригінального тексту серіалу та його дубльованого українського аналогу показав, що особливі діалекти персонажів було замінено стандартизованими виразами з незначною кількістю сленгізмів. Акцент більшості персонажів не передавався, за винятком мовних особливостей Келлі, дівчини з півночі Англії, які команда дубляжу передавала через широке використання суржику, а часом і російської фонетики.

За визначенням Лесі Ставицької, «сленг — це практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції» [6, с. 42]. Передача сленгу є досить важкою задачею для перекладача, оскільки не завжди в цільовій мові є необхідний сленговий відповідник, або ж навпаки, існує два чи більше відповідники, і перекладач змушений обирати той, який, на його думку, краще відповідає дискурсу. Окрім того, сленгові вирази досить часто можуть підпадати під цензуру. У фільмі «На голці» (*Trainspotting*) персонажі дуже часто використовують сленгові вирази та табуйовану лексику. Автори українського закадрового перекладу цього кінофільму, як і автори його російського дубляжу, широко використовують український молодіжний сленг, і якщо десь не знаходять відповідник, то компенсують сленгізми в іншому місці, зберігаючи характеристики персонажів.

Багатомовність — це одночасне використання двох чи більше мов, кожна з яких досить часто має різну вагу, адже до основної мови просто додаються декілька фраз чи написів іноземною мовою. Іноді також використовується вигадана мова — артланг. В романі "A Clockwork Orange," за яким було знято однойменний фільм, герої використовують приклад такої мови — надсат, або жаргон, що

скаладається з дещо видозмінених компонентів декількох мов, головним чином, російської [5]. Однак, перекладачі кінофільму відмовилися від передачі надсату, на відміну від перекладачів книги, які здійснили спробу передати явище надсату за допомогою використання російськомовних слів та українських сленгових виразів. В українському ж перекладі фільму Квентіна Тарантіно «Безславні виродки», в якому досить велика частина діалогів відбувається не тільки англійською, але й французькою, німецькою та італійською, українські та російські перекладачі практично відмовилися від передачі багатомовності. Однак, наприклад, в кіноперекладі цієї стрічки італійською мовою було збережено багатомовність завдяки вживанню дубляжу та субтитрування. В італійській версії англійську мову переклали та продублювали, німецьку не дублювали, але переклали в субтитрах, французьку дублювали та подавали в субтитрах, а власне італійську продублювали сицилійським діалектом.

Висновки. 1. На аудіовізуальних перекладачів розповсюджуються не тільки специфічні обмеження, пов'язані зі специфічними видами кіноперекладу, але також і цензурні обмеження, що стосуються передачі сленгу та табуйованих виразів. 2. Нестандартні форми мовлення (зокрема, діалектне мовлення) в джерельній англійській мові зазвичай передаються в дублюванні чи закадровому перекладі стандартними формами, типовими для цільової (української) мови. 3. Мови, що використовуються в багатомовних фільмах, зазвичай не мають однакової ваги, і при їх українському аудіовізуальному перекладі передача багатомовності нерідко ігнорується на відміну від, скажімо, іспанської чи італійської традиції, де багатомовність зберігають завдяки тому, що до дубляжу додають субтитри. 4. Під час перекладу сленгу чи діалекту перекладачі занадто часто звертаються до суржику.

Перспективи дослідження ми вбачаємо в аналізі способів передачі (чи відсутності такої передачі) акценту, сленгу, діалекту та багатомовності в залежності від кіножанру (комедія, вестерн, детектив тощо).

Література

1. *Діас Сінтас Х. Субтитрування. Енциклопедія перекладознавства / за ред.: І. Ґамб'є, Л. ван Дорслара; за заг. ред. О.А. Кальниченка та Л.М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. Т 1. С. 450-455.* ***2***. *Діас Сінтас Х., Ореро П. Закадровий переклад та дублювання. Енциклопедія перекладознавства : у 4 т./ за ред. І. Ґамб'є та Л. ван Дорслара ; за заг. ред.: О. А. Кальниченка таЛ. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020.Т. 1. С. 121-126.* ***3***. *Касаткин Л. Л. Диалект. Лингвистический энциклопедический словарь /*

гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 132-133. ***4****. Масенко Л. Т. Суржик : між мовою і язиком. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 202 с.* ***5****. Ребрій І.М. Мовні та етноментальні особливості перекладацького відтворення артлангів : дис.... канд. філол. наук : 10.02.16. Херсон, 2017. 266 с.* ***6****. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.* ***7****. Чуковский К. И. Высокое искусство. Москва : Советский писатель, 1968. 384 с.* ***8****. Chiaro D. Dialect Translation. The Routledge Companion to Translation Studies/ ed. J. Munday. London: Routledge, 2009.P.181-204.* ***9****. Gambier Y., Gottlieb H. (Multi) Media Translation. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2001. 298 p.* ***10****. Kuhn A., Westwell G. A Dictionary of Film Studies. Oxford: Oxford University Press, 2012. 516 p.* ***11****. Pavesi M. Dubbing. The Routledge Encyclopedia of Translations Studies /ed. M. Baker,G. Saldanha. London : Routledge, 2020. P. 156-162.* ***12****. Perteghella M. Language and Politics on Stage: Strategies for Translating Dialect and Slang with References to Shaw's "Pygmalion" and Bond's "Save". Translation Review. 2002. № 64. P. 45-53.*

УДК 811.111:811.161.2]'25'373'367.63

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ КОНЕКТОРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ TED ПРОМОВ)

Чайкіна В. В., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті в перекладацькому ракурсі розглядається тема лексичних конекторів; описується специфіка цього феномена та відмінності конектора від сполучника. Також висвітлюється специфіка відтворення конекторів під час перекладу з англійської мови українською. У результаті дослідження зроблено висновок, що найбільш поширеним способом перекладу конекторів є автохтонний відповідник. Що стосується перекладацьких трансформацій, то в деяких випадках мала місце семантична трансформація смислового розвитку.

Ключові слова: *лексичний конектор, сполучник, специфіка перекладу.*

Chaikina V. V., Voronina K. V. Specifics of rendering lexical connectors into Ukrainian (based on TED talks). *The article looks into the topic of lexical connectors in a translation perspective; describes the specifics of this phe-*

nomenon and the differences between the connector and the conjunction. The specifics of rendering connectors when translating from English into Ukrainian is also highlighted. As a result of the research, we made the conclusion that the most widespread way of translating connectors is the autochthonous equivalent. As for translation transformations, in some cases there was a semantic transformation of meaning extension.

Keywords: *conjunction, lexical connector, translation specifics.*

Тема лексичних конекторів відіграє значну роль у будь-якій мові, адже саме вони забезпечують логічні зв'язки у різних текстових джерелах. Ця тема привертала увагу багатьох лінгвістів своєю неоднозначністю, тож ми вирішили розглянути феномен «конектор» та дослідити його особливості та відмінності від інших елементів зв'язності. **Актуальність роботи** обумовлена необхідністю дослідження лінгвістичного феномена «конектор» та поданням лінгвістичного статусу конектора в англійській мові в порівнянні з українською мовою.

Об'єктом дослідження є лексичні англомовні конектори, які були використані в обраних виступах TED Talks, та їхні відповідники українською мовою. **Предметом дослідження** є перекладацькі способи та трансформації, які застосовуються у перекладі лексичних конекторів відео матеріалів Ted Talks.

Метою нашої роботи є дослідження феномена "конектор" та особливостей його відтворення в українському перекладі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в нашій роботі вперше досліджуються англомовні конектори як функціональні одиниці когніції у перекладацькому контексті.

Для аналізу конекторів було обрано три відеоматеріали з TED промов: 1) "Наступна епідемія? Ми не готові", "The next outbreak? We're not ready" із Біллом Гейтсом [5]; 2) "Глобальна зміна влади", "The global power shift" із Педі Ешдауном [4]; 3) "Як можна передбачити наступну фінансову кризу?", "How we can predict the next financial crisis" із Дід'є Сорнеттом [3].

У роботі ми аналізуємо різні конектори, які допомагають логічно поєднати між собою речення чи абзаци. Найбільш розповсюдженими конекторами в англійській мові є наступні: *and, but, in fact, so*. Хоча ці слова зазвичай виконують функцію сполучника, у нашій роботі ми розглядаємо їх у якості конекторів.

Стосовно конектора, на думку німецького лінгвіста Метріха, саме Ульріх Енгель одним з перших увів в граматику термін "конектор". Відповідно до його визначення, конектор здійснює конексію, тобто зв'язок елементів в словосполученні, реченні і текстах [2].

Конектори також називають текторганізаторами. Саме ці мовні

елементи допомагають зрозуміти структуру текстів. До таких належать наступні слова: *first, now, finally etc*. Давайте розглянемо приклади:

1. "***First**, we need strong health systems in poor countries."*

"***Перше**, нам потрібна сильна система охорони здоров'я в бідних країнах"[50].*

2. "***And now** we need preparedness."*

"***І зараз** нам потрібна підготовленість*" [*5*].

Під час дослідження обраної нами теми, ми помітили, що велика кількість конекторів, що вказують на логічний зв'язок між цілим реченнями чи судженнями, належать до такої частини мови, як сполучник. Але цікавим є той факт, що не всі сполучники є конекторами.

Сполучники та конектори володіють схожими функціями і вважаються формально незмінними словами, які зазвичай пов'язують між собою речення. Сполучник — це службова частина мови в традиційній граматиці. Конектор — поняття, що виникло не так давно [1, с. 13].

На відміну від сполучників, які можуть пов'язувати лише вислови в межах одного речення, конектори можуть пов'язувати як два, так і більше попередніх висловів. Давайте розглянемо декілька прикладів, де сполучники не виконують роль конектора:

*1. "When the nuclear attack came, we were supposed to go downstairs, hunker down, **and** eat out of that barrel."*

"У випадку ядерної війни ми мали б спуститися вниз, сісти навпочіпки і їсти з цього бідона" [*3*].

2. "*Not missiles, **but** microbes."*

"Не гранатомети, а мікроби" [*3*].

3. "*We need to do simulations, germ games, not war games, **so that** we see where the holes are."*

"І тоді нам треба поєднати цих медичних працівників з військовими, щоб отримати переваги від військової вправності рухатися швидко, займатися логістикою і захищати територію" [*3*].

У вищенаведених прикладах ми аналізували такі сполучники як *and* — і, *but* — а, *so that* — щоб. Оскільки вони функціонують в межах одного складного речення, то до конекторів не належать.

А зараз давайте розберемо приклади, в яких більшість сполучників виконують роль конектора та забезпечують зв'язність на рівні кількох речень.

"*Now, Mŭdecins Sans Frontiures did a great job orchestrating volunteers. **But** even so, we were far slower than we should have been getting the thousands of workers into these countries. **And** a large epidemic would require us to have hundreds of thousands of workers."*

"Справді, «Лікарі без кордонів» зуміли прекрасно організувати волонтерів. ***Але*** *навіть так, ми значно повільніше, ніж треба було, відправляли працівників у ті країни.* ***А*** *велика епідемія вимагатиме залучення сотень тисяч працівників*" [3].

У даному прикладі було використано два сполучника, що виконують роль конекторів — *but* та *and*. Цікаво, що анафоричний протиставний конектор в тексті оригіналу *but* та в українському перекладі але належать до однакової категорії конекторів, у той час як в останньому реченні ми спостерігаємо відмінність. Так, в англійському варіанті використовується анафоричний з'єднувальний конектор *and*. Натомість в українській мові перекладач використав анафоричний протиставний конектор а.

Отже, головна властивість конектора полягає в тому, що він може пов'язувати не тільки висловлювання, а й так звані "надфразовою єдності" в межах декількох речень чи абзаців.

Під час аналізу обраних текстів більшість лексичних конекторів були перекладені завдяки багатоеквівалентним (варіантним) відповідникам. Ми вважаємо, що це зумовлено тим, що конектори, більшість із яких належать до класу сполучників, мають декілька варіантів перекладу залежно від місцезнаходження в реченні та їх ролі. Давайте розглянемо та проаналізуємо наступні приклади.

1. "***But*** *we've* ***actually*** *invested very little in a system to stop an epidemic."*
"***Але*** *ми інвестували замало у систему попередження епідемій*" [*3*].
2. "***But in fact****, we can build a really good response system."*
"***Втім****, ми можемо створити справді дієву систему реагування"* [*3*].
3."***But*** *that's not a usual case in history."*
"***Однак****, це незвичайний випадок в історії"* [*4*].
4. "***But*** *now one final thing."*
"***А*** *тепер, наостанок*" [*4*].

Усі чотири речення мають сполучник *but*, який належить до анафорчиних протиставних конекторів. Приклади яскраво ілюструють багатоеквівалентність. Як ми бачимо при перекладі були використані українські варіантні відповідники, такі як але, втім, однак, а.

Розглянемо приклади з конектором so:

1. "***So*** *the cause of the crash, the cause of the crisis has to be found in an inner instability of the system, and any tiny perturbation will make this instability occur."*

"***Тож*** *причина краху, причина кризи, має знаходитись у внутрішній нестабільності системи, і будь-яка крихітна зміна змусить цю нестабільність виявитись*" [3].

2. "***So*** *how can we be so collectively wrong by misreading or ignoring the science of the fact that when an instability has developed, and the system is ripe, any perturbation makes it essentially impossible to control?"*

"***То*** *як ми всі разом можемо так помилятись, неправильно трактуючи або ігноруючи науку фактів, коли з'являється нестабільність, і, хоч система є зрілою, будь-які порушення роблять її практично непридатною до контролю*?" [*3*].

У цих прикладах анафоричний причинно-наслідковий конектор *so* також має декілька варіантів перекладу. Оскільки вони синонімічні, то можна зробити висновок, що іноді перекладач використовував різні варіанти, спираючись на власний розсуд.

Також у текстах дуже часто вживався конектор *and*, тож давайте подивимось на приклади:

1. "***And*** *then we need to pair those medical people with the military, taking advantage of the military's ability to move fast, do logistics and secure areas."*

"***І*** *тоді нам треба поєднати цих медичних працівників з військовими, щоб отримати переваги від військової вправності рухатися швидко, займатися логістикою і захищати територію*" [*4*].

2. "***And*** *it goes: «Every man's death affected me, for I am involved in mankind, send not to ask for whom the bell tolls, it tolls for thee."*

"***А*** *далі продовжується: «Від смерті кожної людини страждаю і я, бо я єдиний з усім людством; тому ніколи не питай, по кому подзвін — він по тобі*" [4].

Ці два приклади з анафоричним з'єднувальним конектором "and" демонструють знову ж таки використання варіантного відповідника. Цікаво, що у другому прикладі в українській мові автор використав протиставний конектор а. Проте оскільки і та а у словнику подаються як переклад *and*, то можна стверджувати, що цей конектор має багатоеквівалентні словникові відповідники, які відрізняються за лексичним значенням на відміну від минулих прикладів з конекторами *but* та *so*.

Тепер давайте звернемо увагу на речення, де мали місце оказіональні перекладацькі відповідники.

1. "***So*** *here is Ashdown's third law."*

"***А*** *зараз третій закон Ашдауна"* [*5*].

В англійській мові, як ми бачимо, використаний анафоричний причинно-наслідковий конектор *so*, у той час як в українській — анафоричний протиставний а. У сполучника *so* є чимало варіантних перекладацьких відповідників тож, саме, таким чином, отож, тому тощо. Оскільки словник не подає сполучник а як переклад *so*, то ми робимо висновок, що тут має місце оказіональний відповідник, який перекладач вирішив за доречне використати, можливо з метою милозвучності, бо варіантний відповідник *so* — тож звучить дійсно грубіше.

2. "***And*** *here's the third factor, which is totally different."*

"***Нарешті*** ми підійшли до третього фактору, який дуже відрізняється від попередніх двох" [*5*].

У цьому прикладі в англійському реченні використаний анафоричний з'єднувальний конектор *and*, який в українській мові має такі варіанти як і та а. В українському перекладі використаний анафоричний результативний конектор нарешті. Тож, в такому випадку ми спостерігаємо використання оказіонального відповідника.

Під час виконання практичної частини роботи ми проаналізували приклади з конекторами та виявили, що в більшості випадків перекладацькі трансформації взагалі не використовувались. Лише семантична трансформація, така як смисловий розвиток, мала місце в реченнях, де були оказіональні перекладацькі відповідники. Пропонуємо розглянути кілька прикладів:

1. "***So*** *next time, we might not be so lucky."*

"***Але*** *наступного разу нам може не так пощастити*" [*5*].

Тут ми бачимо анафоричний причинно-наслідковий конектор *so*, а в перекладі – анафоричний протиставний конектор але, що свідчить про наявність трансформації смислового розвитку.

2. "***That's where*** *mothers can give birth safely, kids can get all their vaccines."*

"***Щоб*** *жінки могли народжувати безпечно, а діти отримували всі необхідні вакцини*" [*5*].

У цьому прикладі в англійській мові використаний конектор-локалізатор *that's where*, у той час як в українській — причинно-наслідковий щоб. Оскільки конектори належать до різних групових категорій, має місце семантична трансформація смислового розвитку.

Наступною цікавою закономірністю, яку ми помітили під час виконання практичної частини, є невідтворення конекторів, що зустрічалось при перекладі на українську мову. Тож ми пропонуємо розглянути, які саме конектори не відтворювались у більшості речень.

Сполучник та анафоричний протиставний конектор *but* часто зустрічається в текстах, але він майже завжди відтворюється в мові перекладу. Ми знайшли приклад, який демонструє невідтворення даного конектора.

"***But*** *what Housman understood, and you hear it in the symphonies of Nielsen too, was that the long, hot, silvan summers of stability of the 19th century were coming to a close, and that we were about to move into one of those terrifying periods of history when power changes."*

"Хаусман усвідомив, також це відчувається у симфоніях Нільсена, що довгі, спекотні, пасторальні літні дні стабільності XIX-го ст. під-

ходили до завершення, що ми от-от вступимо в один з тих жахливих періодів історії, коли влада змінюється" [48].

Наступний конектор, який ми розглянемо — це *in fact*. Він був достатньо розповсюдженим і часто вживався в обраних нами текстах, при чому як в оригіналі, так і в перекладі. Натомість нам вдалося знайти декілька прикладів, що демонструють невідтворення конектора *in fact* в українському варіанті.

1. "***In fact**, let's look at a model of a virus spread through the air, like the Spanish Flu back in 1918."*

"*Погляньмо на модель вірусу, який передається через повітря, скажімо іспанський грип у 1918 році*" [49].

2. "*But **in fact**, we can build a really good response system."*

"Втім, ми можемо створити справді дієву систему реагування" [*49*].

В першому прикладі перекладач розпочинає переклад із наступного словосполучення *let's look* — погляньмо і не відтворює конектор *in fact*. А в другому варіанті ми бачимо використання двох конекторів *but* та *in fact* у мові оригіналу. В українській мові перекладач вирішив відтворити лише перший анафоричний протиставний конектор *but*.

Тепер ми розглянемо конектор, який найчастіше зустрічався в текстах. Ми маємо на увазі анафоричний з'єднувальний конектор *and*. Він не лише найчастіше з-поміж інших конекторів мав місце в тексті оригіналу, але й належить до групи конекторів, які найчастіше не відтворювались в тексті перекладу. Ми пов'язуємо це з стилістичними правилами української мови, де сполучник і все ж таки характерний для сурядних речень і рідко вживається в якості конектора. Розглянемо приклади невідтворення цього конектора.

1. "***And** if you look, you can see them happening, already beginning to emerge."*

"Якщо подумати, то це вже відбувається" [*3*].

2. "***And** that's what the G20 is, a treaty-based institution."*

"В цьому суть великої двадцятки — організації, заснованої на договорах" [3].

3. "***And** that's a big problem, and we'll return to it in just a second."*

"Це значна проблема, до якої ми повернемося за мить" [*3*].

Вищенаведені приклади демонструють таке явище, яке ми назвали невідтовренням. Зараз ми хотіли б звернути увагу на ще одну цікаву тенденцію — додавання конектора в мові перекладу. Хоча це явище було досить рідким, але було все одно цікаво знайти такі приклади.

1. "*We should be concerned.*"

"***І** нам варто перейматися нею*" [*49*].

У цьому реченні перекладач вирішив додати анафоричний з'єднувальний конектор "і" в українському варіанті.

2. "*My own view, by the way, ladies and gentlemen, is that this is unlikely to be done by spawning more U.N. institutions.*"

"*Крім того, пані та панове, сам я переконаний, що цього навряд чи можна добитись створенням нових установ ООН"* [*48*].

Тут перекладач додав анафоричний конектор доповнення "крім того".

3. *Now there's a problem there, and we'll come back to it in a minute, which is that if you bring the most powerful together to make the rules in treaty-based institutions, to fill that governance space, then what happens to the weak who are left out*?

Але тут виникає проблема, до якої ми повернемося за хвилину: якщо ми зберемо найсильніших для створення правил в таких організаціях, із метою заповнення управлінського простору, то що трапиться зі слабкими, котрі залишаться осторонь? [*48*].

Цей приклад демонструє додавання анафоричного протиставного конектора але в українській мові.

Висновки. Конектори забезпечують зв'язність та виконують важливу роль в логічному об'єднанні речень або навіть абзаців. Оскільки часто виникають труднощі між розпізнаванням конекторів та неконекторів, ми визначили і довели, що на відміну від інших частин мови — сполучників, часток і прислівників, які зазвичай пов'язують лише вислови в межах одного речення, конектори можуть пов'язувати як два, так і більше попередніх висловів. Стосовно перекладацьких трансформацій, ми дійшли до висновку, що при перекладі конекторів вони зазвичай не використовуються. Але було декілька прикладів, в яких мала місце семантична трансформація смислового розвитку. Наостанок, цікавою закономірністю було невідтворення конекторів у мові перекладу, або навпаки їх додавання.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні феномена конектор та його більш ґрунтовному аналізі не лише на рівні речень, але й на рівні об'єктів із метою досягнення більш повного розуміння цієї теми, яка залишається досить неоднозначною.

Література

1. *Голубева Н. А., Зуева Е. В. К понятию коннектора в лингвистике. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/n-poniatiyu-konnektora-vlingvistike (дата обращения: 06.06.2021).* ***2.*** *Mütrich R. Konnektoren definieren. Textkonnektoren und andere textstruktu-rierende Einheiten. 2001: Stauffenburg (Eurogrammatik). Vol. 16. P. 19–31.* ***3.*** *TED Talks "How we can predict the next financial crisis". URL: https://www.ted.com/*

talks/didier_sornette_how_we_can_predict_the_next_financial_crisis/up-next?language=en (Last accessed: 29.02.2021). ***4****. TED Talks "The global power shift". URL: https://www.ted.com/talks/paddy_ashdown_the_global_power_shift/up-next?language=en (Last accessed: 29.02.2021).* ***5****. TED Talks "The next outbreak? We're not ready". URL: https://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_outbreak_we_re_not_ready?language=dz (Last accessed: 29.02.2021).*

УДК 811.111'42'24'373'25:159.942

ЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ НА СФЕРУ ЕМОЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ІДЕАЦІЙНИХ ПРОМОВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ-ПЛАТФОРМИ TED)

Чухно М. С., Кайсіна Д. М. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню збереження комунікативного впливу на сферу емоцій шляхом відтворення емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів) при перекладі ідеаційних промов. Розглянуто поняття «ідеаційна промова» та «комунікативний вплив». Визначено у відсотковому співвідношенні найчастіше вживані приклади емотивні лексики і стилістичних прийомів (тропів), а також найбільш частотні способи перекладу і перекладацькі трансформації, що використовувалися при їхньому відтворенні.

Ключові слова: *емотивна лексика, ідеаційна промова, комунікативний вплив, перекладацька трансформація, спосіб перекладу, стилістичний прийом.*

Chukhno M. S, Kaysina D. M. Preservation of communicative influence on the sphere of emotions in ideation speeches translation (based on TED Internet platform). *The article is dedicated to the study of the preservation of communicative influence on the sphere of emotions by reproducing emotive vocabulary and stylistic devices (tropes) in ideation speeches translation. The concepts of ideational speech and communicative influence are outlined. The percentage of the most frequently used emotive vocabulary units and stylistic devices (tropes), as well as the most frequent translation methods and transformations employed for their reproduction is determined.*

Key words: *communicative influence, emotive vocabulary, ideation speech, stylistic device, translation method, translation transformation.*

Ідеаційні промови, що виголошуються мовцями на TED-конференції і публікуються на Інтернет-платформі TED, слугують потужним, дієвим засобом привертання уваги великого кола реципієнтів до нагальної, значущої проблеми, а також пропонують ідеї, які сприятимуть її вирішенню. Ефективність ідеаційної промови визначається ступенем її розуміння реципієнтом, його готовністю поширити запропоновану ідею та ступенем його вмотивованості долучитися до втілення її на практиці. Зазначена ефективність досягається за умов застосування спікером комунікативного впливу, у тому числі на сферу емоцій реципієнта. Мовець занурює аудиторію у певний емоційний стан шляхом використання емотивної лексики, стилістичних прийомів (тропів) та інших засобів мовної виразності. Саме тому перекладачам, які потім відтворюють виступи цільовою мовою, вкрай важливо в тексті перекладу зберегти комунікативний вплив на сферу емоцій, щоб максимально уможливити високий ступінь розуміння реципієнтом ідей спікера. У зв'язку з цим можна говорити про актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є виявлення особливостей збереження комунікативного впливу на сферу емоцій шляхом відтворення цільовою мовою емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів) при перекладі ідеаційних промов.

Об'єктом дослідження виступає емотивна лексика і стилістичні прийоми (тропи), використана задля емоційного впливу. Предметом дослідження виступають способи англо-українського перекладу та перекладацькі трансформації відповідних засобів впливу.

Матеріалом дослідження виступають оригінальні тексти англомовних виступів Мета Уокера "Sleep is your superpower" і Скота Дінсмора "How to find work you love" на конференції TED, сповнені емотивною лексикою і стилістичними прийомами (тропами), та їхні переклади українською мовою.

Методами дослідження є метод суцільної вибірки, використаний для добору прикладів використання емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів); метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, застосований для з'ясування способів відтворення емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів) при перекладі, та метод кількісного аналізу, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу та перекладацьких трансформацій, використаних перекладачами.

Існує думка, що промова спікера сприймається аудиторією через призму власних переконань і уявлень. Експериментально доведено, що для аудиторії у встановленні контакту зі спікером важливість ста-

новлять такі якості мовця: естетика образу — 38 %; поведінка і манери — 40 %; просодія — 53 %; емоційна виразність, експресивність виступу — 66 %. Очевидно, що саме емоційна складова промови найвище оцінюється аудиторією за ступенем важливості [1, с. 135].

У своїй роботі ми досліджуємо ідеаційні промови. Поняття *ідеаційної промови* було вперше виокремлено і введено до лінгвістики Д. М. Кайсіною як «структуроване й обмежене часовими рамками усне мовлення з вербальними і невербальними комунікативно значущими діями та з використанням мультимодальних семіотичних ресурсів, що адресується реципієнтам, які <...> включаються в комунікацію й фокусують увагу на цій промові» [2, с. 35].

Прототиповою ідеаційної промовою можна вважати виступ на TED конференції з подальшою її публікацією на інтернет-платформі. TED — світова некомерційна спільнота, її головна мета полягає у поширенні ідей, які сприяють вирішенню нагальних, загальнолюдських проблем [13]. Для максимального уможливлення розуміння своєї промови, спікер на TED вдається до комунікативного впливу на сферу емоцій. Комунікативний вплив усвідомлюється як здатність впливати на свідомість реципієнта, заохочувати наслідувати запропоновані ідеї і спонукати до певних дій [6, с. 55–75]. Вважається, що емоційно насичена свідомість аудиторії активно сприймає нову і переробляє раніше накопичену інформацію. Н. П. Осипова зазначає, що «засвоєння будь-якої інформації неможливе без участі емоційно чуттєвого апарата» [5, с. 36], адже зміст виступу пов'язаний не лише з мовою логіки, а й з мовою почуттів, тому, промова, яка підкріплена комунікативним впливом на сферу емоцій, характеризується вищим ступенем ефективності у донесенні певних ідей.

Комунікативна діяльність людини виступає феноменальним засобом вираження і прояву емоцій, а мова здатна словесно їх оформлювати завдяки своїм вербальним засобам, саме така здатність мови у лінгвістичній сфері називається емотивністю [7]. Вербальні засоби втілення емоцій відрізняються в залежності від рівня мовної системи: фонологічного, морфологічного, синтаксичного, лексичного, стилістичного. На фонологічному рівні звук може викликати у свідомості певну асоціацію, пов'язану з предметом, явищем або дією, а отже й збуджувати емоції, які з ними пов'язані [3]. На морфологічному рівні емоції можуть передаватися за допомогою морфем [4]. На синтаксичному рівні — в риторичних питаннях, окликах, спонукальних реченнях, графічних засобах і капіталізації [4]. На лексичному рівні є три групи лексики для мовного вираження емоцій: специфічна експресивна лексика; лексика, що називає емоції; лексика, що виражає емоції. На стилістичному рівні емоції передаються за

допомогою стилістичних прийомів (тропів), які поділяються на фігури заміщення (гіпербола, мейозис, літота; метафора, персоніфікація, алегорія, антономазія, епітет; метонімія, синекдоха, перифраз (евфемізм, дисфемізм), іронія, сарказм) і фігури сумісності (порівняння, синоніми, оксиморон, антитеза, парадокс, градація висхідна (клімакс); градація нисхідна (антиклімакс); зевгма, пан) [9; 12].

При відтворенні емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів) доцільно спиратися на підхід «динамічної еквівалентності», запропонований Ю. Найдою, найважливішим принципом якого є адаптація лексики і граматики таким чином, щоб переклад звучав так, «як автор сказав або написав би іншою мовою», тобто текст перекладу виступає повноцінною комунікативною заміною тексту оригіналу, що уможливлює передачу емотивної інформації однієї мови іншою. Динамічна еквівалентність вимагає від перекладача перетворення і трансформування вихідного тексту, адаптування його під культурні, соціальні та інші реалії і норми мови перекладу [10, с. 193–200], що можливо завдяки використанню різних способів перекладу і перекладацьких трансформацій.

У результаті кількісного аналізу прикладів емотивної лексики та стилістичних прийомів (тропів), наявних в ідеаційних промовах, які слугували матеріалом нашого дослідження, ми встановили, що до найчастіше вживаних належать метафора, частка якої складає 33 %, епітет, частка якого становить 16 %, персоніфікація — 11 %, емотивні одиниці — 10 %, антитеза — 8 %, порівняння — 5,5 % і градація також 5,5 %.

Метафора полягає у перенесенні значення одного об'єкта на інший на основі подібності, схожості чи спорідненості (реальної чи уявної) деяких ознак цих об'єктів [15, с. 96–97]. Метафора складається з оболонки ("vehicle") та змісту ("tenor"). Оболонкою вважається той предмет, в якого запозичують атрибути. Змістом називається предмет, якому приписуються атрибути [11]. За своєю структурою метафора може бути: простою і розгалуженою (поширеною). За особливостями своєї семантики метафора може бути мертвою / стертою (тобто традиційною, такою, що зафіксована в мові) та оригінальною (виникає в мовленні) [15, с. 97]. Проаналізуємо наступні приклади:

1) ***The things*** *that we have in our head that we think are impossible* ***are often just milestones waiting to be accomplished if we can push those limits a bit*** [8].

Ті речі*, які ми тримаємо в голові, вважаємо неможливими,* ***часто лише є віхами, яких можна досягнути, якщо зможемо вийти за наші рамки.***

У першому прикладі метафора *The things ... are often just milestones waiting to be accomplished*, де оболонкою виступає слово *milestones*, а змістом слово *the things*, в перекладі відтворено за допомогою одиничних відповідників і пермутації *The things ... are often just milestones — Ті речі ... часто лише є віхами*, а також смислового розвитку *waiting to be accomplished* — яких можна досягнути. Окрім зазначеної метафори в даному прикладі наявна ще одна, яка вважається в англійській мові мертвою / стертою — *push those limits a bit*, вона перекладається характерним для української мови висловом, який також є мертвою / стертою метафорою вийти за наші рамки, тобто метафору перекладено усталеним еквівалентом, проте це не єдиний усталений варіант перекладу, тому визначаємо такий спосіб перекладу, як множинний відповідник. Слід зазначити, що у перекладі вийти за наші рамки також застосовано трансформацію вилучення слова, а саме *a bit*, зберігання якого призвело б до неприродності звучання цієї метафори українською.

2) *And I realized that so* ***many people around us are climbing their way up this ladder that someone tells them to climb*** ... [8]

Так я зрозумів, як ***багато людей довкола нас деруться нагору по драбині лише тому, що хтось так сказав*** ...

Метафора ілюструє уподібнення кар'єрного розвитку і професійного просування людини до процесу вимушеного піднімання драбиною, яке нав'язане ззовні і може бути помилковим. Спочатку використовується дослівний переклад *many people around us* — багато людей довкола нас, потім присудок *are climbing* задля підсилення комунікативного впливу на сферу емоцій перекладений за допомогою множинного відповідника дертися, що належить до специфічної експресивної лексики, а саме до розмовного щаблю і підкреслює тяжкість цих дій. Цілісне перетворення було застосоване до фрагменту *that someone tells them to climb*, де у тексті перекладу отримали лише тому, що хтось так сказав.

Епітет — атрибутивне слово, словосполучення чи навіть речення, що використовується для характеристики об'єкта шляхом надання йому суб'єктивної оцінки [15, с. 100]. У більшості випадків епітет відтворювався за допомогою використання одиничного і множинного відповідників (приклади наведено згідно до порядку зазначених способів перекладу):

I know this is remarkably ***depressing*** *news* [14].

Знаю, це дуже ***гнітюча*** *новина.*

... in ***pure*** *terror* ... [8]

... з ***відвертим*** *жахом ...*

Персоніфікація ґрунтується на приписуванні деяких ознак та характеристик людини неживим об'єктам переважно абстрактним поняттям, таким як думки, дії, наміри, емоції, пори року [15, с. 98].

You know, before this, ***a passion could come and hit you in the face*** *...* [8]

Знаєте, раніше ***пристрасть могла прийти і поплескати вас по плечу*** *...*

У наведеному прикладі точно відтворено першу частину персоніфікації *a passion could come* — пристрасть могла прийти, проте зміст другої частини суттєво змінюється, адже в оригіналі ми маємо досить грубий вислів *hit you in the face*, тоді як в перекладі він зазнає пом'якшення і контекстуально замінюється на поплескати вас по плечу.

Під емотивними одиницями розуміємо слова/словосполучення на позначення емотивної лексики. У нижченаведених прикладах дуже вдало передані негативні конотація та емоційний посил мовця:

... it is ***mortally unwise*** *advice* [14].

... ця порада ***зведе в могилу****.*

So you may have heard of that old maxim that ***you can sleep when you're dead*** [14].

Можливо, ви чули старий афоризм: «***На тому світі виспишся***».

У перекладі застосовуються широковживані в українській мові усталені образні вирази, в першому випадку завдяки смисловому розвитку, переклад зведе в могилу органічно продовжує ідею закладену в оригіналі *mortally unwise*, а в другому випадку перекладач зумів підібрати до оригіналу *you can sleep when you're dead* існуючий в цільовій мові еквівалентний вислів *На тому світі виспишся.*

Антитеза — це стилістична фігура, яка полягає у вираженні протилежних або контрастних ідей в межах паралельних граматичних структур [15, с. 118]. Антитеза виступає дуже потужним засобом апелювання до емоційної складової свідомості аудиторії, адже допомагає наглядно репрезентувати полярність певних понять, думок і протиставити їх одне одному. Розглянемо такі приклади:

... when we ***lose one hour*** *of sleep we see ...* ***increase*** *in heart attacks ... when we* ***gain an hour*** *of sleep we see ...* ***reduction*** *in heart attacks* [14].

... коли ми ***спимо на годину менше****, число інфарктів* зростає *...,* ***коли ми спимо на годину більше****, їхнє число ...* ***знижується****.*

Мовець вибудовує антитезу на контрастних парах *lose* :: *increase* і *gain* :: *reduction*, завдяки субституції іменників в оригіналі *increase* і *reduction* на дієслова зростає і знижується в перекладі відповідно, а також контекстуальній заміні *when we lose one hour* на спимо на годину менше, *gain an hour* на спимо на годину більше, перекладачеві успішно вдається перенести цей стилістичний прийом на мовні

паттерни української мови без втрати притаманної йому емоційної забарвленості.

Порівняння — це є експліцитне твердження про часткову тотожність двох об'єктів, що належать до різних семантичних сфер. Це експліцитне зіставлення (на відміну від метафори, де зіставлення є імпліцитним), для якого характерна наявність формальних маркерів: як (*as), як ... як (as...as), ніби (as if), (не-)мов (as though), наче (like)* та інших [15, с. 115].

Taking jobs to build up your resume is the same as saving up sex for old age [8].

Йти на роботу, щоб заповнити резюме, це все одно, що залишати секс на старість.

У вищенаведеному прикладі можемо побачити дуже вдале відтворення порівняння цільовою мовою, при якому навіть зберігається паралельність конструкцій, на яких будується стилістичний прийом, в оригіналі використовувався Participle I, а в перекладі його було замінено на інфінітив, тобто використано субституцію, задля відповідності нормам мови перекладу: *taking jobs* :: *saving up sex* — йти на роботу :: залишати секс. Подібне зберігання паралельності структури порівняння сприяє його цілісному сприйняттю, чітко простежуються зіставленні елементи, що полегшує виконання емотивної функції даної стилістичної фігури. Окрім субституції, при перекладі даного порівняння було також використано контекстуальну заміну *build up — заповнити*, одиничний відповідник *jobs — роботу* і множинний відповідник *old age — старість.*

Градація — це стилістичний прийом, в структурі якого кожне наступне слово, фраза або речення емоційно сильніше або логічно важливіше попереднього. Градація вважається одним із основних засобів емоційного та логічного впливу тексту на читача або слухача [15, с. 117]. Проаналізуємо приклад градації, яка конструюється на простих реченнях, які об'єднані в одне складне:

First they ignore you, then they laugh at you, then they fight you, then you win [8].

Спочатку вони ігнорують вас, потім — сміються, далі — борються з вами, далі ви перемагаєте.

Початок градації перекладається дослівно, а далі будова стилістичного прийому відрізняється в оригіналі і в перекладі, в останньому перекладач вдається до вилучення всередині стилістичного прийому повторюваних *then they*, але це не призводить до жодних втрат. Цікавим фактом є те, що при ескалації компонентів другої градації наприкінці відбувається зміна агенту дії з *they* — вони на *you* — ви, що

ще більше підсилює значущість останнього елемента і сприяє кращій реалізації комунікативного впливу на сферу емоцій реципієнта.

У результаті проведеного нами дослідження доходимо таких висновків, що до найбільш використаних способів перекладу і перекладацьких трансформацій, які застосовувалися для збереження комунікативного впливу на сферу емоцій при відтворенні цільовою мовою емотивної лексики і стилістичних прийомів (тропів), належать: множинний відповідник (17,6 %), дослівний переклад (14,9 %), контекстуальна заміна (12,6 %), одиничний відповідник (11,5 %), смисловий розвиток (9,2 %), субситуція (9,2 %), вилучення слова (7,2 %) і цілісне перетворення (5,4 %). В результаті загальних підрахунків, нами було встановлено, що у 95,5 % випадків комунікативний вплив на сферу емоцій при перекладі ідеаційних промов шляхом відтворення емотивної лексики і стилістичних прийомів було збережено.

Перспективи дослідження пов'язуємо з можливістю аналізу збереження комунікативного впливу на сферу емоцій при перекладі ідеаційних промов не тільки виходячи зі способів перекладу і перекладацьких трансформацій, але й з позицій стратегій перекладу (очуження, нейтралізація, одомашнення).

Література

***1**. Каверин Б. И., Демидов И. В. Ораторское искусство. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 256 с. **2**. Кайсіна Д. М. Англомовний дискурс ідеації: стратегії комунікативного впливу (на матеріалі інтернет-платформи TED): дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 318 с. **3**. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія. Київ : КДЛУ, 2001. 351с. **4**. Мац І. І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2003. № 11. С. 181–183. URL: http://eprints.zu.edu.ua/3511/1/03miiesv.pdf (дата звернення: 13.11.2020). **5**. Ораторське мистецтво : навч. посіб. / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова ; за ред. Н. П. Осипової. Харків : Одіссей, 2006. 144 с. **6**. Паршин П. Б. Речевое воздействие: основные формы и разновидности. Рекламный текст: Семиотика и лингвистика. 2000. С. 55–75. **7**. Шидловська В. О. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: матеріали VI всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 7–10 березня 2014 р.). Житомир, 2014. С. 292–295. **8**. Dinsmore S. How to find work you love. URL: https://www.ted.com/talks/scott_dinsmore_how_ to_*

find_work_you_love (Last accessed: 25.09.2021). ***9****. Kukharenko V. A. A Book of Practice in Stylistics. Vinnytsya : Nova Knyga, 2000. 160 p.* ***10.*** *Nida E. Towards a Science of Translating. Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden : E. J. Brill, 1964. 321 p.* ***11****. Richards I. A. The Philosophy of Rhetoric. New York : Oxford University Press, 1965. 144 p.* ***12.*** *Suhmany H. Les figures de style. 13 ŭd. Paris : PUF, 2016. 143 p.* ***13****. TED: Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com (Last accessed: 04.11.2020).* ***14****. Walker M. Sleep is your superpower. URL: https://www.ted.com/talks/matt_walker_sleep_is_your_ superpower (Last accessed: 04.11.2020).* ***15****. Zhukovska V. V. English stylistics: fundamentals of theory and practice. Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University, 2010. 240 p.*

УДК 811.111’255

ТАКТИКА ЗМІСТОВОГО ДОДАВАННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КАЗОК

Яценко І. В., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті подано дослідження застосування тактики змістового додавання у перекладі англійських казок українською мовою. Опертя на культурний підхід дає підстави розглядати цю тактику як таку, що належить до стратегії одомашнення. У функціональному аспекті це означає, що перекладач прагне відтворити оригінальний текст у такий спосіб, щоб він виконував ті самі функції. У процесі цього перекладач намагається наблизити текст оригіналу до культури потенційного читача — української дитини, що з його/її погляду у певних випадках потребує додавання змісту. Досліджена тактика розглянута у двох аспектах — структурно-формальному та семантичному. У структурно-формальному аспекті ця тактика охоплює два типи: додавання елементів у структуру окремого висловлення та у структуру фрагменту тексту. Другий тип демонструє значну перевагу. У межах першого типу спостерігається подальша семантична диверсифікація: наявні елементи, що належать до групи СУБ’ЄКТ та до групи ДІЯ. Елементи однієї/ обох цих груп утворюють різноманітні комбінації.

Ключові слова: *казка, переклад, семантичний аспект, стратегія одомашнення, структурно-формальний аспект, тактика змістового додавання.*

Yatsenko I.V., Frolova I.Ye. Tactics of *content* addition in English-Ukrainian translation of fairy tales. *This article presents a study into the nature of employing the tactics of content addition in translating English fairy tales into Ukrainian. Underpinned by the cultural approach, the research deals with this tactics as the one belonging to domestication strategy. In the functional aspect, it means that the translator strives to render the original fairy tale in such a way that it would perform the same functions. In doing so, the translator tries to bring the original text closer to the culture of the potential reader — a Ukrainian child, which in his/her view can in some cases be reached by content addition. The tactics under study has been regarded in two aspects, namely, the structural-formal and the semantic ones. In the structural-formal aspect this tactics comes in two varieties: adding some elements into the structure of a single utterance and into the structure of the text fragment. The second type is a considerably prevailing one. Within the first type, further semantic subdivision is observed, including the elements belonging to the group SUBJECT and to the group ACTION. The elements of one/both groups form a number of combinations.*

Key words: *domestication strategy, fairy tale, semantic aspect, structural-formal aspect, tactics of content addition, translation.*

Дослідження присвячено вивченню способів реалізації тактики змістового додавання в перекладах англійських народних казок українською мовою. **Актуальність** роботи полягає в потребі дослідження способів подолання перекладацьких труднощів, інструментом чого виступають основні стратегії перекладознавства та їх тактики, зокрема тактика змістового додавання.

Об'єктом нашого дослідження слугували англійські народні казки та їх переклади українською мовою, а предметом аналізу виступили приклади реалізації тактики змістового додавання при перекладі англійських народних казок українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували оригінальні тексти англійських народних казок *The Well of the World's End, Kate Crackernuts, The Master and His Pupil,* зібраних та відредагованих Джозефом Джейкобсом у збірці "Англійські чарівні казки" (*English Fairy Tales, 1890* [7]) та тексти їх перекладів українською мовою: «Джерело край світу», «Кейт-Лускунчик», «Чарівників учень».

Метою дослідження був аналіз реалізації тактики змістового додавання в україномовному перекладі англійських народних казок. Для досягнення цієї мети ми виконали низку **завдань**, а саме: ознайомилися з науковою літературою та сформували теоретичну базу дослідження, сформували прикладову базу дослідження, визначили його основні етапи, порівняли тексти оригіналу та перекладу

вибраних казок, визначили структурно-формальні типи доданих у тексті перекладу елементів та розподілили елементи розширення структури (фрагменту) тексту на семантичні групи, і нарешті, підрахували кількість елементів різних семантичних груп і їх відсоткове співвідношення.

У процесі виконання завдань нашого дослідження були використані такі **методи**: методи аналізу та синтезу, методи індукції та дедукції, вибіркового добору, суцільної вибірки, порівняльний метод, метод кількісного аналізу та метод графічної презентації.

Практичне значення нашого дослідження полягає в тому, що як зібраний теоретичний матеріал, так і практичні результати проведеної роботи можуть бути використані під час навчання майбутніх перекладачів на курсах та спецкурсах з перекладознавства, у майбутніх наукових розвідках, у практичній діяльності перекладачів при роботі з відтворенням казок іншою мовою.

Багато дослідників вважають казку одним з найдавніших жанрів народної та літературної творчості, який за століття свого розвитку набув певної сталої, традиційної форми (зачин та кінцівка, типові повтори, словесні обороти) й багатьох функцій (естетична, повчальна, виховна). Виходячи з цього, казка стає об'єктом уваги представників багатьох наукових напрямів.

Літературознавці аналізують тексти казок за допомогою формально-структурного, тематико-сюжетного, семантичного, функціонального, когнітивного підходів, які в загальному можна об'єднати двома парадигмами — структурно-сементичною та риторико-герменевтичною. Ці парадигми вивчають внутрішню форму, образність творів, художні характеристики індивідуального стилю [4]. Фольклористи розглядають ієрархічну структуру казкових текстів. Одними з найважливіших праць за цією тематикою є роботи В. Я. Проппа [5], який називає обов'язкові елементи казки функціями. Вчений говорить, що зміст казки передається послідовністю функцій, які обов'язково повинні бути впорядковані певним чином, тобто наявність одних функцій обумовлює наявність інших.

Що стосується вивчення казкових текстів у перекладознавстві, то особливу увагу приділяють специфіці художніх форм, стилістичних елементів, тропів та їх художній передачі. Кожен перекладач підходить до такого завдання по-своєму, тому часто тексти перекладів однієї й тієї ж казки сильно різняться. Окрім кінцевого результату роботи, відмінності також наявні в самих підходах, стратегіях перекладу, якими користуються фахівці. Загалом перекладачі послуговуються двома основними стратегіями — «одомашнення», або доместикація, та «очуження», або форенізація. Але неможливо при-

тримуватися лише однієї стратегії, адже у результаті отримаємо кострубатий текст, який або не матиме нічого спільного з оригіналом, або буде важким для розуміння малим читачем. Цікавим саме для нашого дослідження є елемент творчості перекладача, яка, на думку О. В. Ребрія, пов'язана зі стратегією очуження і допомагає розкрити власну креативність перекладача через збереження «мовностилістичного устрою оригіналу, не поставивши при цьому під сумнів здатність реципієнта до його адекватної інтерпретації». [6]. Але саме прагнення досягти адекватної інтерпретації з боку реципієнта - читача-дитини, яка знайомиться з англійською казкою в українському перекладі, спонукає перекладача наблизити текст перекладу до лінгвокультури реципієнта. У цьому випадку, на наш погляд, вияви перекладацької творчості можна розглядати як такі, що кореспондують зі стратегією одомашнення.

Це розуміння відповідає методологічним засадам культурного перекладознавства, а також функціональному підходу, який належить до провідних. адже зазвичай мова йде про суто формальне додавання у перекладі структур, які можуть бути відсутніми в мові перекладу. У нашому випадку йдеться про додавання слів, словосполучень та висловлень, відсутніх у змісті оригінальної казки. З точки зору культурного перекладознавства це засвідчує пріоритет лінгвокультури, а не мови чи тексту.

Ми провели аналіз оригінальних текстів та текстів перекладу аби виявити прояви тактики змістового додавання та виділили всі додані елементи.

Виділені уривки спершу було проаналізовано в структурно-формальному аспекті. Усі виділені на цьому етапі елементи були розподілені на два типи: 1) розширення структури висловлення, та 2) розширення структури (фрагменту) тексту. До першого типу ми віднесли формальні додавання певних частин речення, наприклад, для уточнення: *[…]and this time, the water didn't run out, and she turned to go away. (The Well of the World's End [7]) — Цього разу вода вже не витікала. Розмарі* ***хотіла було йти <u>додому</u>****… (Джерело край світу [1])* Розширення другого типу можуть налічувати кілька висловлень одразу — інколи число доданих висловлень доходить до 20. Загальна кількість доданих елементів в межах цієї класифікації становить 163 елементи. З них на перший тип припадає лише 22,09 %, або 36 елементів, а на другий тип — 77,91 %, або 127 елементів.

Далі ми розглядали виділені 127 елементів розширення структури (фрагменту) тексту за семантичним параметром. Розподіл доданих елементів другого типу за цим параметром дозволив виявити дві основні групи з підгрупами в кожній з них.

І. Група СУБ'ЄКТ, до якої належать наступні підгрупи:

1) антропні характеристики суб'єкта (3 елементи, або 6 %):

Та чим краще працювала ***дівчина****, тим гірше ставилася до неї мачуха і все більше її ненавиділа. (Джерело край світу* [*1*]*);*

2) реляційні характеристики суб'єкта (8 елементів, або 15 %):

То ***мачуха*** *загадувала мити кам'яну підлогу, і Розмарі, повзаючи на колінах, терла її щіткою. То змушувала прати, і вона, засукавши рукави, цілий день стояла біля ночов.* (*Джерело край світу* [*1*]*);*

1) ідентифікувальні характеристики суб'єкта (12 елементів, або 23 %):

Звали її ***Розмарі****. (Джерело край світу* [*1*]*)*]*;*

2) додаткові характеристики суб'єкта (30 елементів, або 57 %):

Була вона ***весела і роботяща****. Та все б нічого, якби не* ***зла*** *мачуха.* (*Джерело край світу* [1]).

Загалом група СУБ'ЄКТ налічує 53 елементи, або 32,3 % від загальної кількості проаналізованих семантичних елементів.

ІІ. Група ДІЯ, що включає в себе такі підгрупи:

1) мотив дії — 4 елементи (3,6 %):

Ні за що! — вигукнула Розмарі. — ***Ти така холодна й слизька!*** *Мені бридко навіть до рук тебе брати!* (*Джерело край світу* [*1*]*);*

2) час та місце дії — 12 елементів (10,8 %):

Бідна Розмарі! ***Цілими днями*** *вона трудилася, і все було не так, все було погано.* (*Джерело край світу* [*1*]*);*

3) спосіб та ступінь виконання дії — 15 елементів (13,5 %):

Та юнак не міг і слова мовити. Тоді злий дух вхопив його за горло і, ***обпалюючи своїм вогненним диханням****, прокричав: — Наказуй!* (Чарівників учень [2]);

4) спонукання до дії та власне дії — 38 елементів (34,3 %):

Ти сокиру візьми і не бійся біди*, відрубай мені голову спритно. Пам'ятаєш, як решетом воду несла через луг, з джерела, що край світу.* (*Джерело край світу* [1]);

5) об'єкт дії — 42 елементи (37,8 %):

Поїхали вони до зеленого лісу. А там стежка через гущавину. Кінь скаче далі й далі, ліщинове гілля б'є ***Кейт*** *по обличчю, а вона рве на ходу горіхи і складає у фартух.* (Кейт-*Лускунчик* [*3*]*).*

Очевидно, що згадані семантичні компоненти як правило, додаються не окремо, а в певних комбінаціях, найпопулярнішими з яких виявилися такі: дія – спосіб дії, суб'єкт – характеристика суб'єкта, дія – об'єкт дії, наказ – об'єкт дії, дія – ступінь виконання дії тощо.

Перспективою роботи є подібний аналіз українських перекладів англійських казок, зроблених різними перекладачами, на предмет виявлення проявів тактики змістового додавання з метою передачі

функції казки, що сприятиме поглибленому вивченню цього явища в перекладі та перекладознавстві.

Література

***1**. Дерево казок. Джерело край світу. URL: https://derevo-kazok.org/dzherelo-kraj-svitu-anglijska-kazka.html (дата звернення: 15.10.2020). **2**. Дерево казок. Чарівників учень. URL: https://derevo-kazok.org/charivnikiv-uchen-anglijska-kazka.html (дата звернення: 15.10.2020). **3**. Казкар. Кейт-Лускунчик. URL : http://kazkar.info/ua/keyt_luskunchik/ (дата звернення: 15.10.2020). **4**. Наваренко И. А. Сказка как художественный текст и как объект лингвистического анализа. URL: http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/ Philologia/ 36283.doc.htm (дата обращения: 06.12.2020). **5**. Пропп В. Морфология волшебной сказки (Книга печатается по изданию 1928 года). Санкт-Петербург : Питер, 2021. 256 с. **6**. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: [монографія] / О. В. Ребрій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с. **7**. English Fairy Tales by Joseph Jacobs [b. 1854, d. 1916]. Illustrated by John D. Batten. London : David Nutt, 1890. URL: https://www.sacred-texts.com/neu/eng/ eft/eft00.htm (Last accessed: 05.10.2020).*

УДК 821.111(73)-312.4Браун:81’373’255.4

LEXICAL FEATURES OF TRANSLATING MODERN ENGLISH LITERATURE OF THE DETECTIVE GENRE (BASED ON THE WORKS BY D. BROWN)

Martinez Velez M. A., Kabiri M. H. (PhD in Philology)

V. N. Karazin Kharkiv National University
(Mykola Lukash Translation Studies Department)

The paper is dedicated to the research of the peculiarities of the translation of English fiction of the detective genre, in particular, the translation of the works by Dan Brown. Our study is focused on lexical transformations, namely the techniques used by the translator in translating the works of the mentioned author. It is concluded that the most frequently applied lexical transformation at the level of lexical units was calking, while at the level of sentences the most frequently used transformations were generalization and transcription.

Key words: *artistic translation, detective genre, lexical features, translation, translational transformations.*

Мартінез Велез М. А., Кабірі М. Х. Лексичні особливості перекладу сучасної англомовної літератури детективного жанру (на матеріалі тво-

рів Д. Брауна). *Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу англомовної художньої літератури детективного жанру, зокрема перекладу творів Дена Брауна. У фокусі дослідження перебувають лексичні трансформації — прийоми, що їх використав перекладач при перекладі творів зазначеного автора. Зроблено висновок, що найбільш частотною на рівні окремих лексичних одиниць виявилась перекладацька трансформація калькування, в той час як на рівні речень найбільшу питому вагу мають перекладацькі трансформації генералізації та транскрибування.*

Ключові слова: детективний жанр, лексичні особливості, переклад, перекладацькі трансформації, художній переклад.

Relevance of research. Due to the rapid development of technology and the spread of scientific English information, the importance of translation has grown. Translation experience shows that in order to successfully learn the skills to read, understand and translate English literature fluently, in addition to general textbooks and dictionaries, practical manuals for translating technical texts are needed to study both lexical and grammatical features of English.

The purpose of our research was to reveal the quantitative and qualitative potential of the lexical transformations applied in the Ukrainian translations of the detective works by D. Brown, namely "The Da Vinci Code", "Angels and Demons" and "The Lost Symbol" (the former two translations into Ukrainian were performed by A. Kamyanets and the latter — by V. Gorbat'ko) [2; 3; 4].

Acieving this purpose included solution of the following tasks:

— to consider the lexical features of the translation of modern English literature
— to consider characteristics of the detective in literature;
— identify problems of translation of modern English literature of the detective genre;
— to suggest ways to solve the problem of lexical features of translation of modern English literature of the detective genre, empirical — observations and comparisons; interpretive — analysis and generalization.

The subject of our research is the translation of modern English literature of the detective genre.

The detective works of D. Brown. These are Dan Brown's novels about Robert Langdon ("Angels & Demons", "The Da Vinci Code", "The Lost Symbol") served research material for our project.

In the process of the research the following methods were implemented:

— ***the hypothetical-deductive method*,** which was used to develop a hypothesis based on the selected material;
— ***the method of analysis and synthesis*** was implied in order to develop criteria for the selection of material for the study;
— ***the method of classification*** was used to distribute the selected material for categories,
— ***the method of deduction*** was used in formulating the hypothesis;
— ***the method of induction*** was used in formulating the conclusions of our study.

There are a number of works in Ukrainian that deal with the translation of scientific and technical literature, but textbooks on technical translation are clearly insufficient.

The translation of English literature rightfully occupies an honorable place among other translations. The process of translation is a kind of linguistic activity, which is aimed at the most complete reproduction in another language of the content and form of a foreign language text. The translation process consists of three stages: perception (reading or listening) in one language, understanding, reproduction in the native language. The task of translation theory is to study the peculiarities of the laws on the basis of scientific and technical literature in translation. Transport systems are highly developed in the world, as this is the only way to import and export any kind of goods and services internationally.

In the cognitive-communicative research paradigm, translation appears as an operation on the content of the original message, resulting in a communicatively relevant meaning, which is represented by the content of the language of translation and acquires material for transmission to the target audience. Translation is a type of thinking and speaking activity, but the specific nature of this activity determines the peculiarity of each of the stages. The starting point of the translator's activity is his comprehension of the general meaning of the original text, the result of which is the generation of its integral image — the creation of a textual concept as a mental representation that appears in the process of integrating textual information into the whole world. This concept serves as a conceptual basis for the image of the target text, which should combine the essential characteristics of the text concept of the original, which can be integrated into the national picture of the target audience [8, p. 27].

The integration of ethnocultures is the synthesis and assimilation of typological features and characteristics of different cultures. dialogue of cultures.Intercultural dialogue is one of the most important regulators of interaction in the international community, the main feature of the globalization of the third millennium [1, p. 13].

Literary translation is one of the best manifestations of interliterary (and therefore intercultural) interaction. In fact, it is the main part of the na-

tional literary process. G. Gachicheladze substantiating the requirements that must be met by an adequate translation of a poetic text, write about its accuracy, brevity, clarity, literaryness. Artistic translation does not deal with the communicative, but with the aesthetic function of language. The work of art reflects not only certain events, but also the aesthetic and philosophical views of the author, his worldview. to react in some way to his artistic features. Without it, it would be impossible to speak of the interliterary process in its entirety. The translator should make every effort to compensate for the reader's lack of understanding of the original language, but not to make intentional changes to the original text in order to make it more understandable and acceptable to readers of the foreign language version [5, p. 201; 7, p. 124].

The modern understanding of the role of literary translation considers it also as a special kind of information activity, as a means of mastering the world cultural and intellectual space. The three-dimensional connection between the author, the translator and the reader gives rise to a plurality of interlanguage and, consequently, intercultural contacts. Translation is one of the important types of social communication, it is a socio-cultural multifunctional phenomenon [12, p. 34].

The detective genre is characterized by great diversity. The following genres of detective are known in fiction: intellectual (intellectual riddle in the center), psychological (built on psychological collisions, revealing the characteristics of the characters, including the investigator and the criminal), criminal or police (marked by sharpness of events, rapidity of the plot, increase number of characters (including suspects), humorous (when tragic elements are combined with comic situations), female (where the investigation is conducted by a woman, guided by a specific "female" logic), youth (where a young man is at the center of a mystery related to crime, and joins the investigation process, having his own view of the course of events, which often contradicts the official version) [14, p. 23].

Dan Brown is an American writer, journalist, and musician. Dan Brown was born on June 22, 1964 in New Hampshire (USA), his father was a professor of mathematics, and his mother - a professional musician. Dan grew up surrounded by the paradoxes of science and religion. Dan graduated from Phillips-Exeter Academy and Amherst College, then traveled to California, where he began his career as a songwriter, musician and performer, releasing several CDs (CDs) with his recordings [14].

Within the scope of translation studies there exists a wide range of classifications of translational transformations — the techniques, implied by the translator in the process of translation. In our paper we are inclined to refer to the classification of these techniques performed by V. N. Komissarov [6].

At the level of the lexical units, the analyzed fragments of texts of original and translations testify that in the Ukrainian translations of analyzed works by Dan Brown the most implied transformations are ***calking*** (defined as translating each element separately with further unification of the translated elements into one coherent whole, which is illustrated by the examples (1), (2)), ***transcription*** (defined as a way to translate the lexical unit of the original by reproducing its form using the letters of the language of translation, which is illustrated by the examples (3), (4)) and ***transliteration*** (defined as translating the original lexical unit by the means of renfering its graphical form by the letters of target language, which is exposed in examples (5), (6)) [the same source]:

(1) Hypercoagulation [11]	*(1)* Гіперкоагуляція *[2]*
(2) Coagulopathy [11]	*(2)* Коагулопатія *[2]*
(3) Factor [10, p.51]	*(3)* Фактор *[3, с. 5]*
(4) Cholera [9, p. 26]	*(4)* Холера *[4, с. 27]*
(5) Pathophysiology [11]	*(5)* Патофізіологія *[2]*
(6) Cocaine [11]	*(6)* Кокаїн *[2]*

At the level of word-combinations and predications, as we concluded in the course of our investigation, the transformations, most frequently implied Ukrainian translators of works by D. Brown stated above, were ***transcription*** which is represented by the fragment (7); ***generalization*** (which is the replacement of the linguistic unit of the original, which has a narrower meaning, a unit of translation with a broader meaning, implied by the translators in cases where the specific name of an object does not say anything to the addressee of the translation (example (8)), a statement is redundant in the context (example (9)) or providing general meaning is more acceptable for stylistic reasons (example (10))); ***modulation*** (defined as the replacement of the word / a phrase of the source language with a unit of the language of translation, the meaning of which is recognized not on the basis of dictionary correspondences, but is logically deduced from the context, illustrated by the example (11)) ***explication***, which is also called ***descriptive translation*** (defined as replacing the lexical unit of the original language with a phrase that gives an explanation or definition of this meaning and is often used to explain terms or exoticisms, which is represented by the example (12)) ***compensation*** (which provides that the elements of meaning that are objectively lost when translated from cultural differences, are transmitted by other lexical units, and not necessarily in the same place in the text as in the original. This compensates for irony, humor, puns, or emotional expressions; this transformation is illustrated by the

example (13)) and ***antonymous translation*** (defined as the replacement of an affirmative form in the original by a negative one in a translation or vice versa and phrases expressing the opposite opinion, exposed in the example (14)) [the same source]:

(7) My name is Captain ***Bezu Fache*** [*10, p. 18*].	*(7) Мене звуть капітан* Безу Фаш [*3, с. 19*].
(8) I hope ***he's okay*** [*11*].	*(8) Дай Боже, щоб* все було гаразд [*2*].
*(9) ...****although only twelve years Langdons senior****...* [*11*]	*(9)* ***...незважаючи на дванадцятирічну різницю у віці...*** [*2*]
(10) He currently ***served*** *as the head of the Smithsonian Institution* [*11*].	*(10) Нині він* обіймав посаду голови Смітсонівського інституту [*2*].
(11) His offer was so unusual. I had ***to think over once more*** [*11*].	*(11) Його пропозиція була такою незвичайною. Я повинен був* ще раз подумати над нею [*2*].
(12) ***All Greek to me****, Langdon thought, amused* [*9, p. 74*].	*(12)* «Для мене це як китайська грамота», подумав Ленґдон і посміхнувся [4, с. 75].
(13) Exactly! As you know, Mr. Solomon is a ***Mason****...* [*9, p. 78*]	*(13) Так! Саме так! Наскільки вам відомо, містер Соломон є* масоном... [*4, с. 79*]
(14) ...she ***had little memory*** *of him* [*11*]	*(14) ...тому вона його* майже не пам'ятала [*2*]

In the process of translating information, the translator will find the right meaning of the word among all possible, if the word is polysemantic. The meaning of the word is not autonomous; it depends on the context, so the translator must be able to analyze the context. Sometimes the translator needs to analyze the word itself to select the desired meaning, sometimes you need to reach the level of a phrase or sentence, and sometimes you need to read the whole text to understand all the nuances of the meanings of unfamiliar words. Thus, translation work requires patience, language guessing and broad education.

Thus, all of the above suggests that the translator should seek to preserve the stylistic originality of the original without violating the rules of

the Ukrainian language. At the same time, he should not forget that what is familiar to one language may look quite unusual in translation.

When translating works of the detective genre, it is important to read the entire text, make a preliminary analysis, select certain parts of the text that cause special difficulties and only then, given all the grammatical, lexical and stylistic features, begin translation.

The practical significance and further prospects of the research lie in the possibility to implement the obtained results in the further investigations of students, translation studies researchers, particularly for investigating the peculiarities of the English-language detective literature artistic translations.

References

1. *Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: учебник; практикум. Москва : Флинта : Наука, 2003. 496 с.* ***2***. *Браун Д. Втрачений символ : пер. з англ. В. Горбатько. URL: https://www.rulit.me/books/vtrachenij-simvol-the-lost-symbol-uk-read-201962-1.html (дата звернення 02.09.2021).* ***3***. *Браун Д. Код да Вінчі : пер. з англ. А. Кам'янець. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2009. 480 с.* ***4***. *Браун Д. Янголи та демони : роман : пер. з англ. А. Кам'янець. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 544 с.* ***5***. *Гачечиладзе Г. В. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. Москва : Советский писатель, 1980. 255 с.* ***6***. *Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учебное пособие. Москва : ЭТС, 2002. 424 с. 7. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посібник для студентів філологічних факультетів університетів. Київ : Вища школа, 1982. 162 с.* ***8***. *Шевченко И. С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен. Харьков : Константа, 2006. 356 с.* ***9***. *Brown D. Angels & Demons : A Novel. New York : Pocket Books, 2001. 300 p.* ***10***. *Brown D. The Da Vinci Code: A Novel. New York : Delacorte Press, 2004. 416 p.* ***11***. *Brown D. The Lost Symbol. URL: http://thefreeonlinenovel.com/con/the-lost-symbol_prologue (last accessed: 21.09.2021).* ***12***. *Chernyk O. Linguistic Representation of the Concept ART in Dan Brown's Novels. Ostrava Journal of English Philology. University of Ostrava. Linguistics and Translation Studies. Vol. 10. №1. Ostrava : University of Ostrava, 2018. P. 7–23.* ***13***. *Dan Brown's Biography. URL: https://www.britannica.com/biography/Dan-Brown (last accessed: 20.09.2021).* ***14***. *Gannon M. B. Blood, Bedlam, Bullets, and Badguys: A Reader's Guide to Adventure. Suspense Fiction (Genre Reflecting Advisory Series). Chicago : Libraries Unlimited, 2003. 211 p.*

Для нотаток

Наукове видання

IN STATU NASCENDI
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей
Випуск 22

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.
Технічний редактор: Карпенко М. П.
Художнє оформлення: Макєєва Н. В.

Підписано до друку 12.10.2022 р. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк. 14,5. Зам. № 10/21-2022. Ціна договірна
Наклад 50 прим.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61103, м. Харків, вул. Дерев'янка, 16
E-mail: jornal_2016@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.